

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OTOMATİK STABİLİZATÖR OLARAK GELİR
VE TÜKETİM VERGİLERİ:
TÜRKİYE VE ÇEŞİTLİ OECD ÜLKELERİ
KARŞILAŞTIRMASI

İsmail KURİŞ

2501120598

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Binhan Elif YILMAZ

İstanbul 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : İSMAIL KURİŞ Numarası : 2501120598
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : MALİYE Danışmanı : PROF. DR. BİNHAN ELİF YILMAZ
Tez Savunma Tarihi : 13.09.2019 Saati : 14.30
Tez Başlığı : OTOMATİK STABİLİZATÖR OLARAK GELİR VE TÜKETİM VERGİLERİ: TÜRKİYE VE ÇEŞİTLİ OECD ÜLKELERİ KARŞILAŞTIRMASI

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUyla karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. BİNHAN ELİF YILMAZ		Kabul
2- PROF. DR. MURAT ÇAK		KABUL
3- DOÇ. DR. YASEMİN TAŞKIN		Kabul
4- DOÇ. DR. BAŞAK ERGÜDER		KABUL
5- DR. ÖGR. ÜYESİ KEMAL CEBECİ		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. BERNA UYMAZ YILMAZ		
2- DR. ÖGR. ÜYESİ ÖZKAN ZÜLFÜOĞLU		

ÖZ

OTOMATİK STABİLİZATÖR OLARAK GELİR VE TÜKETİM VERGİLERİ: TÜRKİYE VE ÇEŞİTLİ OECD ÜLKELERİ KARŞILAŞTIRMASI

İSMAİL KURİŞ

Bu çalışmada, Türkiye ile OECD ülkeleri olan Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve İtalya’da uygulanan başlıca gelir ve tüketim vergilerinin otomatik istikrar sağlayıcı maliye politikası aracı olarak değerlendirilmesi ve karşılaştırılması amaçlanmıştır.

Birinci bölümde, öncelikle, maliye politikasının doğuşu ve gelişimi ele alınarak tarihsel süreç içerisinde iradi politikaların neden ortaya çıktığı açıklanacak, ekonomik istikrarın sağlanması, ekonomik kalkınma ve büyümenin gerçekleştirilmesi ve gelir ve servet dağılımının düzenlenmesi gibi maliye politikasının genel kabul görmüş amaçlarından bahsedilecektir. Bölümün devamında da iradi ve gayriiradi maliye politikası araçları açıklanacak ve gayriiradi maliye politikası araçlarının etkinliğini sağlayan/belirleyen faktörler ele alınacaktır.

İkinci bölümde Türkiye’de yürürlükte bulunan ve hâlihazırda uygulanan gelir ve tüketim vergileri (Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi, Katma Değer Vergisi ve Özel Tüketim Vergisi) otomatik stabilizatör olarak değerlendirilecektir.

Üçüncü ve son bölümde ise, OECD’nin kuruluşu, yapısı, amaçları, üye ülkeler ve Türkiye-OECD ilişkilerinden bahsedilecektir. Daha sonra çalışmamız için seçilen ve OECD ülkeleri olan Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve İtalya’da yürürlükte bulunan ve hâlihazırda uygulanan gelir ve tüketim vergileri açıklanacak, 2008 Küresel Finans Krizi yılları özelinde otomatik stabilizatör olarak değerlendirilecektir. Son olarak bu ülkelerde uygulanan vergilerle Türkiye’de uygulanan vergilerin otomatik stabilizatör olarak karşılaştırması yapılacak ve elde

edilen olgular sayesinde otomatik istikrar sağlayıcı maliye politikasının uygulanabilirliği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Otomatik Stabilizatör, Maliye Politikası, İradi Maliye Politikaları, OECD

ABSTRACT

INCOME AND CONSUMPTION TAXES AS AUTOMATIC STABILIZERS: COMPARISON OF VARIOUS OECD COUNTRIES AND TURKEY

İSMAIL KURİŞ

In this study, aimed that to evaluate and compare the built-in flexibility of the major income and consumption taxes as a fiscal policy tool that levied in Turkey and United States of the America, United Kingdom and Italy.

In the first section, first of all, the emergence and development of fiscal policy will be discussed and why the discretionary policies emerged in the historical process will be explained, and the generally accepted aims of fiscal policy such as achieving economic stability, realizing economic development and growth, and regulating the distribution of income and wealth will be discussed. In the following of the section, discretionary and non-discretionary policy instruments will be explained and the factors that determine the effectiveness of non-discretionary policy instruments will be discussed.

In the second section, income and consumption tax that in force and currently in practice in Turkey (Income Tax, Corporation Tax, Value Added Tax and Excise Tax) will be considered as automatic stabilizers.

In the third and final section, firstly, OECD's organization, structure, objectives, member countries and the OECD-Turkey relations will be discussed. The income and excise taxes currently in force in the United States, the United Kingdom, and Italy, (which are selected for our study and also OECD countries) will be explained, and will be considered as automatic stabilizers especially for the 2008 Global Finance Crisis period. Finally, taxes applied in Turkey will be compared with the taxes that applied in these countries will be compared; the applicability of

automatic stabilizing fiscal policy will be discussed with the help of the obtained facts.

Key Words: Tax, Built-In Flexibility, Fiscal Policy, Discretionary Fiscal Policies, OECD

ÖNSÖZ

İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim dalında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım bu çalışmanın konusu Otomatik Stabilizatör Olarak Gelir Ve Tüketim Vergileri: Türkiye Ve Çeşitli OECD Ülkeleri Karşılaştırmasıdır. Çalışmamızda öncelikle maliye politikasının ortaya çıkışı, gelişimi, iktisat teorileri, maliye politikasının amaç ve araçları ile otomatik stabilizatörlerden bahsedilmiş; daha sonra Türkiye’de gelir ve tüketim üzerinden alınan vergilere değinilmiş; son olarak da OECD ülkeleri olan Amerika, İngiltere ve İtalya’da uygulanan gelir ve tüketim vergilerinden bahsedilmiş ve Türkiye ile bu ülkelerde uygulanan vergilerin otomatik stabilizatör olarak karşılaştırması yapılmış ve elde edilen olgular sayesinde otomatik istikrar sağlayıcı maliye politikasının uygulanabilirliği tartışılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın hazırlanmasında desteğini esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Binhan Elif Yılmaz’a, hep yanımda olan annem Hamide Kuriş’e, sevgili eşim Hanife Kuriş’e, kızlarım Betül Kuriş ve Meryem Kuriş’e ve tez sürecinde daima yanımda olan değerli dostum Ceyhun Cem Tarakcı’ya teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

İsmail KURİŞ

İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MALİYE POLİTİKASININ GELİŞİMİ, AMAÇLARI, ARAÇLARI VE YÖNTEMLERİ

1.1. MALİYE POLİTİKASININ KONUSU	3
1.2. MALİYE POLİTİKASINA İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİN GELİŞİMİ	4
1.2.1. Merkantilizm	4
1.2.2. Fizyokrasi	6
1.2.3. Klasik İktisadi Ekol	6
1.2.4. Keynesyen Ekol	7
1.2.5. Diğer Ekoller	9
1.3. MALİYE POLİTİKASININ AMAÇLARI	9
1.3.1. Ekonomik İstikrarın Sağlanması	10
1.3.2. Ekonomik Büyüme Ve Kalkınmanın Gerçekleşmesi	12
1.3.3. Gelir Ve Servet Dağılımında Adaletin Sağlanması	12
1.3.4. Diğer Amaçlar	13
1.4. MALİYE POLİTİKASININ ARAÇLARI	14
1.4.1. Bütçe	14
1.4.2. Kamu Harcamaları	15

1.4.3. Vergiler.....	16
1.4.4. Borçlanma	17
1.5. MALİYE POLİTİKASI YÖNTEMLERİ VE OTOMATİK İSTİKRAR SAĞLAYICI MALİYE POLİTİKALARI	18
1.5.1. İradi Maliye Politikası	18
1.5.1.1. Konjonktürel Gelişmeleri Tahminde İsabet Sorunu	19
1.5.1.2. Maliye Politikası Uygulamasında Gecikme Sorunu.....	19
1.5.2. Otomatik İstikrar Sağlayıcı Maliye Politikası	20
1.5.2.1. Otomatik İstikrar Sağlayıcı Maliye Politikası Araçları–Otomatik Stabilizatörler.....	20
1.5.2.2. Otomatik İstikrar Sağlayıcı Maliye Politikasının Uygulama Sorunu- Mali Sürüklenme	29
1.5.3. Formül Esnekliği Yöntemi	30
1.5.4. Telafi Edici Maliye Politikası.....	31
1.5.5. Tedrici Maliye Politikası	32
1.5.6. Şok Maliye Politikası	33
1.5.7. Kurala Bağlı Maliye Politikası-Mali Kural	33

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE GELİR VE TÜKETİM VERGİLERİNİN OTOMATİK STABİLİZATÖR OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. VERGİNİN TANIMI, UNSURLARI VE VERGİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR	35
2.1.1. Verginin Tanımı	35
2.1.2. Verginin Unsurları.....	36
2.1.2.1. Verginin Tarafları	36
2.1.2.2. Vergiyi Doğuran Olay	37
2.1.2.3. Vergi Konusu ve Matrahı	37
2.1.2.4. Vergi Tarifesi.....	37
2.1.2.5. Vergi Ehliyeti.....	37
2.1.3. Vergilendirme Süreci	38
2.1.3.1. Tarh.....	38

2.1.3.2. Tebliğ.....	38
2.1.3.3. Tahakkuk	38
2.1.3.4. Tahsil	38
2.2. TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE GELİR ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER VE OTOMATİK STABİLİZATÖR OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ.....	39
2.2.1. Türkiye’de Uygulanan Gelir Vergisi.....	39
2.2.1.1. Gelir Vergisinin Konusu ve Mükellefi	39
2.2.1.2. Gelir Vergisi Oranları, Beyan Ve Ödeme Zamanları	42
2.2.2. Türkiye’de Uygulanan Kurumlar Vergisi	43
2.2.2.1. Kurumlar Vergisinin Konusu ve Mükellefi.....	44
2.2.2.2. Kurumlar Vergisinin Oranı, Beyan Ve Ödeme Zamanları.....	48
2.2.3. Gelir ve Kurumlar Vergisinin Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi.....	49
2.2.3.1. 1999 Yılına İlişkin Değerlendirme	51
2.2.3.2. 2000-2001: Kriz Yıllarına İlişkin Değerlendirme	54
2.2.3.3. 2002-2008 Dönemine İlişkin Değerlendirme	60
2.2.3.4. 2008 Krizi ve Sonrası	67
2.3. TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE TÜKETİM ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER VE OTOMATİK STABİLİZATÖR OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ.....	86
2.3.1. Türkiye’de Uygulanan Katma Değer Vergisi	87
2.3.1.1. Katma Değer Vergisinin Konusu	88
2.3.1.2. Katma Değer Vergisinin Mükellefi, Sorumlusu ve Vergiyi Doğuran Olay.....	91
2.3.1.3. Katma Değer Vergisinin Oranı, Beyanı Ve Ödeme Zamanları	94
2.3.2. Türkiye’de Uygulanan Özel Tüketim Vergisi.....	94
2.3.2.1. Özel Tüketim Vergisinin Konusu Ve Bazı Tanımlar	95
2.3.2.2. Özel Tüketim Vergisinin Mükellefi, Sorumlusu ve Vergiyi Doğuran Olay.....	97
2.3.2.3. Özel Tüketim Vergisinin Oranı Ve Tutarı, Beyanı Ve Ödeme Zamanları.....	98

2.3.3. Katma Değer Vergisi ve Özel Tüketim Vergisinin Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi	101
2.3.3.1. 1999 Yılına İlişkin Değerlendirme	103
2.3.3.2. 2000-2001: Kriz Yıllarına İlişkin Değerlendirme	103
2.3.3.3. 2002-2008 Dönemine İlişkin Değerlendirme	104
2.3.3.4. 2008 Krizi ve Sonrası	110

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇEŞİTLİ OECD ÜLKELERİNDE YER ALAN GELİR VE TÜKETİM VERGİLERİNİN OTOMATİK STABİLİZATÖR OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ VE TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRILMASI

3.1. OECD'YE GENEL BAKIŞ VE TÜRKİYE-OECD İLİŞKİLERİ	116
3.1.1. Kuruluşu	116
3.1.2. Yapısı Ve Organları.....	117
3.1.3. Amaçları	119
3.1.4. Üye Ülkeler	120
3.1.5. Türkiye-OECD İlişkileri.....	122
3.2. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE GELİR VE TÜKETİM ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER VE OTOMATİK STABİLİZATÖR OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ	125
3.2.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler Ve Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi.....	125
3.2.1.1. Kişisel Gelir Vergisi	125
3.2.1.2. Kurumlar Vergisi (Şirket Vergisi)	127
3.2.1.3. Kişisel Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisinin Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi.....	129
3.2.2. Tüketim Üzerinden Alınan Vergiler Ve Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi.....	135
3.2.2.1. Perakende Satış Vergisi	135
3.2.2.2. Özel Tüketim Vergisi	138
3.2.2.3. Perakende Satış Vergisi ve Özel Tüketim Vergisinin Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi	139

3.3. İNGİLTERE’DE GELİR VE TÜKETİM ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER VE OTOMATİK STABİLİZATÖR OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ.....	143
3.3.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler Ve Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi.....	144
3.3.1.1. Gelir Vergisi	144
3.3.1.2. Kurumlar Vergisi	146
3.3.1.3. Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisinin Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi	148
3.3.2. Tüketim Üzerinden Alınan Vergiler Ve Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi.....	151
3.3.2.1. Katma Değer Vergisi	151
3.3.2.2. Katma Değer Vergisinin Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi	153
3.4. İTALYA’DA GELİR VE TÜKETİM ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER VE OTOMATİK STABİLİZATÖR OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ.....	154
3.4.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler Ve Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi.....	155
3.4.1.1. Gelir Vergisi	155
3.4.1.3. Kurumlar Vergisi	156
3.4.1.2. Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisinin Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi	157
3.4.2. Tüketim Üzerinden Alınan Vergiler Ve Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi.....	162
3.4.2.1. Katma Değer Vergisi	162
3.4.2.2. Katma Değer Vergisinin Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi	163
SONUÇ.....	165
KAYNAKÇA	168

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLO-1.1: VERGİLERİN KONJONKTÜREL ESNEKLİĞİ VE OTOMATİK İSTİKRAR SAĞLAYICILIĞI.....	24
TABLO-2.1: 2019 YILINDA UYGULANACAK GELİR VERGİSİ TARİFESİ.....	43
TABLO-2.2: GELİR VERGİSİ TAHSİLATININ GSYH'YA (2009 BAZLI) GÖRE ESNEKLİKLERİ (1999 - 2018) (BİN TL)	49
TABLO-2.3: KURUMLAR VERGİSİ TAHSİLATININ GSYH'YA (2009 BAZLI) GÖRE ESNEKLİKLERİ (1999-2018) (BİN TL)	50
TABLO-2.4: 2002-2008 TÜRKİYE EKONOMİSİ VERİLERİ	62
TABLO-2.5: TÜRKİYE’DE 2008 KRİZİNE KARŞI ALINAN MALİ ÖNLEMLER...	79
TABLO-2.6: KATMA DEĞER VERGİSİ TAHSİLATININ GSYH'YA (2009 BAZLI) GÖRE ESNEKLİKLERİ (1999 - 2018) (BİN TL).....	101
TABLO-2.7: ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ TAHSİLATININ GSYH'YA (2009 BAZLI) GÖRE ESNEKLİKLERİ (2002 - 2018) (BİN TL).....	102
TABLO-3.1: OECD ÜYE ÜLKELER VE ÜYELİK TARİHLERİ.....	121
TABLO-3.2: ABD GELİR VERGİSİ TARİFESİ, 2019.....	127
TABLO-3.3: GELİR VERGİSİ TAHSİLATININ GSYH'YA GÖRE ESNEKLİKLERİ (2007-2010)	129
TABLO-3.4: KURUMLAR VERGİSİ TAHSİLATININ GSYH'YA GÖRE ESNEKLİKLERİ (2007-2010).....	129
TABLO-3.5: ABD’DE EYALET BAZINDA UYGULANAN KDV ORANLARI	137
TABLO-3.6: 2013-2017 YILLARI ARASINDA ELDE EDİLEN ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ GELİRLERİNİN DAĞILIMI.....	139
TABLO-3.7: PERAKENDE SATIŞ VERGİSİ TAHSİLATININ GSYH'YA GÖRE ESNEKLİKLERİ (2007-2010).....	140

TABLO-3.8: ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ TAHSİLATININ GSYH'YA GÖRE ESNEKLİKLERİ (2007-2010).....	140
TABLO-3.9: İNGİLTERE GELİR VERGİSİ TARİFESİ, 2019.	146
TABLO-3.10: GELİR VERGİSİ TAHSİLATININ GSYH'YA GÖRE ESNEKLİKLERİ (2007-2010).....	148
TABLO-3.11: KURUMLAR VERGİSİ TAHSİLATININ GSYH'YA GÖRE ESNEKLİKLERİ (2007-2010).....	148
TABLO-3.12: KATMA DEĞER VERGİSİ TAHSİLATININ GSYH'YA GÖRE ESNEKLİKLERİ (2007-2010).....	153
TABLO-3.13: İTALYA GELİR VERGİSİ TARİFESİ, 2019.	156
TABLO-3.14: GELİR VERGİSİ TAHSİLATININ GSYH'YA GÖRE ESNEKLİKLERİ (2007-2010).....	158
TABLO-3.15: KURUMLAR VERGİSİ TAHSİLATININ GSYH'YA GÖRE ESNEKLİKLERİ (2007-2010).....	158
TABLO-3.16: KATMA DEĞER VERGİSİ TAHSİLATININ GSYH'YA GÖRE ESNEKLİKLERİ (2007-2010).....	163

KISALTMALAR LİSTESİ

A.Ş.	: Anonim Şirket
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AR-GE	: Araştırma-Geliştirme
AT	: Avrupa Topluluğu
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EBSO	: Ege Bölgesi Sanayi Odası
FED	: Federal Reserve
G.T.İ.P.	: Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
G-7	: Group of Seven
GİB	: Gelir İdaresi Başkanlığı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GVK	: Gelir Vergisi Kanunu
HMRC	: Her Majesty's Revenue and Customs
IMF	: International Monetary Fund

IMU	: Imposta Municipale Sugli Immobili
IRAP	: Imposta Regionale Sulle Attività Produttive
IRS	: Internal Revenue Service
İMBK	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KDV	: Katma Değer Vergisi
KDVK	: Katma Değer Vergisi Kanunu
KVK	: Kurumlar Vergisi Kanunu
MD.	: Madde
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
OEEC	: The Organisation for European Economic Co-operation
ÖTVK	: Özel Tüketim Vergisi
PAYE	: Pay As You Earn
PTT	: Posta ve Telgraf Teşkilatı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
T.y.	: Tarih Yok
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi

TL	: Türk Lirası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSPB	: Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
UK	: United Kingdom
V.b.	: Ve Benzeri
VAT	: Value Added Tax

GİRİŞ

İktisadi dalgalanmaların boyutları, yani uzun dönem büyüme trendinden sapmalar ne kadar büyük olursa ekonomik istikrardan da o derece uzaklaşmakta ve sonuç itibariyle istihdam, üretim gibi makro büyüklüklerde istenmeyen değişiklikler görülmektedir. Bu nedenle iktisadi dalgalanmaların boyutlarının minimize edilmesi bir hedef olarak ortaya çıkmakta ve bu amaçla karar vericiler tarafından istikrar politikaları dâhilinde para ve maliye politikaları kullanılmaktadır.

Ekonomide kuralların ağırlıklı olarak uygulanmasına dair tartışma ilk olarak para politikası alanında başlamıştır. Para politikasının yürütülmesinde ağırlıklı olarak kuralların egemen olmasını savunan iktisatçılar ile buna karşılık kuralların konjonktürel gelişmelere hükümetlerin müdahale etme esnekliğini sınırlandıracağını savunan iktisatçılar arasında geçen tartışma sonrası genel kanı kuralların iradiliğe dayalı politikalardan daha etkin ve üstün olduğuna dairdir. Bunun yanı sıra 1970’li yıllarda stagflasyon sorununun ve 1990’lı yıllarda da aşırı kamu açıklarının ekonomide yaratmış olduğu sorunlar para politikasında başlayan tartışmaların maliye politikasına sıçramasına neden olmuştur.

İradi maliye politikaları belli bir karar süreci gerektiren mekanizmalar iken, otomatik stabilizatörler, iradi bir müdahaleye gerek kalmaksızın değişmelere kendiliğinden reaksiyon gösteren bir sistemler bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. İhtiva ettiği sistemlerin başında vergi sistemi gelmekle birlikte, işsizlik sigortası ödemeleri ile tarımsal destekleme alımları gibi kamu harcamaları, bütçe açık ve fazlaları, stoklardaki artış ve azalışlar ile kurum ve aile tasarrufları da bu sistemde yer almaktadır.

Çalışmamızın birinci bölümünde maliye politikasının ortaya çıkışı ve gelişimi, amaçları ve araçları ile maliye politikası yöntemlerinden bahsedilecektir.

İkinci bölümde verginin tanımı yapılacak, unsurları ve vergilendirme süreci açıklanacak ve ardından Türkiye’de yürürlükte bulunan ve hâlihazırda uygulanan Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi, Katma Değer Vergisi ve Özel Tüketim Vergisinin konusu, mükellefi ve vergi oranlarından bahsedilecek; bölümün sonunda ise bu vergi

türleriyle ilgili sayısal verilerden yola çıkılarak otomatik stabilizatör olarak değerlendirilecektir.

Üçüncü ve son bölümde ise öncelikle OECD hakkında bir takım bilgiler verilecek, Türkiye-OECD ilişkileri anlatılacaktır. Bölümün devamında çalışmamız için seçilen ve OECD üyelerinden olan Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve İtalya'da uygulanan gelir ve harcama vergilerinin yapısı ve özelliklerinden bahsedilecek ve otomatik stabilizatör olarak değerlendirilecek, son olarak da Türkiye ve seçilen OECD ülke vergi sistemleri otomatik stabilizatör olarak karşılaştırılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MALİYE POLİTİKASININ GELİŞİMİ, AMAÇLARI, ARAÇLARI VE YÖNTEMLERİ

1.1. MALİYE POLİTİKASININ KONUSU

1929 Büyük Buhranı yaşanana ve Keynes iktisat sahnesindeki yerini alana kadar bir ekonomide istikrar, büyüme ve bölüşüm hedeflerine ulaşmada kamu harcamaları, vergiler ve borçlanmadan yararlanma, bu araçların büyüklük ve bileşimlerinde düzenlemeler yapma fikri önem kazanmamıştı (Yılmaz, 2018:351).

Belki de ekonominin hiçbir dalı son zamanlarda maliye politikası kadar hızlı bir gelişme göstermemiştir. Bir ekonomide maliye politikasının ekonomik faaliyet düzeyini etkilemede kullanılabileceği veya kullanılması gerektiği fikri oldukça yenidir. Bu alanda, daha önceki çalışmalarda da bu konuda bazı izlere rastlansa bile, ilk sistematik çalışma İngiliz ekonomist Keynes'in 1936'da yayınlanan "Para, Faiz ve İstihdamın Genel Kuramı" isimli kitabıdır. Neredeyse 70 yıl önce maliye politikası, bir başka deyişle bir ekonomide temel makroekonomik hedeflere ulaşmak için kamu harcamaları ve kamu gelirlerinin miktar ve bileşiminde gerekli düzenlemeleri yapma düşüncesi bilinmemekteydi (Ataç, 2016:3).

John Maynard Keynes'in fikirleri iktisatta devrim olarak nitelendirildi. Keynes'e kadar iktisat kuramları ekonomik hayatın işleyişine ya ışık tutmamışlardı ya da bu ışık yetersiz kalmıştı. Keynes uygulamadan bir kuram yarattı ve düşünceleri daha sonra Amerikalı iktisatçı, Abba Lerner'in Sevk ve İdare İktisadı "Economics of Control", İngiliz iktisatçı William Beveridge'nin Hür Bir Toplumda Tam Çalışma "Full Employment In a Free Society", Amerikan iktisatçısı Alvin Hansen'in Devri Hareketler ve Maliye Politikası, "Business Cycles and Fiscal Policy", Para ve Maliye Politikası "Monetary and Fiscal Policy" adlı eserlerinde geliştirildi. Böylece bu iktisatçılarla maliye politikası maliye biliminin yeni bir dalı olarak ortaya çıkmış, mali araçların belirli ekonomik amaçlar için kullanılması uygun ve yararlı görülmüştür (Türk, 2015:10).

Sosyal olayların dinamik karakterini dikkate aldığımızda maliye politikası için tanım vermek güçlüğü açık olarak karşımıza çıkmaktadır. Maliye politikası konusunda yapılmış tanımlardan bazılarını şu şekilde ortaya koyabiliriz.

Maliye politikası sadece mali ve ekonomik amaçlar için değil, aynı zamanda sosyal amaçlar için de kullanılmaktadır. Maliye politikası genel olarak, belirlenen amaçlara eldeki mali araçlarla ulaşmayı anlatmaktadır (Ulusoy, 2018:3).

“Maliye politikası; iktisat politikası hedeflerinin gerçekleştirilmesinde kamu ekonomisi değişkenlerini kullanmak suretiyle ekonomiye müdahalede bulunmak, bunun için de maliye politikası amaçlarının teknik yapısı ve etkinlik şartlarının ekonomi politikası teorisi içinde incelenmesi gereğidir” (Ulusoy, 2018:15).

“Devletin sahip olduğu mali araçları; fiyat istikrarını, tam istihdamı, ekonomik büyüme ve gelişmeyi, adil bir gelir ve servet dağılımını sağlamak ve konjonktürel dalgalardan arınmış istikrarlı bir ekonomik yapıyı korumak amacıyla kullanılmasıdır” (Edizdoğan, Çetinkaya, Gümüş, 2018:510).

Yukarıda söylenenleri de dikkate alarak bir tanım yapacak olursak; “maliye politikası, kamu harcamaları ve kamu gelirleri gibi kamu sektörünün mali değişkenlerinin miktar ve bileşiminde iktisat politikası amaçlarını gerçekleştirmek için yapılan düzenlemeler” olarak ifade edilebilir (Ulusoy, 1999:16).

1.2. MALİYE POLİTİKASINA İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİN GELİŞİMİ

16. ve 17. yüzyıldan itibaren Merkantilist düşünceden günümüze dek çok sayıda iktisatçı ve düşünür, devlet mali yapısını ve ekonomiye müdahale etmesini açıklamaya çalışmıştır (Susam, 2019:21).

Bu başlık altında, iktisadi düşünce akımları incelenecektir.

1.2.1. Merkantilizm

Merkantilizm, Avrupa iktisadi düşüncesinde, Ortaçağ ile Fizyokrasi arasında kalan, yaklaşık olarak 1450-1750 yılları arasındaki 300 yıl boyunca geliştirilen ve uygulama alanına sahip olmuş iktisadi düşüncedir. Merkantilizmin ortaya çıkmasını hazırlayan olayların başlıcaları olarak 16. ve 17. yüzyılda Ortaçağın sonuyla sanayi devriminin arasındaki dönemde, feodalizmin yıkılışı ve merkezi devletlerin kuruluşu

başta olmak üzere, bir dizi değişiklikler (yeni buluşlar, dinde reform ve Rönesans hareketi, ekonomik ve sosyal yapıda değişim ile matbaanın bulunması ve yaygınlaşması vb. gibi) sıralanabilir. İlk defa Adam Smith tarafından kullanılan Merkantilizme ticari sistem de denilmektedir. Merkantilizm, devletin gerçek zenginlik kaynağının kıymetli madenler olduğu görüşünü destekleyen, diğer bir deyişle parayı seven bir iktisadi düşünce sistemidir. Bu düşünce akımı, ülkeye değerli maden girişini ve ülkeye giren madenlerin de yeniden çıkmaması için ihracatı teşvik edici, ithalatı ise sınırlayıcı, daha öz bir deyişle korumacı politikalar öngörmektedir (Parasız, 2014:328).

Merkantilizmin dayandığı temel görüşler şöyle sıralanabilir (Eğilmez, 2010:32'den aktaran; Susam, 2019:22).

- Devletin ekonomik hayatta etkin olarak bulunması gerekmektedir. Dış ve iç ekonomik faaliyetlerde devlet müdahalesi esastır.
- Değerli madenleri ele geçirmek zenginliği sağlar (Bulyonizm). Altın ve gümüş benzeri kıymetli yer altı kaynakları savaş gibi olağanüstü durumların finansmanında kullanılır, öte yandan iktisadi ve siyasi gücün kaynağını oluşturur.
- Dış ticaret sınırlamaları ile ülkede üretimin desteklenmesi ve kıymetli madenlerin ülke dışına çıkarılmasının kısıtlanması gerekir. Ekonomik milliyetçilik anlayışı ile ithalat kısıtlanıp ihracat teşvik edilerek zengin ve güçlü bir devlet oluşturulmalıdır.
- Hızlı nüfus artışı ülke çıkarınadır. Bu anlamda nüfus artışları teşvik edilmiş, dış göçler yasaklanmıştır

Merkantilizm ticari kapitalizmin hüküm sürdüğü bir süreci temsil etmektedir. Bu ideolojiye göre, ticaret yapmayı geliştirmek, teşvik etmek ve korumak için ne şekilde olursa olsun devletin ekonomiye müdahale etmesi savunulmuş ve devletin ekonomik hayattaki gücü ön plana çıkarılmıştır. Ancak ticari kapitalizmle birlikte gelişen sanayi kapitalizmi “bırakınız yapsınlar” fikrini ortaya çıkarmış ve böylece Merkantilist düşünce önem kaybetmiştir (Susam, 2019:23).

1.2.2. Fizyokrasi

Fransızların, Merkantilist uygulamalara tepkisi ile birlikte şekillenen ve Fransa’da doğup gelişen fizyokratik akım, 18. Yüzyıl sonlarında esas şeklini almakla birlikte 1760-1770 yılları arasında en yoğun dönemini yaşamıştır. Bu akıma göre yeryüzünde, yasalarını Tanrının belirlediği doğal bir düzen bulunmaktadır. Toplumsal işleyişin tıpkı fiziksel olaylarda olduğu gibi doğal düzen içinde gerçekleşmekte olduğunu ileri sürerek, devletin ekonomiye hiçbir müdahalede bulunmamasını öngörmüşlerdir. Fizyokratların bu düşüncelerini ilk kez Vincent de Gournay (1712-1759), “bırakınız yapsınlar-bırakınız geçsinler, dünya kendi kendine” yürür cümlesi ile ifade etmiştir ki, bu ifade liberal iktisadın sloganı olarak günümüze kadar kullanıla gelmiştir (Parasız, 2014:328).

Fizyokratlar, devlet faaliyetlerinin özgürlük üzerinde baskı yarattığını, bu nedenle doğal düzenin devamı için özel mülkiyete ve onun özgürlüğüne dayanan bir sistemin geliştirilmesini savunurlar. Fizyokratlara göre devlet, sadece bireysel özgürlüğü ve mülkiyet haklarını güvence altına alacak yasal altyapının oluşturulması görevini yerine getirmeli, bunun dışında müdahaleci rol üstlenmemelidir (Yılmaz, 2018:15).

1.2.3. Klasik İktisadi Ekol

Günümüzdeki iktisat düşüncesinin temelleri, öncülüğü Adam Smith tarafından yapılmış olan (1723-1790) “Klasik liberal iktisatçılar” (ya da kısaca liberaller) ile birlikte atılmıştır. Bu düşüncenin ortaya çıkmasına yol açan en büyük etken, şüphesiz 1750’li yıllarla birlikte ortaya çıkmaya başlayan Sanayi Devrimi olmuştur. Bu olayla beraber eskiden karmaşık olmayan aletler ve insan gücüyle yapılan üretimin yerini, makine gücüyle yapılmakta olan fabrika tipi üretim almış ve eski tip sanayiler hızlıca yok olmaya başlamıştır. Piyasanın genişlemesi ve sermaye birikiminin oluşmasıyla birlikte de sonrasında kendilerine Klasik İktisatçılar denilen bir grup bilim adamı, ekonomik olayların bağlı olduğu kanunları bulmaya çalışırlar (Parasız, 2014:328-329).

18. yüzyılın sonlarında Adam Smith tarafından yazılan Milletlerin Zenginliği eseri, düşüncenin temeli olarak kabul edilir. A. Smith, toplumsal ilerlemeyi, kişisel

yararı için uğraşan ve bilmeyerek kamunun yararı içinde hareket eden bireylere bırakmak gerektiğini düşünmektedir. Kişisel yarar ile kamu yararının uyumlu olmasını sağlayan “gizli bir eldir”. A. Smith’e göre, her insan kendi emniyetinden, kendi kazancından başka bir şey düşünmez, fakat bunları tahakkuk ettirmeye çalışırken görünmez bir el, niyetler ile ilgili olmayan gayelere hizmet etmesini sağlar. Kendi menfaatini takip etmekle sık sık toplumun menfaatine de hizmet eder. Direkt olarak kamusal fayda için çalışmış olsa idi, görece verimsiz sonuçlar ortaya çıkardı. Bu izah tarzından, Adam Smith’in, toplumu, bireylerin toplamı olarak kabul ettiği açıkça (Nadaroğlu, 1985:95).

Klasik liberal düşünce, serbest piyasanın üstünlüğünü ve devlet müdahaleciliğinin kötü olduğunu savunur. Yine bu görüşe göre, tarafsız maliye görüşünü benimsemişlerdir. Bu görüşe göre, devletin yapacağı kamusal harcamalar devletin asli görevleri ile sınırlı olmalı ve bu görevlerle ilgili harcamaları da finanse etmek için en alt düzeyde vergi alınmalıdır. Böylece harcamalar ve vergi gelirleri düşük tutulduğunda, bunların ekonomi düzeni üzerindeki etkisi de en alt düzeyde kalacağı için tarafsız maliye anlayışı uygulanmış olacaktır (Işık, 2014:33).

Klasik liberal düşünceye göre devlet bütçesinin denk ve bütçe rakamlarının da mümkün olduğunca küçük olması gerekir. Aksi halde bütçedeki harcama kalemlerindeki yukarı yönlü hareket bütçenin denkliliğine zarar verir ve bütçe açığının kapatılması amacıyla ek vergiler konması da, vergilerin saptırıcı etkilerini ortaya çıkararak yatırımda, tasarrufta ve emek arzında olumsuz etkiler meydana getirir. Bu şekilde tarafsız olması gereken devletin bu yönü zedelenerek, ekonomiye müdahalesi artar. Öte yandan vergilerde artırma yapılmayıp borçlanma yoluna başvurulduğunda ise, devletin ödünç verilebilir fonlar piyasasında özel sektöre rakip duruma gelmesiyle faiz oranları yükselir ve özel firmalar kredi piyasalarından dışlanır. Ayrıca borcun finansmanı sorunu da, gelecek nesillere yük olarak bırakılır (Yılmaz, 2018:17).

1.2.4. Keynesyen Ekol

1929 Büyük Buhranına kadar geçen dönemin devlet anlayışına, liberallerin esasları yukarıda açıklanan görüş ve düşünceleri hakim olmuştur. Klasik ve Neo-

Klasik görüşlerin revaçta olduğu dönemlerde meydana gelen krizler, denge hâlinde kısa süreli sapmalar olarak nitelendiriliyordu. Fakat bu krizler, giderek kronik hale gelmesi ve “1929 Büyük Buhranının” başta gelişmiş ülkeler olmak üzere, bütün dünyada yaptığı büyük tahribatlar, Klasik ve Neo-Klasik ekonomik düşüncelerin krizleri aşmada yetersiz kaldığını ortaya çıkardı. Ortaya çıkan iktisadi olaylar klasik teorinin yukarıdaki görüşlerini doğrulamamış ve neticede tarafsız devletin yerini müdahaleci devlete bırakmasına neden olmuştur. Klasiklerin önerme ve temel yaklaşımlarının 1929 yılında başlayan ekonomik krizde yetersiz kalmasıyla birlikte Keynesyen yaklaşım benimsenmeye başlamış ve 1970’li yıllara kadar maliye politikalarına temel teşkil etmiştir (Dinler, 2014:332).

J.M. Keynes’in 1936’da yayınladığı “İstihdamın, Paranın ve Faizin Genel Teorisi” isimli kitabında, Klasik liberallerin temel iktisadi prensiplerine eleştiriler yöneltmiştir. Klasik liberaller tarafından ileri sürülen ücretlerin aşağıya doğru esnekliği ve ekonomiyi daima tam istihdamda dengeye getireceği ilkesine karşı Keynes, ücretlerin aşağıya doğru esnek olmadığını, tam istihdamın arızı bir durum olduğunu ve ekonominin eksik istihdamda da dengede olabileceğini ileri sürmüştür. Keynesyen ekole göre resesyon zamanlarında denk bütçe uygulanmak zorunda değildir. Bunun yerine konjonktürel bütçe görüşü geçerlidir ve konjonktür boyunca bütçe ortalama olarak denk olabilir (Yılmaz, 2018:17).

Klasik ve Neo-Klasiklerin ekonomik mekanizmayı, ekonomik birimlerin kararlarından (tüketici ve üreticilerin mikro kararları) hareketle açıklamalarına karşın, Keynes grupların kararlarını (devletin, tüm yatırımcıların veya tüm tüketicilerin) göz önüne alır. Başka bir deyişle Keynes, Klasikler ve Neo-Klasiklerin yaptığı gibi tüm mal/hizmet ile üretim faktörüyle ilgili özel piyasaları bir bir analiz etmektense, milli plandaki değişkenleri göz önüne alarak, tam istihdamın düzeyinin nasıl oluştuğunu saptamakla ilgilenmiştir. Bu yaklaşımla Keynes, makroekonomik akımın kurucusuyla temsilcisi konumuna gelmiştir. Keynesyen iktisatçılara göre, bir ekonomi durgunluğa girdiğinde, para ve maliye politikalarıyla ekonomiye müdahalede bulunmak ve toplam talebi arttırmaya yönelik (genişletici) önlemlere başvurmak gerekir. Ekonomide enflasyonist bir eğilim ortaya çıkmışsa, bu defa para

ve maliye politikası yardımıyla toplam talebi azaltıcı (daraltıcı) bir politika izlenmeliydi (Dinler, 2014:333).

1.2.5. Diğer Ekoller

Durgunluk ve enflasyonun aynı anda etki gösterdiği stagflasyon krizini çözmek için Keynesyenlerin görüşünün yeterli olmaması, “Monetarist Ekonomik Görüşün” ortaya çıkmasına zemin oluşturdu. Bu görüşle birlikte Neo Klasik İktisat ve Arz Yanlı İktisat, stagflasyon krizinin aşılmasında öne sürülen diğer makro modeller oldu. Ancak Keynesyen görüşü benimsemiş olan bir grup ekonomist, stagflasyon krizi ile birlikte ortaya çıkan yeni ekonomik görüşler karşısında boş durmadılar. Keynesyen düşüncenin uzantısı denilebilecek görüşler önermeye başladılar. Bu grup ekonomistlere de Yeni Keynesyenler denilmektedir (Dinler, 2014:333).

1.3. MALİYE POLİTİKASININ AMAÇLARI

Ekonomi politikasının bir dalı olan maliye politikası, bir ekonomide temel makroekonomik hedeflere ulaşmak amacıyla kamu harcamaları ve gelirlerinin miktar ve bileşimlerinde yapılması gereken düzenlemeler şeklinde tanımlanır. Bu tanımın içinde yer alan makroekonomik amaçlar, genel olarak, tam istihdamı sağlamak ve korumak, nisbi fiyat istikrarı, yeterli bir kalkınma ve büyüme hızının sağlanması, ödemeler bilançosu dengesinin gerçekleştirilmesi, bölgesel dengesizliklerin ortadan kaldırılması olarak belirtilebilir. Fakat bu noktada, bu temel makroekonomik hedeflerin farklı yönlerden ele alınarak, istenmesi hâlinde artırılabilceğini veya azaltılabileceğini belirtmekte fayda vardır. Zira bu hedefler, her ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyine ve politikacılarca özümşenen ekonomik-sosyal amaçlara göre değişebilmesinin yanında, aynı ülkede değişik dönemlerde de hedeflenen amaçlarda farklılıklar görülebilmektedir. Örneğin, gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülkelerde temel makroekonomik hedeflerin tam istihdam, maksimum üretim ve fiyatlar genel seviyesinde istikrarın sağlanması olduğu söylenebilir. Çünkü bu tarz ülkelerin, temelde, ekonomik büyümeye ilişkin problemlerini çözmüş bulunduğu bilinmekte ve gelişmiş ülkelerde maliye politikasının daha çok istikrarı sağlamaya yönelik olması düşünülmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde de, bu ülkelerdekinin yanında, daha hızlı ve adaletli bir gelir artışının ve sermaye birikiminin oluşturulması da amaç olarak benimsenmekte ve hatta çoğu zaman bunlara öncelik verilmektedir (Ataç, 2016:33-34).

Bir ekonomide varılmak istenen bu amaçların aslında, birbirlerinden tümüyle ayrı olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Gerçekten de, bu amaçların her biri iç içe girmiş ve karışmış durumdadır. Örneğin, bir ekonomide yeterli bir büyüme hızına ulaşmanın, istikrarlı bir şekilde ve gelir dağılımındaki adaleti bozmadan oluşturulabilmesi gerekir. Yine günümüz dünyasında, bir ekonomide ekonomik istikrarın sağlanması kavramıyla o ekonomide hem tam istihdamın sağlanması ve korunması, hem de nisbi fiyat istikrarının gerçekleştirilmesi ifade edilmektedir (Ataç, 2016:36).

Genel olarak maliye politikasının amaçları dörde ayrılmaktadır. Bunlar; ekonomik istikrarın sağlanması, ekonomik kalkınma ve büyümenin gerçekleştirilmesi, gelir ve servet dağılımını düzenleme ve diğer amaçlardır.

1.3.1. Ekonomik İstikrarın Sağlanması

Bir ekonominin istikrara kavuşması, fiyat istikrarı ve tam istihdamın birlikte sağlanması ile mümkün olmaktadır.

“Fiyatlar genel seviyesinin aşağı veya yukarı doğru hareket etmemesi” olarak tanımlanabilen fiyat istikrarı her zaman sağlanmayabilir ve fiyatlar hep aynı düzeyde seyretmeyebilir. Ancak bir ekonomide fiyatlar her zaman aynı düzeyde seyretmeyebilir. Dönem dönem değişik ve kısa süreli nedenlerle fiyatların yükselmesi veya düşmesi önemsiz görülebilir. Bu durum fiyat istikrarsızlığının bir göstergesi değildir. Günümüzde devletlerin en önemli ekonomik problemi ve maliye politikasının en büyük amacı istikrarlı bir fiyat seviyesi sağlamak ve korumaktır. Fiyat istikrarının korunması, bir ekonomide fiyatlar genel seviyesinde oluşan devamlı dalgalanmaların önlenmesidir. Ekonomide dalgalanma fiyatlar genel düzeyinin yükselmesi veya düşmesi şeklinde olabilir. İlki enflasyon, ikincisi ise deflasyondur. Fiyat istikrarının korunması ile enflasyon ve deflasyonla mücadele ifade edilmektedir. Enflasyonla mücadelede kamu harcamaları kısılarak, vergiler artırılmakta ve bütçe fazlası verilmektedir. Böylece toplam talep kısılarak denge

sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu durum sıkı maliye politikası olarak da ifade edilir. Deflasyonla mücadelede maliye politikası kullanılan mali araçlar yoluyla ekonomideki toplam arz ve toplam talep dengesini tam istihdam seviyesindeki toplam arz ve toplam talep dengesi şekline getirecektir. Fiyatlar genel düzeyindeki düşüşü engellemek için maliye politikası araçları ekonomiyi canlandırmak için kullanılır. Bunun için kamu harcamalarının artırılması, vergi indirimleri ve bütçe açığı politikaları gibi tüketimi veya talebi artırıcı politikalar izlenebilecektir (Edizdoğan, Çetinkaya, Gümüş, 2018:510-511).

İstihdam kavramı, tam istihdam ve eksik istihdam olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde maliye politikasının öncelikli hedeflerinden birisi tam istihdamın sağlanması ve korunmasıdır. Tam istihdamı, bir ekonomideki bütün üretim faktörlerinin tamamının kullanılması şeklinde ifade edebiliriz. Bir ülkede tam istihdam seviyesi ile milli gelir arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Tam istihdam sağlandığında milli gelir düzeyi yükselmektedir. Tam istihdamın sağlanamaması durumunda ise ekonomideki milli gelir düzeyi azalmakta ve ekonomik büyüme hızında düşüşler görülmektedir (Edizdoğan, Çetinkaya, Gümüş, 2018:511).

Esasında maliye politikası, 1930'lu yıllarda ekonomiye hâkim olan işsizlik sorununa bağlı olarak, bir ekonomide tam istihdamın gerçekleştirilmesi tartışmalarından kaynaklanmıştır. Ancak, günümüz ekonomilerinde de, özellikle gelişmiş ülkelerde, maliye politikasının temel amaçlarından birisi yine tam istihdamın sağlanması ve korunmasıdır. Çünkü bu amaca ulaşamaması durumunda bir ekonomide milli gelir düzeyi azalmakta ve ekonomik büyüme hızında düşüşler görülmektedir (Ataç, 2016:36).

Tüm ekonomilerde %3-5 arasındaki bir işsizlik oranı doğal kabul edilir. Her ülkede okuldan yeni mezun bireylerin olması, işinden memnun olmayan ve her an iş değiştirmek isteyen bireylerin söz konusu olması, doğal işsizlik, friksiyonel işsizlik, arızı işsizlik olarak bilinen işsizlikten kaynaklanmaktadır (Öztürk, 2016:165).

1.3.2. Ekonomik Büyüme Ve Kalkınmanın Gerçekleşmesi

Ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma birbiriyle yakından ilişkili kavramlardır. Ülke ekonomilerinin temel amaçlarından biri ulusal ekonominin üretim gücünü artırarak, belirli bir “büyüme ve kalkınma” hızına ulaşmaktır. Ekonomik büyüme/kalkınmanın sağlanması ülkelerin tamamında önemlidir; ancak, özellikle gelişmekte olan ülkelere ön plana çıkan temel ekonomik amaçlardan biri haline gelmiştir. Gelişmiş ülkeler için öngörülen kalkınma politikaları ile gelişmekte olan ülkeler için öngörülen kalkınma politikaları, ülkelerin yapısal özellikleri (işsizlik, fiyat istikrarı vb) nedeniyle farklılık gösterebilmektedir. Gelişmiş ülkeler belirli bir büyüme hızını korumak gibi daha kolay bir çabaya girerken; gelişmekte olan ülkeler belirli bir büyüme seviyesine ulaşma ve bununla birlikte ekonomik kalkınma çabasına girmektedirler (Edizdoğan, Çetinkaya, Gümüş, 2018:512).

Maliye politikasının temel amaçlarından olan ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamak, 2. Dünya Savaşı sonrası süreçte gerek gelişmiş gerekse de az gelişmiş ülkeler bakımından büyük öneme sahip olmuştur. Buna göre; gelişmiş ülkelerde istikrarlı bir büyüme hızı yakalanması ve korunması amaçlanırken, gelişmekte olan ülkelere özellikle 2. Dünya Savaşı’nın sonrasında kalkınma çabalarına girişilmesi ve sürdürülmesi amaç hâline gelmiştir. Az gelişmiş ülkelerdeki yapısal sorunlardan dolayı büyüme ve kalkınma çok önemli bir hedef hâlini almaya başlamıştır (Edizdoğan, Çetinkaya, Gümüş, 2018:512).

1.3.3. Gelir Ve Servet Dağılımında Adaletin Sağlanması

Gelir ve servet dağılımında adaletin sağlanması, bireyler arasındaki gelir ve servet farkının olabildiğince düşük bir düzeye düşürülmesi anlamına gelmektedir (Erdem, Şenyüz, Tathioğlu, 2017:543).

Bir ekonomide belli bir dönemde oluşturulan gelirin bireyler, sektörler, bölgeler veya üretim faktörleri arasında dağıtılması gelir dağılımı olgusunu gündeme getirmektedir. Genel olarak gelir dağılımı, gelirin oluşumuyla birlikte gerçekleşmektedir. Üretim süreci, aynı zamanda gelirin dağılımı sürecidir. Mal ve hizmet üretimi sürecine dâhil olan üretim faktörlerinin, bu süreçte meydana getirilen değer artışını kendi içlerinde nasıl paylaşacakları teknik, ekonomik, toplumsal ve

siyasi boyutlara sahip çok kapsamlı ve karışık bir olgudur. Piyasalar, yalnızca ekonomik kaynakların dağılımını gerçekleştirmekle kalmamakta, bununla birlikte ekonomideki paranın ve sosyal hasılanın dağılımını da gerçekleştirmektedir. Piyasa ekonomisinde, mal piyasaları yanında, üretim faktörleri olan emek, doğal kaynaklar ve sermayeye ilişkin faktör piyasaları da oluşmaktadır. Mal piyasalarında ürün fiyatları oluşurken; faktör piyasalarında da buna bağlı olarak üretim faktörlerinin ücret, rant, faiz ve kar şeklinde faktör gelirleri oluşur (Öztürk, 2016:169).

Maliye politikasının bu amacı, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan yapısal bozuklukların bir sonucu olarak görülen gelir dağılımı eşitsizliklerinin meydana getirdiği sosyal adaletsizlikleri giderme yönünde önemli roller üstlenmiştir. Toplumun çeşitli kesimleri arasında gelir dağılımı; maliye politikası araçlarıyla etkilenebilmektedir. Günümüzde kamu ekonomisinin önemiyle kamu gelirlerinin ve giderlerinin varmış olduğu boyutlar, kaynaklar ve gelir dağılımı bakımından, kamu hizmetlerinin önemini ve milli gelir üzerindeki etkisini artırmıştır (Ulusoy, 2018:36).

1.3.4. Diğer Amaçlar

Maliye politikasının yukarıda açıklanan amaçlarının yanında, bölgeler arası dengesizlikleri ortadan kaldırmak, çevre kirliliğini azaltmak, dış ticaret dengesini sağlamak ve nüfus politikasına katkı sağlamak gibi başka amaçları da vardır (Yılmaz, 2018:358).

Ödemeler bilançosu; bir ülkeye olan döviz girişlerini ve o ülkedeki döviz çıkışlarını gösteren bir bilançodur. Dövizlerdeki çıkışın döviz girişinden yüksek oluşu, ödemeler bilançosunda açık olduğu anlamına gelir. Ödemeler bilançosu, ülkelerin belirtilen dönemdeki dış ekonomik ve mali ilişkilerinin durumunu göstermektedir. Mal ve sermaye hareketlerinin vergiye tabi tutulması maliye politikası uygulaması olarak devreye sokulabilir. Böylece de dövizdeki kayıp azaltılabilir (Ulusoy, 2018:37).

Bölgelerarası gelişmişlik düzeylerinin farklı olması nedeniyle, bölgeler arasında dengeli bir kalkınma devlet öncülüğünde ve desteğiyle gerçekleştirilebilir. Devletler yatırımları belli bölgelere yönlendirerek vergisel avantajlar sağlama yoluyla bölgesel kalkınmayı destekleyebilir. Aynı zamanda sürdürülebilir bir

çevrenin oluşturulması da maliye politikası amaçlarından biridir. Özellikle çevre kirliliğinin azaltılması ve temiz su kullanımı için vergilendirme önemli bir işlev görebilmektedir. Nüfus büyüklüğü ve yapısının iyileştirilmesi için de ilgili politikalara önem verilmektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde yüksek nüfus artış hızı görülmekte, bu da kişi başı milli gelir düzeyini düşürmekte ve işsizliği artırmaktadır (Edizdoğan, Çetinkaya, Gümüş, 2018:514).

1.4. MALİYE POLİTİKASININ ARAÇLARI

Bir ekonomide belirlenen ekonomik, sosyal ve politik amaçlara ulaşmak üzere maliye politikası, ekonomi üzerinde farklı etkilere neden olan etkin araçlara sahip bulunmaktadır. Maliye politikası araçları çoğu kez istenilen amaçlara ulaşmada olaylar karşısında farklı etkiler gösterebilirler. Bu yüzden, hedeflenen bir amacın gerçekleştirilmesi için kullanılması gereken araçların değişkenler üzerinde göstereceği etkilerin detaylı olarak incelenmesi gerekmektedir. Aşağıda bu araçlardan bahsedilecektir (Ulusoy, 2018:40-41).

1.4.1. Bütçe

Devletin kamusal hizmetleri yerine getirebilmesi için giderlerin yapılması ve bu giderleri karşılayacak gelirlerin sağlanması gerekir. Bu noktada gider ve gelirlerin takip ve kaydına ihtiyaç duyulmaktadır. Bütçe, en genel ifadeyle, gelir ve gider tahminlerinin bir denklik düzeni içinde hazırlanıp takibinin yapıldığı belge olarak tanımlanabilir. Şekli olarak bütçe, gelir ve gider tahmini görünümündeyken, yönetsel olarak kamu kaynaklarının belirlenmiş ölçütlere uygun şekilde ekonomik ve verimli kullanımını sağlayacak kanuni ve yönetsel sistem ve süreçleri içermesi nedeniyle kamu mali yönetiminin bir parçasını oluşturmaktadır (Erdem, Şenyüz, Tatlıoğlu, 2017:393).

Maliye politikası esas olarak devlet bütçesi yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle kamu harcamalarının ve kamu gelirlerinin miktar ve bileşimleriyle ilgili olması nedeniyle bütçe açığı veya fazlası maliye politikasının amaçlarına ulaşmak için kullanabileceği en yüksek öneme sahip araç olmaktadır. Bütçe, harcama ve gelir unsurlarını kapsamakta ve bu iki unsur arasındaki ilişkiye göre de denk bütçe, bütçe açığı ve bütçe fazlası söz konusu olabilmektedir. Bütçe, toplam talebi artırmak ve

azaltmak için etkin bir araç durumundadır. Toplam talebi artırarak varılmak istenen amaçlar söz konusuysa, bütçedeki fazlayı azaltmak, bir başka deyişle bütçe açığını artırmak gerekmektedir. Tersine, toplam talebi azaltarak varılmak istenen amaçlar söz konusuysa, bütçedeki fazlayı artırmak, yani bütçe açığını azaltmak gerekmektedir (Edizdoğan, Çetinkaya, Gümüş, 2018:514-515).

1.4.2. Kamu Harcamaları

Genel olarak, kamu kurumlarının siyasal karar alma sürecinde belirlenen kamu hizmetlerini yerine getirmek maksadıyla yaptığı parasal harcamalar kamu harcamaları şeklinde tanımlanır. Kamu harcamalarının hangi alanlara, ne amaçla yapılacağı büyük oranda siyasal karar alma sürecinde, diğer bir deyişle bütçe sürecinde somutlaşır (Pınar, 2017:36).

Bir ülkede merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin gerçekleştirdikleri harcamalar, dar anlamda kamu harcamaları anlamına gelmektedir. Aynı zamanda devletin yetkisini devrettiği ve özel sektöre yaptırdığı hizmetlerin bedeli ile kamu ekonomik kuruluşlarının harcamaları da kamu harcaması sınıfına girdiğinden, tanım daha genişlemiş şekilde karşımıza çıkar (Yılmaz, 2018:352).

Kamu harcamalarının her türü maliye politikasının amaçlarına ulaşmada kullanılabilir. Devlet tarafından üretim faktörü satın alınarak ekonominin kapasitesini artıracak harcamalar olarak ifade edilen reel harcamalar ve üretim faktörü satın alınmaksızın farklı kesimlere gerçekleştirilen transferler olarak tanımlanan transfer harcamaları, maliye politikasının her bir amacında farklı sonuçlar doğurur. Ekonominin enflasyonist dönemlerinde yatırım ve transfer harcamalarına yön vererek toplam talebi azaltmak ve arzı artırmak mümkündür. Öte yandan ekonominin deflasyonist dönemlerinde de toplam talebi artıracak yatırım ve transfer harcamaları ile ekonomide yeniden denge sağlanabilir. Adaletli bir gelir dağılımının sağlanmasında kamu transfer harcamalarında yapılacak düzenlemeler ile toplumsal refah artırılabilir. Ekonomik büyüme amacına yönelen kamu harcamalarının, büyümeyi belirleyen sermaye birikiminin, teknolojik gelişme ve emek unsurlarının, beşeri sermayeye dönük altyapı ve transfer harcamalarının teşvik edilmesi ve desteklenmesi mümkündür (Yılmaz, 2018:352).

1.4.3. Vergiler

Bir diğ er önemli maliye politikası ise kamu gelirleri, daha dar anlamda vergilerdir. Vergiler, devletin kamu gücüne dayanarak özel kesimden kamu kesimine aktarmış olduğu fonlar olarak tanımlanabilir. Kamu harcamalarının finansmanında en büyük paya sahip olan vergiler, bireylerin ekonomik davranışlarında çok önemli etkilere sahip olabilir. Bunun yanı sıra hükümet vergileri yalnızca bir finansman aracı olarak değil, belirli ekonomik kararları etkilemek amacıyla da kullanabilir. Bir malın tüketiminden vazgeçirmek için bu mal yüksek oranda vergiye tabi tutulabileceği gibi, belirli alanlardaki yatırımların teşviki için vergi muafiyetleri de getirilebilir (Pınar, 2017:38).

Günümüzde gelişmişlik seviyeleri birbirinden farklı olsa da hemen her ülkenin kamu gelirlerinin yaklaşık %80-90'lık kısmını vergiler meydana getirir ve böylelikle kamu harcamalarının temel finansman aracı olarak ilan edilir. Verginin  ncelikli amacı kamu harcamalarını finanse etmek olsa da, vergiler yoluyla devlet ekonomik işleyişi kontrol edip, onu etkin bir maliye politikası aracı olarak kullanır (Yılmaz, 2018:99).

Vatandaşların vergi ödemek zorunda olmaları, vergileri mali amaçlara ulaşmak için kullanılan en önemli araç yapmıştır. Örneğin tasarruflardaki yetersizliklerden dolayı büyüme hızlarının istenen  l de gerçekleşmediği bir ekonomide maliye politikasının amacı tasarruflarda artış yaratmaktır. Toplam tasarruflar düzeyini artıracak düzenlemeler iki türlü olabilir. Birincisi, tüketim harcamaları üzerinden vergi alınarak gelirin tasarruflar ve t ketimlerdeki dağılımını tasarruflar lehine değiştirmektir. Böylece, tüketim maliyeti artacak ve dolayısıyla özel tasarruflar teşvik edilecektir. Diğer ise, vergilerle cebri tasarrufa yönlendirmektir. Arzdaki artışın toplam talebi karşılayamadığı bir ekonomide ise alınacak tedbirlerden biri yine vergisel olabilir. Özellikle talepte meydana gelen artışlar tüketim eğiliminin yükselmesinden meydana geliyorsa vergiler yoluyla tüketim kısılarak yatırımların artırılması söz konusu olabilir. Ayrıca, vergiler, sosyal adaleti sağlamada da en etkili hizmet eden araçlardandır. Çünkü vergi kaynaklarının, oranlarının ve türlerinin farklılaştırılması yoluyla toplumdaki farklı gelir grupları arasında pozitif transferler aracılığıyla sosyal dengeye ulaşılabilir ya da en azından

bu amaca hizmet edebilir. Özellikle artan oranlı (müterakki) vergiler yoluyla yüksek gelir gruplarından düşük gelir gruplarına gelir transferleri yapılabilir. Bu suretle devlet, ekonomide adil bir gelir dağılımının gerçekleştirilmesini sağlar (Ulusoy, 2018:42-43).

1.4.4. Borçlanma

Borçlanma, devletin maliye politikası amaçları ile uyumlu olarak, iç ya da dış piyasalardan temin ettiği, anapara, faiz ve diğer ödentilerle beraber geri ödenmesi gereken ödünç meblağlardır. Borcun temin edildiği piyasanın milliyetine göre borçlanma, iç ve dış borçlanma olarak sınıflandırmaya tabi tutulur” (Yılmaz, 2018:355).

Devlet için en sağlam gelir kaynağı vergilerdir. Ancak, artan kamu harcamaları, buna karşılık vergi gelirlerinin aynı düzeyde arttırılamaması, devletleri yeni gelir kaynakları bulmaya zorlamış ve devletler, artan kamu harcamalarına finansman sağlayabilmek için çeşitli iç ve dış kaynaklardan borçlanma yoluna başvurmuştur (Pehlivan, 2018:179).

Öte yandan, borçlanma, bir iktisat politikası olarak hükümetler tarafından bilinçli olarak da kullanılabilir. Harcama ile vergi kalemleri ayrı ayrı araçlar şeklinde kullanılabildiği gibi bütçe dengesi de farklı bir araç olarak kullanılabilir. Örneğin deflasyonist dönemlerde bütçede meydana gelen açıklar yoluyla ekonomik faaliyetler desteklenebileceği gibi, enflasyonist dönemde bütçe fazlası oluşturularak daraltıcı etki yaratılabilir. Burada yalnızca harcamalar ve vergi gelirleri değil, borçlanma da farklı bir araç olarak göz önüne alınabilir. Örneğin, enflasyon ortamında tüketimi azaltmak için hükümet bireylerden borçlanma yoluyla gidebilir. Faiz oranları yeterince cazip ise bireyler bugün yapacakları tüketimi ileri bir zamana öteleyerek devlete borç vereceklerdir. Daralma dönemlerindeyse alınan borçlar faizle beraber ödenecek ve talep canlandırılacaktır. Bahsedilen araçlardan her biri kullanılabilir ve kişiler arası ve bölgeler arası gelir dağılımı yeniden düzenlenebilir (Pınar, 2017:41).

1.5. MALİYE POLİTİKASI YÖNTEMLERİ VE OTOMATİK İSTİKRAR SAĞLAYICI MALİYE POLİTİKALARI

“Maliye politikasının en tartışmalı konularından biri, bir ekonomide karar vericilerin, istikrarı sağlamak açısından iradi maliye politikası ve otomatik stabilizatörler arasında yapacakları tercihin ne olması gerektiğidir. Özellikle son yıllarda ekonomide istikrarı sağlamak için uygulanan aktif makro politikaların eksiklikleri görüşmeye başlanınca, bazı ekonomistlerce ekonomi politikasını karar vericilerin iradi kararlarına bırakmaktansa, bazı uzun dönemli kuralların düzenlenmesi gerektiği fikri ortaya atılmıştır. Bu konudaki ekonomik tartışmalar ne olursa olsun, sorun, sonuçları itibariyle politik bir nitelik taşımakta ve ekonomiye müdahale etme veya etmeme noktasında odaklaşmaktadır. Örneğin, otomatik stabilizatörler, bir bakıma, piyasa ekonomisi içinde, devletin aktif mali politikalarla ekonomiye müdahale etmesini istemeyenlere cazip gelmektedir. Diğer taraftan, devletin, ekonominin performansını öngörülen amaçlar doğrultusunda artıracığı görüşünü benimseyenler, aktif makro politikaların kullanımını savunmaktadır” (Ataç, 2016:127).

1.5.1. İradi Maliye Politikası

Keynesyen maliye politikasını da kapsamı içinde alan iradi maliye politikası, ekonomik istikrarsızlıkları gidermek için, maliye politikası araçlarında siyasi karar mercilerince yapılan düzenlemeleri içerir. Bir başka anlatımla, kamu harcamaları ve gelirlerinde bazı iradi ya da takdiri düzenlemelerin yapılması ve alınacak kararların, siyasi karar alıcılara bırakılmasıdır (Yılmaz, 2018:361).

Hiçbir zaman sabit bir denge içinde bulunmayan, aksine sürekli olarak değişen tüketici tercihlerinden, yatırım taleplerinden, dış talepten veya kamu harcamalarından ekonomi, çeşitli dalgalanmalara sahne olmaktadır. Bu nedenle, ekonominin içinde bulunduğu durumun sürekli olarak değerlendirilmesi yapılmalı, değişen koşullara uygun değişik mali işlemlerin yapılması gerekmektedir. Ancak, bu, ekonominin sürekli olarak düzenlemelere konu olacağı ve toplam talepte meydana gelen ufak değişiklikleri engellemek için hemen kamu harcamalarında ve vergilerde bir düzenleme yapılacağı anlamına gelmemektedir. Çünkü bu tip değişiklikleri

engellemek için yapılacak düzenlemeleri yapabilmek için, siyasi karar birimlerinin, ekonomik değişkenlerin davranışları hakkında yeterli ve doğru tahminlerde bulunabilmeleri ve kararların zamanlamasının uygun olması gerekmektedir. Ancak, iradi maliye politikası, ekonomik faaliyetlerin yönünün doğru olarak teşhis edilebilmesi ve maliye politikası önlemlerinin zamanında ve doğru olarak alınabilmesi gibi bazı sorunları da içerisinde barındırmaktadır (Ataç, 2016:128).

1.5.1.1. Konjonktürel Gelişmeleri Tahminde İsabet Sorunu

Maliye politikasının etkinliğini artıran önemli koşullardan biri de konjonktürel gelişmelerin doğru teşhis ve tahmin edilebilmesidir. Ekonomide istikrarsızlığın başladığı zamanla, bu istikrarsızlığın etkilerini azaltmak amacıyla ekonomi yöneticilerince harekete geçilmesi kararının alınması arasındaki gecikme, teşhise ilişkin gecikme olarak karşımıza çıkmaktadır. Teşhis ve tahminin doğru olarak ve doğru zamanda yapılabilmesi istikrarın sağlanabilmesi için kullanılacak maliye politikası araçlarının türü hakkında bilgi verirken, konjonktüre ilişkin tahminin isabetli olmaması ise ekonomide yaşanan istikrarsızlıkların olumsuz etkilerinin artarak devam etmesine neden olmaktadır (Ulusoy, 2018:154).

1.5.1.2. Maliye Politikası Uygulamasında Gecikme Sorunu

Ekonomideki istikrarsızlığa karşı alınacak önlemlerin etkisini artırmak için, iradi kararların zamanında alınabilmesine ve uygulanmasına bağlıdır. O zaman istikrarsızlık derinleşmeden başlangıç aşamasında önlenebilir. Bu konuda en büyük güçlük, yasama ve yürütme organları ile ilgili süreçlere uyulmasından gelir. Çünkü mali bir kanunun hazırlanması ve yasama organında kabulü ya da idari bir kararın alınması bile bazen aylar sürebilmektedir (Türk, 2015:28).

Bu nedenle, ekonomik istikrarsızlığın teşhisi doğru yapılsa bile, alınması gereken tedbirler gecikmeli olarak uygulanırsa, ekonomik istikrar bozulabilir. Gecikmelerin bir kısmı, bir ekonomide istikrarsızlığın ortaya çıktığı an ile müdahale için karar verilmesi arasında yaşanan gecikmedir. Bir başka kısmı, müdahale kararının verildiği an ile maliye politikası araçlarının hayata geçirildiği süre arasındaki gecikmedir. Son olarak, bir başka gecikme de, maliye politikası

uygulamasının hayata geçtiği an ile ekonomi üzerinde etkisini gösterdiği süre arasındaki gecikmedir (Yılmaz, 2018:361-362).

1.5.2. Otomatik İstikrar Sağlayıcı Maliye Politikası

1.5.2.1. Otomatik İstikrar Sağlayıcı Maliye Politikası Araçları–Otomatik Stabilizatörler

Otomatik istikrar sağlayıcı maliye politikaları, bir diğer deyişle otomatik stabilizatörler, meydana gelen istikrarsızlıkları iradi bir müdahaleye ihtiyaç kalmadan ortadan kaldırmak veya etkisini hafifletmek üzere, mali sistemin yapısına yerleştirilmiş kamu harcamaları ile vergilere ilişkin araçlardır. “Otomatik istikrarlandırıcılar, maliye politikasını daralma dönemlerinde otomatik olarak genişleten ve genişleme dönemlerinde otomatik olarak daraltan programlardır” (Pınar, 2017:58).

Çağdaş kalkınmış ekonomiler otomatik istikrar sağlayıcı maliye politikası araçlarıyla büyük ölçüde donatılmışlardır. Bu araçlar, hiçbir yasal düzenlemeye, idari karara, iktisadi teşhise, teşhise yönelik mali önlemlere ve bu önlemlerden istenen sonuçları yerine getirmeleri bakımından belirli bir zamana ihtiyaç göstermezler (Türk, 2015:103).

Otomatik istikrar sağlayıcı maliye politikaları, ekonominin düzenlenmesi ve istikrarın sağlanması için iradi maliye politikası önlemlerine ağırlık veren ve iradi politikaların kurucuları arasında yer alan Keynes, Lerner, Hansen, Schumacher gibi iktisatçı ve maliyecilere tepki olarak ortaya atılmıştır. Otomatik istikrar sağlayıcı maliye politikalarına büyük önem veren iktisatçıların görüşleri, maliye politikasını başarıyla uygulayabilmek için olması gereken şartların mevcut olmayışı ve bu şartları gerçekleştirmenin zorluğu etrafında birleşir. Bu nedenle, iradi politikalarla ekonominin düzenlenmesine ve istikrarın sağlanmasına engel olmak üzere 1945 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde Princeton Üniversitesi Profesörleri bir bildiri yayınlamışlar ve ekonomik istikrarın sağlanmasında otomatik istikrar sağlayıcı maliye politikalarına güvenilmesini ileri sürmüşlerdir (Türk, 2015:103-104). Onlara göre, iradi maliye politikalarında ortaya çıkan belirsizlikler tehlikeli olmakta,

ekonomik hedeflere ulaşmada politik engeller nedeniyle tahmin zorluğu ortaya çıkmaktadır (Ulusoy, 2018:163).

Genel olarak, işsizlik sigortası ödemeleri ve tarımsal destekleme alımlarını da kapsayan kamu harcamaları, bütçe açık ve fazlaları, kurum ve aile tasarrufları ve ekonomik stoklardaki artış ve azalışlar başlıca otomatik istikrar sağlayıcı maliye politikası araçları olarak kabul edilmektedir (Ulusoy, 2018:163).

1.5.2.1.1. Otomatik Stabilizatör Olarak Kamu Harcamaları

“Bir otomatik istikrar sağlayıcı maliye politikası aracı olarak kamu harcamaları, harcanabilir gelir yoluyla gerçekleşir.

$$Y^d = Y - T + Tr$$

Eşitliğinde Y^d harcanabilir geliri, Y geliri, T vergiyi ve TR ise transferleri gösterir. Buna göre harcanabilir gelir, vergi ve transfer sonrası gelirdir. Harcanabilir gelir vergi sonrası azalırken, transferler, harcanabilir geliri arttırır. Tüketim harcanabilir gelirin bir fonksiyonu olduğuna göre, gelir düşüşü tüketimde azalmaya ve ekonomik daralmaya yol açar. Aksine gelir artışı, mevcut durumda genişleme yaratır ve enflasyonist bir süreci başlatır. Gelirdeki düşüş transferler ile dengelenirse, daralma beklendiğinden az olacaktır. Öte yandan genişleme döneminde gelir artışı, transferlerdeki kısıntı ile dengelenirse, enflasyonist süreç beklendiğinden kolay atlatılabilir” (Yılmaz, 2018:363).

Kamu harcamalarının otomatik istikrarı kendiliğinden sağlama güçlerinin vergilere kıyasla daha zayıf olduğu, kamu harcamalarının gelir seviyesindeki değişiklikleri daha uzaktan takip ettiği belirtilmektedir. Gerçekten, harcamaların otomatik istikrar sağlama güçlerinin tam olabilmesi için, harcamaların ekonominin genişleme dönemlerinde otomatik olarak azalabilmesi, daralma dönemlerinde ise yine otomatik olarak artması gerekmektedir. Ancak, yıllık ödenek miktarlarının her yıl yasama organınca tespit edildiği bilindiğine göre, bu durumun gerçekleşmeyeceği ortadadır. Gerçekten, kamu harcamalarının çok önemli bir bölümü ekonomik konjonktüre karşı hassas değildir. Bu husus, özellikle, bütçe giderlerinin hatırı sayılır bir kısmını oluşturan milli savunma harcamaları için doğrudur. Ancak, bu durum doğaldır ki, savunma harcamaları hiç değişmez anlamında değildir (Ataç, 2016:137).

İşsizlik sigortası ödemeleri, tarım destekleme alımları ve sübvansiyonlar, uygulamada en sık başvurulanan otomatik istikrar sağlayıcı maliye politikası araçlarındandır (Yılmaz, 2018:363).

“İşsizlik sigortası, geliri isteği dışında sosyoekonomik nedenlerle kesilmiş olup da çalışma istek ve yeteneğinde olan bağımlı çalışanların geçinme ve yaşama ihtiyaçlarını karşılamak üzere, katılma zorunluluğuna tabi ve sigortacılık tekniği ile faaliyet gösteren sosyal güvenlik sistemi içinde devletçe kurulmuş bir sosyal sigorta kolu olarak tanımlanmaktadır” (Andaç, 2010:57).

“Kamu harcamalarının otomatik istikrarlandırıcı olma özelliği büyük ölçüde işsizlik sigortası mekanizması ile ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de işsizlik sigortası 1990’ların sonlarında sisteme girmiş ve 1999 reformu ile kıdem tazminatı uygulaması sonlandırılmadan işsizliğe karşı yeni bir güvence mekanizması olarak işsizlik sigortası uygulaması başlatılmıştır. İşsizlik sigortası sisteminin finansmanı için toplam olarak çalışanın ücretinin %7’sine ulaşan bir prim tutarı belirlenmiştir. Bunun %2’sini çalışan, %3’ünü işveren ve kalan %2’sini de devlet ödemektedir. Sigortalananlar, işsiz kaldıklarında çalıştıkları son dört aydaki sigortalı olmuş ücretlerinin %50’sini katkı dönemine göre belirli bir süre işsizlik sigortası sisteminden almaktadırlar” (Pınar, 2017:60-61).

Ekonominin genişleme döneminde istihdam düzeyinin yüksek olması nedeniyle işsizlik sigortası için ilgili sigorta kuruluşuna ödenen primlerde bir artış olmaktadır. Bu dönemde, işsizlik sigortası uygulamasından faydalanma hakkı sahibi bireyler bu kuruluşlara fon aktarmakta, satın alma güçlerinin bir kısmını devrederek, ödedikleri primler tutarında harcamalarını veya tasarruflarını azaltmaktadırlar. Daralma dönemlerinde ise sigortalı olmuş işçiler işsiz durumuna düştüklerinde belirli bir süre boyunca işsizlik aylığı almaya hak kazanmaktadırlar. Uygulama ile işsiz kalan kişileri öncekiyle aynı düzeyde olmasa bile tüketimlerini sürdürmelerine imkân sağlanmakta, sigorta kuruluşu işsizlik ödemeleri nedeniyle piyasaya satın alma gücü aktarmış olmaktadır. Böylece, işsizlik sigortası ödemeleri ile tüketimi, üretimi ve istihdamı destekleyici etki yaratılmaktadır. Bir başka ifadeyle, işsizlik sigortası ödemeleri daralma döneminde telafi edici etki yaratmaktadır (Edizdoğan, Çetinkaya, Gümüş, 2018:529). Görüldüğü üzere, işsizlik sigortası programında iradi bir

değişiklik söz konusu olmamasına karşın, ekonomik konjonktürün içinde bulunduğu duruma göre, toplam talep üzerinde meydana gelmesi arzulanan etki, otomatik olarak meydana gelmektedir. İşsizlik sigortası primlerinin ve işsizlik yardımlarının ekonomik istikrar üzerinde oluşturduğu bu etkinin tüm sosyal sigorta primleri ve yardımları açısından da geçerli olduğu söylenebilir (Türk, 2015:105).

Türkiye’de tarımsal destekleme politikaları, 1980 öncesinde taban fiyat, destekleme alımları, girdi desteklemeleri ve düşük oranlı kredi destekleri şeklinde uygulanmıştır. 1980 sonrasında ise uygulanan iktisat politikasıyla uyumlu olmak üzere, tarıma yapılan desteklerin azaltılması yönünde bir trend ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, destek verilen ürün sayısı azaltılmış, ancak bazı dönemlerde, özellikle de seçim dönemlerinde, farklı uygulamalara gidilmiştir. Özellikle destekleme alımları ve taban fiyat gibi destek uygulamaları, çoğunlukla iradi kararlarla gerçekleşmekte, ancak, konjonktüre göre düzenleme yapıldığından otomatik istikrar sağlayıcılık işlevi göstermektedir (Pınar, 2017:60).

Devlet, uyguladığı tarımsal politikalarla üretimi artırarak temel maddelerin kolayca teminini sağlar, öte yandan da çiftçileri korur. Bu yüzden devlet, mahsulün bol olduğu dönemlerde üretim fazlasını belirli bir fiyattan satın alır ve kıt dönemler için stok yapar. Üretimde azalma olan dönemlerde ise stok yaptığı ürünleri piyasaya sürerek arz-talep dengesini sağlar ve tarım ürünleri fiyatlarının yükselmesine engel olur. Görüldüğü gibi, ürün durumuna göre üreticilerin ya da tüketicilerin satın alma gücü korunarak, talep seviyesinin düşmesi veya artması önlenerek, fiyat istikrarı sağlanmaya çalışılır (Edizdoğan, Çetinkaya, Gümüş, 2018:530).

1.5.2.1.2. Otomatik Stabilizatör Olarak Vergiler

“Bir otomatik stabilizatör olarak vergilerin konjonktürel dalgalanmaların etkilerini hafifletebilme özelliğini belirleyebilmek için, vergilerin gelir esnekliğinin ölçülmesi gerekir. Bir verginin gelir esnekliği, vergi gelirindeki nisbi değişikliğin ($\Delta T/T$), milli gelirdeki nisbi değişikliğe ($\Delta Y/Y$) oranıdır (Smyth, 1966:396’dan aktaran; Yılmaz ve Ataer, 2017:163).

$$\epsilon = \frac{\Delta T/T}{\Delta Y/Y}$$

Bu formüle göre bir verginin gelir esnekliği değeri 0 ile 1 arasında değişebilir. Eğer vergi gelirlerindeki artış milli gelirdeki artışa eşitse, verginin gelir esnekliği 1'e eşittir. Eğer milli gelirde artış meydana geldiğinde vergi gelirlerinde bir artış olmuyorsa, esneklik 0'dır" (Yılmaz, 2018:364).

"Bir vergi sisteminin esneklik özelliğine sahip olduğunu söyleyebilmek için $\epsilon > 1$ olması gerekir. Örneğin, $\epsilon = 1,5$ olsun. Buna göre gelirde meydana gelen %1'lik bir artış, vergi gelirlerini %1,5 oranında artırarak genişlemenin bir kısmını dengelemiş olacaktır. Daralma döneminde ise tersi bir durum ortaya çıkar ve gelirdeki %1'lik bir azalmaya karşılık vergi gelirleri %1,5 azalır ve daralmanın bir kısmı dengelenmiş olur. Harcamalar veri iken ilk durumda bütçe fazlası, ikinci durumda ise bütçe açığı ortaya çıkar. Zaten otomatik olarak gerçekleşmediği takdirde, iradi maliye politikalarını da dönemsel dalgalanmalara karşılık yapmak istediği budur" (Pınar, 2017:62-63).

Aşağıda vergilerin esnekliğiyle istikrar sağlayıcılığı arasındaki ilişki tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 1.1: Vergilerin Konjonktürel Esnekliği Ve Otomatik İstikrar Sağlayıcılığı

Konjonktürel Esneklik Katsayısı (e.k.)	Otomatik İstikrar Sağlayıcılığı	Örnek Vergi
$ek > 1$	Yüksek	Kişisel Gelir Vergisi
$ek = 1$	Birim	Kurumlar Vergisi
$ek < 1$	Düşük	Gider Vergileri + Baş Vergisi
$ek = 0$	Nötr	Servet Vergileri

Kaynak: Şen ve Sağbaş, 2015: 332.

"Vergilerin otomatik istikrar sağlayıcı olma işlevi daha açık bir şekilde işleyebilir. Harcama bütçesiyle birlikte vergi bütçesi de mali yılın başında belirlendiği halde vergi bütçesi genellikle bir tahmin niteliği taşır. Harcama bütçeleri siyasal karar alma sürecinde daha kolay belirlendiği halde, vergi gelirlerinin içsel özelliği daha fazladır. Gelir vergisi ekonomik büyümenin seyrine doğrudan bağlı iken, dolaylı vergiler de talebin durumuna bağlı olarak önemli ölçüde değişiklik gösterebilir. Vergi gelirlerinin bu içsel özelliği bir yana, otomatik istikrar sağlayıcı

olabilmesi için bir vergi sisteminde bazı özelliklerin yer alması gerekir” (Pınar, 2017:62).

“Konjonktürel esnekliği en yüksek olan vergi, kişisel gelir vergisidir. Zamanımızda iktisaden kalkınmış ekonomilerde devlet gelirlerinin önemli kısmını oluşturan bu vergiye ait tarifenin artan oranlı olması nedeniyle, konjonktürün refah aşamasında vergi geliri vergi matrahından daha hızlı artar. Vergi, yükümlülerin kullanılabilir gelirlerini azaltan zorunlu bir ödeme olduğundan özel tüketim ve yatırım giderlerindeki artış yükümlülerin gelirlerine kıyasla daha düşük tempolu seyreder. Buna karşılık, konjonktürün daralma dönemlerinde ortalama vergi oranlarında düşme olduğu için yükümlüler kullanılabilir gelirlerindeki azalmaya rağmen, tüketim ve yatırım harcamalarını geniş ölçüde devam ettirebilirler. Ancak, bir yandan konjonktürün genişleme dönemlerinde özel tüketim ve yatırım harcamalarını kısıcı ve dolayısıyla ekonomiyi daraltıcı yönde etkileyen, diğer yandan konjonktürün daralma dönemlerinde özel kesimdeki giderlerin düşmesine engel olmak suretiyle, ekonomiyi genişletici yönde etkileyen kişisel gelir vergisinin konjonktürel esnekliği ve buna bağlı olan otomatik stabilizatör işlevini yerine getirmesi aşağıdaki etkenlere bağlıdır:

-Kişisel gelir vergisinin konjonktürel esnekliği, her şeyden önce, verginin hesaplanmasına esas olan matrahın vergi yasalarında ne şekilde tanımlandığına ve özellikle konjonktürel gelişmeye karşı çok hassas olan gelir türlerinin vergilemenin konusuna dahil edilip edilmediğine göre değişir. Konjonktür dalgalanmaları, çeşitli gelir türleri üzerinde farklı kuvvette ve hızda etki gösterdikleri için, milli gelirin gerek bileşimi, gerekse gelir sınıflarına dağılımı, konjonktürel etkilerin belirlenmesi bakımından son derece önemlidir. Gerçekten, müteşebbis kazançlarının konjonktürel gelişimden en kuvvetli ve en hızlı bir biçimde etkilenmelerine karşılık, ücretler özellikle günümüzün kurumsal koşulları altında milli gelirin dalgalanmalarına karşı daha zayıf ve yavaş tepki gösterirler. Diğer yandan, milli gelir arttıkça, konjonktüre karşı en fazla hassas olan gelir türlerinin (sınai, ticari kazançlar ile spekülasyon kazançları) milli gelir içindeki yüzde oranı daha fazla artma eğilimi gösterir.

-Gelir vergisinin konjonktürel esnekliğini belirleyen bir başka etken, artan oranlı tarifenin seyri ile kişisel ve ailevi durumların dikkate alınmasıdır. Artan

oranlılığın derecesi ne kadar kuvvetli olursa, söz konusu verginin konjonktürel hassasiyeti o nispette artar.

-Objektif ve sübjektif vergi yükümlülüğü ile ilgili muafiyet ve istisnaların kapsamı ne kadar geniş tutulur ve yükümlülerin vergiden yasal ya da yasal olmayan yollardan kaçınma yönündeki tepkileri ne kadar kuvvetli olursa, gelir vergisinin matrahının aşınması ve dolayısıyla konjonktürel esnekliğinin azalması o nispette artar.

-Son olarak, vergi tahsilinin beyanname yöntemi veya kaynakta kesme yöntemine göre gerçekleşip gerçekleşmemesi gelir vergisinin konjonktürel esnekliğini etkiler” (Turhan, 1985:113-132).

Artan oranlı vergiler bakımından otomatik istikrar sağlayıcı gücü en yüksek vergi kişisel gelir vergisidir. Gelir seviyesi düştüğünde, daha önce üst vergi dilimlerinden vergilenen mükellefler, alt vergi dilimlerinden vergilendirilirler. Ters durumda da, bu mükelleflerin gelir seviyesi düştüğünde önceden vergi kapsamında olmayan mükellefler vergilendirilir ve vergilendirilen mükellefler de üst vergi dilimlerinden vergiye tabi tutulurlar. Mükelleflerin harcamaları kişisel gelir düzeylerine bağlı olduğundan, gelir seviyesindeki değişme sonucu ödenen vergide tarifeden kaynaklı otomatik değişme, satın alma gücünü dengeleyici yönde etkide bulunur (Sharp-Sliger, 1964:138-139.’dan aktaran; Akdoğan, 2016:530).

Düz oranlı tarifeye sahip olan kurumlar vergisinin esnekliğinin kişisel gelir vergisinin esnekliği kadar yüksek olması beklenemez. Bununla birlikte, vergi matrahını oluşturan kurum kârlarının gelir seviyesindeki değişimleri yakından izlemesi, bu verginin gelir esnekliğini artırır. Ekonominin genişleme dönemlerinde kurum kârlarındaki artış, vergi gelirlerini artırırken, daralma dönemlerinde kârlar düşer ve buna bağlı olarak kurumlar vergisi hasılatı azalır (Yılmaz, 2018:365).

Gider vergilerinin otomatik istikrar sağlayıcı rolünden bahsedecek olursak, konjonktürel gelişim, hem işlemlerin hacmine hem de her bir işlemin değeri üzerinde etkiye sahip olduğundan, genel gider vergilerinden olan KDV’nin konjonktürel bir hayli yüksek oranda esnekliği olduğunu söylenebilir. Bahse konu verginin konjonktürel istikrarı sağlayıcı etkinliği, zorunlu ihtiyaç maddelerinin vergiden

istisna edilmesi veya indirimli tarifeyle tâbi tutulması yoluyla daha da artırılabilir. Bir diğer gider vergisi olan ÖTV'nin konjonktürel esnekliği ise bir hayli düşüktür (Turhan, 1985:113-132).

Servet vergilerinin konjonktürel esnekliğinde ise servetin sağlandığı kaynak itibariyle bileşimi ve dağılımı büyük bir öneme sahiptir. Servet içinde taşınır malların payının büyüklüğü bu vergilerin konjonktürel istikrarı sağlayıcı etkisini o düzeyde arttırabilecektir (Ulusoy, 2018:167-168).

1.5.2.1.3. Otomatik Stabilizatör Olarak Kurum Ve Aile Tasarrufları

Genel tanımıyla tasarruf, bireylerin veya kurumların gelirleri ile tüketimleri arasındaki farktır. Kavramsal olarak incelendiğinde ise tasarruf mevcut zamanda yapılabilecek tüketimin ileri bir tarihe ertelenmesi anlamına gelmektedir (World Bank, 2012:6).

Ekonominin daralma dönemlerinde kurum kazançlarının azalış göstermesine kurumlar, daha önceki dönemlerde dağıtılan kâr paylarıyla aynı veya yakın seviyede kâr payı dağıtımını yapabilmektedirler. Bu durum, hissedarların satın alma güçlerini koruma sonucu yaratır. Kurumlar, daralma dönemlerinde kar paylarını azaltmak yerine kurum tasarrufları azaltmayı tercih ederek, dağıtılmamış kurum kazançlarını dağıtarak kişisel harcanabilir gelirdeki azalmayı önleyebilmektedir (Edizdoğan, Çetinkaya, Gümüş, 2018:530).

Benzeri durum birey ve aileler içinde de mevcuttur. Ekonominin hareketli ve üretim faktörlerinin yüksek değerde olduğu genişleme dönemlerinde birey ve aileler, gelirlerinin daha yüksek bir oranını tasarruf ederler. Böyle bir davranışın geçerli olduğu varsayımı altında, gelirin bir kısmı tasarruf edilir. Ekonominin deflasyonist şartlara sahip olduğu dönemde ise, birey ve aileler, yaptıkları tasarrufları kısmen veya tamamen, mevcut yaşam düzeylerini koruyabilmek adına kullanırlar. Bu ise, anti-deflasyonist bir sonuç meydana getirecektir. Her iki durumda da; ekonomik denge açısından ortaya çıkan olumsuzlukları giderici etkiler oluşturulmuş olacaktır (Akdoğan, 2016:533).

1.5.2.1.4. Otomatik Stabilizatör Olarak Bütçe Açık Ve Fazlaları

Bütçe; hem teorik hem de uygulamadaki yapısı ve yöntemleriyle maliye literatüründe önemli bir yer tutan ve özellikle devlet tarafından yerine getirilmesi gereken fonksiyonların görünümünü yansıtan bir özellik taşır. Genel anlamda, belli bir dönemi kapsayan bir finansman planıdır. Yasal yönüyle; devlet gelirlerinin toplanmasına izin, giderlerin gerçekleştirilmesine yetki veren bir kanun, mali yönüyle devletin yürütmeyi amaçladığı sosyo-ekonomik politikanın bir yansıması, planlama ve programlara yönünden gelir ve gider tahminlerini yansıtan bir belge, işletme ve bireyler açısından devletin kendilerine sağlayacağı katkıları veya kendilerinin devlete sağlayacağı katkıları öngören bir niteliğe sahiptir. Devlet tarafından yüklenilen mali ve sosyo-ekonomik görevlerin yerine getirilebilmesi bakımından; günümüzde klasik fonksiyonlarının yanı sıra makroekonomik fonksiyonlar da yüklenmiş olan bütçe, bir kanun olarak, gelir ve gider tahminlerini kapsar ve ayrıca bunların uygulanmasına, yürütülmesine yetki ve izin verir (Akdoğan, 2016:337-338).

Eskiden olduğu gibi günümüzde de devletin en önemli gelir kaynaklarının başında vergiler gelmektedir. Ekonomik konjonktürün refah dönemlerinde vergi ile konjonktür arasındaki ilişkiler nedeniyle üretim, istihdam ve milli gelir ile harcama seviyeleri yüksektir. Eğer mevcut vergi sistemi hassas ve esnek ise bazı kamu harcamaları ekonomik hayatın refah dönemlerinde düşeceğinden, bütçe kendiliğinden fazla verir. Bütçe fazlası kadar gelirler ekonomiden çekilecek ve piyasada daraltıcı etkilerde bulunacaktır. Ekonomik hayatın daralma dönemlerinde ise vergi gelirleri azalır, bütçe ödenekleri tümüyle harcanır, bu şekilde bütçede oluşan açık Hazine'den karşılanarak piyasaya kaynak aktarılmış olur (Türk, 2015:107).

1.5.2.1.5. Otomatik Stabilizatör Olarak Ekonomide Stoklardaki Artış Ve Azalışlar

Esas hedefi kâr etmek olan ticari işletmelerin, bu amaçlarını yerine getirebilmeleri ve dolayısıyla faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için bazı ekonomik değerlere sahip olmaları ve bu ekonomik değerleri her an kullanıma hazır

bulundurmaları gerekmektedir. Ekonomik değeri olan kaynak ve mallara “stok” denir. “Stok, tedarik edilerek veya üretilerek elde edilen, kullanılmadan veya müşteriye arz edilmeden belirli bir süre bekletilen mal miktarı anlamına gelmektedir” (T.C. MEB, 2011:16).

Piyasa ekonomisinde üreticiler belirsiz alıcılar için üretim yaparlar. Bu yüzden stokta mal bulundururlar. Piyasada o mala olan talep fazla artarsa, artan bu talep stoktan karşılanır. Bu durumda eldeki stoklar talepteki artışı karşılayabileceği için, malların fiyatlarında da artış meydana gelmez. Malın talebi düştüğünde ise üretici üretim yapmaya devam eder ve stoklarda artış meydana gelir. Stoklar aşırı yüksek bir düzeye yükselmedikçe fiyatı değişmez. Mevcut stoklarda meydana gelen artış ve azalışlar, otomatik olarak istikrarı koruyucu ve ekonomik dengeyi sağlayıcı bir etki gösterir (Edizdoğan, Çetinkaya, Gümüş, 2018:531).

1.5.2.2. Otomatik İstikrar Sağlayıcı Maliye Politikasının Uygulama Sorunu-Mali Sürüklenme

“Kamu harcamalarının ve vergilerin ekonomik işleyiş üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması ve ekonomik hayatla uyumlu hale getirilmesi için genellikle otomatik istikrar sağlayıcı maliye politikaları önerilmektedir. Buna göre, harcama ve vergiler esnek bir yapıya kavuşturularak sisteme yerleştirilmekte ve daralma dönemlerinde harcamalar artıp vergiler azalarak kendiliğinden meydana gelen bütçe açıkları daralmanın derinleşmesini önlerken, genişleme dönemlerinde harcamalar azalıp vergiler artarak yine kendiliğinden çıkan bütçe fazlası enflasyonist baskıyı azaltacaktır. Bu tür bir etki özellikle vergi sisteminin esnek olması halinde mümkündür” (Pınar, 2017:63).

Ancak, ekonomik istikrarın otomatik olarak sağlanması için vergi sistemine yerleştirilen otomatik istikrar sağlayıcılar, bazı durumlarda olumsuz sonuçlar meydana getirebilmektedir (Bilici, Bilici, 2018:392).

“Tam istihdamda işgücü ve verimlilik artışı ile büyüyen ve enflasyonun olmadığı bir ekonomide, vergiler harcamalara kıyasla gelir değişimlerine daha duyarlı olduğundan, vergi gelirlerinin artışı kamu harcamalarının artışından daha hızlı gerçekleşir. Bu durum, tam istihdam bütçe fazlasının artan oranlı bir biçimde

ortaya çıkmasına neden olur. Bilindiği üzere tam istihdam bütçe fazlası varsa, maliye politikası daraltıcı yönde çalışır. İşte aşırı ölçüde istikrara kavuşan bu ekonomide, ters bir etki ortaya çıkar ve ekonomi daralmaya başlar” (Yılmaz, 2018:366).

Ekonominin tam istihdam altında dengede bulunması halinde ise benzer bir etki başka şekilde ortaya çıkacaktır. Esneklik oranlarının çok yüksek olması halinde, örneğin genişleme (daralmadan çıkış) dönemlerinde, yüksek ölçüde artan vergiler ekonomik genişlemeyi olumsuz yönde etkileyecek, ekonominin tam istihdam düzeyinde dengeye gelmesini engelleyebilecektir (Ataç,1999:42-44'den aktaran; Pınar, 2017:64).

Mali sürüklenme (fiscal drag) olarak adlandırılan bu durumun meydana gelmesi, toplam talepte zamanla azalmaya ve ekonomik büyümenin frenlenmesine neden olur. Görüldüğü üzere otomatik istikrar sağlayıcı maliye politikasına her zaman güvenilemez. Böyle durumlarda otomatik stabilizatörlerin gücünü arttırmak için, iradi maliye politikalarından faydalanılabilir (Yılmaz, 2018:366).

1.5.3. Formül Esnekliği Yöntemi

İradi maliye politikasındaki gecikmeler sorunundan kurtulmak, otomatik istikrar sağlayıcı politikaların yetersizliğini gidermek ve bunlar arasında bir uyum sağlamak amacıyla formül esnekliği yöntemi ortaya atılmıştır (Edizdoğan, Çetinkaya, Gümüş, 2018:531).

İradi maliye politikaları ile otomatik istikrar sağlayıcı politikaların sorunlarını radikal bir şekilde çözümlmek, bunlar arasında bir köprü görevini görmek üzere formül esnekliği yöntemi ortaya atılmıştır. Bu yöntemin temelini oluşturan düşünceler şunlardır. Otomatik istikrar anlayışı, her türlü idari istikrar politikasına tercih edilmelidir. Çünkü, bu tür yöntemlerde gecikmelere ve yanlış kararlara yol açan takdir ve davranış alanlarına yer verilmemekte ve ekonomiye adeta yerleştirilen bir otomat kendiliğinden tepkiye neden olmak suretiyle, ekonomik istikrarı sağlamaktadır. Gerçek bir otomat olarak nitelendirilen built-in-flexibility, iktisadi dalgalanmaların etkilerini zayıflatmak suretiyle, otomatik istikrarı kısmen yerine getirebilmektedir. Bu nedenle, frenleme etkisinin dışında ekonomiyi rayına oturtabilecek aktif davranışlara yol açan gerçek bir otomat mevcut değildir. Ancak,

hükümeti belirli konjonktürel durumlarda uygun davranışlarda bulunmaya zorlayarak, böyle bir aracı bir dereceye kadar yapay olarak yaratmak mümkündür. Bu suretle, hükümet, genişletilmiş otomatik bir mekanizmanın yardımcısı durumuna getirilmektedir. Böylece, eksik olan kaldıraç kolu, davranışa zorlama olayı ile, yapay olarak yaratılmış olmaktadır. Bu mekanizmada istenilen etkinin elde edilmesi, aracın doğru ayarlanmasına bağlıdır (Turhan, 1985:113-132).

Formül esnekliği yöntemini şu şekilde açıklanabilir. Gelirde, istihdamda veya fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen değişimlere göre, örneğin, vergi oranlarında bir takım değişikliklerin kendiliğinden yürürlüğe girmesine olanak sağlayan bazı düzenlemelerin konulması gerektiği ifade edilmektedir. Örneğin, yasama organı yürütme organına, işsizlik oranının belli bir dönem için örneğin %5'i aşması halinde, gelir vergisi oranının örneğin, %10 düşürülmesi yetkisi verebilir. Ya da, bir ekonomide enflasyonun belli bir dönem içinde örneğin, %5'in üzerine çıktığı durumda, vergi oranlarında %10 bir artış yapma yetkisi verebilir. Anlaşılmaktadır ki bu yöntemde, bir ekonomide ekonomik hayatla ilgili göstergeler belli bir değeri aşınca türü ve büyüklüğü önceden saptanmış olan bir takım önlemler devreye girmekte ve böylece örneğin, vergi oranlarındaki değişiklikler iradi bir maliye politikası kararı olmaktan çıkartılarak, kısmen otomatikleştirilmiş olmaktadır (Ataç, 2016:139).

Görüldüğü gibi formül esnekliği yönteminin ekonomik istikrarda bozulmaya neden olan etkilerle mücadelede kısa sürede tepki verilmesi gibi bir artısı bulunmaktadır. Ancak, gerçek hayatta, istikrarsızlığa neden olan kaynakların çokluğu ve tüm bu istikrarsızlık durumlarına uygun bir takım önlemlerin önceden saptanmasının güçlüğü, bu yöntemin uygulanmasının sınırlı olmasına neden olmuştur (Ataç, 2016:140).

1.5.4. Telafi Edici Maliye Politikası

Klasik iktisatçıların denk bütçe uygulamasına anti tez olarak ortaya çıkan telafi edici bütçe uygulamasında, bütçe denkliliği terk edilmiş, bunun yerine tamamen ekonomik hedefleri esas alan denklik ön plana çıkmıştır (Erdem, Şenyüz, Tatlıoğlu, 2017:402). Telafi edici politikanın amacı, ekonomik devreden özel harcamalardaki

daralmalar nedeniyle çekilen gelir akımlarını yeniden harcama akımları şeklinde ekonomiye iade etmektir (Türk, 2015:146).

Bütçenin mali yönünü bir tarafa bırakıp kamu gelir ve giderlerini tümüyle ekonomik denge içinde değerlendiren telafi edici bütçe kuramı, iktisadi hayatı düzenleyen mekanizmalarda ortaya çıkan yapısal bozuklukların giderilmesinin çarelerini araştırır. Bu görüşe göre, kamu gelir ve giderleri ekonomik amaçlara yöneltildiği takdirde başarılı, aksi durumda ise başarısızdır (Edizdoğan, Çetinkaya, Gümüş, 2018:404).

Durgunluk dönemlerinde toplam talepte meydana gelen yetersizlikleri aşmak için devlet tarafından vergi indirimleri ve/veya kamu yatırımları ve cari harcamalar yoluyla ekonomiye yeni talep enjekte edilir ve bu uygulamalar sonucu bütçe açık verir (Yılmaz, 2018:366). Bu, ekonominin buhrandan kurtarılıp yeniden canlandırılabilmesi için gereklidir. Önemli olan bütçe dengesi değil, ekonomide tam istihdam seviyesinin ve fiyat istikrarının sağlanmasıdır (Bilici, Bilici, 2018:87).

“Ancak telafi edici bütçe uygulaması, bütçenin sürekli açık vermesi anlamına gelmez. Durgunlukla mücadelede alınan önlemler sonucu ekonomi genişleme evresine girer ve refah dönemlerinde vergi indirimleri ve artan kamu harcamaları ekonomiyi daha da ısıtır. Bu kez uygulanacak kontra maliye politikası sonucu bütçe fazla verir. Devlet bütçesi, konjonktürel olarak denk hale gelir (Yılmaz, 2018:367).

1.5.5. Tedrici Maliye Politikası

Ekonomik amaçlara belirli bir zaman dilimi içinde yayılı olarak ulaşılmasını sağlayan tedrici maliye politikası yönteminde, alınan ekonomik ve mali kararların, belirli bir sıralama içinde ve aşama aşama hayata geçirilmesi önem taşır (Yılmaz, 2018:367).

İşsizlik oranlarının ve bütçe açıklarının zaman içinde aşağıya çekilmesi, vergi oranlarında zaman içinde artışa gidilmesi veya yüksek enflasyon oranlarının zaman içinde düşürülmesi tedrici maliye politikasının izlendiğini göstermektedir. Örneğin, %100 olan enflasyon oranının birinci yılda %50’ye, ikinci yılda %25’e, üçüncü yılda da %5’e düşürülmesi, bu politikaya örnek gösterilebilir. Durgunlukla mücadele eden bir ekonomide piyasayı canlandırmak için tüketim vergilerinde kısa vadede indirime

gidilmesi bu bağlamda değerlendirilebilmektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde 2007 yılının temmuz ayında finans piyasalarında yaşanan, kademeli olarak tüm dünyayı etkileyen ekonomik krizin Türkiye üzerindeki etkilerini hafifletmek için otomotiv sektörü özelinde hayata geçirilen vergi indirimleri de, yine tedrici maliye politikasına örnek teşkil etmektedir (Öztürk, 2016:187).

1.5.6. Şok Maliye Politikası

“Ekonomik hedeflere belirli bir zamana yayılı olarak ulaşılmasını amaçlayan tedrici maliye politikasının aksine, amaçlara hızlı bir biçimde ulaşılmasını sağlayan şok politikaların uygulanması esasına dayanır. Özellikle güven bunalımının yaşandığı ve beklentilerin olumsuz olduğu dönemlerde uygulanan bir maliye politikası aracıdır. Enflasyonla mücadele edilirken fiyatların ve ücretlerin dondurulması şeklindeki bir şok politikayla, radikal mali reformun desteği ile ekonomik istikrar tekrar sağlanabilir. Bu bağlamda kamu harcamalarında kesintiye gidilmesi, vergilerin yüksek oranda arttırılması ya da yeni vergilerin salınması ve Merkez Bankası kaynaklarına başvurulmaması ile istikrarsızlıkla mücadele edilir. Ülkemizde 1994 ve 2001 ekonomik krizlerinin olumsuzluklarını gidermek için şok maliye politikaları kullanılmıştır” (Yılmaz, 2018:367).

1.5.7. Kurala Bağlı Maliye Politikası-Mali Kural

Literatürde günümüze değin tartışma konusu olan ve iktisat akımlarının da temel ayrım noktası olan devletin ekonomiye müdahale edip etmemesi, etmeliyse müdahale araçlarının ne olması gerektiği konusu büyük önem taşımaktadır. 1929 Büyük Buhranından sonra geniş bir uygulama alanı bulan Keynesyen politikalar, hükümetlerin popülist uygulamalarıyla birleşmesi sonucunda ülkelerin özellikle bütçe açıkları ve borç düzeyleri sürdürülemez eşiğe gelmiştir. Maliye politikasının belirli kurallar içinde yürütülmesi de bunun sonucunda ortaya atılmış bir fikirdir (Ulusoy, 2018:119).

Kurala dayalı maliye politikaları, Keynesyen iktisadi anlayış gereği uygulanan iradi ve takdiri maliye politikalarına alternatif olarak liberal bakış açısına dayanan yeni iktisat okulları (monetarizm, kurumsal iktisat, anayasal iktisat ve diğerleri) tarafından ortaya atılan bir seçenektir (Aktan, 2013:46).

Kurala bağı maliye politikası, siyasi karar alıcıların takdir yetkisini sınırlamak ve kötüye kullanımları engellemek için bütçe açığı, borç stoku ve faiz dışı fazlanın milli gelire oranı gibi performans göstergelerine sınırlar çizmek suretiyle, borçlanma kaynakları, vergiler ve kamu harcamalarının miktar ve bileşimini denetim altına almayı amaçlar. Böylece, mali kurallarla iradi maliye politikası uygulamalarının serbestliğine müdahale edilmiş olur (Yılmaz, 2018:368).

“Örneğin bütçe açığı başlangıçta bütçe kanunu ile öngörülen açık miktarını aşmışsa ve artan bütçe açığını finanse edebilmek için hükümet borçlanmaya devam ediyorsa bu esnek maliye politikasının örneğidir. Yasalarda bütçe açığında artış ortaya çıksa bile bu açığa karşı yapılacak borçlanmanın artırılmayacağı öngörülmüşse o zaman kurallara bağı maliye politikası söz konusu demektir. Bu örnekteki mali kural ise borçlanmaya konulmuş olan limittir. Bu tür limitler borçlanma üzerine konulabileceği gibi giderlerin tümü veya belirli giderler üzerine de konulabilir. Gelirler için taban düzeyleri saptanabilir. Örneğin faiz dışı fazlanın belirli bir oranda hedeflenmesi mali kural uygulamasına benzer bir görünüm sergilese de ortada bir mali kural olabilmesi için devamlılık göstermesi, yani yasalara yazılması gerekir” (Eğilmez, 2017).

“Mali kuralların altın kural, denk bütçe kuralı ve bütçe açığı kuralı adı altında çeşitleri vardır. Altın kural bütçenin denk olmasını, harcama ve vergilerin eşitliğini, sadece yatırım harcamaları için borçlanmaya izin verilmesini ifade eder. Denk bütçe kuralı, uzun dönemde belli bir dengeyi sağlamaya yönelik para arzı, fiyatlar genel düzeyi ve faiz oranında artışın olmadığı durumda kamu harcamalarının tamamı vergilerle finanse edilmiş olur. Bir başka deyişle para politikasına ilişkin kurallar, maliye politikasını da kurala bağlamış olur. Son olarak bütçe açığı kuralı da, denk bağlanamayan bütçeler için bütçe denkliği yerine bütçe açığının milli gelire oranına sınır konulmasıdır” (Pınar, 2006:147-148’den aktaran: Yılmaz, 2018:368).

Mali kural stratejisi ile siyasi iktidarların popülizm ve seçim ekonomisi yapması engellenmek istenmektedir. İradi maliye politikasına karşı kurala bağı maliye politikası tasarlamanın arkasında yatan temel amaç budur (Bali ve Çelen, 2007’den aktaran; Öztürk, 2016:190).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE GELİR VE TÜKETİM VERGİLERİNİN OTOMATİK STABİLİZATÖR OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Türk vergi sisteminde yer alan vergiler, konularına göre gelir ve tüketim ile servet üzerinden alınır. Bu sınıflandırmada sözü edilen gelir, tüketim ve servet, aynı zamanda ödeme gücünün göstergeleridir. Bu kapsamda Türk vergi sistemi ödeme gücünün göstergelerine göre sınıflandırıldığından sistem içerisinde yer alan vergiler, gelir üzerinden alınan vergiler, tüketim üzerinden alınan vergiler ve servet üzerinden alınan vergilerdir (Yılmaz, 2018:175).

Çalışmanın bu başlığı altında öncelikle verginin tanımı yapılmış, unsurlarından ve vergilendirme sürecinden bahsedilmiştir. Daha sonra Türk vergi sistemindeki gelir ve tüketim vergilerinin (Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi, Katma Değer Vergisi ve Özel Tüketim Vergisi) konusu, mükellefi, oranlarına yer verilmiş; son olarak otomatik stabilizatör olarak değerlendirilmesi yapılmıştır.

2.1. VERGİNİN TANIMI, UNSURLARI VE VERGİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

2.1.1. Verginin Tanımı

Ülkemizde kamu mali yönetimi alanını düzenleyen ve 24.12.2003 tarihli resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi Ve Kontrol Kanunu’nun 3/i maddesinde “kamu geliri” şu şekilde tanımlanmıştır: “Kamu geliri, kanunlarına dayanılarak toplanan vergi, resim, harç, fon kesintisi, pay veya benzeri gelirler, faiz, zam ve ceza gelirleri, taşınır ve taşınmazlardan elde edilen her türlü gelirler ile hizmet karşılığı elde edilen gelirler, borçlanma araçlarının primli

satışı suretiyle elde edilen gelirler, sosyal güvenlik primi kesintileri, alınan bağış ve yardımlar ile diğer gelirlerden oluşur” (Pehlivan, 2018:88).

Kamu geliri tanımı içinde yer alan vergiler, toplam kamu gelirleri içinde %80’in üzerinde bir orana sahip oldukları için maliye alanında önemli bir yere sahip konulardan biridir (Susam, 2019:229).

Anayasamızın “Vergi Ödevi” başlıklı 73. maddesinde, “Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır. Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır. Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Cumhurbaşkanına verilebilir” şeklinde düzenleme yapılmıştır (T.C. 1982 Anayasası).

Fransız yazar Lucien Mehl’in tüm vergi unsurlarını kapsamına alarak yaptığı vergi tanımı şu şekildedir: “Vergi, devletin, mahalli idarelerin ve kamu kudretine sahip diğer toplulukların, gördükleri kamu hizmetlerinin gerektirdiği giderleri karşılamak üzere, esas olarak gerçek kişilerden, özel hukuk tüzel kişilerinden ve bazı kamu hukuku tüzel kişilerinden belli bir yarar karşılığı olmaksızın, onların mali güçlerine göre, kamu zoruyla, kesin olarak aldığı paradır” (Edizdoğan, Çetinkaya, Gümüş, 2018:144).

2.1.2. Verginin Unsurları

2.1.2.1. Verginin Tarafları

Verginin taraflarından biri olan vergi alacaklısı, devletle birlikte devredilmiş vergilendirme yetkisine haiz, il özel idareleri, belediyeler ve köyler gibi kamu tüzel kişileri vergi alacaklısıdır şeklinde tanımlanabilir (Edizdoğan, Çetinkaya, Gümüş, 2018:145).

Verginin borçlu tarafında ise mükellef veya sorumlu vardır. 213 sayılı Vergi Usul Kanunu’nun (VUK) 8. maddesinde mükellef, vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu terettübeden (düşen) gerçek veya tüzel kişi olarak; vergi sorumlusu da

verginin ödenmesi bakımından alacaklı vergi dairesine karşı muhatap olan kişi olarak tanımlanmıştır. Maddenin son bendinde de, kanunda geçen mükellef tabirinin sorumluyu da kapsadığı belirtilmiştir (VUK, Md.8).

2.1.2.2. Vergiyi Doğuran Olay

VUK'un 19. maddesinde düzenlenen tanıma göre, vergi alacağı, vergi kanunlarının vergiyi bağladıkları olayın meydana gelmesiyle veya hukuki durumun tamamlanmasıyla doğar. Vergiyi doğuran olay, mükellefiyet ve verginin konusu arasında bir bağ kurarak kanunun aradığı şartların ve ilişkinin oluşması olup vergi yükümlülüğüne neden olur (Yılmaz, 2018:141).

2.1.2.3. Vergi Konusu ve Matrahı

Verginin konusundan, vergiye tabi olan, üzerinden vergi alınan iktisadi unsur anlaşılır. Vergi konuları kanunla belirlenir, yasal düzenleme yapılmadıkça hiçbir konu üzerinden vergi alınamaz (Bilici, Bilici, 2018:221).

Vergi matrahı ise, verginin hesaplanmasına esas oluşturan bir maddeyi, bir miktarı ya da bir olayı ifade etmektedir (Edizdoğan, Çetinkaya, Gümüş 2018:150). Bir başka tanıma göre de; vergi matrahı, üzerine bir oran ya da tarife uygulanarak ödenecek vergi miktarının hesaplanmasına olanak sağlayan bir ekonomik değer ya da fiziki bir unsurdur (Susam, 2019:264).

2.1.2.4. Vergi Tarifesi

Vergi tarifesi, verginin hesaplanabilmesi için matraha uygulanan ölçü olarak tanımlanabilir (Pehlivan, 2018:107).

Vergi tarifeleri artan oranlı tarife, tek oranlı tarife ve azalan oranlı tarife olmak üzere üçe ayrılır. Vergi matrahının artmasına paralel olarak vergi oranının da artması halinde artan oranlı tarifeden; matrah değişse de vergi oranlarının sabit kalması halinde tek oranlı tarifeden; matrahın artmasıyla vergi oranının düşmesi halinde de azalan oranlı tarifeden bahsedilir (Yılmaz, 2018:142).

2.1.2.5. Vergi Ehliyeti

VUK'un “vergi ehliyetini” düzenleyen 9. maddesindeki düzenlemede, mükellefiyet ve vergi sorumluluğu bakımından kanuni ehliyetin zorunlu olmadığı

hükümü düzenlenmiştir. Küçükler ve kısıtlılar, kanuni ehliyeteye sahip olmasalar dahi ödeme güçleri varsa vergi yükümlüsü olurlar. Ancak, vergisel yükümlülüklerin yerine getirilmesinde küçükler için veli, kısıtlılar için vasi ve mal varlığı durumunda kayyum atanır (Yılmaz, 2018:144).

2.1.3. Vergilendirme Süreci

2.1.3.1. Tarh

Vergi tarhı, VUK'un 9. maddesinde vergi alacağının kanunlarda gösterilen matrah ve oranlar üzerinden vergi dairesi tarafından hesaplanarak bu alacağı miktar itibariyle tespit eden işlem olarak tanımlanmıştır (VUK, Md. 20).

Genellikle mükellef tarafından bağlı bulunulan vergi dairesine verilen beyanname üzerinden tarhiyat yapılmasıyla birlikte; mükelleflerin vergi yasalarına aykırı hareket etmeleri halinde "re'sen veya ikmalen" vergi tarhiyatı da yapılabilmektedir (Akdoğan, 2016:161).

2.1.3.2. Tebliğ

Tebliğ, vergilendirmeyi ilgilendiren ve hüküm ifade eden hususların yetkili makamlar tarafından mükellefe veya ceza sorumlusuna yazılı olarak bildirilmesi olarak VUK'un 21. maddesinde tanımlanmış; 93. ile takip eden maddelerde de tebliğle ilgili usul ve esaslar belirlenmiştir (VUK, Md. 21).

2.1.3.3. Tahakkuk

Vergilendirmenin ilk aşaması olan tarh ve tebliğ işleminin ardından verginin ödenmesi gereken aşamaya gelmesi şeklinde tanımlanmıştır. Mükellef veya sorumlu, vergi dairesi tarafından tarh edilerek tebliğ edilen ödeme emrine, yetkili mahkemelerde davada bulunmaz ya da dava açmasına rağmen süreç aleyhine sonuçlanırsa, vergi tahakkuk ederek ödenmesi gereken aşamaya gelir (Işık, 2014:163).

2.1.3.4. Tahsil

VUK'un 24. maddesinde, verginin tahsili, kanuna uygun surette ödenmesi olarak tanımlanmıştır (VUK, Md. 24).

Verginin tahsili, vergilendirme işlemlerinin son aşaması olup vergi alacağının doğal yollardan ortadan kalkmasını sağlayan bir yoldur (Yılmaz, 2018:148).

2.2. TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE GELİR ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER VE OTOMATİK STABİLİZATÖR OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye’de gelir üzerinden alınan iki tür vergi vardır. Bunlardan ilki, 5520 sayılı kanunla düzenlenen ve bahsi geçen kanunun 1. Maddesinde tadadi olarak sayılan kurumların vergilendirilme esaslarını düzenleyen Kurumlar Vergisi Kanunudur (KVK). İkincisi ise, 193 sayılı kanunla düzenlenen ve kanunun 1. Maddesinde de bahsedildiği gibi gerçek kişilerin vergilendirilmesiyle ilgili esasları düzenleyen Gelir Vergisi Kanunu’dur (GVK). Bu iki vergi türüne ilişkin açıklamalar aşağıda yapılmıştır.

2.2.1. Türkiye’de Uygulanan Gelir Vergisi

Ülkemizde gelir vergisiyle ilgili ilk çalışmalar Tanzimat dönemiyle birlikte başlamış olsa da modern vergicilik anlamındaki Gelir Vergisi, Alman Gelir Vergisi mevzuatı esas alınarak 1950 yılında 5421 sayılı Kanunla vergi sistemimize katılmıştır. Ancak, uygulamada karşılaşılan bazı sorunlar nedeniyle tekrar düzenlenerek 193 sayılı GVK ile 1961 yılında yürürlüğe girmiştir. Yine, 1981 yılı ve sonrasında yürürlüğe giren birçok kanun ve Bakanlar Kurulu Kararlarıyla değişikliğe uğramış olsa da GVK diğer vergi kanunlarının da temelini oluşturmak bakımından halen önemli bir yere sahiptir (Armağan, 2007:228-229).

Gelir vergisi, gerçek kişilerin bir takvim yılı içinde elde ettikleri kazanç ve iratlar üzerinden alınan vasıtasız bir vergidir. GVK’ya ilişkin hükümler, 01.01.1961 tarihinde yürürlüğe giren 193 sayılı Kanun’da düzenlenmiştir (Maliye Hesap Uzmanları Derneği, 2014:1).

2.2.1.1. Gelir Vergisinin Konusu ve Mükellefi

Gelir Vergisinin konusunu, gerçek kişilerin gelirleri oluşturur. GVK’nın gelirin konusuna ilişkin 1. maddesinin 1. fıkrası şu şekildedir: “ Gerçek kişilerin gelirleri gelir vergisine tabidir” (GVK, Md. 1). Ayrıca, GVK’mız kolektif şirket

ortakları, adi ortaklık ortakları, adi komandit şirket ortakları ile sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketin komandite ortaklarının kar paylarını ortakların şahsi geliri olarak kabul ettiğinden, bu ortaklıkların ortaklarının elde ettiği gelirler de gelir vergisinin konusuna girer (Şenyüz, Yüce, Gerçek, 2018:9).

GVK'nın 2. maddesinde gelirin unsurları şu şekilde sıralanmıştır: (GVK, Md. 2).

- “1. Ticari kazançlar,
2. Zirai Kazançlar,
3. Ücretler,
4. Serbest meslek kazançları,
5. Gayrimenkul sermaye iratları,
6. Menkul sermaye iratları,
7. Diğer kazanç ve iratlar”

GVK, çeşitli üretim faktörlerinin üretim faaliyetine katılması sonucunda elde edilen gelirleri elde edildiği kaynaklar itibariyle, kazançlar, ücretler ve iratlar gibi değişik terimlerle ifade etmiştir. Diğer kazanç ve iratlarda geniş anlamda gelir teorisi, bunun dışındaki gelir unsurlarında dar anlamda gelir teorisi benimsenmiştir. Böylece gelir vergisinde kısmi safı artış teorisi benimsendiği söylenebilir (Şenyüz, Yüce, Gerçek, 2018:9).

GVK'nın 104. maddesinde, yıllık gelir vergisinin, vergiye tabi gelirler toplamından 31'inci maddedeki indirimler düşüldükten sonra 103. maddedeki oranların uygulanması suretiyle hesaplanacağı hükmü düzenlenmiştir (GVK, Md. 104). Kanun metninde açıkça belirtilmese de, maddede geçen vergiye tabi gelirlerden, Türk Vergi Sisteminde, gelirin vergilenmesinde üniter vergilenme yönteminin benimsendiği ve uygulandığı anlaşılmaktadır. Bu vergileme yönteminde, gelirin kaynağına bakılmaksızın elde edilen tüm gelir unsurları toplanarak toplam gelir tek bir tarife göre vergilendirilir (Susam, 2019:322).

Gelirin unsurlarını sıralarken bazı unsurlarda kazanç, bazı unsurlarda gelir, bazı unsurlarda ise hem kazanç hem de gelir ifadelerinin kullanıldığını görmekteyiz. Kazanç ya da irat, kelime anlamı olarak gelir ile aynı anlamda kullanılsa da, esasında kazanç kazanılmış geliri, irat ise kazanılmamış geliri ifade eder. Kazanılmış gelir üretim faktörlerinin doğrudan üretim sürecine katılmaları ve üretimde kapasiteyi arttırıcı faaliyetler neticesinde elde edilen gelir, bir başka ifadeyle kazançtır. Kazanılmamış gelir ise üretim faktörlerinin üretim sürecine doğrudan katılmaları sonucu iktisadi akımdan elde edilen, ancak üretim kapasitesini arttırıcı yönde katkı sağlamayan gelir, bir başka ifadeyle irattır (Yılmaz, 2018:180).

Gelir vergisinin 2. maddesinde yer verilen ve gelir unsurlarından olan ticari kazanç, zirai kazanç ve serbest meslek kazancı, kazanılmış gelir sınıfı içinde; yine aynı maddede yer verilen gayrimenkul sermaye iradı ile menkul sermaye iradı ise kazanılmamış gelir sınıfında yer almaktadır (Yılmaz, 2018:180).

Kanunda mükellefiyet, tam ve dar mükellefiyet olarak düzenlenmiştir. Tam mükellefler, Türkiye’de yerleşmiş olanlar ile resmi daire ve müesseselere veya merkezi Türkiye’de bulunan teşekkül ve teşebbüslere bağlı olup adı geçen daire, müessese, teşekkül ve teşebbüslerin işleri dolayısıyla yabancı memleketlerde oturan Türk vatandaşları olarak tanımlanmıştır. Türkiye’de yerleşme ise aynı kanunun 4. Maddesinde ikametgâhı Türkiye’de bulunanlar ile bir takvim yılı içinde Türkiye’de devamlı olarak altı aydan fazla oturanlar (geçici ayrılımların Türkiye’de oturma süresin kesmeyeceği hükmüyle) şeklinde düzenlenmiştir. Tam mükellefler, gerek Türkiye’de gerekse de yabancı ülkelerde elde ettikleri kazanç ve iratların tamamı üzerinden gelir vergisine tabi tutulurlar. Bu kişilerin yabancı ülkelerde elde ettikleri kazançlar üzerinden o ülkede benzeri bir vergi ödemiş olmaları, elde ettikleri gelirin Türkiye’de de vergilendirilmesine engel değildir. Ancak, mükerrer vergilemenin önüne geçmek amacıyla GVK’nın 123. Maddesinde yabancı ülkelerde ödenen vergilerin mahsubuna belirli şartlar altında imkân verilmiştir (GVK, Md.3-4-123).

Türkiye’de ikametgâhı bulunmayanlar ile Türkiye’de 6 aydan daha kısa süre bulunanlar ise Kanunun 6. maddesine göre dar mükellef olarak tanımlanmıştır. Diğer yandan, çalışma veya oturma izni alarak yurtdışına yerleşmiş Türk vatandaşları da aynı maddede dar mükellef olarak değerlendirilmiştir. 210 Seri No.lu Gelir Vergisi

Genel Tebliğinde yer alan düzenlemelere göre, kamu kurumlarına veya merkezi Türkiye’de bulunan özel teşebbüslere bağlı olarak işleri dolayısıyla yabancı memleketlerde oturan Türk vatandaşları hariç olmak üzere, çalışma veya oturma izni alarak yurtdışında 6 aydan daha uzun süredir yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları da Türkiye’de elde ettikleri gelirler bakımından dar mükellefiyet esasına göre vergilendirilmektedir (Türkay, 2018:113-132). Kanunun 7. maddesinde dar mükellefiyette kazanç ve iradın Türkiye’de elde edilme şartları düzenlenmiştir. İlgili maddede bu şartlar;

“1. Ticari kazançlarda, kazanç sahibinin Türkiye’de işyerinin olması veya daimi temsilci bulundurması ve kazancın bu yerlerde veya bu temsilciler aracılığıyla sağlanması,

2. Zirai kazançlarda, zirai faaliyetlerin Türkiye’de yapılması,

3. Ücretlerde, hizmetin Türkiye’de yapılmış veya yapılmakta olması veya Türkiye’de değerlendirilmesi; Türkiye’de kain müesseselerin idare meclisi başkan ve üyelerine, denetçilerine, tasfiye memurlarına ait huzur hakkı, aidat, ikramiye ve benzerlerinin Türkiye’de değerlendirilmesi,

4. Serbest meslek kazançlarında, faaliyetin Türkiye’de icra edilmesi veya değerlendirilmesi,

5. Gayrimenkul sermaye iratlarında, gayrimenkulün Türkiye’de bulunması ve bu nitelikteki mal ve hakların Türkiye’de kullanılması veya Türkiye’de değerlendirilmesi,

6. Menkul sermaye iratlarında, sermayenin Türkiye’de yatırılmış olması,

7. Diğer kazanç ve iratlarda, bu kazanç ve iratları doğuran iş veya işlemin Türkiye’de ifa edilmesi veya Türkiye’de değerlendirilmesi”

Şeklinde sıralanmıştır (GVK, Md. 7).

2.2.1.2. Gelir Vergisi Oranları, Beyan Ve Ödeme Zamanları

Kanunun 104. Maddesinde, yıllık gelir vergisinin, vergiye tabi gelirler toplamından 31. Maddede düzenlenen engellilik indiriminin düşülmesinin ardından 103. maddedeki oranların uygulanmasıyla hesaplanacağı belirtilmiştir. 2019 yılında

uygulanacak vergi oranları ile vergi dilimleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır (GVK, Md. 104).

Tablo 2.1: 2019 Yılında Uygulanacak Gelir Vergisi Tarifesi

Gelir Dilimi	Vergi Oranı
18.000 TL'ye Kadar	15%
40.000 TL'nin 18.000 TL'si için 2.700 TL, fazlası	20%
98.000 TL'nin 40.000 TL'si için 7.100 TL, (ücret gelirlerinde 148.000 TL'nin 40.000 TL'si için 7.100 TL) fazlası	27%
98.000 TL'den fazlasının 98.000 TL'si için 22.760 TL, (ücret gelirlerinde 148.000 TL'den fazlasının 148.000 TL'si için 36.260 TL) fazlası	35%

Kaynak: GVK, Md. 103.

“Kazancı basit usulde tespit edilen mükellefler izleyen yılın şubat ayının son günü akşamına kadar, gerçek usulde tespit edilen mükellefler ise izleyen yılın mart ayının son günü akşamına kadar gelir vergisi beyannamelerini bağlı bulundukları vergi dairelerine vermek zorundadırlar. Verilen beyannameler üzerine tarh ve tahakkuk fişiyle tebliğ edilen vergilerin beyanname verme süreleri içinde ödenmesi gerekir” (GVK, Md.92).

2.2.2. Türkiye’de Uygulanan Kurumlar Vergisi

Türkiye’de kurumların ayrı bir kanun kapsamında vergiye tabi tutulması, Alman KVK’sından yararlanılarak 1949 yılında uygulamaya konulan 5422 sayılı KVK ile başlamıştır. 5422 sayılı Kanunun uzun bir süre yürürlükte kalmasının ardından, 2006 yılında resmi gazetede yayınlanarak 1 Ocak 2007’den itibaren uygulanmaya başlayan ve hâlihazırda yürürlükte bulunan 5520 sayılı KVK ile yürürlükten kaldırılmıştır (Bilici, 2012:213).

Kurumlar vergisi, vergi ödeme gücüne ulaşma araçlarından biri olan “ayırma kuramı” bakımından önem arz eder. Genel ve objektif niteliklere sahip olan kurumlar vergisi, piyasa şartlarında yansıtılma imkânı bulunan bir dolaylı vergi türüdür. Kişilerin sahip oldukları ekonomik güçlerini bir araya getirmek suretiyle ortaklıklar meydana getirmeleri, kişisel güçlerine oranla ekonomik anlamda daha güçlü bir

konuma ulaşmalarına imkân verir. Bu gücün vergi açısından kavranması gereği, kurumlar vergisi uygulaması ihtiyacını ortaya çıkarır. Kurum yasal statüsünün varlığı, kurumu yapacağı yatırımların finansmanı için kredi bulabilme ve gerektiğinde sermaye piyasasına açılıp kaynak yaratabilme açısından bir gerçek kişiye göre daha avantajlı bir konuma taşır. Öte yandan kurumlaşmanın imkân verdiği sınırlı sorumluluk sayesinde ortaklar, kurumun olası zararına karşı sermaye payları oranında sorumlu olarak, gerçek kişilerde var olan sınırsız sorumluluğun dezavantajından da korunmuş olurlar (Yılmaz, 2018:225).

Genellikle kurumlar vergisinin, gelir vergisine tabi olan gerçek kişileri vergilendirmeyi amaçlayan gelir vergisinin tüzel kişilerdeki karşılığı olduğu sanılır. Ancak bu anlayış doğru değildir. Çünkü gelir vergisi, gerçek kişilerden alınan subjektif bir vergidir. Kurumlar vergisi ise niteliği gereği objektiftir. Kurumların bireysel ve ailevi durumları, en az geçim indirimi veya engellilik indirimi gibi durumları söz konusu değildir. Esas itibarıyla kurum kazancı bir sermaye iradı olduğundan, bu vergide ayırma ilkesinin uygulanması olanağı da yoktur (Edizdoğan, Çetinkaya, Gümüş, 2018:286).

2.2.2.1. Kurumlar Vergisinin Konusu ve Mükellefi

Kurumlar vergisinin konusu, Kanunun 1 inci maddesinde sayılan kurumlarda elde edilen kurum kazancıdır (Kurumlar Vergisi Genel Uygulama Tebliği, 2019). Buna göre, “Kurumlar vergisi; sermaye şirketlerinin, kooperatiflerin, iktisadi kamu kuruluşlarının, dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmelerin ve kurumlar vergisi mükellefiyeti tesis ettirmeyi tercih eden iş ortaklıklarının kazançları üzerinden alınır. Kurumlar vergisine konu kazanç, gelir vergisinin konusuna giren yedi gelir unsurundan oluşur. Ancak bu gelir unsurları, GVK’da yer aldığı gibi ayrı ayrı kazanç ve irat olarak adlandırılmamakta, tamamı kurum kazancı olarak adlandırılarak kurumlar vergisine tabi tutulmaktadır” (Maliye Hesap Uzmanları Derneği, 2014:3).

KVK’da mükellefler, kanunun 2. maddesinde düzenlenmiştir. Bu kanun kapsamında sermaye şirketleri, kooperatifler, iktisadi kamu kuruluşları, dernek veya vakıflara ait iktisadi işletmeler ile talep etmeleri halinde iş ortaklıklarının kazançları kurumlar vergisine tabidir. Bu tür kuruluşların kazancı, gelir vergisinin konusuna

giren gelir birimlerinden meydana gelmektedir (Maliye Hesap Uzmanları Derneği, 2014:3). Kanunun 1. Maddesinde sayılan kurumlar vergisine tabi mükelleflere ilişkin aşağıda açıklamalar yapılmıştır.

“Sermaye şirketleri: Türk Ticaret Kanunu hükümlerine uygun olarak kurulmuş olan anonim ve limited şirketler ile sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketler ile benzer nitelikteki yabancı kurumlar, sermaye şirketi olarak sayılmıştır. Aynı fıkra da Sermaye Piyasası Kurulu’nun düzenleme ve denetimine tabi fonlar ile bu fonlara benzer yabancı fonların da sermaye şirketi sayılacağı hükmü düzenlenmiştir. Türk Ticaret Kanunu’nda ticaret şirketi olarak sayılan ancak sermaye şirketi niteliğinde olmayan kolektif şirketler ile adi komandit şirketler kurumlar vergisi mükellefi olarak sayılmamışlardır” (Maliye Hesap Uzmanları Derneği, 2014:3).

Kooperatifler: “24 Nisan 1969 tarihli ve 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa veya özel kanunlarına göre kurulan kooperatifler ile benzer nitelikteki yabancı kooperatifleri ifade etmektedir” (KVK, Md. 2). “Kooperatifler Kanununa veya özel kanunlarına göre kurulan kooperatifler ile benzer nitelikteki yabancı kooperatifler, kurumlar vergisi mükellefi sayılır” (Yılmaz, 2018:226).

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’nda kooperatifler şu şekilde tanımlanmaktadır: “Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortakların belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve kamu tüzel kişileri ile özel idareler, belediyeler, köyle, cemiyetler ve dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli teşekküllere kooperatif denir” (Kooperatifler Kanunu, Md. 1).

İktisadi kamu kuruluşları: Kamu hukuku tüzel kişilerine bağlı iktisadi işletmeler olarak tanımlanmaktadır (Maliye Hesap Uzmanları Derneği, 2014:7). Günümüzde devletin iktisadi işletme meydana getirerek iktisadi faaliyet yürütmesi azalan bir eğilim olsa da devlete, il özel idarelerine, belediyelere ve diğer kamu idarelerine ve kuruluşlarına ait veya bağlı olup faaliyetleri devamlı bulunan iktisadi kamu kuruluşları bulunmaktadır. Devlete, il özel idarelerine, belediyelere ve diğer kamu idarelerine ve kuruluşlarına ait veya bağlı olup faaliyetleri devamlı bulunan,

sermaye şirketi ve kooperatif dışındaki ticari, sınaî ve zirai işletmeler de vergilemede eşitlik prensibi uyarınca iktisadi kamu kuruluşu olarak, kurumlar vergisi mükellefi olmaları sağlanmış ve rekabet eşitsizliği önlenmiştir. Yabancı devletlere, yabancı kamu idare ve kuruluşlarına ait veya bağlı olup, KVK'nın 2. maddesinin birinci ve ikinci fıkraları dışında kalan ve devamlılık unsuru taşıyan ticari, sınaî ve zirai işletmeler de aynı şekilde kurumlar vergisinin kapsamına alınmıştır (Arpacı, 2010:171).

Dernek veya vakıflara ait iktisadi işletmelerle ilgili düzenleme KVK'nın 2. maddesinde “dernek veya vakıflara ait iktisadi işletmeler: dernek veya vakıflara ait veya bağlı olup faaliyetleri devamlı bulunan ve sermaye şirketleri ve kooperatifler dışında kalan ticari, sınai ve zirai işletmeler ile benzer nitelikteki yabancı işletmeler, dernek veya vakıfların iktisadi işletmeleridir. Kurumlar Vergisi Kanunu'nda sendikalar dernek, cemaatler ise vakıf olarak sayılmaktadır” şeklinde yapılmıştır. Madde metni içinde nitelikleri de belirtilmiş olan dernek veya vakıfların kendileri değil, bunlara bağlı iktisadi işletmeler, bir takım şartlarla kurumlar vergisine tabi tutulmuştur. Bu şartlar, aynı zamanda iktisadi kamu müesseselerinin de kurumlar vergisine tabi olmalarının şartı olup, şu şekilde sıralanmaktadır (KVK, Md. 2):

- “İşletmenin madde metninde sayılan kuruluşlara ait veya bağlı olması (ait olma sermaye bakımından; bağlı olma ise idari bakımdan bağlılığı ifade eder),
- İşletmenin ticari, sınai veya zirai nitelikte olması,
- Bu faaliyetin devamlı olarak yapılması,
- İşletmelerin sermaye şirketi veya kooperatif şeklinde kurulmamış olmasıdır.”

KVK'nın 2. maddesinin 6. fıkrasında “iktisadi kamu kuruluşları ile dernek veya vakıflara ait iktisadi işletmelerin kazanç amacı gütmemelerinin, faaliyetlerinin kanunla verilmiş görevler arasında bulunmasının, tüzel kişiliklerinin olmamasının, bağımsız muhasebelerinin ve kendilerine ayrılmış sermayelerinin veya iş yerlerinin bulunmamasının mükellefiyetlerini etkilemeyeceği belirtilmiştir. Fıkra ayrıca mal veya hizmet bedelinin sadece maliyeti karşılayacak kadar olmasının, kâr

edilmemesinin veya kârın kuruluş amaçlarına tahsis edilmesinin bunların iktisadi niteliğini değiştirmeyeceği de belirtilmiştir” (KVK, Md. 2).

5520 Sayılı KVK’nın 2’ci maddesinin 7’nci fıkrasında, “İş ortaklıkları, sermaye şirketi, kooperatif, iktisadi kamu kuruluşları ile dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmelerin kendi aralarında veya şahıs ortaklıkları ya da gerçek kişilerle, belli bir işin birlikte yapılmasını ortaklaşa yüklenmek ve kazancını paylaşmak amacıyla kurdukları ortaklıklardan bu şekilde mükellefiyet tesis edilmesini talep edenler” olarak açıklanmış, tüzel kişiliklerinin bulunmamasının mükellefiyet durumuna etki etmeyeceği hükmü düzenlenmiştir (Bulut, 2010:108).

Kurumlar vergisin kanununda, tam mükellefiyet esasında vergilendirme ile dar mükellefiyet esasında vergilendirme olmak üzere iki mükellefiyet türü düzenlenmiştir. Mükellefiyet türünün belirlenmesinde kurumların kanuni veya iş merkezinin Türkiye’de bulunup bulunmadığı esas alınmaktadır. “Kanuni veya iş merkezi Türkiye’de bulunan mükellefler tam mükellefiyet esasında vergilendirilir ve gerek Türkiye’de gerekse de Türkiye dışında elde ettikleri kurum kazançlarının tamamı üzerinden vergilendirilirler. Tam mükellefiyet esasında vergilendirme için, kanuni veya iş merkezinden yalnızca birinin Türkiye’de bulunması yeterlidir” (Maliye Hesap Uzmanları Derneği, 2014:15).

Dar mükellefiyet kapsamında vergilendirmede ise, kurumların kanuni veya iş merkezlerinin ikisinin de Türkiye’de bulunmaması gerekir. Türkiye’de büro-acent bazında hizmet veren mükellefler, sadece Türkiye’de elde ettikleri kazançları üzerinden vergiye tabi tutulurlar. Dar mükellefiyette kurum kazancı, aşağıdaki kazanç ve iratlardan oluşur (Yılmaz, 2018:227).

- VUK’da yer alan düzenlemelere uygun Türkiye’de işyeri olan veya daimi temsilci bulunduran yabancı kurumlar tarafından, bu yerlerde veya bu temsilciler aracılığıyla yapılan işlerden elde edilen ticari kazançlar,

- Türkiye’de bulunan zirai işletmelerden elde edilen kazançlar,
- Türkiye’de elde edilen serbest meslek kazançları,
- Taşınır ve taşınmazlar ile hakların Türkiye’de kiralanmasından elde edilen iratlar,

- Türkiye’de elde edilen menkul sermaye iratları,
- Türkiye’de elde edilen diğer kazanç ve iratlar.

KVK’ya göre kanuni merkez, vergiye tabi kurumların ana tüzüğü veya sözleşmelerinde veya teşkilat kanunlarında gösterilen merkezdir. İş merkezi ise iş bakımından işlemlerin bilfiil toplandığı ve idare edildiği yerdir (Bilici, 2012:214).

2.2.2.2. Kurumlar Vergisinin Oranı, Beyan Ve Ödeme Zamanları

Kurumlar vergisi oranı, kanunun 32. maddesinde %20 olarak belirlenmiştir. Bu oran, kanunda yer alan indirim ve istisnalar düşüldükten sonra kalan kazanca uygulanmaktadır. Yine aynı maddede cari vergilendirme döneminin kurumlar vergisine mahsup edilmek üzere, üçer aylık kazançlar üzerinden kurumlar vergisi oranıyla aynı oranda geçici vergi ödeneceği hüküm altına alınmıştır (Bilici, 2012:228). KVK’ya eklenen geçici 10. madde ile 2018, 2019 ve 2020 hesap dönemleri kazançlarına uygulanmak üzere, kurumlar vergisi oranı %22’ye yükseltilmiştir (KVK, Geçici Md. 10).

Kurum kazançları, faaliyet gelirlerinden ya da faaliyet dışı elde edilen gelirlerden meydana gelebilir. Bu gelirlerin tamamının yıllık beyannamede toplanması zorunludur. Diğer bir anlatımla, gelir vergisinde olduğu gibi kurumlar vergisinde de bazı kazançların beyan dışı bırakılması imkânı bulunmamaktadır (Bilici, 2012:226).

KVK’nın tam mükelleflerle ilgili beyanın esaslarını düzenleyen “beyan esası” başlıklı 14. maddesi ile dar mükelleflerle ilgili beyanın esaslarını düzenleyen “vergilendirme dönemi ve beyan” başlıklı 24. maddesinde, her iki mükellefiyet türünde de kurumlar vergisinin mükellefin veya vergi sorumlusunun beyanı üzerine tarh olunacağı; her mükellef tarafından vergiye tabi kazancın tamamı için bir beyanname verileceği; beyannamenin, hesap dönemini takip eden yılın dördüncü ayının ilk gününden yirmi beşinci günü akşamına kadar verileceği hükümleri düzenlenmiştir. Tam ve dar mükellefler için ödeme sürelerini düzenleyen 21 ve 29. maddelerde ise verilen beyannameler üzerine tarh edilen vergilerin beyannamenin verildiği ayın son gününe kadar ödeneceği belirtilmiştir (KVK, Md. 14, 21, 24, 29). Ancak, Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından 29.03.2019 tarihinde yayınlanan 115 no.lu

VUK sirküleri ile 1 Nisan 2019 tarihinden itibaren uygulanmak üzere, “kurumlar vergisi beyannamesinin verilme süresi yeni bir belirleme yapıncaya kadar ödeme süresinin (Nisan ayının) sonuna uzatılmıştır. Örneğin, 2018 yılı kurumlar vergisi beyannamesinin 2019 yılının Nisan ayının 30’una kadar bağlı bulunulan vergi dairesine verilmesi ve beyan üzerine tarh olunan vergilerin de aynı süre içinde ödenmesi gerekmektedir” (GİB, 2019:2).

2.2.3. Gelir ve Kurumlar Vergisinin Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi

Aşağıdaki tabloda, Türkiye’de 1999-2018 yılları arasında 2009 baz yılı alınarak gerçekleşen GSYH artışı ile gelir vergisi tahsilat rakamları ve artış oranları ile esneklik hesaplamaları yer almaktadır.

Tablo 2.2: Gelir Vergisi Tahsilatının GSYH'ye (2009 Bazlı) Göre Esneklikleri (1999 - 2018) (Bin TL)

YILLAR	GSYH	ARTIŞ (%) (1)	GELİR VERGİSİ TAHSİLATI	ARTIŞ (%) (2)	ESNEKLİK (%) (2/1)
1999	107.164.345	49,06	4.936.551	41,78	0,85
2000	170.666.715	59,26	6.212.977	25,86	0,44
2001	245.428.760	43,81	11.579.424	86,37	1,97
2002	359.358.871	46,42	13.717.660	18,47	0,40
2003	468.015.146	30,24	17.063.761	24,39	0,81
2004	577.023.497	23,29	19.689.593	15,39	0,66
2005	673.702.943	16,75	26.849.808	16,29	0,97
2006	789.227.555	17,15	31.727.644	18,17	1,06
2007	880.460.879	11,56	38.061.543	19,96	1,73
2008	994.782.858	12,98	44.430.339	16,73	1,29
2009	999.191.848	0,44	46.018.360	3,57	8,06
2010	1.160.013.978	16,1	49.385.289	7,32	0,45
2011	1.394.477.166	20,21	59.885.000	21,26	1,05
2012	1.569.672.115	12,56	69.671.645	16,34	1,3
2013	1.809.713.087	15,29	78.726.008	13	0,85
2014	2.044.465.876	12,97	91.063.306	15,67	1,21
2015	2.338.647.494	14,39	105.395.330	15,74	1,09
2016	2.608.525.749	11,54	123.686.147	17,35	1,5
2017	3.106.536.751	19,09	143.962.939	16,39	0,86

2018	3.700.989.489	19,14	175.413.615	21,85	1,14
------	---------------	-------	-------------	-------	------

Kaynak: Wwww.gib.gov.tr, 2019.

Aşağıdaki tabloda, Türkiye’de 1999-2018 yılları arasında 2009 baz yılı alınarak gerçekleşen GSYH artışı ile kurumlar vergisi tahsilat rakamları ve artış oranları ile esneklik hesaplamaları yer almaktadır.

Tablo 2.3: Kurumlar Vergisi Tahsilatının GSYH'ye (2009 Bazlı) Göre Esneklikleri (1999-2018) (Bin TL)

YILLAR	GSYH	ARTIŞ (%) (1)	KURUMLAR VERGİSİ TAHSİLATI	ARTIŞ (%) (2)	ESNEKLİK (%) (2/1)
1999	107.164.345	49,06	1.549.525	107,05	2,18
2000	170.666.715	59,26	2.356.787	52,10	0,88
2001	245.428.760	43,81	3.675.665	55,96	1,28
2002	359.358.871	46,42	5.575.495	51,69	1,11
2003	468.015.146	30,24	8.645.345	55,06	1,82
2004	577.023.497	23,29	9.619.359	11,27	0,48
2005	673.702.943	16,75	13.583.291	18,89	1,13
2006	789.227.555	17,15	12.447.354	-8,36	-0,49
2007	880.460.879	11,56	15.718.474	26,28	2,27
2008	994.782.858	12,98	18.658.195	18,70	1,44
2009	999.191.848	0,44	20.701.805	10,95	24,71
2010	1.160.013.978	16,1	22.854.846	10,4	0,65
2011	1.394.477.166	20,21	29.233.725	27,91	1,38
2012	1.569.672.115	12,56	32.111.820	9,85	0,78
2013	1.809.713.087	15,29	31.434.581	-2,11	-0,14
2014	2.044.465.876	12,97	35.163.517	11,86	0,91
2015	2.338.647.494	14,39	37.009.625	5,25	0,36
2016	2.608.525.749	11,54	46.898.425	26,72	2,32
2017	3.106.536.751	19,09	57.868.208	23,39	1,23
2018	3.700.989.489	19,14	84.131.335	45,38	2,37

Kaynak: Wwww.gib.gov.tr, 2019.

Bu bölümde, yukarıdaki tablolarda yer verilen ve özellikle esneklik değerlerinin görece diğer yıllardan önemli ölçüde daha yüksek veya daha düşük bir değerde hesaplandığı veya kriz ve aşırı genişleme gibi açıklanmaya muhtaç gelişmelerin yaşandığı yıllarda, Türkiye ekonomisinde meydana gelen ve gelir ve

kurumlar vergisi esneklik oranlarının açıklanmasına olanak sağlayan gelişmelere yer verilecektir.

2.2.3.1. 1999 Yılına İlişkin Değerlendirme

1990'ların başından itibaren Türkiye ve dünya ekonomileri bir hayli ilginç süreçlerden geçmiştir. Hem uluslararası piyasalarda hem de ülkemiz piyasasında birçok bakımdan beklenmedik gelişmeler meydana gelmiştir. 1997 yılında Güney Doğu Asya piyasalarındaki krizler, devalüasyon, ithalat artışı, dış borç artışları, işsizlik ve enflasyon oranlarının yükselmesine neden olmuş, temel ekonomik dengeler bozulmuştur. Türkiye, Güney Doğu Asya ve Rusya'da yaşanan krizlerden büyük oranda olumsuz etkilenmiştir. Bu bölgelerde ortaya çıkan krizlerin etkilerinin giderilmesi için IMF'nin desteğiyle hayat geçirilen politikalar kısa vadede başarı sağlamış, ancak uzun dönemde başarı gösterememiştir. 1998'den itibaren finansal nedenler Türkiye'nin ekonomik krize sürüklenmesinde etkili olmuştur (Fırat, 2009:8).

1999 yılı ikinci çeyrekte ise ekonomide toparlanma başlamış, tüketimdeki daralma durmuş, sanayi üretiminde sınırlı da olsa artış sağlamıştır. Ancak, Marmara bölgesinde meydana gelen deprem Ağustos ve Eylül aylarında sanayi üretimini büyük ölçekte etkilemiş ve ekonomideki toparlanmanın durmasına neden olmuştur. Nitekim sanayi üretimi, bir önceki yılın aynı ayına göre Ağustos ayında %12,7, Eylül ayında da %9,7 oranında azalma kaydetmiştir. Ülkemizin ve insanlığın 20. yüzyılda yaşadığı en büyük felaketlerden birisi olan Körfez depremi ülkemizin gerek nüfus gerekse ekonomik aktivite yönünden en yoğun bölgesinde etkili olmuştur. Depremin etkilediği 7 ilin Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla içindeki payı %34,7, sanayi katma değeri içindeki payı ise %46,7 düzeyindedir. Depremden en yoğun şekilde etkilenen Kocaeli, Sakarya ve Yalova, toplam GSYİH içinde %6,3, sanayi katma değeri içinde ise %13,1 gibi yüksek bir paya sahiptir. Deprem dolayısıyla konut, ticari ve sınai yapı, yol-otayol, köprü, diğer altyapı, ulaşım aracı, makina-teçhizat ve mamul-yarı mamul mal stoklarında önemli kayıplar meydana gelmiştir. Deprem sonrasında gerek bir süre için üretimin sekteye uğraması gerekse belirli bir dönem düşük kapasite ile çalışılması nedeniyle milli hasılda da kayıp oluşmuştur (DPT, 2000:2).

Bunun yanında, Türkiye ekonomisi, 1998 yılının ikinci yarısından itibaren, daha önce yapılması planlanan ancak ertelenen reformlar neticesinde biriken sorunlarla baş edemez hale gelmişti. Dış dünyada meydana gelen gelişmeler üzerine bunalımı düşük düzeyde sürdürme imkânı ortadan kalktı (Şahin, 2016:236-237).

Türkiye ve dünya ekonomisinde yaşanan bu gelişmelerin yanında, vergi idaresi merkez teşkilatı ve taşra birimleri olan vergi dairelerindeki teknoloji altyapısının ileri düzeye taşınması, dairelerin yeni baştan yapılandırılması çalışmaları ile beraber, 1998 yılında vergi kanunlarının çağın gerekliliklerine göre yeniden dizayn edilmesi ile ilgili de önemli çalışmalar yapılmış, vergiyi tabana yayma, kayıt dışı ekonomi boyutunun düşürülmesi, vergi kanunlarının sade ve anlaşılır duruma sokulması, vergide adaleti sağlama amacıyla kısaca “Vergi Reformu” olarak adlandırılan ve 1999 yılının başında uygulanmaya başlayan 4369 sayılı Kanun ile kapsamlı düzenlemeler yapılmıştır. Kanunda yer alan ve mali piyasaları ilgilendiren düzenlemelerden bazıları şu şekildedir (DPT, 1999:111-112).

- “193 sayılı GVK’nın 103. maddesinde yapılan değişiklikle, matrah dilimleri genişletilmiş ve böylece gelir vergisi oranları düşürülmüş, çalışanların net ücretlerinde artış sağlanmış ve ücretliler üzerindeki vergi yükü hafifletilmiştir. Bu kapsamda, gelir vergisi tarifesinde yer alan ilk gelir dilimine uygulanan vergi oranı 1998 yılının ikinci yarısı için %25’den %20’ye, 1999 yılında da %15’e indirilmiştir.”

- “Gelirin tanımı genişletilerek kaynağına bakılmaksızın tasarruf veya harcama kapsamında değerlendirilen her türlü kazanç ve irat vergi kapsamına alınmıştır.”

- “Gelir, Kurumlar, Veraset ve İntikal ile Emlak Vergisi oranlarında ve harçlarda önemli indirimler yapılmıştır.”

- “Kayıt ve belge düzeninde boşluklar oluşturan götürü vergileme uygulaması kaldırılarak, gerçek gelir üzerinden vergilendirmeyi amaçlayan basitleştirilmiş bir sisteme geçilmiştir.”

- “Gerçek gelir üzerinden vergileme ilkesiyle çelişen hayat standardı esası uygulaması kaldırılmış, geçmiş yıllar kazançları üzerinden hesaplanan peşin vergi niteliğindeki geçici vergi uygulamasının üçer aylık dönemler halinde cari yıllık gelirlerine dayandırılması esası benimsenmiştir.”

- “Zirai kazançların vergilendirilmesi ile ilgili nihai vergilendirmenin ödenen stopajlar olması amaçlanırken, bu kapsamdaki mükelleflerin belge alması ve saklamasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır.”

- “Ekonomik ve sosyal açıdan uygulanmasında yarar görülen vergi istisnaları etkinleştirilirken, vergi tabanını aşındıran istisna ve muafiyetler ile bazı bağış ve yardımların sınırsız olarak gider yazılması uygulamasının kapsamı daraltılmıştır.”

- “Bir defaya mahsus olmak üzere mükelleflere envanter ve belgesiz mal bildirme, kayıtlarda yer almayan nakit para ve döviz gibi kıymetleri bankalarda bir gün süreyle bloke etme hakkı getirilerek, vergi tabanının ileriki yıllara yönelik olarak genişletilmesi amaçlanmıştır.”

- “Devlet iç borçlanma senetlerinden elde edilen faiz gelirlerinin vergilendirilmesinde dönemsellik ilkesine uyulması esası getirilmiştir.”

- “Vergi cezaları ve uzlaşma müessesesi etkinleştirilmiştir.”

Bu yılda hesaplanan gelir vergisi esneklik oranını değerlendirecek olursak;

1999 yılında bir önceki yıla göre cari fiyatlarla ve 2009 baz yılı rakamlarıyla GSYH’de %49,06 oranında artış sağlanmıştır. Aynı yıl, gelir vergisi tahsilatındaki artış oranı %41,78 gerçekleşmiş ve hesaplanan esneklik oranı %0,85 olmuştur. %1’in altında hesaplandığında vergi sisteminin esnek olmayacağı önceki bölümlerde açıklanmıştı. 1999 yılı için milli gelirdeki artışın altında bir oranda artan gelir vergisinin, ilgili yıl için esnek olduğunu söylemek pek de mümkün değildir.

Ancak, bu durumu yalnızca vergi sisteminin esnekliğiyle açıklamak mümkün değildir. 1999 yılında “Vergi Reformu” olarak adlandırılan ve yukarıda yer verilen 4369 sayılı Kanunla matrah dilimlerinin genişletilmesi ve vergi oranlarında indirim yapılması, gelir vergisi tahsilatındaki artış oranının GSYH’deki artış oranının altında gerçekleşmesine neden olmuş ve esneklik değeri 1’in altında oluşmuştur. Bu nedenle 1999 yılı için gelir vergisinin otomatik stabilizatör olma fonksiyonuna sahip olmadığı söylenebilir.

1999 yılında kurumlar vergisi esneklik oranını değerlendirecek olursak;

1999 yılı için GSYH’de %49,06 oranında artış meydana gelmiş, kurumlar vergisi ise %107,05 oranında artış göstermiştir. Hesaplanan esneklik oranı ise %2,18

olmuştur. Dolayısıyla kurumlar vergisinin 1999 yılında otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gösterdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

2.2.3.2. 2000-2001: Kriz Yıllarına İlişkin Değerlendirme

2000 yılına gelindiğinde, enflasyonu ve reel faizleri hızla aşağı çekmek, kamu finansman dengesini sağlıklı bir yapıya kavuşturmak ve ekonomide sürdürülebilir bir büyüme ortamını tesis etmek amacıyla kapsamlı bir ekonomik program uygulamaya konulmuştur. Para politikası hedeflenen enflasyonla uyumlu ve önceden belirlenerek duyurulan döviz kuruna bağlanmış ve Merkez Bankasının kısa vadeli faiz oranları üzerindeki etkisi kısıtlanmıştır. Programda kamu kesimi borç stokunun hızlı artış eğilimini durduracak sıkı maliye politikasının yanı sıra, gelirler politikasının da hedeflenen enflasyonla uyumlu olmasına azami çaba gösterilmiştir. 2000 yılında enflasyonla mücadelede başarılı olunmuş, yurt içi talepteki canlanmayla birlikte üretimde artış gerçekleşmiştir. Gelirler ve maliye politikası kapsamında belirlenen hedeflere ulaşılmış, kamu açıklarının düşürülmesi ile yapısal reformlar alanında önemli gelişmeler sağlanmıştır (DPT, 2002a:1).

Öte yandan 2000 yılına aşağıda da belirtildiği gibi 3 temel ayağı olan ve IMF stand-by'ı desteğinde yeni bir ekonomik programla girildi: “(1)Bütçe ve bütçe dışındaki kamu kesiminde mali disiplinin sağlanması, (2)Önceden belirlenmiş bir sürünen sabit kur uygulamasıyla döviz kurlarının tespiti, (3)Yapısal reformların hayata geçirilmesi ve özelleştirmenin hızlandırılması. Bu çerçevenin ana amacı enflasyonun düşürülmesi ve sürdürülebilir bir büyüme oranının yakalanmasıydı. Programın bütçe ayağında ise büyük öneme sahip kamu gelir kaynağı olan vergi gelirlerinde artış sağlanması ve böylece faiz dışı fazlanın yükseltilmesi ve Hazine'nin iç borçlanma yükünün ve dolayısıyla faizlerin düşürülmesi temel yaklaşımdı. Bu yaklaşımı desteklemek için dış borçlanmada artışa gidilerek iç borçlanmanın yerine ikame edilecek ve ortaya çıkacak finansman boşluğu artan vergi gelirlerinin yanı sıra dış borçlanma artışıyla kapatılacaktı (Eğilmez, 2019).

İzlenen bu politikalar neticesinde ekim ayının sonuna doğru gelindiğinde ekonomide bir takım iyileşmeler ortaya çıkmıştır. Ay sonu itibarıyla Türkiye ekonomisinin genel görünümü şu şekildeydi (Eğilmez, 2019):

•Ekonomik büyüme %6.5 - 7 aralığına doğru yol alıyordu. Böylece 1999 yılının %-6,1 oranındaki büyümesi, ya da daha doğru bir ifadeyle daralması, tekrar büyümeye evrilerek giderilmiş oluyordu.

•Büyümenin altında yatan temel neden olan talep canlılığı, hem iç piyasaya hem de dış piyasaya (ithalata) yönelikti.

•Talep canlılığına karşılık enflasyon %69'dan %40'ların altına düşmüştü. Enflasyondaki bu düşüşün daha hızlı yol alamamasının nedeni ise yine talebin, özellikle de bankalarca açılan bireysel krediler yoluyla desteklenerek canlılığını korumakta olmasıydı. Yukarıda da belirttiğimiz gibi faizlerin beklenenden daha hızlı düşmesi, gelir akımlarından tasarrufa ayrılacak bölümün de tüketime yönlendirilmesi sonucunu getirmiş, bu durum talebin artmasına ve dolayısıyla enflasyonda beklenenden daha yavaş bir inişe neden olmuştu.

•Bütçe, faiz dışı fazlada tarihi bir rekora doğru koşuyordu. Yani artık bütçe açıklarının oluşturduğu enflasyonist baskı yavaş yavaş ortadan kalkıyordu.

•Yapısal düzenlemelerde gecikmeler olmasına rağmen uzun yıllardır yapılamamış olan reformlar yürütülüyordu. Tarım kesimine yönelik reformda küçük fakat önemli adımlar atılmıştı. Bankacılık kesiminin yeniden yapılandırılması çalışmaları devam ediyordu.

•Özelleştirmede aksamalar ortaya çıkmasına rağmen son 15 yıl içinde yapılan özelleştirmelerden daha fazla gelir tek başına 2000 yılında sağlanmıştı.

•En önemli sorunlardan biri, cari açığın, başlangıçta tahmin edilenin çok üstünde bir seviyeye, 8-10 milyar dolar aralığına doğru ilerlemekte olmasıydı. Buna karşın bu açığın bir tehlike oluşturmayacağı kabul ediliyordu.

Dolayısıyla Kasım ayına girilirken ortada bir kriz yaratacak neden görünmüyordu. Yalnızca bankalar, yavaş yavaş açık pozisyon kapatmaya çalışıyorlar ve yabancı yatırımcılar da yılsonu hesaplarını kapatma çabası içinde döviz taleplerini arttırıyorlar, bu gelişme doğal olarak faizleri biraz yukarı tırmandırıyordu (Eğilmez, 2019).

Yaşanan tüm bu olumlu gelişmelere rağmen Türkiye ekonomisi 22 Kasım'da krize sürüklenmiştir. Esasında 22 Kasım krizi finansal sistemden kaynaklanan bir krizdir ve esas sebebi de bankacılık kesimidir. Finans piyasalarında yaşanan bu

etkileşim aktör konumundaki bankacılık kesiminin fitili ateşlemesi ile krize evrilmiştir. Bankaların açık pozisyonlarını kapatmaya çalışmaları, kamu ve özel bankaların telaşla borçlanma yarışına girmelerine neden olmuştur. Türkiye'nin dış (Euro) piyasalarda borçlanma faizi üzerindeki risk primlerinin yükselmeye başlaması, bankaların dış borçlanmasını zor hale getirmiştir (Uygur, 2001:11'den aktaran; Karaçor, 2006:9). Bankaların hızla yükselen likidite ihtiyaçları ve bunun için yüksek faizle likidite arayışında olmaları neticesinde döviz talepleri artarken, yabancı bankalar da hazine kâğıtlarını süratle elden çıkararak Türkiye'den çıkmaya başlamıştır (Karaçor, 2006:9).

2000 yılında Türkiye ekonomisinde yaşanan ekonomik gelişmelerden bahsettikten sonra vergi alanında yapılan düzenlemelere değinmek yerinde olacaktır. 2001 yılı hedeflerine ulaşmak amacıyla 2000 yılı sonunda ve 2001 yılı içinde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı doğrultusunda bütçe gelirlerine ilişkin çeşitli tedbirler alınmıştır. Bu çerçevede (DPT, 2002a:56-57);

- Gelir vergisi mükelleflerine yönelik hayat standardı esaslı tekrar uygulamaya konulmuştur.
- Gelir vergisi dilimleri hedeflenen enflasyona göre artırılmıştır.
- Menkul sermaye iratları üzerinden yapılan stopajlar %16'ya, kurum kazançlarından istisna olan yatırım indirimi üzerindeki stopajlar %18'e çıkarılmıştır. 17 Ağustos 2001 tarihinden itibaren ise mevduat ve repo faizleri üzerinden alınan stopajlar vade yapılarına göre farklılaştırılmıştır.
- Mükelleflere vergi borçlarını taksitlendirme olanağı getirilmiştir. Vergi tahsilatında etkinliği artırmak için aylık gecikme zammı oranı %10'a çıkarılmıştır.
- 4481 sayılı Kanun ile yurt dışına çıkış harcı olarak 50 dolar karşılığı Türk Lirası alınması ve vadeli mevduat, döviz tevdiat ve katılma hesabı sahiplerinden her vade bitiminde 1 milyon lira alınması uygulamasına başlanmıştır.
- Vergi kaçığının önlenmesi amacıyla vergi kimlik numarası kullanımının yaygınlaştırılması kararlaştırılmış ve mali işlemleri de içerecek şekilde genişletilmiştir.

Uygulanan mali politikalar ve vergi gelirlerini artırmaya yönelik düzenlemelerin de katkısıyla 2000 yılında gelir vergisinden elde edilen gelir %25,86 oranında artmış; GSYH'deki artış ise gelir vergisi gelirlerinin üzerinde, %49,06'lık bir artış göstermiştir. Aynı yılda vergi esnekliği de %0,44 olarak hesaplanmış ve bir önceki yılda olduğu gibi %1'in altında gerçekleşmiştir. Sonuç olarak, 2000 yılında da gelir vergisinin esnek olduğunu ve otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek pek mümkün değildir.

Kurumlar vergisinde açısından bakıldığında ise; 2000 yılında GSYH'de %59,26 oranında bir artış gerçekleşmiştir. 1999 yılında yaşanan olumsuz ekonomik gelişmeler ve istikrarsızlıklar ile Türkiye'nin sanayi bölgesi konumundaki Marmara Bölgesinde meydana gelen depremin etkisi, 2000 yılı başından Ekim ayına kadar olan dönemde ekonomide yaşanan olumlu gelişmelerin etkisinin sınırlı düzeyde kalmasında etkili olmuş ve kurumlar vergisindeki artış oranı, 1999 yılında gerçekleşen %107,05'lik artışın çok altında, %52,10 oranında gerçekleşmiş ve aynı yıl için esneklik oranı %0,88 olarak hesaplanmıştır. Bu oran, ilgili yıl için kurumlar vergisinin otomatik stabilizatör olma özelliği göstermediği anlamına gelmektedir.

2001 yılının Şubat ayına gelindiğinde ise ekonomik kriz, likidite sıkıntısı nedeniyle, önce faiz oranlarının, sonrasında da devalüasyon beklentisiyle döviz kurlarının hızlı bir şekilde yükselmesi ve özellikle yabancı sermayenin borsayı terk etmesi sonucu İMKB endeksinin çökmesi ile zirveye çıktı (Şahin, 2016:247).

Şubat ayında patlak veren krizle birlikte, reel sektör üzerindeki olumsuz etkiler daha da fazlalaştı. Öncelikle çöken banka sayısında hızlı bir yükseliş oldu. Henüz 2001'in birinci yarısında TMSF'ye aktarılan bankaların sayısı 18'i bulmuştu. Sadece bankaların çökmesi neticesinde işsiz kalanların sayısı ilk tahminde 11 bin, son tahminde ise 80 bine ulaşmıştı. Devredilmeyen bankalar ise yabancı ortak aramaya başlamıştı. Batan bankaları kurtarmak amacıyla hükümet tarafından bazı tedbirler alındı. Ancak alınan bu tedbirler, devletin döviz yükümlülüklerini giderek ağırlaştırdı (Kazgan, 2013:324-325).

Ekonomide peş peşe yaşanan bu olumsuz gelişmelerin sonrasında Uluslararası Para Fonunun (IMF) 14 Nisan ve 15 Mayıs tarihlerinde iki aşamalı

olarak yeni istikrar programı uygulamaya konulmuştur. Söz konusu programın başlangıçtaki adı “Ulusal Program” iken sonrasında “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” olarak adlandırılmıştır. Üç aşamada uygulamaya geçilen programın ilk aşamasında finansal kesimin kontrol altına alınacağı, ikinci aşamada dış açığın giderilmesi ve enflasyonun düşürülmesi için hedeflerin duyurulacağı ve son aşamada da yapısal değişimi amaçlayan uygulamalarla büyüme hızının yükseltileceği açıklanmıştır (Uygur, 2001:36).

Programla ulaşılmak istenen nokta ise siyaset ve ekonominin ayrı olduğu dışa açık bir yapı içinde sürdürülebilir bir gelişme sağlayarak yatırımı, istihdamı, kaynak kullanım sürecindeki verimliliği artırmak ve piyasa koşullarında rekabet gücümüzü geliştirmektir. Tüm bu gelişmeler sonucunda nihai amaç; Türk halkının refah düzeyini kalıcı olarak yükseltmek ve ekonomik gelişmelerin yanı sıra sosyal ve psikolojik huzur ortamını tesis etmektir. Söz konusu düzenin kurulması ile hiç kimseye özel haklar tanınmayacak, sanayi kesimi haksız rekabetle karşılaşmayacak, tüm imkânlarıyla üretim yapacak, verimliliği artıracak ve istihdam oluşturabileceklerdir. Sağlanan istihdam olanaklarıyla birlikte işsizliğin düşmesi, milli gelirin artması, gelire bağlı talep ve arzın artarak piyasaların canlanması gibi ekonomik ve bunlara bağlı sosyal birtakım olumlu sonuçları olacağı düşüncesi ile program uygulamaya konulmuştur (Kol ve Karaçor, 2012:9).

Hayata geçirilen önlemlerle ekonominin siyaset kurumuna bağıllığı önemli ölçüde ortadan kalkmış, genel anlamda bankacılık sektörü ve para politikası yeniden yapılandırılmış, enflasyonda düşüş eğilimi başlamış, makroekonomik düzeyde hissedilir ve tahminlerin üzerinde bir canlanma sağlanmıştır. Ancak programın ortak hedeflerini oluşturan ekonomik istikrarın sağlanması ve enflasyonla mücadele, sosyal piyasa ekonomisine geçiş ve büyüme/kalkınma amaçlarından birinin gerçekleştirilmesi diğerinin sonuç almasını engellediğinden üç amacın eş zamanlı gerçekleşmesini de engellemiştir (Alkan, 2001:603’den aktaran; Kol ve Karaçor, 2012:10).

Önemli mesafe katedilmesine ve kararlı tutum sergilenmesine rağmen özellikle kamu sektörünün yeniden yapılandırılması ve AB’ye uyum konusunda eski hükümet içinde yaşanan anlaşmazlıklar, işsizlik ve cari denge gibi önemli sorunların

güncelliğini koruması ve de dinamizm eksikliği güvensizlik krizinin tam olarak atlatılmasına imkân tanımamıştır. Hükümet ortakları arasında yaşanan fikir ayrılıkları ve toplumun beklentileri erken seçime gidilmesini kaçınılmaz hale getirmiştir (Kol ve Karaçor, 2012:10).

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının ayırt edici özelliği; Türkiye'nin ekonomik ve siyasi geleceğinde, orta ve uzun dönemde köklü değişim ve dönüşümleri hedeflemesidir. Sağlıklı bir serbest piyasa ekonomisine geçişin önündeki engellerin kaldırılması, devletin ekonomideki yerinin sosyal destek ve yasal denetleme görevini kapsayacak halde düzenlenmesi, hedeflenen reformun esas unsurlarını oluşturmaktadır. Sektörel düzenlemeler ve düzenleyici birimlerin oluşturulması da bu kapsamda anlam ifade etmektedir. Meksika (1994), Güney Kore, Tayland-Endonezya (1997), Rusya (1998), Brezilya (1999), Arjantin (2001) krizleri; sosyal, ekonomik ve politik sonuçlarıyla yeni yaklaşımların ortaya çıkmasında faydalı olmuşlardır. Ancak özellikle Şubat 2001 krizi sonrası dönemde Türkiye deneyimi; “regülatör (düzenleyici) devlet” anlayışının oluşturulmasında, Küresel Finansal Kriz sürecinde genel ekonomi politikaları için belirleyici bir öneme ve diğer ekonomiler için “model” olma özelliğine sahiptir (Taşar, 2010:20).

Krizin etkilerini hafifletmek amacıyla IMF desteğiyle uygulanmaya başlayan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı döneminde GSYH yurtiçi hasılda 2001 yılında %43,81 oranında artış meydana gelmiştir. Aynı dönemde bütçe gelirleriyle ilgili alınan tedbirlerle gelir vergisi tahsilatında %86,37 gibi yüksek bir oranda artış sağlanmış ve neticede gelir vergisi esnekliği %1,97 olarak hesaplanmıştır. 2001 yılı için esnekliğin 1'den yüksek hesaplanması, GSYH'de meydana gelen artış karşısında gelir vergisi gelirlerinde daha yüksek oranda bir artış meydana gelerek ekonominin aşırı düzeyde genişlemesini frenleyici etki oluşturduğu ve otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü anlamına gelmektedir. Aynı zamanda 2001 yılı Şubat ayında kriz yaşandığı göz önünde bulundurulduğunda, genişleme (daha doğru bir ifadeyle daralmadan çıkış) dönemlerinde, aşırı ölçüde artan vergilerin ekonomik genişlemeyi olumsuz etkilemesi ve böylece ekonominin tam istihdam düzeyinde dengeye gelmesini engellemesi olarak tanımlanan “mali sürüklenme” olgusunu çağrıştıran bir durum ortaya çıkmıştır.

Alınan tedbirler ve bütçe gelirlerinde artış sağlamaya yönelik olarak yapılan yasal düzenlemelerle aynı dönemde kurumlar vergisi tahsilatında bir önceki yılın üzerinde, %55,96 oranında artış gerçekleşmiş ve esneklik oranı %1'in biraz üzerinde, %1,28 olarak hesaplanmıştır. Bu oran, kurumlar vergisinin 2001 yılında otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü sonucuna ulaştırmaktadır.

2.2.3.3. 2002-2008 Dönemine İlişkin Değerlendirme

2001'deki finansal krizle beraber Türkiye ekonomisi ciddi bir daralma ile karşı karşıya kalmıştır. Bunun yanı sıra, dünya konjonktüründeki gelişmelerden dolayı ekonomideki belirsizliklerin artması söz konusu daralmayı daha da artırmıştır. Ancak, finansal krizin ardından uygulanmaya başlayan ve 2002 yılının başında üç yıl süreyle uygulanması amaçlanan ve yeni bir ekonomik programa dönüştürülen makroekonomik politikalar ve yapısal reformlarla birlikte ekonomide ciddi bir canlanma süreci başlamıştır (DPT, 2003b::3).

2002'deki seçimleri Adalet ve Kalkınma Partisi kazanmış ve iktidara gelmesinin ardından devam eden IMF politikasını aynen benimseyerek uygulamaya başlamıştı. Bu uygulamanın temel taşları; sıkı maliye politikası ve düşük bütçe açığı, sıkı para politikası ve enflasyonla mücadele, müdahaleli esnek döviz kuru rejiminden dalgalı kur rejimine geçiş politikası olarak özetlenebilir (Eğilmez, 2017:152).

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın hemen ardından 2002 yılında IMF ile hazırlanan istikrar programına, mali yapıyı düzenleyecek uzun vadeli vergi ve harcama politikaları damgasını vurmuş, tamamlanamayan özelleştirmeler, dış ticaret ve yapısal reformlara hız verilmesi programa ilave edilmiştir. 18.01.2002 Tarihli Stand-by Düzenlemesinde vergi sisteminin sadeleştirilerek dolaysız vergiler konusunda yapılacak düzenlemeler üzerinde durulmuştur. Öte yandan vergi idaresinin reforma tabi tutulmasının gerekliliğine de Stand-by düzenlemesinde yer verilmiştir. 30.07.2002 Tarihli Üçüncü Gözden Geçirmeye İlişkin Niyet Mektubu'nda daha önce kararlaştırılan değişiklikler üzerinde durulmuş ve vergi reformuna ilişkin düzenlemeler hayata geçirilmeye başlamıştır (Şimşek, 2007:61'den aktaran; Fırat, 2013:306).

Maliye alanında ilk uygulama mali miladın kaldırılması olmuştur. Ardından vergi affı kabul edilmiş ve vergi barışı projesi uygulaması ile birlikte Meclis'ten geçmiştir. Vergi sisteminin adaletli bir yapıya kavuşturulması ve vergi tabanının genişletilmesi yolunda adımlar atılması amaçlanmıştır. Dolaylı vergilerin gelirleri daraltmayacak şekilde yeniden düzenlenmesi, dolaysız vergi gelirlerinde ise yatırım gelirleri üzerinden alınan vergilerin esnekleştirilmesi, yatırımların teşvik edilmesi için yeni bir uygulanmaya başlaması, gelir vergisi karşılığında kredi uygulamasına geçilmesi, vergi sisteminin enflasyon ve faiz oranlarına göre uyumlaştırılarak vergi idaresinin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması vergi reformu kapsamına alınmıştır (Şimşek, 2007:61'den aktaran; Fırat, 2013:306).

2003 yılına girildiğinde, genel olarak, ekonomik programın kararlılıkla uygulanması ile içerde ve dışarda siyasi belirsizlik ortamının azalmasıyla birlikte piyasalardaki belirsizlikler önemli oranda azalmış ve beklentiler yükselmiştir. Makroekonomik istikrarın kurulması yönünde meydana gelen gelişmeler diğer temel ekonomik göstergeleri olumlu yönde etkilemiştir. 2001 yılında yaşanan ekonomik daraldan sonra, 2002 yılında gözlenen ekonomik büyüme 2003 yılında da sürmüştür. 2001 yılındaki keskin daraldan sonra, 2002 yılında hem GSYİH'deki hem de GSMH'deki büyüme %7,8 olarak gerçekleşmiş; 2003 yılında ise bu göstergeler sırasıyla %5,8 ve %5,9 olmuştur. 2003 yılında sanayi kesimindeki büyüme %7,8 olarak gerçekleşmiş, tarım sektöründeki büyüme ise %2,5 daralmıştır. 2003 yılının birinci çeyreğinde yakalanan hızlı büyüme artışından sonra, Irak Savaşıyla ilgili belirsizliklerin etkisiyle büyüme oranlarında duraklama gözlenmiş, savaş sonrasında ise ekonomi yeniden yüksek büyüme eğilimine girmiştir (BDDK, 2004:7).

Bu dönemde maliye politikası araçları yerine para politikası araçları etkin olarak kullanıldı. Bununla birlikte uygulanan para politikalarından öncelikli beklenti olan enflasyonu %5 düzeyine düşürmesi hedefi gerçekleştirilemedi. İhracata dayalı büyüme politikası nedeniyle teşvik politikaları daha çok dış ticaret ağırlıklı olarak uygulandı. Maliye politikası kısmen vergiler ancak çoğunlukla vergi dışı ve bir defaya özgü gelirlere dayanarak uygulanmaya çalışıldı. Özelleştirmelerden sağlanan gelirler gibi kaynaklar da bütçe dengesine önemli fayda sağladı (Eğilmez, 2019:153).

Bu dönemde hayata geçirilen ekonomik programın temel felsefesi, ödeme gücünü ve kredi değerliliğini yitiren Türkiye'nin malî bünyesini güçlendirmek, böylelikle “sürdürülebilir borçlanma” politikası izlemektir. Bu politikanın en önemli unsuru, IMF tarafından yeniden tanımlanan konsolide kamu kesiminin, milli gelirin %6,5’lik oranı kadar bir faiz dışı fazla vermesini sağlamak olmuştur. Dolayısıyla, ekonomik programın, esas olarak kamu maliyesine yönelik olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu değerlendirmeler kapsamında; kamu maliyesindeki gelişmelerin Türkiye'nin ekonomik durumu açısından belirleyici hale geldiği, buna paralel olarak da, kamu otoritesinin gerek kamu gelirleri ve harcamaları, gerekse borçlanma alanlarında politika belirleme gücü ile esnekliğinin son derecede sınırlandığı sonucuna varılmaktadır (MÜSİAD, 2004:11).

2002-2008 arası döneme ilişkin aşağıdaki tablo, Türkiye ekonomisinin bu yıllarını özetler niteliktedir.

Tablo 2.4: 2002-2008 Türkiye Ekonomisi Verileri

Yıllar	GSYH (Milyar \$)	Kişi Başı Gelir (\$)	Büyüme (%)	Enflasyon (%)	İşsizlik (%)	Bütçe Dengesi (%)	Cari Denge (%)
2002	238	3.581	6,4	29,8	10,8	-15,9	-0,3
2003	312	4.698	5,6	18,4	11	-11,1	-2,5
2004	404	5.961	9,6	9,3	10,8	-6,4	-3,7
2005	499	7.304	9	7,7	10,4	-1,7	-4,6
2006	548	7.906	7,1	9,6	9,5	-0,6	-6,1
2007	677	9.656	5	8,4	9,9	-1,8	-5,9
2008	663	10.931	0,8	10,1	12,7	-1,8	-5,7

Kaynak: Eğilmez, 2019:162.

Tabloda yer alan veriler şu şekilde özetlenebilir: (Eğilmez, 2019:163).

- Türkiye bu süreçte GSYH’sini 3,6 kat, kişi başı geliri ise yaklaşık 3 kat artırmıştır.
- Ortalama büyüme oranı 4,8 oranında gerçekleşmiştir.
- Enflasyon oranı ortalama olarak 10,4 oranında tutulmuştur.
- İşsizlik oranı ortalama 10,7 olarak gerçekleşmiştir.
- Bütçe dengesi %3,2 gibi düşük bir orana indirilmiştir. Bu oran, önceki 14 yılın ortalamasının yaklaşık dörtte birine isabet ediyor.

- Cari açık ortalaması ise %5 olarak gerçekleşmiştir.

Küresel krizin etkilerini göstermeye başladığı 2008 yılının üçüncü çeyreğine kadar, Türkiye ve dünya piyasalarında yükselmenin, uluslararası sermaye hareketliliğinde canlılığın, AB'ye tam üyelik müzakerelerinin sağladığı olumlu havanın ve içerde uygulanan ekonomik, sosyal ve politik reformların oluşturduğu ortamda, yüksek faiz politikası ve mali disiplin uygulamasını sürdürerek ve alt yapı yatırımlarını canlandırarak yüksek büyüme oranları sağlamış ve ekonominin artan dış kaynak ihtiyacını kolayca temin edebilmiştir (Şahin, 2016:205-206).

Bu dönemde ekonomide yakalanan olumlu havanın yanında vergi hukuku alanında da önemli düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Bu düzenlemelerden bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz (DPT, 2004-2005):

- 2003 yılında, 5035 sayılı yasayla, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanununda yer alan vergisel teşviklerin kapsamı ve süresi genişletilmiştir. Bu kapsamda, bahsi geçen bölgelerde geliştirilen yazılım programı ve lisansı için KDV istisnası uygulanması kararlaştırılmıştır. Teknoloji geliştirme bölgelerinde faaliyette bulunan yönetici şirketler ile bu bölgelerde faaliyet gösteren gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin yazılım ve Ar-Ge çalışmalarından sağladıkları kazançlar gelir ve kurumlar vergisinden ve bu bölgelerde çalışan araştırmacı, yazılımcı ve Ar-Ge personelinin görevleriyle ilgili ücretleri 31 Aralık 2013 tarihine kadar her türlü vergiden muaf tutulmuştur. Devlet yardımları için bir çerçeve oluşturulması, devlet yardımlarının takibi ve denetlenmesiyle ilgili yasal düzenleme çalışmaları devam etmektedir. Bu çerçevede AB mali yardımı kapsamında bir eşleştirme projesine başlanacaktır.

- Vergilemede adaletsizliğe neden olan hayat standardı uygulamasına 2003 yılının başı itibarıyla son verilmiştir.

- Eğitim yatırımlarının finansmanında özel sektörün payının desteklenmesi amacıyla, GVK ve KVK'da değişiklik yapan ve ile öğrenci yurdu inşa eden veya inşasına katkı sağlayanların yaptıkları harcamaların tamamını yıllık beyannamede bildirilecek kazançlarından indirebilmelerine ya da beyannamede gider olarak yazabilmelerine olanak veren 4842 s. Kanun yürürlüğe konulmuştur.

- Gelir ve kurumlar vergisinin %10'u kadar fon payı alınması uygulaması 2004 yılının başından geçerli olmak üzere kaldırılmıştır. Bu uygulama nedeniyle oluşacak vergi kaybını telafi etmek amacıyla, kurumlar vergisi oranı sadece 2004 yılında elde edilecek gelirlere uygulanmak üzere %33 olarak belirlenmiştir. Gelir vergisinde ise bazı stopaj oranları artırılmıştır.

- Türk müteahhitlik ve müşavirlik şirketlerinin yurtdışı faaliyetleriyle ilgili olmak üzere sağladıkları kazançlar, kurumlar vergisi uygulamasından daimi suretle istisna tutulan kazançlar kapsamına alınmıştır.

- 2004 yılında vergilendirme alanında önemli bir gelişme, 30 Aralık 2003 tarihli ve 5024 sayılı Kanun ile enflasyon muhasebesi uygulamasına geçilmesidir. Mükellefler 2003 yılı sonu bilançolarına enflasyon düzeltmesi uygulamışlar ve gerekli şartları sağladıkları 2004 yılının ikinci geçici vergilendirme dönemi itibarıyla de ödeyecekleri vergiyi tespit ederken bu uygulamayı göz önünde bulundurmuşlardır. 2005 yılında ise enflasyon düzeltmesi uygulaması yapılmayacaktır.

- 2004 yılında, başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri olmak üzere, 36 ilde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerde uygulanması öngörülen 5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. Bu Kanunla, kalkınmada öncelikli yöreler kapsamında bulunan iller ile Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığınca 2001 yılı için belirlenen kişi başına GSYİH tutarı 1500 ABD doları veya altında olan illerde gelir vergisi stopajı teşviki, sigorta primi işveren payı teşviki, bedelsiz yatırım yeri tahsisi ve enerji desteği gibi teşvik tedbirleri uygulanmaya başlamıştır.

- Gelir ve kurumlar vergisi beyannamelerinin 2005 yılından itibaren elektronik ortamda verilmesi ve tahakkuk eden vergilerin yine finans kurumları aracılığıyla ödenmesi olanağı getirilmiştir.

Bu düzenlemelerin yanı sıra; 10.7.2001 tarihinde 4697 sayılı Kanun'la GVK'da yapılan düzenlemeyle; bireysel emeklilik katılımcıları için vergi teşvikleri yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda sistemden emeklilik hakkı kazananlar ile sistemden vefat, maluliyet veya tasfiye nedeniyle ayrılanlara yapılan ödemelerin %25'i, sistemde on yıl süreyle prim ödeyenler ile vefat, maluliyet veya tasfiye

nedeniyle ayrılanlara yapılan ödemelerin %10'u ve tek primli yıllık gelir sigortalarından yapılan ödemeler gelir vergisinden muaf tutulmuştur. Muafiyet dışında kalan %75 ve %90 oranındaki ödemeler 2002'de 4 milyar 900 milyon Türk lirasını, 2003'de 6 milyar 650 milyon Türk lirasını geçmemek kaydıyla sadece stopaja tabi olup beyana tabi olmamaktadır. Öte yandan Türkiye'de kurulu bir sigorta ve emeklilik şirketine ücretli olarak çalışanın kendisine, eşine ve çocuklarına ait hayat, ölüm, kaza, sakatlık ve diğer bazı sigorta poliçeleri için ödenen primler, ödendiği ayda elde edilen ücretin %5'ini ve bireysel emeklilik sistemine ödenen primlerin ödendiği ayda elde edilen ücretin %10'unu aşmamak şartıyla gelir vergisi matrahından düşülmesi imkanı getirilmiştir (Fırat, 2013:95).

2006 yılında ise belki de en önemli düzenlemelerden biri yapılmıştır. GV ve KV oranları, 2006'dan başlamak üzere değişiklik yapılmıştır. Kurumlar vergisinin oranı %30 iken %20'ye; gelir vergisi tarifesindeki düzenlemeyle dilim sayısı 2005'de altıdan beşe, 2006'da ise dörde; en yüksek vergi oranı ise 2005 yılında %45'den %40'a, 2006 yılında ise %35'e düşürülmüştür. Ücretlilerin elde ettikleri gelirlere ilişkin %5'lik avantaj da 2006 yılından geçerli olmak üzere kaldırılmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014:10).

2002-2008 döneminde gelir vergisi esneklikleri değerlendirmelerini aşağıdaki şekilde yapmak mümkündür;

2002 yılında GSYH'de %46,42 oranında; gelir vergisi tahsilatında ise %18,47 oranında artış sağlanmış ve gelir vergisi esneklik oranı %0,40 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla esnekliği %1'in altında gerçekleşen gelir vergisinin bu dönemde otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediği değerlendirilebilir.

2003 yılında GSYH'de %30,24 oranında; gelir vergisi tahsilatında ise %24,39 oranında artış sağlanmış ve gelir vergisi esneklik oranı %0,81 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla esnekliği %1'in altında gerçekleşen gelir vergisinin bu dönemde otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediği değerlendirilebilir.

2004 yılında GSYH'de %23,29 oranında; gelir vergisi tahsilatında ise %15,39 oranında artış sağlanmış ve gelir vergisi esneklik oranı %0,66 olarak hesaplanmıştır.

Dolayısıyla esnekliği %1'in altında gerçekleşen gelir vergisinin bu dönemde otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediği değerlendirilebilir.

2005 yılında GSYH'de %16,75 oranında; gelir vergisi tahsilatında ise %16,29 oranında artış sağlanmış ve gelir vergisi esneklik oranı %0,97 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla esnekliği %1'in altında gerçekleşen gelir vergisinin bu dönemde otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediği değerlendirilebilir.

2006 yılında GSYH'de %17,15 oranında; gelir vergisi tahsilatında ise %18,17 oranında artış sağlanmış ve gelir vergisi esneklik oranı %1,06 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla esnekliği %1'in çok az bir oranda üzerinde gerçekleşen gelir vergisinin bu dönemde kısmen otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü söylenebilir.

2007 yılında GSYH'de %11,56 oranında; gelir vergisi tahsilatında ise %19,96 oranında artış sağlanmış ve gelir vergisi esneklik oranı %1,73 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla esnekliği bu oranda gerçekleşen gelir vergisinin bu dönemde otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü değerlendirilebilir.

2008 yılında GSYH'de %12,98 oranında; gelir vergisi tahsilatında ise %16,73 oranında artış sağlanmış ve gelir vergisi esneklik oranı %1,29 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla esnekliği bu oranda gerçekleşen gelir vergisinin bu dönemde otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü değerlendirilebilir.

Kurumlar vergisi açısından baktığımızda ise;

2002 yılında GSYH'de %46,42 oranında; kurumlar vergisi tahsilatında ise %51,69 oranında artış sağlanmış ve kurumlar vergisi esneklik oranı %1,11 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla esnekliği %1'in çok az bir oranda üzerinde gerçekleşen kurumlar vergisinin bu dönemde kısmen otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü söylenebilir.

2003 yılında GSYH'de %30,24 oranında; kurumlar vergisi tahsilatında ise %55,06 oranında artış sağlanmış ve kurumlar vergisi esneklik oranı %1,82 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla esnekliği %1'in üzerinde gerçekleşen kurumlar vergisinin bu dönemde kısmen otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü söylenebilir.

2004 yılında GSYH’de %23,29 oranında; kurumlar vergisi tahsilatında ise %11,27 oranında artış sağlanmış ve kurumlar vergisi esneklik oranı %0,48 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla esnekliği %1’in altında gerçekleşen kurumlar vergisinin bu dönemde otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediği değerlendirilmesi yapılabilir.

2005 yılında GSYH’de %16,75 oranında; kurumlar vergisi tahsilatında ise %18,89 oranında artış sağlanmış ve kurumlar vergisi esneklik oranı %1,13 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla esnekliği %1’in üzerinde gerçekleşen kurumlar vergisinin bu dönemde kısmen otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü söylenebilir.

2006 yılında GSYH’de %17,15 oranında; kurumlar vergisi tahsilatında ise %-8,36 azalış olmuş ve kurumlar vergisi esneklik oranı %-0,49 olarak hesaplanmıştır. Bu azalmada, 2006 yılında yapılan yasal düzenlemeyle kurumlar vergisi oranında 10 puanlık indirimin önemli etkisi olmuştur. Sonuç olarak, esnekliği %1’in altında gerçekleşen kurumlar vergisinin bu dönemde otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediği değerlendirilmesi yapılabilir.

2007 yılında GSYH’de %11,56 oranında; kurumlar vergisi tahsilatında ise %26,28 oranında artış sağlanmış ve kurumlar vergisi esneklik oranı 2002-2008 arası dönemin en yüksek seviyesi olan %2,27 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla esnekliği %1’in bir hayli üzerinde gerçekleşen kurumlar vergisinin bu dönemde güçlü bir şekilde otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü söylenebilir.

2008 yılında GSYH’de %12,98 oranında; kurumlar vergisi tahsilatında ise %18,7 oranında artış sağlanmış ve kurumlar vergisi esneklik oranı %1,44 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla esnekliği %1’in üzerinde gerçekleşen kurumlar vergisinin bu dönemde otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü söylenebilir.

2.2.3.4. 2008 Krizi ve Sonrası

Finans piyasalarında eskiden beri söylenen bir söz vardır: ”ABD hapsirdiğinde dünyanın geri kalanı nezle olur.” Her ne kadar klişe bir söz olsa da, bu sözde bir hayli haklılık payı bulunmaktadır. Çünkü ABD dünyanın en büyük ve en güçlü ekonomisidir ve bu ekonomi hastalandığında, ekonomisi onun işlenmemiş

emtiadan işlenmiş tüketici mallarına kadar doymak bilmez talebine bağlı olan ülkeler de başlarının dertte olduğunu bilirler (Roubini, 2012:125).

2007 yılında emlak piyasasındaki talebin azalması ve tüketim harcamalarının düşmesiyle 2008 yılındaki yüksek faizli ve riskli kredi piyasalarında baş gösteren olumsuz gelişmelerle ABD’de ortaya çıkan kriz, 2008 yılının sonuna doğru neredeyse bütün ekonomilere bulaşarak küresel bir krize dönüşmüştür. Dünya ekonomisinin 1930’lu yıllardan beri yüz yüze geldiği en büyük finansal şok olarak kabul edilen kriz, bütün dünya piyasalarında daralma olarak etkide bulunmuştur. Dönem dönem bazı ülkelerde ya da bölgelerde iç dinamiklerle krizler oluşmasına rağmen, ekonomilerde küresel şekilde bir düşüş ilk kez meydana gelmiştir. Gelişmiş ülkelerin finans sektörlerinde başlayan kriz, gelişmekte olan ülkelerin büyük kısmında finansal piyasalardan çok reel sektörü etkilemiştir. Konut piyasasında meydana gelen ancak daha sonra diğer finans piyasalarına likidite sorunu olarak yayılan kriz, 2008 yılının Eylül ayında ABD’nin büyük yatırım bankalarından biri olan Lehman Brothers’ın iflas etmesiyle daha da artarak diğer ülkelere yayılmaya başlamıştır (TOBB, 2010:3).

ABD’de başlayan küresel finansal kriz, 2008 yılının Eylül ayından itibaren derinlik ve yaygınlık kazanarak yıkıcı etkilerle ilerlemeye devam etmiştir. Bu yıkıcı etkilerin bir başka ve esas nedeni; piyasaların krizi sadece finansal kriz olarak algılama yanlışı olmuştur. Oysa kriz, finansal özellikler göstermesine rağmen aynı zamanda bir reel sektör krizidir. Nitekim zamanla, küresel finansal krizin reel sektör üzerindeki etkileri ortaya çıkmıştır (Hatıpler, 2011:192).

2004 yılından 2007 yılına kadar sürekli %4,5’in üzerinde büyüyen dünya ekonomisi, 2007 yılında ilk işaretlerini veren küresel finansal kriz nedeniyle bu eğilimini devam ettirememiş ve 2008 yılında ancak %3,0’lük bir büyüme performansı gösterebilmiştir. IMF tarafından 2009 yılında dünya hasılasının %3,0 oranında artacağı tahmin edilmekte iken, finansal krizin ekonomik krize dönüşerek derinleşmesi ile küresel ekonomide 2. Dünya Savaşından sonra en büyük daralmanın gerçekleşmesi ve oran olarak da %1,1 oranında azalma beklenen dünya ekonomisi %0,6 oranında küçülmüştür (TOBB, 2011:15).

Gelişmiş ülkelerin finansal piyasalarında başlayan, 2008 yılının sonlarına gelindiğinde ise dünyayı saracak şekilde büyüyen küresel finansal kriz, 2009 ve 2010 yıllarında reel ekonomi üzerindeki etkilerini artırarak sürdürmüştür. 2009 yılının ilk çeyreğinde, küresel finansal krizin olumsuz etkileri gelişmekte olan ülkelerde daha belirgin bir şekilde hissedilmeye başladığında alınan bütün ekonomik önlemler küresel anlamda bir iyileşmenin gerçekleşebilmesi için yeterli başarıyı sağlayamamıştır (Hatipler, 2011:201).

2001 yılının ardından finansal piyasalarındaki likidite fazlalığından yüksek faiz olanakları sunan Türkiye ekonomisi de faydalanmıştır. Ancak likidite bolluğundaki bu olumlu durum, küresel krizin ortamıyla beraber sona ermiştir. “Küresel kriz Türkiye’den kaynaklanmasa da, tüm dünya ülkeleriyle birlikte Türkiye ekonomisini de etkilemiştir. Ancak, finansal kriz olarak değil, reel ekonomi krizi olarak etkilendi” (Kazgan, 2013:353).Krizle birlikte uluslararası piyasalardan sağlanan fonların önemli derecede azalmasıyla birlikte, dış borçlanma maliyetlerinin ve olanaklarının güçleşmesi, tasarruflardaki açıklardan dolayı dış kaynaklara önemli ölçüde ihtiyaç duyan Türkiye’yi olumsuz etkilemiştir. Ayrıca Türkiye’nin en büyük ticaret ortağı olan Avrupa ekonomilerinin küresel kriz nedeniyle yaşadığı ekonomik durgunluk, Türkiye ihracatının ve ekonomisinin de durgunlaşmasına yol açmıştır (Selçuk ve Yılmaz, 2008: 347’den aktaran; Ertuğrul, İpek ve Çolak, 2010:62).

Dünya ekonomisinde İkinci Dünya Savaşının ardından gerçekleşen en büyük daralmaya yol açan küresel finansal kriz, Türkiye ekonomisini esas olarak aşağıda açıklanan üç kanaldan etkilemiştir (DPT, 2010:5).

- Türkiye ekonomisinin krizden en fazla dış ticaret kanalıyla etkilendiği düşünülmektedir. Dünya ticaret hacmindeki daralma ve Türkiye’nin önde gelen ticaret ortakları arasında yer alan Avrupa Birliği ülkelerinin krizin etkilerini büyük düzeyde hissetmesi ihracat hacminde olumsuz etkiler oluşturmuştur. Bu yüzden, 2008 yılının Kasım ayıyla birlikte başta itici sektörler olmak üzere, ihracat düşme eğilimine girmiştir. Son yıllarda yakalanan büyüme performansına önemli ölçüde katkı sunan ihracatın kriz nedeniyle azalması, üretim ve istihdamı olumsuz etkilemiştir.

•İkinci olarak kriz, Türkiye ekonomisini finansman kanalıyla etkilemiştir. Küresel finans piyasalarındaki kriz nedeniyle dünya piyasalarındaki sermaye bolluğu son bulmuş, gelişmekte olan diğer ülkelerdeki gibi ülkeye gelen yabancı sermaye önemli boyutta düşmüştür. 2008 yılının ekim ayından itibaren sermaye girişinin ciddi oranda azaldığı, hatta bazı dönemlerde net sermaye çıkışı yaşandığı görülmektedir. Bunun sonucu olarak reel sektör, önceki yıllarda yaşanan uluslararası sermaye bolluğu nedeniyle kolay ulaşabildiği dış finansmandan mahrum kalmıştır. Böylece 2008 yılında %192'lik özel sektör borç çevirme oranı 2009 yılının ilk on aylık döneminde %70'e gerilemiştir. Dış kaynak olanaklarındaki bu daralma büyüme için gerekli olan finansmanı zora sokmuştur.

•Son olarak, küresel ekonomide artan belirsizlik bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de güven ortamı ve ileriye dönük beklentileri olumsuz etkilemiştir. Bu durum, yatırım ve tüketim kararlarının ertelenmesine ve dolayısıyla ekonomik hareketliliğin ve iç talebin büyük ölçüde yavaşlama yaşamasına yol açmıştır.

Yaşanan finansal krizin neden olduğu belirsizlik ortamının küresel çapta daralan finans koşullarının yanında yatırım ve tüketim harcamalarının da düşmesine yol açtığı ve tasarruf eğiliminin artmasının da etkisiyle iç talepte sert bir daralmaya neden olduğu görülmektedir. Küresel düzeyde artan bu sorunlarla beraber, Türkiye'de GSYİH büyüme oranları 2008 yılı ikinci çeyrekte sonra gözle görülür bir biçimde yavaşlama eğilimine girmiştir. 2008 yılının son çeyreği ve 2009 yılının ilk çeyreğinde de ekonomik faaliyette oldukça sert bir düşüş yaşandığı görülmektedir (Öztürk, Gövdere, 2010:386).

Türkiye'de ekonomik krizin etkilerini iyice hissettirdiği 2009 yılı ile toparlanmanın başladığı 2010 yılında yaşanan ekonomik gelişmeleri şu şekilde özetlemek mümkündür (TOBB, 2011-2012).

Finansal krizin reel sektör üzerindeki en büyük etkisi sektörel büyüme hızlarında ve sektörlerin bütününe temsil eden GSYH'de kendini göstermektedir. GSYH 2006 yılında %6,9 oranında artmış, 2007 yılında da önceki yıla göre düşüş göstererek %4,6 artış göstermiştir. GSYH'deki düşüş eğilimi sürerek krizin de etkisiyle 2008'in sonunda %0,9'a olarak gerçekleşmiştir. Krizin etkilerini en yoğun

gösterdiği 2009 yılında da Türkiye ekonomisi %4,7 oranında daralmıştır. 2010 yılında ise alınan önlemler ve uygulanan politikalar neticesinde ekonomi %8,9 oranında büyüme performansı sergilemiştir.

Krizin Türkiye üzerindeki bir diğer etkisi de işsizlik oranları üzerinde kendini göstermiştir. 2009 yılı işsizlik oranları 2008 yılına kıyasla %3 artmış ve %14'e ulaşmıştır. Bu artışta, sanayi sektörü istihdamında gözlenen yüksek oranlı daralma etkili olmuştur. 2010 yılının ilk yarısında ise ekonomik faaliyetlerin öngörülenin üzerinde artış göstermesi, belirsizliklerin azalması ve istihdamın arttırılmasına dair alınan tedbirler istihdam olanağını yükseltmiş ve işsizlik oranını da azaltmış ve bu yılda işsizlik oranı %11,9 olarak gerçekleşmiştir.

2009 yılında ekonomide yaşanan daralmaya paralel şekilde cari açığın milli gelire oranı bir önceki yıla göre %3,4 azalarak %2,3 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılının başından itibaren yurtiçi talepte ve üretimde yaşanan artışa paralel olarak ithalatta da hızlı bir artış eğilimi başlamıştır. İhracattaki artış ise dış talepteki gelişmeler bağlamında sınırlı kaldığından, cari açıkta artış olmuştur. Uluslararası mal ve enerji fiyatlarında yaşanan artış ve Türk lirasının reel anlamda değer kazanması da bu gelişmede önemli rol oynamıştır. Ancak, bu dönemde cari açığın finansmanında herhangi bir sorunla karşılaşılmamıştır. 2009 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %72,5 iken, 2010 yılında %15,3 azalarak %61,4'e düşmüştür.

2009 yılında TÜFE'deki yıllık artış oranı, 2008 yılına kıyasla 3,5 puana yakın azalarak %6,5 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu gelişmede, küresel ekonomik krizin etkisiyle ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlamanın etkisinin artması ve emtia fiyatlarında yaşanan düşüş ana etkenler olmuştur. Öte yandan vergi düzenlemelerinin etkisiyle yaşanan fiyat artışı ve işlenmemiş gıda fiyatlarında oluşan yükseliş, 2009 yılının son çeyreğinde enflasyonun artış eğilimine girmesine yol açmıştır. 2010 yılında gıda ve enerji fiyatlarındaki değişime bağlı olarak yıllık enflasyon dalgalı bir seyir izlemiş ve Eylül ayında da %9,2 seviyesine ulaşmıştır. 2009 yılını %6,5 değeri ile sonlandıran TÜFE, 2010 yılında ise sadece 0,1 puan düşüşle %6,4 değeri ile kapatmıştır.

Türkiye ekonomisi, zamanında alınan ve kararlılıkla hayata geçirilen ve aşağıda da tablo halinde yer verilen politikalar sayesinde küresel krizin olumsuz etkilerini hızla yumuşatmış ve güçlü bir büyüme sürecine girmiştir. Sağlam makroekonomik temeller ve güçlü bir Orta Vadeli Programla belirsizliklerin azaltılması, sermaye girişinin sürmesi, faiz oranlarının düşük seviyelerde seyretmesi ve kredi genişlemesi sonucunda Türkiye ekonomisi 2010 yılında yüksek bir performans sergileyerek %9 oranında büyümüştür. Küresel kriz döneminde belirgin bir bozulma gösteren Türkiye işgücü piyasası da, 2010 yılı boyunca hızlı bir toparlanma performansı göstermiştir. Yılın tamamında sağlanan güçlü istihdam artışlarıyla aynı yönde olmak üzere, krizin etkisiyle tarihteki en yüksek seviyelerine ulaşan işsizlik oranları hızlı bir gerileme göstermiştir. 2009 yılında %14 seviyesindeki işsizlik oranı, işgücüne katılım oranlarının artmasına rağmen 2010 yılında %11,9 düzeyine düşmüştür. Bu bakımdan Türkiye, krizin ardından işgücü piyasalarında hızlı toparlanma yaşayan az sayıdaki ülkelerden biri olmuştur (DPT, 2011:5).

Küresel krizin etkilerinden hızlı bir şekilde sıyrılan Türkiye ekonomisi, kriz döneminde ertelenmiş iç talebin de etkisiyle, 2010-2011 yıllarında özel sektör öncülüğünde güçlü ve iç talebe dayalı bir büyüme dönemi yaşamıştır. Bu yıllarda ortalama %8,8 büyüyen Türkiye ekonomisi, bu büyüme oranlarıyla dünyada krizin ardından en hızlı büyüme kaydeden ekonomilerden biri olmuştur. Bu dönemde özel sektör tüketim ve yatırım harcamalarındaki artış, özellikle iç talepten kaynaklanan canlanmanın itici gücü olmuş ve büyümeyi önemli ölçüde etkilemiştir. Anılan dönemde Türkiye ekonomisi iç talepte meydana gelen artışla büyürken, dış talep büyümeyi olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak, büyümenin kompozisyonu 2011 yılının ikinci yarısı ile küresel ekonomide yavaşlama ve içeride de alınan önlemler neticesinde yeniden dengelenme sürecine girmiştir. Ekonomiyi soğutmak için alınan tedbirlerin de etkisiyle birlikte dengeli bir biçimde yavaşlamaya başlayan Türkiye ekonomisi, 2011'in ikinci yarısından itibaren yumuşak iniş patikasına doğru yönelmiştir (T.C. Maliye Bakanlığı, 2012:2).

2011 yılında yüksek büyüme hızı yakalanması ve istihdamın artırılmasına yönelik alınan tedbirler istihdam imkânlarını artırmıştır. Böylece, 2010 yılında

%11,9 olarak gerçekleşen yıllık işsizlik oranı, 2011 yılının sonunda %9,8'e gerilemiştir (DPT, 2012:13).

2011 yılının ilk sekiz ayında ekonomik aktivitedeki yavaşlama sürmüştür, buna bağlı olarak azalan ithalatla birlikte cari açık önemli oranda gerilemiş ve 2011 yılında 77,1 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir (DPT, 2012:13).

2012 yılında dünya ekonomisindeki yavaşlama eğilimine paralel olarak Türkiye ekonomisindeki yüksek büyüme hızında da düşüş yaşanmaya başlamıştır. Küresel ekonomideki olumsuz gelişmeler, Avrupa Birliği'nde krizin derinleşmesi, bölgemizde artan jeopolitik gerginlikler ve yüksek seviyelerde dolaşan petrol fiyatları ülkemiz ekonomisinde de olumsuz etkilerde bulunarak beklentilerin bozulmasına yol açmıştır. İç talepte daralma yaşanmış, özel kesimin tüketim ve özellikle yatırım harcamalarında büyük bir düşüş yaşanmıştır. Türkiye ekonomisinde 2010 ve 2011 yıllarında yakalanan yüksek büyüme oranları, 2012 yılında önemli ölçüde hız kesmiş ve bir önceki yıla kıyasla yalnızca %2,2'lik büyüme kaydedilebilmiştir. Bu şekilde ilk zamanlarda yumuşak iniş senaryosuyla %4,0 olarak belirlenen ve sonrasında %3,2 gibi daha düşük bir seviyeye düşürülen büyüme beklentisinin de gerisinde kalınmıştır (TÜRMÖB, 2016:18-33).

%4 olarak öngörülen büyümenin %3'ün gerisinde kalmasına bağlı gelişmelerden dolayı beklenenin aşağısında bir vergi hasılatıyla karşı karşıya kalan Hazine, sığınmacılarla ilgili gerçekleşen ve öngörülemeyen harcamalar ve kamudaki yüksek istihdam nedeniyle hedeflerin üstünde artan harcamalar ile karşılaşmış, bütçe açığı hedefleri aşılmıştır. Bu sorunu çözmek amacıyla yapılan vergi artışları ise iç talebi daha da yavaşlatmıştır (EBSO, 2013:11-12).

Krizin ardından işgücü piyasasında da, aynen diğer ekonomik alanlarda olduğu gibi bir dalgalanma ortaya çıkmış, 2012 yılında da işgücü piyasasında iyileşme gerçekleşmiştir. 15 yaşının üstündeki nüfusun %50'lik kısmının işgücüne katılım sağladığı 2012 yılında, Türkiye'deki toplam işgücü ise 613 bin kişi artarak 27,3 milyona ulaşmıştır. Bir önceki yıla göre 711 bin yeni çalışana iş imkânı oluşturulmuş, 24,8 milyon çalışan istihdam edilmiştir. 2012 yılında istihdam oranı

%45,4 olarak kaydedilmiştir. Yıllık işsizlik oranı 0,6 puan düşerek 2011 yılındaki %9,8 olan değerinden %9,2'ye gerilemiştir (TOBB, 2013:49).

2012 yılında TÜFE'deki gelişmeler değerlendirilecek olursa, enflasyonda genel olarak bir düşüş meydana geldiği dikkat çekmektedir. Nitekim 2012 yılı başında TÜFE enflasyon oranı yıllık bazda %10,4 seviyesindeyken yılı en düşük seviyede, %6,1'de kapatmıştır (EBSO, 2013:11-40).

Küresel finansal krizden çabuk çıkan ve en az etkilenen ülkeler arasında yer alan Türkiye'nin, 2012 yılında ekonomisinde yavaşlama gözlemlendi. 2012 yılında %2,2 oranında gerçekleşen büyüme hızı, 2013 yılının ilk çeyreğinde %2,9; ikinci ve üçüncü çeyreklerinde de %4,4 oldu. Hükümetin Orta Vadeli Program kapsamında 2013 yılında gerçekleşmesi beklenen %4 oranındaki GSYİH büyüme hedefine ulaşılması beklenirken, küresel finansal krizi arkasında bırakan Türkiye'nin kredi notu, bu yıl içerisinde çok sayıda uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu tarafından artırıldı. Bu, ülkenin dış kırılganlıklarının azaldığının önemli bir göstergesi olarak kayıtlardaki yerini aldı. Bu yıl içinde gerçekleşen bir başka önemli gelişme de, Türkiye'min IMF'ye stand-by anlaşmasından kalan son kredi taksit borcunu Mayıs'da ödemesi oldu. Borcun kapatılmasıyla beraber Türkiye, ilerleyen dönemlerde IMF'ye kredi sağlayan ülkeler arasında yer almaya başladı (Özkurt ve Akses, 2013:3).

Nitekim, 2013'de ılımlı bir toparlanma gösteren Türkiye ekonomisinde, GSYH yılın ilk çeyreğinde %2,9, ikinci çeyreğinde %4,5, üçüncü çeyreğinde %4,3 ve son çeyreğinde de %4,4 artarak 2009 yılının son çeyreğinden itibaren yakalanan büyüme sürecini 17 çeyrek boyunca sürdürmüştür. Mevsim ve takvim etkisinden arındırılmış sabit fiyatlarla GSYH ise birinci çeyrekte %1,4, ikinci çeyrekte %2, üçüncü çeyrekte %0,8 ve son çeyrekte %0,5 büyüme kaydetmiştir. Böylelikle 2013 yılında Türkiye ekonomisinin büyüme hızı Orta Vadeli Programda öngörülen gerçekleşme tahmininin 0,4 puan üzerine çıkarak %4'e yükselmiştir (TOBB, 2014:24).

2013 yılında TÜFE önceki yıla kıyasla 1,2 puan artmış ve %7,4 ile hedefin üstünde gerçekleşmiştir. Bu artışta, yılın başında tütün ürünlerinde yapılan vergi

ayarlamaları ve yılın ikinci yarısından itibaren Türk Lirasındaki oluşan değer kaybının temel mal grubu üzerindeki etkileri ana belirleyiciler olmuştur. İşgücü piyasasında meydana gelen gelişmelere baktığımızda ise, tarım dışı istihdamda özellikle son dönemlerde sağlanan artışların sürdüğü, fakat tarımdaki istihdamda 2012-2013 yıllarında düşüş olduğu görülmektedir. 2013 yılında tarım dışı istihdamda %4,1 düzeyinde artış olurken, tarım istihdamında %1,8 oranında azalma meydana gelmiştir. İşgücü arzında yaşanan artışın da etkisiyle 2013’de işsizlik oranı 2012 yılına kıyasla 0,6 puan artarak %9 olarak gerçekleşmiştir. (DPT, 2015:11).

Türkiye ekonomisi 2014 yılında tekrar görece durgunluk sürecine girmiş ve büyüme hızı %2,9 ile tarihi ortalamaların gerisinde gerçekleşmiştir. 2014 yılındaki büyüme bir önceki yıla göre 1,3 puan, program hedefine göre 1,1 puan ve orta vadeli program tahminine göre de 0,4 puan daha düşük olmuştur. 2014 yılında Avrupa ekonomilerinde beklenen canlanmanın sağlanamaması ve komşu ülkeler Irak, Rusya ve Suriye’de süregelen bölgesel problemler büyümeyi engelleyen en büyük dış faktörler olmuştur. Bu olumsuzluklar olmasına rağmen, büyümedeki artış büyük ölçüde dış talepten kaynaklanmıştır. 2013 yılının Ekim ve 2014 yılının Şubat ayında uygulamaya konulan iç talebi düşürmeye yönelik makro ihtiyati tedbirlere ek olarak, Merkez Bankası’nın Ocak ayının sonuna doğru faizleri artırma yoluna gitmesi özellikle tüketimdeki talebi kısıtlamış ve iç talepteki artış sınırlı olmuştur (TOBB, 2015:33).

2014 yılı işsizlik oranı bir önceki yıla göre 0,9 puan artarak %9,9 olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmede 2014 yılında istihdamdaki artışın işgücü artışının gerisinde kalması etkili olmuştur. 2014 yılında işgücüne katılma oranı %50,5 olurken, istihdam oranı %45,5 olarak gerçekleşmiştir (DPT, 2016:5).

Petrol fiyatlarındaki gerilemeye rağmen enflasyon oranı, tek haneli yüksek oranlarda kalmayı sürdürmüştür. Bu durum makroekonomik istikrar, kaynak tahsisi ve yeniden paylaşım etkileri açısından önemli maliyetler meydana getirmektedir. TL’deki değer kaybı ve gıda fiyatlarındaki artış TÜFE’nin 2013 yılının sonunda oluşan %7,4 seviyesinden, 2014 yılının sonunda %8,2’ye yükselmesine yol açmıştır. Bu oran, %5’lik resmi enflasyon hedefinin oldukça üstündedir (Avrupa Komisyonu, 2015:31).

2015 yılı içerde ve dışarda belirsizlikler ile dalgalanmaların yüksek olduğu bir yıl olmuştur. Küresel ekonomideki zayıf seyir sürerken, içerde de bölgesel jeopolitik riskler, yaşanan iki seçim döneminin yarattığı siyasi belirsizlikler ekonomik gelişmeleri büyük ölçüde etkilemiştir. Türkiye ekonomisi 2015 yılında, küresel ekonomide süregelen problemler ve son yıllarda artan jeopolitik risklere rağmen birçok ülkenin üstünde bir performans yakalamış ve %4,0'lk bir büyüme kaydetmiştir. Büyüme oranına en büyük katkıyı i tüketimdeki artış yapmıştır. Kamu harcamalarında yaşanan artış da büyüme üzerinde artırıcı etkide bulunmuştur. Bu dönemde iç politikadaki belirsizlik havası, iki seçim dönemi yaşanması yatırımcıların yatırım kararları verirken isteksiz tavır sergilemesine yol açmış ve özel yatırım harcamalarında oluşması gereken büyümeyi sınırlamıştır (TOBB, 2016:23). Yıllık enflasyon ise hedeflenen oran olan %5'in bir hayli üzerinde, %8,8 olarak gerçekleşmiştir (TSPB, 2016:4).

İşsizlik oranı ise 2015 sonunda %10,3'e yükselerek son 5 senenin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Öte yandan Türkiye ekonomisinin kriz sonrası hızlı bir şekilde toparlanması ile istihdam edilenlerin sayısı her yıl artmaya devam etmiştir. 2010-2015 arasındaki 5 yılda Türkiye ekonomisi 4,8 milyon kişiye yeni istihdam sağlamıştır. İşgücüne katılımların yaratılan istihdamdan daha yüksek olması ise işsizliğin arzulanan seviyelere düşürülmesini engellemektedir (TOBB, 2016:30-31).

2016 yılında da küresel ekonomide yaşanan durgunluk, tam anlamıyla atlatılamamış, büyüme oranlarındaki düşük seyir devam etmiştir. Jeopolitik riskler ve siyasi belirsizlikler küresel ekonomi üzerindeki olumsuz etkisini srdrmştir. Türkiye ekonomisinde de dünya ekonomisinde yaşanan gelişmelere paralel olarak durgunluk devam etmiş, ekonomi büyük ölçüde iç talepteki artıştan kaynaklanan vasat bir büyüme sergilemiştir. 2016 yılının ilk çeyreğinde %4,5, ikinci çeyreğinde de %5,3 ile görece de olsa iyi bir büyüme sağlanmıştır. Bu büyümede başta iç talep artışı olmak üzere, kamu harcamaları önemli rol oynamıştır. Yılın nc çeyreğinde darbe girişiminin de olumsuz etkisiyle geleceğe yönelik belirsizliklerin artması ve hane halklarının harcamalarını ertelemesi iç talebi daraltmıştır. Bu dönem GSYH, iç talepteki düşüşün yanında, ithalat ve ihracatta meydana gelen daralmanın da etkisiyle %1,3 klmştir. GSYH'ye en büyük katkıyı ise devletin nihai tüketim harcamaları

yapmıştır. Türkiye ekonomisi son çeyrekte ise yurtiçi belirsizliklerin azalması ve ekonomik aktiviteyi artırmaya yönelik hükümetin aldığı önlemlerin etkisiyle toparlanmış ve %3,5 büyüme sergilemiştir. Yıllık bazda büyüme program hedefi olan %4,5'in altında %2,9 seviyesinde gerçekleşmiştir (TOBB, 2016:25).

İktisadi faaliyetlerdeki yavaşlamanın önemli bir sonucu olarak işsizlik oranı ve işsiz sayısında artış olmuştur. 2016 yılında işsizlik %10,9 olarak, işsiz sayısı da 3.33 milyon olarak kaydedilmiştir (TİM, 2016:26).

2016 yılında enflasyon oranı petrol fiyatlarındaki gerilemeye rağmen yıllık olarak tek haneli yüksek rakamlarda seyretmiş ve yıl sonuna gelindiğinde %8,53 olarak gerçekleşmiştir (Avrupa Komisyonu, 2016:33).

Türkiye ekonomisi, ekonomiyi canlandırmaya yönelik olarak uygulamaya konulan mali teşvikler, destekleyici makro ihtiyati politikalar, Kredi Garanti Fonu kanalıyla verilen krediler ve dış konjonktürdeki olumlu havanın da etkisiyle 2017 yılında %7,4 gibi güçlü bir büyüme performansı sergilemiştir. Bu büyüme oranıyla Türkiye G20 ülkeleri içinde büyüme oranı en yüksek olan ülke olmuştur (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2018:15).

2017 yılında gerçekleşen güçlü büyüme performansı ve uygulanan teşviklerin sonucunda bir önceki yıla kıyasla, toplam istihdamda 984 bin kişi, tarım dışı istihdamda da 825 bin kişi artış olmuştur. Ancak, bir önceki yıla göre işgücüne katılım oranındaki 0,8 puanlık yükselmenin ve yıla yüksek işsizlik oranıyla girilmesinin de etkisiyle, 2017 yılında işsizlik oranı bir önceki yıl ortalaması olan %10,9'da sabit kalmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018:5).

2017 yılı sonunda enflasyon, hedefin 6,92 puan üzerinde %11,92 düzeyinde gerçekleşmiştir. TCMB enflasyonun belirgin olarak hedefin üzerinde gerçekleşmesinde etkili olan temel unsurları; Türk lirasındaki yüksek değer kaybı, ithalat fiyatlarındaki yükseliş, gıda ve alkolsüz içecek fiyatlarındaki gelişmeler ve iktisadi faaliyetlerdeki güçlü seyrin yanında, orta vadeli enflasyon beklentilerindeki artış ve fiyatlama davranışlarındaki bozulmayı göstermiştir (TOBB, 2018:25).

Türkiye ekonomisi 2018 yılında küresel piyasadaki belirsizlikler, Türk Lirasında Ağustos ayında yaşanan sert değer kaybı, Türkiye Cumhuriyet Merkez

Bankasının Türk lirasındaki değer düşüklüğünü ve enflasyondaki yükselişi durdurmak amacıyla uyguladığı sıkı para politikası ve finansal koşullardaki sıkılaştırmanın iç talep ve yatırımları olumsuz etkilemesi sonucunda 2017 yılına göre yavaşlayarak %2,6 düzeyinde büyümüştür. Büyümedeki gerilemeyi frenleyen ise ihracat artışı olmuştur. 2018 yılında büyüme hızı öngörülerin altında kalarak 2009 yılından sonraki en düşük düzeyinde gerçekleşmiştir. Son yıllarda Türkiye ekonomisinde kaydedilen büyüme, işgücü piyasalarına istenen ölçüde katkı sağlamamış, istihdam dostu büyüme temin edilememiştir. 2011 ile 2014 yılları arası dönemde tek hanede seyreden işsizlik oranı, 2015 yılında çift haneli rakamlara çıkmıştır. İşsizlik oranındaki yükseliş eğilimi küçük ivmeli bir şekilde 2018 yılı sonuna kadar devam etmiştir. 2016 ve 2017 yıllarında %10,9 düzeyinde gerçekleşen işsizlik oranı 2018’de 0,1 puanlık artışla %11,0 seviyesine ulaşmıştır. 2018 yılında istihdam piyasalarında yaşanan olumsuzlukta; küresel ve ulusal büyüme hızında yaşanan yavaşlama, yurtiçi tüketim ve yatırım harcamaları ile ihracat artışıdaki durgunluğun üretim üzerinde oluşturduğu baskı, istihdam artışının işgücü artışının gerisinde kalması ve işgücüne katılma oranındaki artış öne çıkan unsurlar olmuştur (TOBB, 2019: 29-40).

TÜFE’ye göre yıllık enflasyon oranı 2018 yılına son altı ayın en iyi düzeyi olan %10,35 ile girmiş, Şubat ayında %10,26’ya, Mart ayında %10,23 ile yılın en düşük seviyesine gerilemiştir. Bu gerilemede yüksek baz etkisi etkili olurken, birikimli maliyet baskıları, güçlü seyreden talep şartları ve beklentilerdeki bozulma enflasyon üzerindeki etkisini devam ettirmiştir. Enflasyonda oluşan gerileme eğilimi Nisan ayında gerçekleşen %10,85 artış ile son bulmuş, yılın kalanında tarihi artışlar gerçekleşmiştir. Talep koşullarındaki enflasyon yükseltici etki biraz azalmakla beraber sürmüş, Haziran ayında %15,39 artış ile ilk altı aylık dönemin en yüksek seviyesine çıkmıştır. Türk lirasının değerindeki düşüşün yanında, akaryakıt ve mal fiyatlarının artmasıyla maliyet kaynaklı gelişmeler, gıda fiyatlarındaki oynaklık ve fiyatlama davranışlarındaki bozulma enflasyon üzerinde artış yönlü baskı oluşturmuştur. İzleyen aylarda enflasyon yükseliş trendini sürdürerek Eylül ayında %24,52 olmuştur. Yılın üçüncü çeyreğinde Türk lirasındaki değer kaybı enflasyondaki yüksek oranlı artışın en önemli belirleyicisi olmuştur. Ekim ayında

%25,24 ile 2002 yılından sonra gerçekleşen tarihi artışın sonrasında enflasyon ana eğiliminde düşüş gerçekleşmiş, Nisan ayında başlayan enflasyondaki yukarı doğru artış eğilimi Kasım ayında %21,62'ye gerilemiştir. TÜFE Aralık'da aylık bazdaki 1,32 oranındaki azalışla 2018 yılını %20,30 seviyesinde noktalamıştır. Enflasyonda yılın son iki ayında gerçekleşen bu düşüşte TCMB'nin uyguladığı sıkı para politikası ile birlikte Türk lirasındaki değerlenme, ham petrol fiyatlarındaki düşüş, iç talepteki zayıf seyir, Türk lirası cinsinden ithalat fiyatlarındaki gerileme ve Kasımdan sonra otomobil, mobilya ve beyaz eşyadaki vergi indirimlerinin rolü önemli olmuştur (TOBB, 2019:100).

2009 yılından 2018 yılına kadar olan dönemde, gerek 2008 krizinin etkilerini hafifletmek amacıyla krizin yaşandığı dönemde, gerekse de 2018 yılına kadar olan diğer süreçte bir takım vergisel düzenlemeler ve teşvikler uygulanmıştır. Şüphesiz ki ekonominin 2009 yılının sonlarında toparlanma sürecine girmesi, uygulanan bu mali politikalarla mümkün olmuştur. Aşağıdaki tabloda krizin etkilerini hafifletmek amacıyla uygulanan mali önlemlere yer verilmiştir.

Tablo 2.5: Türkiye’de 2008 Krizine Karşı Alınan Mali Önlemler

Tedbir	Uygulama	Açıklama
Vergisel Tedbirler	Varlık Barışı	Yurtdışında bulunan varlıkları yurtiçine getirmek amacıyla vergi indirimleri ve muafiyetleri kapsamaktadır.
	ÖTV İndirimi	Motorlu taşıtlar üzerinden alınan ÖTV’de geçici indirimler yapılmıştır. Beyaz eşyada % 6,7’den % 0’a düşürülmüştür.
	KDV indirimi	Mobilya ve bilgisayarda KDV oranı %18 yerine %8 olarak uygulanmıştır. 150m2 üzeri konut satışlarında KDV % 18’den %8’e indirilmiştir.
	Hisse Senedi Kazancı	Yerli yatırımcılara uygulanan %10’luk stopaj sıfıra indirilmiştir.

	Vergi Borcu Tecili	Vergi borçları 18 ay süreyle %3 faizle taksitlendirilmiştir.
	Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu	Gerçek kişilere kullandırılan kredilerdeki (KKDF) kesintisi oranı %15'ten %10'a indirilmiştir.
	Özel İletişim Vergisi	ÖİV %15'ten %5'e indirilmiştir.
	KOBİ Birleşmeleri	31.12.2009 tarihine kadar birleşen KOBİ'ler kanunda belirlenen şartları sağlamaları kaydıyla, kurumlar vergisi muafiyeti ve %75'e kadar indirimli kurumlar vergisi uygulanmasından faydalanabileceklerdir.
İstihdam Tedbirleri	Kısa Çalışma Ödeneği	Ödenek miktarı %50 oranında artırılarak, yararlanma süresi 3 aydan 6 aya çıkarılmıştır.
	Genç ve Kadın İstihdamı	Genç ve kadın istihdam teşvikinin süresi uzatılmıştır.
	İşsizlik Ödeneği	Ödenek %11 oranında artırılmıştır.
	Çalışma Programları	Program kapsamında 120 bin kişiye doğrudan istihdam imkânı sağlanmıştır.
	Mesleki Eğitim Faaliyetleri	200 bin kişilik eğitim programı kapsamında işgücünün mesleki becerisinin artırılması bağlamında kişi başına 15 TL ödeme yapılması kararlaştırılmıştır.
	Girişimcilik ve Eğitim Danışmanlığı	İşsizlere girişimcilik hakkında yapılan eğitimlerle KOSGEB kriterleri çerçevesinde sunulacak projelere 4000 TL hibe verilmesine karar verilmiştir.
	Stajyer İşbaşı Eğitim Destekleri	Tecrübe sahibi olmayan Meslek Lisesi, dengi ve üstü eğitim kurumlarından mezun olan stajyer öğrencilere eğitim süresince günlük 15 TL ödeme yapılması kararlaştırılmıştır.
	İlave İstihdam Teşviki	İlave istihdam yaratan yatırımcılara prim desteği sağlanması kararlaştırılmıştır.
Yatırım Teşvikleri	5084 sayılı yasa	Yatırım ve istihdamın teşvikine ilişkin yasayla yatırımcılara gelir vergisi, sigorta primi ve enerji desteği teşvikleri sağlanmıştır.
	Bölgesel Gelişmişlik Desteği	Bölgelere göre kurumlar/gelir vergisi indirimi, SSK işveren primi desteği, faiz desteği, yer tahsis, KDV istisnası ve gümrük vergisi muafiyeti olanakları sağlanmıştır.
	AR-GE Desteği	Yüksek teknoloji ve sermaye gerektiren AR-GE ve teknoloji kapasitesini artıran 12 sektörde büyük proje yatırımları desteklenmiştir.
	Tekstil, deri vb. Sektör Teşviki	İstihdam miktarı ve kurulacak bölgenin türüne göre yatırımcılara indirimli kurumlar vergisi ve SSK işveren primi desteği sağlanacaktır.

Üretici ve İhracatçı Destekleri	KOBİ desteği	Sıfır veya düşük faizli kredi desteği ve Kredi Garanti Desteği Uygulaması kapsamında KOBİ'lere verilen kredilerin %65'ine kefalet sağlanmıştır.
	İhracat Teşviki	İhracat reeskont kredisi limiti artırılmıştır.
	Tarım Teşvikleri	Düşük faizle kullandırılan kredi vadeleri uzatılmıştır.
	Eximbank	Hazine toplam garanti ve ikraz limiti 4 milyar dolara çıkarılmıştır.
AR-GE Destekleri	Vergi İndirimi	Ar-Ge personelinin yararlandığı vergi indirimi desteği yeniden düzenlenerek, desteğin 5 yıl boyunca doğrudan firmalara verilmesi kararlaştırılmıştır.
	Gelir Vergisi İndirimi	Ar-Ge ve destek personelinin gelir vergisinin belli oranda indirilmesi düzenlenmiştir.

Kaynak: Karaca, 2017:277.

Ekonomik krizin ardından, genel olarak matrah artırımı ve vergi yapılandırması şeklinde bir takım vergisel düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler aşağıda anlatılmıştır.

Krizin etkilerinden kurtulup büyümeye geçilen 2011 yılında, özellikle son yıllarda ülkemizde sık sık uygulanan ve kısaca vergi affı olarak adlandırılan 6111 sayılı Kanun 25 Şubat 2011 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. “O tarihte Cumhuriyet tarihinin en büyük mali yapılandırması olarak bahsedilen söz konusu yasayla (Karatay, Karatay, 2011:185):

- “Birikmiş borçlara ödeme kolaylığı,
- Mükellef ile vergi idaresi arasındaki davaların sulh yoluyla çözümü,
- İnceleme ve tarhiyat safhasındaki borçlar için Kanundan yararlanma,
- Matrah ve vergi artırımında bulunan mükelleflere incelenmeme avantajı,
- İşletmelerindeki emtia ile kayıtlarını uygun hale getirmek isteyen mükelleflere kolaylıklar sağlanması,
- Pişmanlıkla beyan uygulamasının teşviki,
- Yapılandırılan borçların düşük oranlı katsayı ile taksitli olarak ödenebilmesi,
- Yapılandırılan borçların kredi kartıyla da ödenebilmesi

gibi imkânlar getirilmiştir.”

2016 yılında yayımlanan 6736 sayılı Kanun ile 2018 yılında yayınlanan 7143 sayılı Kanun ile bazı kamu alacaklarına yapılandırma ve vergi mükelleflerine matrah

artırımında bulunarak artırımda bulunulan dönemlere ilişkin incelemeden muaf tutulma imkânı getirilmiştir.

Son olarak, 2017 yılında KVK'ya eklenen geçici 10. maddeyle 2018, 2019 ve 2020 yıllarında %22 oranında kurumlar vergisi hesaplanacağı düzenlenmiştir (KVK, Geçici Md. 10).

2009-2018 döneminin gelir vergisi esnekliği yönünden değerlendirilmesi ise şu şekilde yapılabilir.

Krizin etkilerinin en şiddetli hissedildiği 2009 yılında GSYH'de %0,44 gibi çok düşük bir oranda artış meydana gelmiştir. Krizin yaşandığı yılda yaşanan daralma ve krizle mücadelede uygulanan vergi teşvikleri nedeniyle gelir vergisi tahsilatı ise önceki yıllara göre büyük bir düşüş yaşamış ve bir önceki yıla göre yaşanan artış %3,57 oranında olmuştur. Gelir vergisi esnekliği ise %8,06 gibi yüksek bir oran olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla ekonomik daralmanın çok şiddetli hissedildiği 2009 yılında gelir vergisi güçlü bir otomatik stabilizatör görevi görmüştür.

Krizle mücadelenin devam ettiği 2010 yılında GSYH'deki artış oranı %16,1 olarak gerçekleşmiştir. Uygulanan vergi politikalarının bu yılda da devam etmesi nedeniyle gelir vergisi tahsilatındaki artış ise %7,32 olmuş ve gelir vergisi esnekliği %0,45 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla gelir vergisinin 2010 yılında otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediği söylenebilir.

2011 yılına gelindiğinde ise GSYH'deki artış %20,21 olarak, gelir vergisi tahsilatındaki artış ise %21,26 olarak gerçekleşmiş ve gelir vergisi esnekliği %1,06 olarak hesaplanmıştır. Gelir vergisinin bu yılda zayıf denebilecek bir otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

2012 yılında GSYH artışı %12,56, gelir vergisi tahsilat artışı ise %16,34 olarak gerçekleşmiş ve esneklik oranı %1,3 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla bu yılda gelir vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü söylenebilir.

2013 yılında GSYH’de %15,29 artış olmuştur. Gelir vergisindeki artış ise %13 düzeyindedir. Esneklik oranı ise %0,85 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla 2013 yılında gelir vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmemiştir.

2014 yılında GSYH’de meydana gelen artış %12,97, gelir vergisinde meydana gelen artış ise %15,67 olarak gerçekleşmiştir. Esneklik oranı ise %1,21 olarak hesaplanmıştır. 2014 yılında gelir vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü söylenebilir.

2015 yılında GSYH artışı %14,39 olarak gerçekleşmiştir. Gelir vergisindeki tahsilat artışı ise %15,74 olmuştur. Bu oranlar ile birlikte gelir vergisi esneklik oranı %1,09 olarak hesaplanmıştır. Esneklik oranı %1’in çok az üzerinde olması, ilgili yılda gelir vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediği sonucuna götürmektedir.

2016 yılı sonu itibariyle GSYH artışı %11,54, gelir vergisi artışı ise %17,35 olarak gerçekleşmiş ve esneklik oranı %1,5 olarak hesaplanmıştır. İlgili yılda gelir vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü söylenebilir.

2017 yılında GSYH’de meydana gelen artış oranı %19,09’dur. Gelir vergisi tahsilatındaki artış ise %16,39 olmuştur. Esneklik oranı %0,86 olarak hesaplanan gelir vergisinin, ilgili yılda otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediği söylenebilir.

Döviz kurlarında çok yüksek oynaklıkların yaşandığı 2018 yılında ise GSYH’deki artış %19,14 olarak, gelir vergisi tahsilatındaki artış ise %21,85 olarak gerçekleşmiş ve esneklik oranı %1,14 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla, 2018 yılında gelir vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

2009-2018 döneminin kurumlar vergisi esnekliği yönünden değerlendirilmesi ise şu şekilde yapılabilir.

2008 Krizinin etkilerinin ağır hissedildiği yıl olan 2009’da, GSYH artışında önemli bir düşüş meydana gelmiş ve %044 olmuştur. Aynı yıl kurumlar vergisi tahsilatında da önemli bir düşüş gözlenmiş ve %10,95 olarak gerçekleşmiştir.

Esneklik oranı ise %24,71 gibi çok yüksek bir oran olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla, 2009 yılında kurumlar vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

İzlenen politikalarla krizin etkilerinin hafiflemeye başladığı 2010 yılında GSYH'deki artış oranı %16,1 olmuştur. Kurumlar vergisi tahsilatı ise %10,4 artmıştır. Esneklik oranı ise %0,65 olarak hesaplanmıştır. 2011 yılında kurumlar vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediğini söylemek doğru olacaktır.

2011 yılında ise GSYH artış oranı %20,21, kurumlar vergisi artış oranı da 27,91 olarak gerçekleşmiştir. Kurumlar vergisinin esnekliği ise %1,38 düzeyinde hesaplanmıştır. Dolayısıyla kurumlar vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

2012 yılında GSYH artış oranı %12,56, kurumlar vergisi artış oranı da %9,85 olarak gerçekleşmiştir. Kurumlar vergisinin esnekliği ise %0,78 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla kurumlar vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediğini söylemek mümkündür.

2013 yılında GSYH artış oranı %15,29, kurumlar vergisi artış oranı da %-2,11 olarak gerçekleşmiştir. Kurumlar vergisinin esnekliği ise %-0,14 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla kurumlar vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediğini söylemek mümkündür.

2014 yılında GSYH artış oranı %12,97, kurumlar vergisi artış oranı da %11,86 olarak gerçekleşmiştir. Kurumlar vergisinin esnekliği ise %0,91 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla kurumlar vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediğini söylemek mümkündür.

2015 yılında GSYH'deki artış %14,39, kurumlar vergisi artış da %5,25 olarak gerçekleşmiştir. Kurumlar vergisinin esnekliği ise %0,36 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla kurumlar vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediğini söylemek mümkündür.

2016 yılında GSYH’de %11,54, kurumlar vergisinde de %26,72 artış gerçekleşmiştir. Kurumlar vergisinin esnekliği ise %2,32 olarak hesaplanmıştır. Kurumlar vergisinin 2016 yılında güçlü bir şekilde otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek doğru olacaktır.

2017 yılında da GSYH artış oranı %19,09, kurumlar vergisi artış oranı da %23,39 olarak gerçekleşmiştir. Kurumlar vergisinin esnekliği ise %1,23 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla kurumlar vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

2018 yılında GSYH artış oranında %19,14, kurumlar vergisi tahsilatında ise %26,72 gibi yüksek bir oranda artış gerçekleşmiştir. Kurumlar vergisinin esnekliği ise %2,37 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla kurumlar vergisinin 2018 yılında güçlü bir şekilde otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek doğru olacaktır.

Genel bir değerlendirme yapacak olursak, bir vergi türünün otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmesi için sahip olması gereken niteliklerin belki de çoğunu barındıran Türk Gelir Vergisi sistemi, gelir unsurları bakımından kapsayıcı nitelik taşımaktadır. Bunun yanı sıra, artan oranlı tarifeye sahip olması, verginin büyük ölçüde kaynaktan kesinti yoluyla tahsil edilmesi, vergi emniyetini sağlamak amacıyla birçok gelir unsurunda tevkifat uygulamasının geniş yelpazede uygulanması, istisnaları olmakla beraber elde edilen gelirlerin büyük çoğunluğu için mali yılı takip eden yılın üçüncü ayında beyanname verilmesinin ve tahakkuk eden vergilerin ilk taksitinin mart ayı içinde, ikinci taksitinin ise temmuz ayı içinde kısa vadelerde ödenmesinin zorunlu kılınması gibi otomatik stabilizatör olma gücünü artırıcı özellikleri sahip olması nedenleriyle, gelir vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görebileceği söylenebilir. Nitekim 1999, 2001 ve 2008 yıllarında yaşanan krizlerde ve Türkiye’nin resesyona girdiği 2018 yılında gelir vergisi esneklik oranlarının %1’in üzerinde hesaplandığını göz önünde bulundurduğumuzda, muhakkak ki saydığımız bu özelliklerin de katkısıyla otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmüştür.

Düz oranlı tarifeye sahip olması nedeniyle kurumlar vergisinin gelir esnekliği gelir vergisinin esnekliği kadar yüksek değildir. Buna rağmen kurumlar vergisinin esnek olmadığını söylemek mümkün değildir. Toplam vergi gelirleri içinde yadsınamaz bir paya sahip olması, bünyesinde birçok istisna barındırmasına rağmen kurum kazançlarını geniş ölçüde kapsaması, kazanç elde edilmemesi hâlinde dahi hesap dönemini takip eden yılın nisan ayı içinde beyanname verilmesini ve tahakkuk eden vergilerin aynı ay içinde ödenmesini şart koşması gibi nitelikleri ve gelirden meydana gelen değişiklikler yoluyla nedeniyle, kurumlar vergisi de gelir vergisi kadar olmasa da GSYH'deki değişikliklere duyarlıdır. Kurumlar vergisi esneklik oranlarının da gelir vergisinde olduğu gibi 1999, 2001 ve 2008 yıllarında yaşanan krizlerde ve Türkiye'nin resesyona girdiği 2018 yılında %1'in üzerinde hesaplandığını göz önünde bulundurduğumuzda, muhakkak ki saydığımız bu özelliklerin de katkısıyla otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

2.3. TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE TÜKETİM ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER VE OTOMATİK STABİLİZATÖR OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Vergi ödeme gücüne ulaşma amacının yanı sıra, kamu hizmetlerinin yerine getirilebilmesi amacıyla ihtiyaç duyulan finansman olanaklarını sağlayabilmek açısından günümüzde tüketim/harcama üzerinden de vergi alınması yoluna başvurulmaktadır. Gider vergileri olarak da adlandırılan bu vergiler; satışa ya da tüketime konu mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerdir. Bu noktada gelir veya servet elde edildiklerinde değil, tüketildikleri safhada, mal ve hizmetlerin fiyatları içinde vergilendirilmesi bahse konu olur (Öncel, 1967:1'den aktaran; Akdoğan, 2016:280).

Tüketim üzerinden alınan vergiler, esas olarak dolaylı vergiler sınıflandırması içinde yer almakta ve yansıtılabilmektedirler. Objektif niteliktedirler. Tüketicilerin şahsi ve ailevi durumlarını dikkate almadıklarından muafiyet ve istisnalara, indirimlere ve artan oranlı vergi tarifelerine yer vermezler. Bireylerin geliri arttıkça, tükettikleri mal ve hizmetler üzerinden ödedikleri verginin oranı düştüğünden, bu vergiler hem yatay hem de dikey vergi adaleti bakımından ters bir etki meydana

getirirler. Bu nedenle, bu vergileri, gelirlerinin büyük bir kısmını tüketime ayırmak durumunda olan düşük gelirlilerin yüksek gelirlilerden daha ağır ödedikleri kabul edilir (Edizdoğan, Çetinkaya, Gümüş, 2018:06).

Mevzuatta ve yayınlarda, kurumsal açıdan gümrük vergileri de harcama vergileri sınıflandırmasına dâhildir. Gerçekten de genellikle ülkeye ithal edilen ya da bazen ülkeden ihraç edilen mallar üzerinden, bu malların gümrük sınırının dışına çıktıkları anda alınan gümrük vergisinin yapısı ile, aynı malların ülke sınırları içinde satışı üzerinden alınan vergi arasında bir fark yoktur. Hatta Türkiye’de olduğu gibi, bir takım işlem ve tüketim vergileri (ithalat aşamasında alınan KDV) gümrük vergisiyle beraber tahsil edilmektedir. Ancak ekonomik ve teknik özellikleri, gümrük vergilerinin vergi sistemleri içinde ayrı bir sınıflandırmaya tabi olarak düşünölmelerini gerektirmektedir. Çünkü gümrük vergileri çok amaçlı vergilerdir. Ayrıca bu vergilerin konusuna, matrahına ve ödenmesine ilişkin tekniklerin kendine has bazı nitelikleri bulunmaktadır (Edizdoğan, Çetinkaya, Gümüş, 2018:307).

Tüketim üzerinden alınan vergiler, mal ve hizmetlerin tamamından alınan KDV ve buna benzer genel tüketim vergileri ile sadece belirli bazı mallar üzerinden alınan özel tüketim vergileri olarak iki sınıfa ayrılır. Tüketim kalıbını etkileyen ve tüketim kalıbından etkilenen bu vergiler, vergi sistemleri içinde hasılatları nedeniyle önemli bir yere sahiptirler (Yılmaz, 2018:257).

2.3.1. Türkiye’de Uygulanan Katma Değer Vergisi

Bilindiği üzere, vergi, “ödeme gücünün” temel göstergesi olarak gelir kabul edilmekte ve herkesin ödeme gücüne göre vergi ödemesi gerektiği Anayasamızın 73. maddesinde de düzenlenmektedir. Ancak, gelir üzerinden alınan vergilerin değişik nedenlerle geliri tam olarak kavramalarına olanak bulunmamaktadır. Bu nedenle de vergi ödeme gücünün bir başka göstergesi olarak kabul edilen gelirin harcanmasını vergilendirmeyi hedefleyen muamele vergileri, aynı zamanda gelir vergisini tamamlayıcı bir işlev görmek üzere tasarlanmıştır (Turhan, 1985:141).

Günümüzde en gelişmiş ve çağdaş bir vergi olarak kabul edilen KDV, aynı zamanda çok kısa bir geçmişe sahiptir. Dünyada ilk olarak, bir devlet vergisi olarak 1954 yılında Fransa’da uygulanmaya başlamış, sonrasında da çeşitli ölkeler

tarafından rahatlıkla benimsenmiş ve maliye tarihinin en hızlı yayılan vergisi durumuna gelmiştir (Nadaroğlu, 1982:380'den aktaran; Merter, Acar, Arslan, 2007:25).

Ülkemizdeki tüketim vergilerinin seyrine bakıldığında, ilk olarak 1926 yılında uygulanmaya başlayan umumi istihlak vergisi, bütün maddi malları ve bazı hizmetleri kapsayan ve pul yapıştırma yöntemiyle toplanan bir muamele vergisi türüydü. Kısa bir süre uygulanan umumi istihlak vergisi kaldırılmış ve yerine 1927 yılında, sınaî işletmelerin satışları ile Türkiye'ye ithal edilen mamuller ve ihraç edilen mallar üzerinden bir verginin alınması şeklinde uygulanan muamele vergisi konmuştur. Bu verginin bir başka özelliği de, imal ve ithal sırasında önceden ödenmiş olan vergilerin, sonradan alınacak vergilerden indirilebilmesidir ki bu açıdan bugünkü manada dünyada KDV'yi ilk uygulayan ülkenin Türkiye olduğu ifade edilmektedir (Turhan:1998:148'den aktaran; Merter, Acar, Arslan, 2007:26).

Günümüzde uygulandığı şekliyle KDV, Türkiye'de 1985 yılında sekiz farklı dolaylı verginin kaldırılmasıyla birlikte 3065 sayılı KDV Kanunu'na yürürlüğe konmuştur (Arısoy, Ünlükaptan, 2011:96).

2.3.1.1. Katma Değer Vergisinin Konusu

KDV'nin konusunu düzenleyen 3065 sayılı Kanunun "Verginin konusunu teşkil eden işlemler" 1. maddesi şu şekildedir:

"Türkiye'de yapılan aşağıdaki işlemler katma değer vergisine tabidir:

1. Ticarî, sınaî, ziraî faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan teslim ve hizmetler,
2. Her türlü mal ve hizmet ithalatı,
3. Diğer faaliyetlerden doğan teslim ve hizmetler:
 - a) Posta, telefon, telgraf, teleks ve bunlara benzer hizmetler ile radyo ve televizyon hizmetleri,
 - b) Her türlü şans ve talih oyunlarının tertiplenmesi ve oynanması,

c) Profesyonel sanatçıların yer aldığı gösteriler ve konserler ile profesyonel sporcuların katıldığı sportif faaliyetler, maçlar, yarışlar ve yarışmalar tertiplenmesi, gösterilmesi,

d) Müzayede mahallerinde ve gümrük depolarında yapılan satışlar ile 10/2/2005 tarihli ve 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanununa göre düzenlenen ürün senetlerinin, senedin temsil ettiği ürünü depodan çekecek olanlara teslimi,

e) Boru hattı ile ham petrol, gaz ve bunların ürünlerinin taşınmaları,

f) Gelir Vergisi Kanununun 70 inci maddesinde belirtilen mal ve hakların kiralanması işlemleri,

g) Genel ve katma bütçeli idarelere, il özel idarelerine, belediyeler ve köyler ile bunların teşkil ettikleri birliklere, üniversitelere, dernek ve vakıflara, her türlü mesleki kuruluşlara ait veya tabi olan veyahut bunlar tarafından kurulan veya işletilen müesseseler ile döner sermayeli kuruluşların veya bunlara ait veya tabi diğer müesseselerin ticarî, sınai, zirai ve mesleki nitelikteki teslim ve hizmetleri,

h) Rekabet eşitsizliğini gidermek maksadıyla isteğe bağlı mükellefiyetler suretiyle vergilendirilecek teslim ve hizmetler.

Ticarî, sınai, zirai faaliyet ile serbest meslek faaliyetinin devamlılığı, kapsamı ve niteliği GVK hükümlerine göre; GVK'da açıklık bulunmadığı hallerde, Türk Ticaret Kanunu ve diğer ilgili mevzuat hükümlerine göre tayin ve tespit edilir.

Bu faaliyetlerin kanunların veya resmî makamların gösterdiği gerek üzerine yapılması, bunları yapanların hukuki statü ve kişilikleri, Türk tabiiyetinde bulunup bulunmamaları, ikametgâh veya işyerlerinin yahut kanunî merkez veya iş merkezlerinin Türkiye'de olup olmaması işlemlerin mahiyetini değiştirmez ve vergilendirmeye mani teşkil etmez.

İthalatın kamu sektörü, özel sektör veya herhangi bir gerçek veya tüzelkişi tarafından yapılması veya herhangi bir şekil ve surette gerçekleştirilmesi, özellik taşıması vergilendirmeye tesir etmez “(KDVK, Md. 1).

“Bu hükümlere göre dar mükellef, tam mükellef, özel, resmi ayrımı yapılmaksızın, işlemin Türkiye’de yapılması şartıyla, söz konusu işlemleri kim yaparsa yapsın vergilendirilir. Ayrıca diğer vergi kanunlarındaki muafiyet ve istisnalar bu Kanuna göre geçerli değildir. Örneğin; kurumlar vergisinden muaf tutulan herhangi bir kişi veya kuruluş, KDV’ye tabi bir işlem yapmışsa, işlemin 3065 sayılı Kanuna göre istisna edilmemiş olması şartıyla vergilendirilir” (KDV Genel Uygulama Tebliği, 2019).

“Kanunun 1. maddesinde yer verilen “Türkiye’de yapılan işlemler” ifadesinin,

- Malların teslim anında Türkiye’de bulunması,
- Hizmetin Türkiye’de yapılması veya hizmetten Türkiye’de faydalanılması” anlamına geldiği, Kanunun 6. maddesinde açıklanmıştır” (KDVK, Md. 6).

Maddeyle ilgili KDV Genel Uygulama Tebliği’nde ise şu açıklamalara yer verilmiştir: “Mal teslimlerinde, mal teslim eden şahsın uyruğuna bakılmaksızın, teslim Türkiye sınırları içinde yapılmışsa vergiye tabidir. Türkiye dışında yapılan mal teslimleri ise verginin konusuna girmez. Dolayısıyla bir Türk vatandaşının Türkiye dışındaki mal teslimleri verginin konusuna girmez, yabancı uyruklu bir şahsın Türkiye içinde yaptığı mal teslimleri ise vergiye tabi tutulur. Hizmet ifalarında işlemin Türkiye’de yapılmış sayılması için, 3065 sayılı Kanunun (6/b) maddesine göre hizmetin Türkiye’de yapılması veya hizmetten Türkiye’de faydalanılması gerekir. Hizmetin Türkiye’de yapılmış sayılması için belirtilen iki şartın birlikte gerçekleşmesi gerekmez. Şartlardan herhangi birisinin oluşması halinde hizmet, Türkiye’de yapılmış sayılır. Bir diğer ifade ile hizmet Türkiye’de yapılmışsa, hizmetten hangi ülkede faydalanılırsa faydalanılsın işlem Türkiye’de yapılmış sayılır ve vergiye tabi olur. Hizmetin başka bir ülkede yapılması halinde bu hizmetten Türkiye’de faydalanılmış ise işlem yine Türkiye’de yapılmış sayılır” (KDV Genel Uygulama Tebliği, 2019).

2.3.1.2. Katma Değer Vergisinin Mükellefi, Sorumlusu ve Vergiyi Doğuran Olay

KDV'nin yansıma yönü dolayısıyla, verginin yükümlüsü ile verginin yüklenicisi aynı, başka bir ifadeyle vergiyi ödeyen kişi aynı değildir. Örneğin tüketicinin satın aldığı mal ve hizmetlerden alınan KDV'nin yükümlüsü, malı satan kişi veya kurumdur, ilke olarak da satıcının yüklenmesi gerekmektedir. Ancak uygulamada kanun koyucunun iradesi ile talep esnekliği düşük mallarda yansıma yoğun bir biçimde görülür ve satıcının kattığı değer vergisini de tüketici öder (Yılmaz, 2018:258-259).

“KDV'nin mükellefi esas itibarıyla vergiye tabi işlemleri yapanlardır. Ancak Kanunun 8 inci maddesinde özellik arz eden bazı işlemler de dikkate alınarak verginin mükellefi ayrı ayrı sayılmıştır. Buna göre mükellef sayılanlar Kanundaki sıralamasına göre aşağıda açıklanmıştır (KDVK Md. 8; KDV Genel Uygulama Tebliği, 2019):

“a)Mal teslimi ve hizmet ifalarında mükellef, bu malları teslim edenler veya hizmeti yapanlardır.

b) Mal ve hizmet ithalatında ise mal veya hizmeti ithal edenlerdir. İthalatın kamu sektörü veya özel sektör tarafından yapılması veya herhangi bir şekil ve surette gerçekleştirilmesi, özellik taşıması mükellefiyeti etkilemez.

c) Transit taşımalarla Türkiye ile yabancı ülkeler arasında yapılan taşımalarda gümrük veya geçiş işlemine muhatap olanlar mükelleftir. Buradaki taşımadan ikametgâhı, işyeri, kanuni merkezi ve iş merkezi Türkiye'de bulunmayan şahıslar tarafından yapılan taşımanın anlaşılması gerekir. İkametgâhı, işyeri, kanuni merkezi veya iş merkezi Türkiye'de olan şahıslar tarafından yapılan bu nevi taşımalarda ise mükellef genel hükümlere göre taşıma işini yapanlardır. Gümrük veya geçiş işlemine muhatap olanlar, taşıyanın temsilcisi olabileceği gibi aracın şoförü de olabilir.

d) PTT ve TRT Kurumlarınca yapılan hizmetlerde mükellefler PTT A.Ş. veya TRT Genel Müdürlüğüdür.

e) Spor-Toto, Piyango (Milli Piyango dâhil) ve benzeri her türlü şans ve talih oyunlarında, oyunları tertipleyenler veya teşkilat müdürlükleri (Spor-Toto Teşkilat Başkanlığı ve Milli Piyango Genel Müdürlüğü) mükelleftir. Bu tür oyunların bayileri, bu işleri dolayısıyla mükellef sayılmazlar. Ancak bu tür oyunların mükellefi sayılan teşkilat müdürlükleri (Spor-Toto ve Milli Piyangoda Spor-Toto Teşkilat Başkanlığı ve Milli Piyango Genel Müdürlüğü), KDV'yi bayi karlarını da ihtiva edecek şekilde toplam bedel üzerinden hesaplarlar.

At yarışı ve diğer müşterek bahis ve talih oyunlarında mükellef bunları tertipleyenler olup, bu oyunların bayileri bu işleri nedeniyle mükellef sayılmazlar.

g) Profesyonel sanatçıların yer aldığı gösteriler ve konserler ile profesyonel sporcuların katıldığı faaliyetler, maçlar, yarışlar ve yarışmalarda mükellef bunları tertipleyenler veya gösterenlerdir.

h) Gelir Vergisi Kanununun 70 inci maddesinde belirtilen mal ve hakların kiralanması işlemlerinde, bu mal ve hakları kiraya verenler mükelleftir.

ı) Kanunun (1/3-h) maddesine göre, isteğe bağlı mükellefiyette ise talepte bulunanlar mükelleftir.

KDV Kanunu'nda, mükellefiyetin yanı sıra sorumluluk müessesesi de bulunmaktadır. Bu müessesenin asıl amacı, kanun metninde de bahsedildiği üzere vergi alacağını emniyet altına almaktır.”

“Mükellefin Türkiye içinde ikametgâhının, işyerinin, kanuni merkezi ve iş merkezinin bulunmaması hallerinde ve gerekli görülen diğer hallerde, Maliye Bakanlığı vergi alacağını emniyet altına alınması amacıyla, vergiye tabi işlemlere taraf olanları veya diğer ilgili bir şahsı, verginin ödenmesinden sorumlu tutabilir. Şu kadar ki, Türkiye’de ikametgâhı, işyeri, kanuni merkezi ve iş merkezi bulunmayanlar tarafından KDV yükümlüsü olmayan gerçek kişilere elektronik ortamda sunulan hizmetlere ilişkin KDV, bu hizmeti sunanlar tarafından beyan edilip ödenir” (Yılmaz, 2018:259).

3065 sayılı Kanunun 10 uncu maddesinde vergiyi doğuran olayın hukuki şartları, vergiye tabi işlemlerin özelliklerine göre ayrı ayrı tayin ve tespit edilmiştir. “Vergiyi doğuran olay:

a) Mal teslimi ve hizmet ifası hallerinde, malın teslimi veya hizmetin yapılması,

b) Malın tesliminden veya hizmetin yapılmasından önce fatura veya benzeri belgeler verilmesi hallerinde, bu belgelerde gösterilen miktarla sınırlı olmak üzere fatura veya benzeri belgelerin düzenlenmesi,

c) Kısım kısım mal teslimi veya hizmet yapılması mutad olan veya bu hususlarda mutabık kalınan hallerde, her bir kısmın teslimi veya bir kısım hizmetin yapılması,

d) Komisyoncular vasıtasıyla veya konsinyasyon suretiyle yapılan satışlarda, malların alıcıya teslimi,

e) Malın alıcıya veya onun adına hareket edenlere gönderilmesi halinde, malın nakliyesine başlanması veya nakliyecisi veya sürücüye tevdi,

g) Su, elektrik, gaz, ısıtma, soğutma ve benzeri enerji dağıtım veya kullanımlarında bunların bedellerinin tahakkuk ettirilmesi,

ı) İthalatta, Gümrük Kanununa göre gümrük vergisi ödeme mükellefiyetinin başlaması, gümrük vergisine tabi olmayan işlemlerde ise gümrük beyannamesinin tescili,

j) İkametgâhı, işyeri, kanuni merkezi ve iş merkezi Türkiye’de bulunmayanlar tarafından yabancı ülkeler ile Türkiye arasında yapılan taşımacılık ile transit taşımacılıkta gümrük bölgesine girilmesi veya gümrük bölgesinden çıkılması,

k) 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanununa göre düzenlenen ürün senetlerinin temsil ettiği ürünlerin depodan çekilmesi anında meydana gelir” (KDVK, Md. 10).

2.3.1.3. Katma Değer Vergisinin Oranı, Beyanı Ve Ödeme Zamanları

KDV Kanunu'nun 28. maddesinde, KDV'nin oranı %10 olarak tespit edilmiş; vergi oranlarını dört katına kadar artırma ve %1'e kadar indirme yetkisi Bakanlar Kuruluna verilmiştir. Bu yetki, oran değişikliğiyle birlikte, bu oranların uygulandığı mal ve hizmetleri bir başka oran grubuna alma konusunda da verilmiştir. Verilen bu yetki değişik tarihlerde kullanılarak KDV oranlarında değişiklik yapılmıştır. Hâlihazırda %1, %8 ve %18 olarak üç farklı oran uygulanmaktadır. Kanuni oran %10'dur. KDV'de genel oran ise %18'dir ve farklı listelere dâhil edilmeyen veya farklı bir oranda vergileneceği konusunda bir düzenleme yapılmayan mal ve hizmet teslimlerinde bu oran uygulanacaktır (Bilici, 2012:242).

KDV mükellefleriyle; Kanunun 9. maddesinde belirtilen, KDV kesintisi yapmakla sorumlu tutulanlar, KDV beyannamelerini vergilendirme dönemini takip eden ayın 24. günü akşamına kadar vermekle; beyan ettikleri KDV'yi de beyanname verdikleri ayın 26. günü akşamına kadar ödemekle yükümlü tutulmuşlardır (KDV Genel Uygulama Tebliği, 2019).

2.3.2. Türkiye'de Uygulanan Özel Tüketim Vergisi

Dolaylı vergilerin özelliklerini taşıyan tüketim vergileri, yükümlülerin kişisel durumlarını dikkate almaksızın yalnızca üretim, tüketim ve değişim gibi olaylara dayanan, dolayısıyla üretilen, satılan veya tüketilen mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerdir. Özel tüketim vergileri, genel harcama vergilerinden daha eski bir geçmişe sahip olup, Antik Mısır dönemine kadar dayanır. Roma döneminde, kölelerin satışından alınan vergiler ÖTV olarak karşımıza çıkmaktadır. Lüks mallar üzerinden özel tüketim vergisi alınması da tarih boyunca var olmuştur (Yıldırım, 2015:227).

Tüm mallar üzerinden alınan genel satış vergilerinin yanı sıra ayrıca belli başlı mal sınıfları üzerinden ek olarak bazı gerekçelerle alınan vergiler özel tüketim vergileri olarak isimlendirilmektedir. Bu vergiler yabancı literatürde “excise” olarak anılırlar. Yapısal olarak toplu muamele vergisi yapısına sahip olup tek aşamada alınırlar. Alternatif olarak malın devlet tarafından bir sicile kayıt edilmesi sırasında da bu vergi alınabilir (Susam, 2019:333-334).

Bu tür vergiler, yüksek tutarda ve kolay bir tahsilat sağlanması amacıyla, genellikle lüks tüketim malları ya da sigara, alkol, akaryakıt gibi çokça tüketilen ve diğer mallara oranla talep esnekliği düşük olan mallar üzerinden alınmaktadır. Mali fonksiyon yönünden ise, gelir vergisi ve KDV'nin bıraktığı boşluğu doldurmak, yüksek gelir düzeyine sahip bireylerin tüketimlerini vergi kapsamına alarak hasılatı artırmak gibi önemli amaçlar içerir. Bu anlamda tüketim vergileri “genel ve özel” olarak iki genel yapıda ele alınır. Bunlardan genel tüketim vergisi; tüketilen bütün mal ve hizmetler üzerine konulan bir vergiyi ifade ederken, ÖTV; kanunda belirtilen bazı mal ve hizmet gruplarından alınan, dar kapsamlı, kısmi bir harcama vergisi şeklinde tanımlanabilir. Bu şekilde, ÖTV'nin konusu içerisine ülke içinde üretilen veya ithal edilen mal ve hizmetler girmektedir (Kaya, Bozkır, 2002).

Türkiye’de ÖTV uygulaması 12 Haziran 2002 tarihinde 4760 sayılı Kanunun Resmi Gazetede yayınlanmasıyla başlamıştır. “Avrupa Birliği’nin dolaylı vergiler alanındaki müktesebatına uyum çabası çerçevesinde benimsenen ÖTV uygulaması ile başta KDV’de genel orandan daha yüksek vergilenen mallar olmak üzere 16 ayrı yasal düzenlemedeki vergi, resim ve harcın kaldırılarak, ilgili malların kapsama alınması suretiyle vergi sisteminde sadelik sağlanmıştır” (ÖTV Kanunu Genel Gerekçesi, 2002).

2.3.2.1. Özel Tüketim Vergisinin Konusu Ve Bazı Tanımlar

Belirli sayıda mal grubunu vergilendirme kapsamına alan ÖTV’nin konusunu, belirli bir iktisadi süreç içinde bulunan ve kanuna ekli dört listenin kapsamına giren mallar oluşturur (Yılmaz, 2018:278).

4760 Sayılı Kanunda ÖTV’ye tabi mallar GTİP (Gümrük Tarife İstatistik Pozisyon) numaraları itibariyle listelerde sayılmakta olup, vergi tutarları maktu ve/veya nispi esasa göre belirlenmektedir. 1 sayılı listede petrol ürünleri, doğal gaz ve madeni yağlar, 2 sayılı listede motorlu araçlar, 3 sayılı listede kolalı ve alkollü içecekler, tütün mamulleri, 4 sayılı listede elektrikli ve elektronik aletler, mutfak ve ev araç gereçleri, banyo müstahzarları, av malzemeleri, havyar, kıymetli taşlar gibi mallar yer almaktadır (Bulut, 2008:2). ÖTV Kanunu’na ekli listelerde yer alan tüm

mallar yerli ve yabancı mal ayrımı gözetilmeksizin ÖTV'nin konusu kapsamına alınmıştır (Çapar, 2004:126).

“Bu kanuna ekli;

a) (I) sayılı listedeki malların ithalatçıları veya rafineriler dâhil imal edenler tarafından teslimi,

b) (II) sayılı listedeki mallardan kayıt ve tescile tâbi olanların ilk iktisabı,

c) (II) sayılı listedeki mallardan kayıt ve tescile tâbi olmayanlar ile (III) ve (IV) sayılı listelerdeki malların ithalatı veya imal ya da inşa edenler tarafından teslimi,

d) (I), (III) ve (IV) sayılı listelerdeki mallar ile (II) sayılı listedeki mallardan kayıt ve tescile tâbi olmayanların özel tüketim vergisi uygulanmadan önce müzayede yoluyla satışı,

Bir defaya mahsus olmak üzere özel tüketim vergisine tâbidir” (ÖTVK, Md. 1).

ÖTV Kanunu'nun 2. maddesinde, kanunda sıkça yer alan ve esasa müessir bazı unsurların doğru anlaşılmasını sağlamak amacıyla bazı tanımlara ve açıklamalarına yer verilmiştir. Söz konusu madde, şu şekildedir:

“1. Bu Kanunun uygulanmasında;

a) İthalat: Verginin konusuna giren malların Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesine girişini,

b) İlk iktisap: (II) sayılı listedeki mallardan Türkiye’de kayıt ve tescil edilmemiş olanların kullanılmak üzere ithalini, müzayede yoluyla veya kayıt ve tescil edilmiş olsa dahi 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun hükümlerine göre iade edilenler de dâhil motorlu araç ticareti yapanlardan iktisabını, motorlu araç ticareti yapanlar tarafından kullanılmaya başlanmasını, aktife alınmasını veya adlarına kayıt ve tescil ettirilmesini,

c) Kayıt ve tescil: Motorlu taşıtların ilgili mevzuat gereğince trafik, belediye, liman ile Ulaştırma Bakanlığı Sivil Havacılık Genel Müdürlüğünce tutulan sivil hava vasıtaları siciline yapılan kayıt ve tescilini,

d) Motorlu araç ticareti yapanlar: (II) sayılı listedeki mallardan kayıt ve tescile tâbi olanları imal, inşa veya ithal edenler ile fabrika, ana bayi, bölge bayii, bayi, yetkili satıcı ve acenteler ile Maliye Bakanlığınca bu nitelikte oldukları tespit edilenleri,

e) Teslim: Bir mal üzerindeki tasarruf hakkının malik veya adına hareket edenlerce, alıcıya veya adına hareket edenlere devredilmesini,

İfade eder” (ÖTVK, Md. 2).

2.3.2.2. Özel Tüketim Vergisinin Mükellefi, Sorumlusu ve Vergiyi Doğuran Olay

ÖTV Kanunu’nda verginin mükellefiyle ilgili düzenleme 4. maddede yer almaktadır. Maddenin 2. bendinde ise ÖTV’de sorumluluk müessesesi düzenlenmiştir. İlgili maddede yer alan düzenlemeler şu şekildedir:

“1. Özel tüketim vergisinin mükellefi, bu Kanuna ekli;

a) (I), (III) ve (IV) sayılı listelerdeki mallar ile (II) sayılı listedeki mallardan kayıt ve tescile tâbi olmayanları imal, inşa veya ithal edenler ile bu malların müzayede yoluyla satışını gerçekleştirenler,

b) (II) sayılı listedeki mallardan kayıt ve tescile tâbi olanlar için; motorlu araç ticareti yapanlar, kullanmak üzere ithal edenler veya müzayede yoluyla satışını gerçekleştirenlerdir.”

“Mükellefin Türkiye içinde ikametgâhının, işyerinin, kanuni ve iş merkezlerinin bulunmaması halleri ile gerekli görülen diğer hallerde Maliye Bakanlığı, vergi alacağının emniyet altına alınması amacıyla vergiye tâbi işlemlere taraf olanları verginin ödenmesinden sorumlu tutabilir” (ÖTVK, Md. 4).

ÖTV yönünden vergiyi doğuran olay, ÖTV Kanununa ekli dört listede yer alan malların bir bölümünde teslimi, bir bölümünde ithalata, bir bölümünde de ilk iktisaba bağlanmıştır (Yılmaz, 2018:278). Dolaylı vergi niteliğinde olan ÖTV,

KDV'nin aksine, sadece mal teslimlerini vergilendirmektedir. Hizmet ifası ÖTV'nin kapsamına girmemektedir.

Özel Tüketim Vergisi Kanunu'nun 3. maddesine göre vergiyi doğuran olay şu şekilde açıklanmıştır;

“a) Mal teslimi veya ilk iktisap hallerinde malın teslimi veya ilk iktisabı,

b) Malın tesliminden önce fatura veya benzeri belgeler verilmesi hallerinde, bu belgelerde gösterilen miktarla sınırlı olmak üzere fatura veya benzeri belgelerin düzenlenmesi,

c) Kısım kısım mal teslim edilmesi mutat olan veya bu hususlarda mutabık kalınan hallerde, her bir kısmın teslimi,

d) Komisyoncular vasıtasıyla veya konsinyasyon suretiyle yapılan satışlarda malların alıcıya teslimi,

e) İthalatta, 4458 sayılı Gümrük Kanununa göre gümrük yükümlülüğünün doğması, ithalat vergilerine tâbi olmayan işlemlerde ise gümrük beyannamesinin tescilidir.” (ÖTVK, Md. 3).

“Bu Kanuna ekli (I) sayılı listede yer alan malların 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu uyarınca el konulan veya 4458 sayılı Gümrük Kanunu uyarınca tasfiyelik hale gelenlerinden Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu tarafından belirlenen zorunlu standartlara uymayanlarının rafinerilere teslim edilmesi halinde vergiyi doğuran olay, bu malların rafineriler tarafından tesliminde gerçekleşir ve verginin mükellefi bu teslimi gerçekleştirenlerdir” (ÖTVK, Md. 3).

2.3.2.3. Özel Tüketim Vergisinin Oranı Ve Tutarı, Beyanı Ve Ödeme Zamanları

“Özel tüketim vergisi, Kanuna ekli listelerde yer alan malların karşılarında gösterilen tutar ve/veya oranlarda alınır:

1. (II) sayılı listedeki mallardan alınacak vergi, mükellefin bu malı alış bedeli ile her hâlükârda bu malların imalatçısının satış bedeli veya ithalatta hesaplanan KDV matrahı üzerinden malın tabi olduğu orana göre hesaplanan vergi tutarından az olamaz. Verginin, mükellefin alış bedeli üzerinden hesaplandığı durumlarda, malı

teslim tarihine kadar bu malı mükellefe teslim eden tarafından %10'a kadar yapılan indirimler alış bedelinden de indirilebilir. Ancak bu indirimler sonrası kalan tutar, malın imalatçısının satış bedelinden veya ithalatıta hesaplanan KDV matrahından düşük olamaz.” (ÖTVK, Md. 12).

“2. Cumhurbaşkanı, topluca veya ayrı ayrı olmak üzere;

a) (I) sayılı listedeki mallar için uygulanan maktu vergi tutarlarını, her bir mal itibarıyla en yüksek vergi tutarının yarısına kadar artırmaya, sıfıra kadar indirmeye, bu sınırlar içinde mal cinsleri, özellikleri, kullanım yerleri veya ithalatın şekline göre farklı tutarlar tespit etmeye,

b) (III) sayılı listedeki mallar için belirlenen oranları her bir mal itibarıyla sıfıra kadar indirmeye, (A) cetvelindeki mallar için dört katına (B) cetvelindeki mallar için yarısına kadar artırmaya, asgari maktu vergiyi her bir mal itibarıyla sıfıra kadar indirmeye, (A) cetvelindeki mallar için iki katına (B) cetvelindeki mallar için bir katına kadar artırmaya, bu sınırlar içinde malların cinsleri, özellikleri, fiyat grupları, alkol dereceleri ve içerdği alkol miktarına göre farklı vergi oranı ve asgari maktu vergi tutarı belirlemeye, (B) cetvelindeki mallar için listede yer alan asgari maktu vergi tutarlarının, perakende satışa sunulan ürünlerin birim ambalajı içinde yer alan her bir sigara veya makaron adedi, diğer tütün mamullerinin birim ambalajı içindeki mamulün her bir gramı ile çarpımı sonucu bulunacak tutarın %20'sine tekabül eden tutarı aşmamak üzere; birim ambalaj itibarıyla maktu vergi tutarı belirlemeye, bu tutarı malların cinsleri, özellikleri, ambalajları (paketleri) ve bunların fiyatları ve fiyat grupları itibarıyla farklılaştırmaya,

c) (II) sayılı listedeki mallar için belirlenen oranları ve oranlara esas özel tüketim vergisi matrahlarının alt ve üst sınırlarını bir katına kadar artırmaya, sıfıra kadar indirmeye, bu sınırlar içinde kalmak şartıyla 87.03 G.T.İ.P. numarasında yer alan (...) (1) malların cinsi, sınıfı, üst yapı gövde tanımı, emisyon türü ve değeri, istiap haddi ile yolcu ve yük taşıma kapasitesi itibarıyla farklı oranlar belirlemeye; uygulanmakta olan oranları EURO normlarını sağlayan katalitik konvertör sistemi ile teçhiz edilmiş taşıtlarda yarısına kadar indirmeye, kanunî oranına kadar çıkarmaya,

d) (IV) sayılı listedeki mallar için belirlenen oranları sıfıra kadar indirmeye; 8517.12.00.00.11 G.T.İ.P. numaralı mallar için %50'ye, diğer mallar için %25'e kadar artırmaya; 8517.12.00.00.11 G.T.İ.P. numaralı mallar için belirlenen oranlara esas özel tüketim vergisi matrahlarının alt ve üst sınırlarını dörtte birine kadar indirmeye, dört katına kadar artırmaya,

e) Listelerde gümrük tarife pozisyonu veya tarife alt pozisyonu olarak yer alan malların her biri için belirlenmiş olan oran veya tutarların alt ve üst sınırları içinde kalmak suretiyle, bu pozisyonların altında yer alan mallar itibarıyla farklı vergi tutarları veya oranları belirlemeye yetkilidir.” (ÖTVK, Md. 12).

“3. (III) sayılı listedeki mallar için belirtilen asgari maktu vergi tutarları veya Cumhurbaşkanınca bunlara ilişkin belirlenen en son asgari maktu vergi ve maktu vergi tutarları, ocak ve temmuz aylarında, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından ilan edilen üretici fiyat endeksinde son altı ayda meydana gelen değişim oranında, bu değişimin ilanı gününden geçerli olmak üzere yeniden belirlenmiş sayılır. Cumhurbaşkanı, uygulama dönemlerini gün veya ay olarak belirlemeye veya belirleyeceği mallar ve aylar itibarıyla yeniden belirlenmiş sayılan tutarların uygulanmamasına karar vermeye yetkilidir.” (ÖTVK, Md. 12).

“4. (I) sayılı listedeki mallar için uygulanan maktu vergi tutarlarının, bu maddenin (2) numaralı fıkrasının (a) bendi uyarınca Cumhurbaşkanı tarafından farklı tespit edilmesi halinde; Maliye Bakanlığı vergi farklılaştırmasını, verginin mükellefe veya vergiye tâbi işlemlere taraf olanlara iadesi yöntemi ile uygulamaya, teminat istemeye, bu teminatın türü, tutarı ve çözümüne ilişkin usul ve esaslar ile verginin iadesine ilişkin usul ve esasları belirlemeye yetkilidir” (ÖTVK, Md. 12).

Kanunun beyan ve ödeme zamanlarını gösteren 14. Maddesinde yer alan düzenlemeler şu şekildedir:

“1. Özel tüketim vergisi, mükelleflerin yazılı beyanları üzerine tarh olunur. Şu kadar ki, adi ortaklıklarda verginin ödenmesinden ortakların tamamı müteselsilen sorumlu olmak üzere ortaklardan herhangi birisi tarhiyata muhatap tutulur. Bu vergi, beyannamenin verildiği günde, beyanname posta ile gönderilmişse vergiyi tarh edecek daireye geldiği tarihi takip eden yedi gün içinde tarh edilir. Vergi, beyanname

verme süresi içinde ödenir. Vergilendirme dönemi; bu Kanuna ekli (I) sayılı listedeki mallar için her ayın ilk on beş günlük birinci ve kalan günlerinden oluşan ikinci dönem, (III) ve (IV) sayılı listelerdeki mallar ile (II) sayılı listedeki mallardan kayıt ve tescile tâbi olmayanların tesliminde, faaliyette bulunulan takvim yılının birer aylık dönemleridir. Beyanname, (I) sayılı listedeki mallar için vergilendirme dönemini izleyen onuncu günü, diğer mallar için vergilendirme dönemini izleyen ayın on beşinci günü akşamına kadar mükellefin KDV yönünden bağlı olduğu vergi dairesine verilir.” (ÖTVK, Md. 14).

“2. (II) sayılı listedeki kayıt ve tescile tâbi mallara ait özel tüketim vergisi beyannamesi, ilk iktisap ile ilgili işlemlerin tamamlanmasından önce bu işlemlerin yapıldığı yer vergi dairesine verilir ve vergi aynı günde ödenir.” (ÖTVK, Md. 14).

“3. İthalatta alınan vergi, ilgili gümrük idaresince hesaplanır ve gümrük mevzuatına göre kabul edilen beyanname veya diğer belgeler üzerine imza alınmak suretiyle mükellefe, kanunî temsilcisine veya gümrük müşavirine tebliğ edilir. Bu tebliğ üzerine ortaya çıkacak ihtilaflar için ithalat vergilerinin tâbi olduğu usul ve esaslar uygulanır. Bu vergi, ithalat vergileri ile aynı zamanda ödenir. İthalat vergilerine tâbi olmayan mallara ait vergi, gümrük mevzuatına göre kabul edilen beyannamenin veya diğer belgelerin tescili tarihinde, bu tarihteki oran veya tutarlar üzerinden hesaplanarak tahsil edilir” (ÖTVK, Md. 14).

2.3.3. Katma Değer Vergisi ve Özel Tüketim Vergisinin Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi

Aşağıdaki tabloda, Türkiye’de 1999-2018 yılları arasında 2009 baz yılı alınarak gerçekleşen GSYH artışı ile KDV tahsilat rakamları ve artış oranları ile esneklik hesaplamaları yer almaktadır.

Tablo 2.6: Katma Değer Vergisi Tahsilatının GSYH'ye (2009 Bazlı) Göre Esneklikleri (1999 - 2018) (Bin TL)

YILLAR	GSYH	ARTIŞ (%) (1)	TOPLAM KDV TAHSİLATI	ARTIŞ (%) (2)	ESNEKLİK (%) (2/1)
1999	107.164.345	49,06	4.164.334	52,81	1,08
2000	170.666.715	59,26	8.379.554	101,22	1,71
2001	245.428.760	43,81	12.438.861	48,44	1,11

2002	359.358.871	46,42	20.400.201	64,00	1,38
2003	468.015.146	30,24	27.031.100	32,50	1,08
2004	577.023.497	23,29	34.325.208	26,98	1,16
2005	673.702.943	16,75	42.263.650	12,7	0,76
2006	789.227.555	17,15	50.723.560	20,02	1,17
2007	880.460.879	11,56	55.461.123	9,34	0,81
2008	994.782.858	12,98	60.066.230	8,30	0,64
2009	999.191.848	0,44	60.169.248	0,17	0,39
2010	1.160.013.978	16,1	75.649.986	25,73	1,6
2011	1.394.477.166	20,21	95.550.463	26,31	1,3
2012	1.569.672.115	12,56	103.155.875	7,96	0,63
2013	1.809.713.087	15,29	123.878.363	20,09	1,31
2014	2.044.465.876	12,97	130.538.554	5,38	0,41
2015	2.338.647.494	14,39	153.844.174	17,85	1,24
2016	2.608.525.749	11,54	168.808.352	9,73	0,84
2017	3.106.536.751	19,09	206.679.678	22,43	1,18
2018	3.700.989.489	19,14	250.511.421	21,21	1,11

Kaynak: Wwww.gib.gov.tr, 2019.

Aşağıdaki tabloda da Türkiye’de 1999-2018 yılları arasında 2009 baz yılı alınarak gerçekleşen GSYH artışı ile ÖTV tahsilat rakamları ve artış oranları ile esneklik hesaplamaları yer almaktadır.

Tablo 2.7: Özel Tüketim Vergisi Tahsilatının GSYH'ye (2009 Bazlı) Göre Esneklikleri (2002 - 2018) (Bin TL)

YILLAR	GSYH	ARTIŞ (%) (1)	TOPLAM ÖTV TAHSİLATI	ARTIŞ (%) (2)	ESNEKLİK (2/1)
2002	359.358.871	46,42	13.648.790	101,26	2,18
2003	468.015.146	30,24	22.299.243	63,38	2,10
2004	577.023.497	23,29	26.866.570	20,48	0,88
2005	673.702.943	16,75	33.621.775	25,14	1,50
2006	789.227.555	17,15	37.652.425	11,99	0,70
2007	880.460.879	11,56	40.168.683	6,68	0,58
2008	994.782.858	12,98	43.143.916	7,41	0,57
2009	999.191.848	0,44	45.165.420	4,69	10,65
2010	1.160.013.978	16,1	60.141.800	33,16	2,06
2011	1.394.477.166	20,21	67.530.262	12,29	0,61
2012	1.569.672.115	12,56	75.492.612	11,79	0,94
2013	1.809.713.087	15,29	90.003.203	19,22	1,26

2014	2.044.465.876	12,97	96.730.208	7,47	0,58
2015	2.338.647.494	14,39	112.975.029	16,79	1,17
2016	2.608.525.749	11,54	130.102.951	15,16	1,31
2017	3.106.536.751	19,09	149.389.186	14,82	0,78
2018	3.700.989.489	19,14	147.517.616	-1,25	0,07

Kaynak: Wwww.gib.gov.tr, 2019.

Bu bölümde, yukarıdaki tablolarda yer verilen ve özellikle esneklik değerlerinin görece diğer yıllardan önemli oranda yüksek veya düşük olarak hesaplandığı veya kriz ve aşırı genişleme gibi açıklanmaya muhtaç gelişmelerin yaşandığı yıllarda, Türkiye ekonomisinde meydana gelen ve KDV ve ÖTV esneklik oranlarının açıklanmasına olanak sağlayan, ekonominin talep yönünü etkileyen gelişmelere yer verilecektir.

2.3.3.1. 1999 Yılına İlişkin Değerlendirme

Rusya Krizinden sonra önemli düzeyde artan faiz oranlarının yanı sıra, erken seçime gidilmesi kararının oluşturduğu belirsizlik ortamı, 1998 yılının son çeyreğinde yurtiçi talepteki yoğunlaşma ile üretimdeki daralma, 1999 yılının ilk çeyreğinde derinleşerek sürmesine yol açmıştır. Üretim ve talepteki daralma ikinci çeyrekte düşük de olsa devam etmiştir. 1999 yılının tamamında ise toplam yurt içi talep %4 gerilemiştir (DPT, 2001a:2).

Bu yılda GSYH artış oranı %49,06 olmuştur. KDV gelirlerindeki artış ise %52,81 olarak gerçekleşmiş ve KDV esneklik oranı %1,08 olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak, ilgili yılda KDV'nin çok az düzeyde otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü söylenebilir.

2.3.3.2. 2000-2001: Kriz Yıllarına İlişkin Değerlendirme

1999 yılında kamu finansmanındaki dengesizliklerin sürdürülemez boyutlara ulaşması ve reel faiz oranlarının önemli ölçüde yükselmesi nedeniyle, 1999 yılı sonunda, 2000 ile 2002 yılları arasını kapsayan kapsamlı bir makroekonomik program uygulamaya konulmuştur. Programın uygulamaya konulmasından hemen sonra, faiz oranları önemli ölçüde düşmüştür. Aralık 1999'da %90 seviyesindeki faiz oranları, Ocak 2000'de %35'e gerilemiştir. 2000 yılının ilk sekiz aylık döneminde

ise, faiz oranları %35-40 bandında dalgalanmıştır. Faiz oranlarındaki hızlı düşüş ve uygulanan döviz kuru politikası yurt içi talebi canlandırmıştır. 2000 yılında, daha istikrarlı bir siyasi ve ekonomik ortam, faiz oranlarındaki düşme ve bir önceki yıldan sarkan faiz ödemeleri nedeniyle %9,6 oranında artış göstermiştir (DPT, 2001b:3-4).

2000 yılının Kasım ayındaki krizden sonra, faiz oranlarının artması ve belirsizlik ortamı iç talebin ve üretimin düşme eğilimine girmesine neden olmuş, Şubat ayının sonunda yaşanan krizin ardından da dalgalı kur rejimine geçilmesiyle beraber bu eğilim artarak sürmüştür. Türk Lirasındaki değer kaybı, faiz oranlarındaki artış ve döviz kuruna bağlı olarak kamu kesimi petrol ve enerji fiyatlarında yapılan düzenlemeler nedeniyle üretim maliyetlerinin artması neticesinde fiyatlar genel seviyesi artış eğilimine girmiştir (DPT, 2002a:2). Yaşanan ekonomik krizlerin etkisiyle 2001 yılında yurt içindeki toplam talep reel olarak %16,9 azalmıştır (DPT, 2003a:20).

2000 yılında GSYH artış oranı %59,26 olmuştur. KDV gelirlerindeki artış ise %101,22 olarak gerçekleşmiştir. KDV esneklik oranı ise %1,71 olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak, ilgili yılda KDV'nin önemli oranda otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü söylenebilir.

2001 yılında ise GSYH artış oranı %43,81 olmuştur. KDV gelirlerindeki artış ise %48,44 olarak gerçekleşmiştir. KDV esneklik oranı ise %1,11 olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak, ilgili yılda KDV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü söylenebilir.

2001 yılında kriz yaşanmasına rağmen geçen yıla göre vergi gelirlerinde artış gerçekleşmesinde Makroekonomik Programın hedeflerine ulaşabilmek ve depremin zararlarını telafi edebilmek amacıyla 2000 yılında alınan vergi önlemlerinin bazılarının uygulama süresinin 2002 yılı sonuna dek uzatılmasının yanı sıra akaryakıt tüketim vergisi miktarlarının ve KDV oranlarının artırılması etkili olmuştur (DPT, 2003a:47).

2.3.3.3. 2002-2008 Dönemine İlişkin Değerlendirme

2002 yılında vergi idaresinin yeniden yapılandırılması ve vergi politikasının yeniden şekillendirilmesi amacıyla 2002 ile 2004 döneminde vergi alanında

yapılacak düzenlemeleri kapsayan vergi stratejisi hazırlanarak uygulanmaya başlanmıştır. Bu kapsamda, 1 Ağustos 2002 tarihinden itibaren ÖTV uygulanmaya başlamış ve 16 adet fon ve vergi kaldırılmıştır. Yine Aralık 2002’de KDV ile ilgili bir düzenleme yapılmış ve %26 ve %40’lık yüksek KDV oranları kaldırılmıştır (DPT, 2003b:3-4, 75).

2001 yılındaki krizden sonra ekonomimiz önemli bir daralmayla yüz yüze gelmiştir. Öte yandan, dünya konjonktüründe yaşanan gelişmelerden dolayı ekonomide artan belirsizlikler, bahse konu daralmanın daha da artmasına yol açmıştır. Ancak, finansal krizden sonra uygulanmaya başlayan ve 2002 yılının başında da üç yıl süreli yeni bir ekonomik programa dönüştürülen makroekonomik politikalar ve yapısal reformlarla birlikte ekonomide ciddi bir canlanma süreci başlamıştır. Yurt içi nihai talepteki canlanma sınırlı düzeyde gerçekleşirken, büyüme temelde stok değişimi ile dış talep kaynaklı olmuştur. 2002 yılında toplam yurt içi nihai talepte %1,7’lik bir artış yaşanmıştır (DPT, 2003b:3).

2002 yılında krizden çıkmak amacıyla önemli adımlar atan Türkiye ekonomisi, 2003 yılından itibaren küresel ortamın da desteğiyle güçlü bir büyüme sürecine girmiştir. Makroekonomik istikrarı devamlı hale getirecek, ekonomiyi esnek, etkin ve üretken bir yapıya büründürecek yapısal reformlarla birlikte uygulanmaya başlayan sıkı para ve maliye politikaları, ekonomide güven ve istikrarı büyük ölçüde sağlamıştır. 2002-2007 döneminde yüksek büyüme oranları gerçekleşmiş, ihracatta ve üretimde yüksek oranlı artışlar sağlanmış, enflasyon oranları düşmüş, mali disiplin göreceli de olsa sağlanmıştır. Yapısal olarak büyüme dönemlerinde cari açığı da artan Türkiye ekonomisinde, kriz öncesi dönemde küresel likidite bolluğu sayesinde finansman sorunu yaşanmamıştır (Acar, 2013:17).

2003 yılı Mart’ında ayında Irak Savaşının yarattığı belirsizlik ortamının etkisiyle ekonomideki gidişata yönelik endişelerde artış olmuştur. Bu dönemde, mali piyasalarda oluşan dalgalanmalar üretici, tüketici ve yatırımcı güvenini olumsuz etkilemiş ve harcamaların ertelenmesine yol açmıştır. Ancak, gerek Irak Savaşı’nın kısa sürede sona ermesi gerekse uygulanan politikalarla ekonomik programdan taviz verilmeyeceğinin ekonomik birimlerce anlaşılması, bu dönemden sonra mali piyasalarda istikrarın sağlanmasını ve ekonomiye duyulan güvenin artmasını

sağlamıştır. 2003 yılının ilk üç aylık dönemi dışında Türk lirasının yabancı para birimleri karşısında değer ve güç kazanması ile enflasyon oranlarındaki olumlu gelişmeler özel firmaların iyimser beklentilerini daha da artırarak enflasyon bekleyişlerini olumlu etkilemiş ve faiz oranlarının düşmesine neden olmuştur. Finansal piyasalardaki olumlu gelişmeler tüketici ve yatırımcı güvenine yansyarak özel tüketim ve yatırım harcamalarının artmasını beraberinde getirmiştir. Böylece, GSMH, 2003 yılının ilk üç çeyreklik döneminde geçen yılın aynı dönemine göre %5,2 oranında büyüme kaydetmiştir. Bu dönemde, stok birikimindeki artışla birlikte toplam yurtiçi talepte %8 oranında, toplam nihai yurtiçi talepte de %4,2 oranında artış gerçekleşmiştir. 2003 yılında ekonomideki büyümenin sürmesine karşın uygulanmakta olan sıkı maliye politikasına paralel olarak kamu tüketim ve yatırım harcamalarındaki gerileme, iç talepteki canlanmayı kısıtlayan etkenler arasındaki yerini almıştır (TCMB, 2004:18-19).

2004 yılının ilk yarısındaki yüksek büyüme oranı, dayanıklı tüketim mallarıyla makine-teçhizatlara yönelik yatırımlar başta olmak üzere genel olarak özel harcamalardaki yüksek oranlı artışlardan kaynaklanmıştır. Olumlu makroekonomik ortam tüketici güvenliğini artırmış, bu gelişmelere tüketici kredisi faiz oranlarının gerilemesi ve uzun vadelerde taksitlendirme imkânları da eşlik etmiştir. Bu durum özellikle dayanıklı ve yarı dayanıklı tüketim mallarına yönelik ertelenmiş harcamaları artırmıştır. Bu süreç, Türk lirasının yabancı para birimleri karşısındaki güçlü konumuna bağlı olarak ithalatın artmasıyla desteklenmiştir. Yatırımcı güvenindeki gelişme, ucuz ithal girdi avantajıyla birleşerek makine-teçhizat yatırım harcamalarında hızlı bir artışa neden olmuştur. Ancak, yılın üçüncü çeyreğinde, kamu bankaları tarafından tüketici kredilerine getirilen sınırlama, Hükümetin Kaynak Kullanımı Destekleme Fonunu artırma kararı, otomobil alımlarında uygulanan hurda teşvikinin yarı oranında azaltılması gibi iç talebi kısıtlayıcı tedbirlerin yanı sıra, ham petrol fiyatlarının uluslararası piyasalardaki yükselişinin yol açtığı belirsizlikler, tüketim talebini olumsuz etkilemiş ve kredi kullanımında yavaşlamaya yol açmıştır. Bu gelişmelerin yanında kasım ayında yapılan ÖTV artışının da etkisiyle, yurt içi otomobil satışlarının artış hızının gerilemesi ve son döneme ilişkin sanayi üretimi

gelişmeleri, tüketim talebindeki yavaşlamanın yılın bu çeyreğinde de devam ettiğini göstermektedir (TCMB, 2005:17-18).

Bu dönemde, toplam yurt içi talepte %15,3'lük artış sağlanırken, toplam nihai yurt içi talepte %15,7 artış gerçekleşmiştir. 2004 yılında, sıkı maliye politikası uygulanması kapsamında gerileme eğilimine giren kamu tüketim ve yatırım harcamalarının sınırlandırıcı etkisine rağmen, iç talepteki canlanma 2003 yılına göre hızlanmıştır (TCMB, 2005:21).

Türkiye ekonomisi, 2002 yılından itibaren yakaladığı büyüme eğilimini devam ettirerek 2005 yılının ilk üççeyreğinde de büyümesini sürdürmüştür. Uygulanan ekonomik program sonucunda, enflasyon oranlarındaki düşme eğilimi sürmüş ve artış hızı 2004 yılına kıyasla düşse de iç talepteki artış devam etmiştir (TCMB, 2006:23). İç talepteki artışın yavaşlaması, 2001 krizinden sonra oluşan ertelenmiş talebi takiben 2004 yılında ortaya çıkan özel tüketimdeki geçici artış temelinde meydana gelmiştir (Avrupa Komisyonu Türkiye 2005 İlerleme Raporu:49). Bu dönemde, toplam yurt içi talep %7,4 oranında artarken, toplam nihai yurt içi talepteki artış %9,5 olarak gerçekleşmiştir (TCMB, 2006:18).

2001 yılından başlayarak başarıyla sürdürülen enflasyonla mücadelede 2006 yılının ikinci yarısıyla birlikte ortaya çıkan güçlükler, 2007 yılında da devam etmiştir. 2006 yılının sonlarında %9,7 düzeyinde olan tüketici enflasyonu 2007 yılının sonunda %8,4 olarak gerçekleşmiş olmakla birlikte, 2006 yılından sonra 2007 yılında da belirlenen hedeflerin bir hayli üstünde seyretmiştir. 2002 yılından itibaren enflasyon üzerinde olumsuz etki yaratan enerji fiyatları bu etkiyi sürdürmekle beraber, yine 2002 yılından sonra sorun hâline gelen hizmet sektörü fiyat katılıkları durgunlaşan iç taleple birlikte görece bir yumuşama sergilemiştir. Ancak 2006 yılından itibaren ciddi bir arz yönlü şok olarak baş gösteren gıda fiyatları, olumsuz etkisini giderek artan bir biçimde 2007 yılında da devam ettirmiştir (Serdengeçti, 2019:1).

2002-2008 döneminde hesaplanan KDV esnekliklerinin değerlendirilmesini ise şu şekilde yapabiliriz:

2002 yılında GSYH artış oranı %46,42 olarak gerçekleşmiş; KDV tahsilatında ise %64 artış meydana gelmiştir. İlgili yılda hesaplanan esneklik oranı %1,38'dir. 2002 yılında KDV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü sonucuna ulaşılmaktadır.

2003 yılında GSYH'de %30,24'lük, KDV tahsilatında ise %32,5'lik bir artış meydana gelmiştir. Hesaplanan esneklik oranı ise %1,08 olmuştur. Bu yılda KDV'nin kısmen otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü sonucuna varılmıştır.

2004 yılında GSYH artış oranı bir önceki yıl artış oranının altında kalmış ve %23,29 olmuştur. Aynı yıl KDV artış oranı %26,98 olarak gerçekleşmiş, esneklik oranı ise %1,16 olarak hesaplanmıştır. Bu yılda da bir önceki yılda olduğu gibi KDV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü sonucu çıkarılmıştır.

2005 yılında hem GSYH hem de KDV tahsilat artış oranı, bir önceki yıl artış oranının altında kalmış ve GSYH'de %16,75, KDV tahsilatında ise %12,70 oranında artış meydana gelmiştir. Hesaplanan esneklik oranı ise %0,76 olmuştur. Dolayısıyla KDV'nin 2005 yılında otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediği söylenebilir.

2006 yılı GSYH artış oranı bir önceki yıl artış oranının birkaç puan üzerinde, %17,15 olmuştur. KDV tahsilat artışı ise %20,02 olarak gerçekleşmiştir. Esneklik ise %1,17 olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak, 2006 yılında KDV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü sonucuna varılmıştır.

2007 yılında GSYH artış oranı %11,56, KDV artış oranı ise %9,34 olarak gerçekleşmiştir. Esneklik oranı ise %0,81 olarak hesaplanmış ve dolayısıyla bu yılda KDV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Küresel krizin etkilerinin hissedilmeye başladığı 2008 yılında GSYH artış oranı %12,98 olmuştur. KDV artış oranı ise %8,30 olarak gerçekleşmiştir. Esneklik oranı ise %0,64 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla 2008 yılında KDV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediği sonucuna varılmıştır.

2002-2008 döneminde hesaplanan ÖTV esnekliklerinin değerlendirilmesini de şu şekilde yapabiliriz:

16 verginin yürürlükten kaldırılarak uygulanmaya başladığı 2002 yılında, ÖTV tahsilatında yüksek bir artış meydana gelmiş ve artış oranı %101,26 olmuştur. GSYH artış oranı ise %46,42 olarak gerçekleşmiştir. Esneklik oranı ise %2,18 olarak hesaplanmıştır. Bu oran, 2002 yılında ÖTV'nin güçlü bir otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü sonucunu ortaya koymaktadır.

2003 yılında GSYH artış oranı %30,24, ÖTV tahsilatı artış oranı ise %63,38 olmuştur. Esneklik oranı ise %2,10 olarak hesaplanmıştır. Bu oran, 2002 yılında olduğu gibi 2003 yılında da ÖTV'nin güçlü bir otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü sonucunu ortaya koymaktadır.

2004 yılında GSYH'de meydana gelen artış oranı %23,29, ÖTV'de meydana gelen artış oranı ise %20,48 olmuştur. Esneklik oranı ise %0,88 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla ÖTV'nin 2004 yılında otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediği sonucuna varılmıştır.

2005 yılında GSYH artış oranı %16,75, ÖTV artış oranı ise %25,14 olarak gerçekleşmiştir. Esneklik oranı ise %1,50 olarak hesaplanmış ve bu yılda ÖTV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü sonucuna ulaşılmıştır.

2006 yılında GSYH artış oranı %17,15 olmuştur. ÖTV artış oranı ise %11,99 olarak gerçekleşmiştir. Esneklik oranı ise %0,70 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla bu yıl içinde ÖTV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediği sonucuna varılmıştır.

2007 yılında GSYH artış oranı %11,56, ÖTV artış oranı ise %6,68 olarak gerçekleşmiş ve esneklik oranı %0,58 olarak hesaplanmıştır. 2007 yılında da 2006 yılında olduğu gibi ÖTV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediği sonucuna varılmıştır.

2008 yılında ise GSYH artış oranı %12,98, ÖTV artış oranı da %7,41 olarak gerçekleşmiş ve esneklik oranı %0,57 gibi düşük bir oran olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla 2008 yılında da önceki iki yılda olduğu gibi ÖTV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediği sonucuna varılmıştır.

2.3.3.4. 2008 Krizi ve Sonrası

ABD’de başlayan 2008 Krizinin ülkemize sıçramasının ardından, krizin etkilerini sınırlandırma ve iç talebi canlandırma amacıyla bir dizi vergi politikası önlemleri devreye sokulmuştur. Özellikle KDV ve ÖTV ile ilgili düzenlemelerle iç talebin canlandırılması amaçlanmıştır.

16 Haziran 2009 tarihli 1. Mükerrer Resmi Gazete de yayımlanarak yürürlüğe giren “Bazı Mallara Uygulanacak Katma Değer Vergisi ile Özel Tüketim Vergisi Oranlarının Belirlenmesine Dair Karar” alınmıştır. Buna göre (Demir, 2013:96);

- Motor silindir hacmi 1600 cm³ ’ü geçmeyen otomobillerde % 37’den % 18’e indirilen ÖTV oranı, % 27 olarak değiştirilmiştir.
- Üstü kapalı kasalı ticari araçlarda % 10’dan % 1’e indirilen ÖTV oranı, % 3 olarak arttırılmıştır.
- Açık kasalı ticari araçlarda % 4’ten % 1’e indirilen ÖTV oranı, % 2’ye çıkarılmıştır.
- Çekiciler, midibüsler, özel amaçlı taşıtlar ve kamyonlarda % 4’ten % 1’e indirilen ÖTV oranı ile otobüslerde % 1’den % 0’a indirilen ÖTV oranının aynı kalması kararlaştırılmıştır.
- Minibüslerde % 9’dan % 2’ye indirilen ÖTV oranı, % 4 olarak güncellenmiştir.
- 250 cm³ ’ü geçmeyen motosikletlerde % 22’den % 11’e indirilen ÖTV oranı, % 16’ya çıkarılmıştır.
- Beyaz eşyada % 6,7’den % 0’a indirilen ÖTV oranı, % 2 olarak belirlenmiştir.
- Mobilya ve bilgisayarda 30.06.2009 tarihine kadar % 18 yerine % 8 olarak uygulanması öngörülen KDV oranının süresi 3 ay daha uzatılmıştır.
- 15 Haziran 2009’a kadar geçerli olmak üzere, net alanı 150 metre kare ve üzerinde bulunan konutlarda KDV oranı %18’den %8’e indirilmiştir.

Görüldüğü gibi yukarıda ifade edilen KDV ve ÖTV indirimleri krizden büyük ölçüde etkilenen otomotiv, beyaz eşya, mobilya ve inşaat gibi sektörlerle yönelik uygulanmıştır (Tabar, Tokathoğlu, 2018:37).

2016 yılında küresel iktisadi faaliyetlerde görülen yavaşlama, jeopolitik ve siyasi olumsuzlukların etkisiyle büyüme, kriz sonrası en düşük seviyesine gerilemiştir. Bunun üzerine ekonomiyi tekrar canlandırmaya yönelik ihtiyati tedbirler alınmış; özel sektörle yapılan işbirliği ile finansman erişimini hızlandırma çabaları çerçevesinde krediler sağlanmış, vergilerde indirimler yapılmış, istihdam ve üretime yönelik teşvikler uygulamaya konulmuştur. Böylece 2017 yılı sonunda dış konjonktürdeki olumlu gelişmelerin de etkisiyle hedeflenenin üstünde %7,4'lük büyüme sağlanmıştır. Türkiye ekonomisi 2018 yılında küresel piyasadaki belirsizlikler, Türk lirasında Ağustos ayında yaşanan sert düşüş, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Türk lirasındaki değer düşüklüğünü ve enflasyondaki artışı engellemek amacıyla uyguladığı sıkı para politikası ve finansal koşullardaki sıkılaşmanın iç talep ve yatırımları olumsuz etkilemesi sonucunda 2017 yılına göre yavaşlayarak %2,6 düzeyinde büyümüştür (TOBB, 2019:3). 2018 yılında yıllık TÜFE artış oranı ise %20,30 olarak gerçekleşmiştir.

2018 yılında ekonomiyi canlandırmak ve kamu gelirlerini artırmak amacıyla da bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Bu çerçevede (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2018:30);”

- Akaryakıt pompa satış fiyatlarında tavan fiyat uygulama kararı alınmıştır. Petrol fiyatları ve döviz kuruna bağlı olarak rafineri fiyatlarında meydana gelen artış, akaryakıt ürünlerinden alınan maktu ÖTV tutarlarında indirim yapılarak karşılanmıştır.

- Enflasyonist etkisi yüksek tütün ve akaryakıt ürünlerinde fiyat artışını baskılayan vergi düzenlemeleri yapmıştır. Ayrıca, kredi kartı taksit miktarlarında, tüketici ve taşıt kredi vadelerinde iç talebi sınırlayacak yönde düzenlemelere gidilerek makro ihtiyati politikalar uygulamaya konulmuştur.”

Talepte meydana gelen düşüşü frenlemek ve iç talebi canlandırmak amacıyla, 535 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile binek otomobilleri ve beyaz eşyalarda, 536 sayılı Cumhurbaşkanı Kararıyla alkollü içeceklerde, 540 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile motosikletlerde uygulanan ÖTV oranı ve tutarlarında düzenlemeler yapılmış, mükerrer Resmi Gazete’de yayımlanan ÖTV (II) Sayılı Liste Uygulama

Genel Tebliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair 5 Seri No'lu Tebliğ'le engellilerin istisnadan yararlanarak satın alacakları binek otomobillerinin matrahlarına ilişkin artış açıklanmıştır (Ulu, Aracı, 2019:1).

2009-2018 yılları arasında hesaplanan KDV esneklik oranlarını ise şu şekilde değerlendirebiliriz.

2009 yılında küresel krizin etkisiyle GSYH çok düşük bir oranda, %0,44 oranında artış sağlanmıştır. Aynı yıl KDV tahsilatındaki artış ise %0,17 oranında olmuştur. Bu verilerle hesaplanan esneklik ise %0,39'dur. Dolayısıyla 2009 yılında KDV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediği sonucuna varılmıştır.

2010 yılında, alınan tedbirlerin de yardımıyla GSYH artış oranı %16,10 olarak, KDV tahsilatı artış oranı da %25,73 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl için KDV esneklik oranı ise %1,60 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla 2010 yılında KDV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

2011 yılında GSYH artış oranı %20,21, KDV tahsilatı artış oranı %26,31 olarak gerçekleşmiştir. Bu yıl için KDV esneklik oranı da %1,30 olarak hesaplanmıştır. 2011 yılı için KDV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek doğru olacaktır.

2012 yılında GSYH artış oranı %12,56, KDV tahsilatı artış oranı %7,96 olarak hesaplanmıştır. Bu yıl için KDV esneklik oranı da %0,63 olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılı için KDV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediğini söylemek yerinde olacaktır.

2013 yılında GSYH artış oranı %15,29, KDV tahsilatı artış oranı %20,09 olarak gerçekleşmiştir. Bu yıl için KDV esneklik oranı da %1,31 olarak hesaplanmıştır. 2013 yılı için KDV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

2014 yılında GSYH artış oranı %12,97, KDV tahsilatı artış oranı %5,38 olarak gerçekleşmiştir. Esneklik oranı ise %0,41 olarak hesaplanmıştır. 2014 yılı için KDV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediğini söylemek yerinde olacaktır.

2015 yılında GSYH'de %14,39 oranında, KDV tahsilatında ise %17,85 oranında artış meydana gelmiştir. Hesaplanan esneklik oranı ise %1,24 olmuştur. Dolayısıyla 2015 yılı için KDV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü söylenebilir.

2016 yılında GSYH'de %11,54, KDV tahsilatında ise %9,73 artış gerçekleşmiştir. Esneklik oranı da %0,84 olarak hesaplanmış ve dolayısıyla bu yıl için KDV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediği sonucuna varılmıştır.

2017 yılında GSYH artış oranı %19,09 olarak, KDV artış oranı ise %22,43 olarak gerçekleşmiştir. Esneklik oranı ise %1,18 olarak hesaplanmıştır. Bu yıl için KDV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

2018 yılına gelindiğinde ise GSYH artış oranı %19,14 olmuştur. KDV tahsilatındaki artış oranı ise %21,21 olarak gerçekleşmiştir. Hesaplanan esneklik oranı da %1,11 olmuştur. Dolayısıyla 2018 yılında KDV'nin düşük düzeyde otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

2009-2018 yılları arasında hesaplanan ÖTV esneklik oranlarını da şu şekilde değerlendirebiliriz.

2009 yılında GSYH'de çok düşük bir oranda, %0,44 oranında artış sağlanmıştır. Aynı yıl ÖTV tahsilatındaki artış ise %4,69 oranında olmuştur. Bu verilerle hesaplanan esneklik ise %10,65'dir. Dolayısıyla 2009 yılında ÖTV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü sonucuna varılmıştır.

2010 yılında, alınan tedbirlerin de yardımıyla GSYH artış oranı %16,10 olarak, ÖTV tahsilatı artış oranı da %33,16 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl için ÖTV esneklik oranı ise %2,06 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla 2010 yılında ÖTV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

2011 yılında GSYH artış oranı %20,21, ÖTV tahsilatı artış oranı %12,29 olarak gerçekleşmiştir. Bu yıl için ÖTV esneklik oranı da %0,61 olarak hesaplanmıştır. 2011 yılı için ÖTV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkün değildir.

2012 yılında GSYH artış oranı %12,56, ÖTV tahsilatı artış oranı %11,79 olarak hesaplanmıştır. Bu yıl için ÖTV esneklik oranı da %0,94 olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılı için ÖTV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediğini söylemek yerinde olacaktır.

2013 yılında GSYH artış oranı %15,29, ÖTV tahsilatı artış oranı %19,22 olarak gerçekleşmiştir. Bu yıl için ÖTV esneklik oranı da %1,26 olarak hesaplanmıştır. 2013 yılı için ÖTV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

2014 yılında GSYH artış oranı %12,97, ÖTV tahsilatı artış oranı %7,47 olarak gerçekleşmiştir. Esneklik oranı ise %0,58 olarak hesaplanmıştır. 2014 yılı için ÖTV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediğini söylemek yerinde olacaktır.

2015 yılında GSYH'de %14,39, ÖTV tahsilatında da %16,79 meydana gelmiştir. Hesaplanan esneklik oranı ise %1,17 olmuştur. Dolayısıyla 2015 yılı için ÖTV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü söylenebilir.

2016 yılında GSYH'de %11,54 artış olmuştur. ÖTV tahsilatındaki artış ise %15,16 olarak gerçekleşmiştir. Esneklik oranı da %1,31 olarak hesaplanmış ve dolayısıyla bu yıl için ÖTV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü sonucuna varılmıştır.

2017 yılında GSYH artış oranı %19,09 olarak, ÖTV artış oranı ise %14,82 olarak gerçekleşmiştir. Esneklik oranı ise %0,78 olarak hesaplanmıştır. Bu yıl için ÖTV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediğini söylemek mümkündür.

2018 yılına gelindiğinde de GSYH artış oranı %19,14 olmuştur. ÖTV tahsilatında ise geçen yıla göre %-1,25 azalış gerçekleşmiştir. Hesaplanan esneklik oranı da %-0,07 olmuştur. Dolayısıyla 2018 yılında ÖTV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediğini söylemek yerinde olacaktır.

Genel olarak konjonktürel esnekliği yüksek vergilerden olan KDV, özellikle daralma dönemlerinde karar vericilerin oran ve kapsam değişikliği yaparak ekonomik canlanmayı sağlamak amacıyla kullandıkları bir vergi olmuştur. Özellikle

2008 krizi ile 2018 resesyonunda, Türkiye’de de mobilya ve beyaz eşya gibi birçok ürün grubunda vergi indirimleri yapılmıştır. Türkiye’de uygulanmakta olan KDV, kanunda düzenlenen bazı istisnalar hariç bütün teslim ve hizmetleri vergi kapsamına almaktadır. Bunun yanı sıra, bazı durumlar hâriç tutulduğunda beyannamenin takip eden ayda verilmesi, vergilerin de aynı sürede ödenmesi gibi kısa dönemde yapılması gereken vergisel yükümlülükler barındırması da genel olarak KDV’nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmesini olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Ancak, esneklik oranları 2001 krizi yılında %1,11, 2008 krizi yılında %0,64 ve 2018 resesyonu döneminde %1,18 olarak %1’in üzerinde hesaplanmasına rağmen, bu oranlar gelir vergisi ve kurumlar vergisinin aksine güçlü bir görünüm göstermemektedir.

Türkiye’de uygulanan ÖTV de bazı durumlarda 15’er günlük çok kısa denebilecek vergilendirme dönemleri ve 10 gün gibi çok kısa süre sayılabilecek beyanname verme ve ödeme süreleri barındırmasına rağmen, bu vergilerin konjonktürel esnekliği oldukça düşük olduğundan, durum KDV’dekinden farklı gerçekleşmemiştir. 2008 krizi yılında %0,57, 2018 resesyon yılında ise %0,07 gibi oldukça düşük oranda hesaplanan esneklik oranları, bu vergilerin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediklerini göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇEŞİTLİ OECD ÜLKELERİNDE YER ALAN GELİR VE TÜKETİM VERGİLERİNİN OTOMATİK STABİLİZATÖR OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ VE TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle OECD'nin kuruluşuna, yapısına, amaçlarına, üye ülkelere ve Türkiye-OECD ilişkilerine yer verilecektir. Ardından, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve İtalya'nın vergi yapısına yer verildikten sonra bu ülkelerde uygulanan gelir ve tüketim üzerinden alınan vergilerin otomatik stabilizatör olarak değerlendirilmesine çalışılmıştır. Son olarak da Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve İtalya'da uygulanan gelir ve tüketim vergileri, otomatik istikrar sağlayıcı politika olma yönünden değerlendirilecektir.

3.1. OECD'YE GENEL BAKIŞ VE TÜRKİYE-OECD İLİŞKİLERİ

Bu başlık altında OECD'nin kuruluşuna, yapısına ve organlarına, işleyişine, amaçlarına, üye ülkelere ve Türkiye-OECD ilişkilerine yer verilmiştir.

3.1.1. Kuruluşu

Ekonomik İşbirliği Ve Kalkınma Teşkilatı (OECD, Organisation for Economic Co-operation and Development), 1961 yılında Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (OEEC) yerine geçmiş ve batılı ülkeler arasındaki işbirliğinin temel kurumlarından biri olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yıkıma maruz kalan Batı Avrupa ülkelerindeki ekonomik hasarın onarılması için Marshall Planı kapsamında Amerika Birleşik Devletleri tarafından yapılan yardımların dağıtılmasına yardımcı olmak ve Avrupa ülkeleri arasındaki ticari ödemeleri serbestleştirip geliştirmek amacıyla kurulan OEEC bir süre sonra fonksiyonlarını yitirmiştir. 1950'li yılların sonlarına doğru OEEC'ye üye ülkelerin bir kısmının Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kurmaları, OEEC üyeleri arasında imtiyazlı bir yapının oluşmasına neden olmuştur. 1950'li yılların sonlarına gelinirken dünya ekonomisi yeni sorunlarla karşı karşıya kalmış, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınma sorunları, dünya genelinde önemli bir yer edinir hale gelmiştir (Karbuz, 2005:24).

Bu ortamda Amerika Birleşik Devletleri başkanı, Fransa cumhurbaşkanı, İngiltere ve Batı Almanya Başbakanları, 1959 yılının Aralık ayında bir toplantı gerçekleştirerek, gelişmekte olan ülkelere uluslararası işbirliği çerçevesinde yardımda bulunulmasını tartışmışlardır. Gelecekte yapılacak işbirliğinin ortaya konulması maksadıyla 13 ülke ve Avrupa Topluluğu komisyonunun katılımıyla 13 Ocak 1959'da özel ekonomik komite bir araya gelmiştir. Komite içinde “dörtler

grubu” ismiyle anılan bir çalışma grubu oluşturulmuş ve OEEC’nin işlevlerinin devamı niteliğinde olan bir anlaşma taslağı hazırlamıştır. Grubun OEEC’nin günümüze uyarlanması hakkında hazırladığı rapor, 7 Nisan 1960 tarihinde yayınlanmıştır. Bu dönemde Batı Avrupa’nın yeniden imarı ve ekonomik açıdan güçlenmesi büyük ölçüde gerçekleşmiştir. Üye ülkeler konvertibiliteye geçmiş ve dış ticarete serbestleşmenin hayata geçirilmesinde hatırı sayılır mesafe alınmıştır. Bu gelişme, tek yönlü işleyen bir mekanizmaya karşılıklı çıkar esasına dayandırma gücü getirmiştir. Böylece OEEC'nin yeniden yapılandırılmasıyla ilgili konferans 24 Mayıs 1960 tarihinde düzenlenmiştir. OEEC'nin OECD'ye dönüştürme maksadıyla OECD'yi kuran anlaşma, 14 Aralık 1960'da Fransa'nın başkenti Paris'de imza altına alınmış, 30 Eylül 1961 tarihinde de teşkilat resmen faaliyetlerine başlamıştır (Karbuz, 2005:24).

Türkiye’nin de kurucu üyelerinden olduğu OECD, makroekonomik politikalar başta olmak üzere; ticaret, tarım, vergi, finans, rekabet, eğitim, sağlık, çevre, yatırım, sanayi, teknoloji, bilgi ve iletişim, ulaştırma, sektör bazlı kalkınma, istihdam ve sosyal güvenlik gibi hükümetlerin politika meydana getirdikleri çok kapsamlı bir yelpazede faaliyette bulunmakta ve bu konulara ilişkin tartışmaların yapılabildiği bir forum olarak da fonksiyon göstermektedir. OECD’nin asıl hedefi, yukarıda sayılan alanlarda üye ülkeleri en güncel veri ve analizler doğrultusunda oluşturulan en iyi politika seçenekleriyle donatmak; bu kapsamda küresel sorunlarla ilgili gerekli küresel çözümleri üretmektir. Bu yönüyle, OECD aynı zamanda analitik kapasitesi yüksek bir düşünce kuruluşu niteliği de taşımaktadır. Tarafsızlık, açıklık, cesaret, öncülük ve etiklik OECD’nin temel değerleri arasında yer almaktadır. OECD’nin merkezi Paris’tedir ve 36 üyesi bulunmaktadır. Ayrıca, Türkiye ile OECD, 31 Mayıs 2018 tarihinde Paris’te “OECD İstanbul Merkezi’nin” açılmasına ilişkin Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Yaklaşık 2.500 çalışanı bulunan ve 375 milyon Avro bütçeye sahip olan OECD her yıl geniş bir konu dağılımında 250’ye yakın rapor yayınlamaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2019).

3.1.2.Yapısı Ve Organları

Dünya ekonomisi içerisinde yaklaşık dörtte üçlük üretim payına sahip ülkelerin yer aldığı OECD, yaklaşımları ve çalışmaları ile dünya ekonomisinin seyri

ile ilgili sürekli olarak araştırma ve değerlendirmeler ortaya koyan, tavsiyeler veren uluslararası bir kuruluştur. Tecrübeli ve etkin Sekreterya'sının analitik ve istatistik faaliyetleriyle desteklenen bu çalışmalar, süreç içerisinde hem değişen şartlara uymayı hem de şartların değişmesine etkide bulunmayı bilmiştir. Örneğin, küreselleşme eğilimine paralel olarak, ekonomik ve sosyal konuları kendi aralarındaki etkileşimi göz önünde bulunduracak şekilde ele alan neredeyse tek örgütlenme OECD'dir. OECD'nin organlarını şu şekilde açıklayabiliriz:

➤ Konsey: OECD'nin çalışmalarını düzenleyen en üst organ Konsey'dir. Üye ülkelerde görevde bulunan maliye veya görevli bakanların katılımıyla bir araya gelen Konsey'de her ülke bir oya sahiptir. Her yıl sırası gelen üye ülkenin bakanı, bir yıllığına Konsey başkanlığı görevini icra eder. 7 kişilik bir "Yürütme Komitesi", Konsey üyeleri arasından seçilir. Üye ülkelerin Teşkilât nezdindeki Daimi Temsilcilerle birlikte Avrupa Birliği Komisyonu Temsilcisi de Konsey toplantılarına katılım sağlamaktadır. Yılda bir kez, G-7 zirvesi öncesinde olacak şekilde planlanan bir tarihte, Bakanlar düzeyinde toplanan Konsey, üye ülkelerin Dışışleri, Ekonomi, Maliye ve Ticaret Bakanlarını ve diğer ilgili Bakan ve üst düzey bürokratlarını bir araya getirmektedir. Bu toplantılar üye ülkelerle ilgili güncel konularda görüş alışverişinde bulunulmasına ve gerekli kararların alınmasına olanak tanımaktadır. Konsey, hem Teşkilâtın genel, hem de OECD bünyesinde faaliyet gösteren komitelerin bireysel yıllık çalışma programlarını onaylamaktadır (Akbulut, 2017).

➤ "İcra Komitesi: Konseyin her yıl atayacağı 14 üyeden oluşan İcra Komitesi, Teşkilatın amaçlarının gerçekleştirilmesine yardımcı olmak üzere kurulmuştur. Komite başkanı üyeler tarafından seçilmektedir. Gerektiğinde özel görevlerin yürütülmesi için de toplantıya çağrılabilir. Komite, düzenli toplantıları haricinde, nadiren, üst düzey hükümet yetkililerinin katıldığı özel oturumlar yapabilir.

➤ Komiteler ve Çalışma Grupları: Konsey, Teşkilatın a-maçlarını gerçekleştirmek için gerektiğinde yardımcı birimler kurabilir. Bu birimler genellikle Komite olarak adlandırılır. Komiteler özel çalışmaları yürütmek veya özel sorunlarla uğraşmak üzere Çalışma Grupları kurabilirler.

Normal olarak tüm üye ülkeler Komite ve Çalışma Gruplarının üyesidirler. Fakat sadece bazı üye ülkelerin temsil edildiği sınırlı nitelikli olanları da vardır.

➤ Özel Çalışma Grupları: Türkiye ve Yunanistan'ın kalkınma çabalarının desteklenmesi için harekete geçirilebilecek yeterli ölçüde kamu ve özel yabancı kaynakların akışını sağlamada kullanılacak araçları araştırmak üzere, Temmuz 1962 tarihinde, iki çalışma grubu, ayrıca bu amaçla konsorsiyumlar kurulmuştur. Konsorsiyumlar, Türkiye ve Yunanistan'ın ekonomik kalkınmalarına kredi ve bağışlar ve başka yollarla katkıda bulunmak için üye ülkeler ve kuruluşların fiilen oluşturdıkları birimler olarak düşünülebilir” (Ekodialog, 2019).

3.1.3. Amaçları

“OECD’nin amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- Ekonomik büyüme, mali istikrar, ticaret ve yatırım, teknoloji, yenilik, girişimcilik ve kalkınma alanlarında işbirliği yoluyla refahın sağlanması ve yoksullukla mücadele konularında hükümetlere yardımcı olmak.
- Ekonomik ve sosyal gelişme ile çevrenin korunması arasındaki dengeyi gözetmek.
- Herkes için iş imkânı yaratılması ve sosyal eşitlik ile etkin ve sağlıklı bir yönetim gerçekleştirilmesi.
- Yeni gelişme ve sorunları anlamak ve bunlara çözüm üretmek konularında hükümetlere tavsiyelerde bulunmak.”

Paris Anlaşması’nın 1. maddesinde de OECD’nin üç temel amacı aşağıdaki şekilde belirlenmiştir;

- Üye ülkelerde kendi kendine yeterli en yüksek ekonomik gelişme ve istihdamı sağlamak, bu esnada mali istikrarı korumak,
- Üye olan ve olmayan ülkelerde ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmak (Karbuz, 2005:26).

OECD'nin çalışma yaptığı ve bu konularda komiteler kurduğu başlıca çalışma alanları şu şekilde sıralanabilir (Akbulut, 2017):

- “OECD Üyesi Ülkelerin Ekonomik Durumlarını Düzenli Aralıklarla İnceleme
- Çevre
- Gıda Güvenliği
- Tarım ve Balıkçılık
- Biyoteknoloji
- Rekabet ve Düzenleyici Reform
- İyi Yönetim
- Rüşvetle Mücadele
- Sürdürülebilir Kalkınma
- Eğitim
- Ticaret ve Elektronik Ticaret
- İşgücü ve İşsizlik
- Enerji
- Sanayi
- Maliye ve Yatırım
- Ekonomik Büyüme
- Sağlık
- Enformasyon ve İletişim Teknolojileri
- Sigortacılık
- Uluslararası Göç
- Kara Paranın Aklanması ile Mücadele
- İstatistikî Veriler
- Vergi
- Ulaştırma”

3.1.4. Üye Ülkeler

Türkiye’nin de aralarında bulunduğu kurucu ülkeler listesinde Belçika, Avusturya, Danimarka, Almanya, Fransa, Yunanistan, İzlanda, İtalya, İrlanda, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, Norveç, İspanya, İsviçre, İsveç, Türkiye, İngiltere

Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri yer almaktadır. son olarak 2018 yılında Litvanya'nın katılımıyla üye sayısı 36'ya yükselen OECD'nin üyeleri şu şekildedir.

Tablo 3.1: OECD Üye Ülkeler Ve Üyelik Tarihleri

Ülke	Üyelik Tarihi	Coğrafi konum
Avustralya	1971	Okyanusya
Avustralya	1961	Avrupa
Belçika	1961	Avrupa

Kanada	1961	Kuzey Amerika
Şili	2010	Güney Amerika
Çek Cumhuriyeti	1995	Avrupa
Danimarka	1961	Avrupa
Estonya	2010	Avrupa
Finlandiya	1969	Avrupa
Fransa	1961	Avrupa
Almanya	1961	Avrupa
Yunanistan	1961	Avrupa
Macaristan	1996	Avrupa
İzlanda	1961	Avrupa
İrlanda	1961	Avrupa
İsrail	2010	Asya
İtalya	1962	Avrupa
Japonya	1964	Asya
Güney Kore	1996	Asya
Letonya	2016	Avrupa
Litvanya	2018	Avrupa
Lüksemburg	1961	Europe
Meksika	1994	Kuzey Amerika
Hollanda	1961	Avrupa
Yeni Zelanda	1973	Okyanusya
Norveç	1961	Avrupa
Polonya	1996	Avrupa
Portekiz	1961	Avrupa
Slovakya	2000	Avrupa
Slovenya	2010	Avrupa
İspanya	1961	Avrupa
İsveç	1961	Avrupa
İsviçre	1961	Avrupa
Türkiye	1961	Asya
Birleşik Krallık	1961	Avrupa
Amerika Birleşik Devletleri	1961	Kuzey Amerika

Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019.

3.1.5. Türkiye-OECD İlişkileri

OECD'nin kurucu 20 üyesi içerisinde yer alan Türkiye'nin bu üyeliği uzun süre siyasi nedenlerle açıklanabilir bir nitelikte iken, son yıllarda giderek teşkilatın gerçek işlevlerine uygun ekonomik bir içerik kazanma yolunda ilerleme sağlamıştır.

Türkiye diğer üyeler gibi OECD'nin program, politika ve önceliklerinin oluşturulmasına katkı sağlamaktadır. Kuruluşun oybirliği sistemi esasında faaliyet göstermesi bir anlamda her üyenin ortak çıkarların arayışında kendi çıkarlarının da göz önünde bulundurmasını sağlamasına olanak tanımaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2019).

“1960’tan 1980’li yıllara kadar geçen süre zarfında ülkemizin OECD’ye olan ilgisi daha çok 12 Temmuz 1962 tarihinde oluşturulan, ülkemizin ekonomik durumunun her yıl görüşüldüğü ve mevcut olanaklar ölçüsünde yapılacak yardım miktarının belirlendiği “Türkiye’ye Yardım Konsorsiyumu’nun” çalışmaları üzerinde yoğunlaşmıştır. Konsorsiyumun yanı sıra, ülkemizin aktif bir şekilde iştirak ettiği diğer bir çalışma da 17 Mayıs 1978 tarihinde ülkemizin artan dış borçlarının daha iyi yönetilmesinin sağlanması için oluşturulan “Türkiye’nin Dış Borçları Çalışma Grubu’nun” faaliyetleri olmuştur. Konsorsiyumun ve söz konusu Çalışma Grubu’nun görev sürelerinin sona ermesiyle birlikte 1980’li yılların ortalarından 2000 yılına kadar ülkemizin OECD’ye olan ilgisinde de göreceli bir azalma olduğu söylenebilir. 2000’lerden itibaren ise, ulusal reform süreciyle de irtibatlı olarak OECD’yle olan ilişkilerimizde tekrar bir canlanma kaydedilmeye başlanmıştır. Son dönemde daha fazla sayıda ulusal kurum ve kuruluşumuzun OECD’nin çalışmalarına iştirak etmektedir. Ulusal kurum ve kuruluşlarımız kendi görev alanlarına giren konuları izlemekte, katkıda bulunmakta ve bu çalışmalardan yararlanmaktadır. Düzenleyici kurumlarımızın da OECD çalışmalarına ilgilerinin artmakta olduğu gözlenmektedir” (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2019).

“Ülkemiz ve OECD arasındaki mevcut işbirliğinin en çarpıcı örneklerinden biri 1994 yılında OECD Konseyi’nin kararı ile kurulan OECD İstanbul Özel Sektörü Geliştirme Merkezi’dir. Merkez’de, Kafkasya, Orta Asya, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü’ne üye ülkeler, Akdeniz, Orta Doğu ve Güney Doğu Avrupa ülkeleri özel sektör ve hükümet temsilcilerinin katıldıkları eğitim programları OECD ve TİKA işbirliğinde düzenlenmektedir. Bugüne kadar yaklaşık 3000 kişi özel sektöre ilişkin yasal ve yapısal alanlarda Merkez’de eğitim almıştır. Merkez, OECD normlarının yukarıda sayılan bölgelerde yayılmasına ve bölge özel sektörler arasında işbirliğinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Merkez’in, bölgesel anlamda, özel

sektörler arasında işbirliğinin artması, Orta Asya ve Kafkasya'daki ülkelerin ekonomik ve siyasal anlamda bağımsızlıklarını güçlendiren ve dünya ekonomisiyle bütünleşmelerini sağlayan bir işlevi bulunmaktadır. OECD'nin Orta Asya ve Kafkaslar bölgesine ilgisini artırmasının, bir anlamda İstanbul Özel Sektörü Geliştirme Merkezi'nin de önümüzdeki dönemde etkinliğini ve OECD içerisindeki görünürlüğünü artıracakı düşünülmektedir” (Akbulut, 2017).

Bugün ülkemiz dünya ve özellikle Batılı ekonomilerle entegrasyon bağlamında önemli mesafe almış durumdadır. Ülkemizin ana hedeflerinden biri, serbest piyasa ve rekabet ilkeleri doğrultusunda söz konusu dışa açılma ve bütünleşme sürecine ivme kazandırmaktır. Bu görüş altında, OECD üyeliğimizin değeri daha da artmıştır. Üyeliğimiz, her şeyden önce, uluslararası ekonomik alanda giderek hızlanan gelişmeleri yakından takip etme ve Batılı ortaklarımızla beraber ortak politika tespitlerinin yapılmasına katkı sunma imkânı sağlamaktadır. Daha da önemlisi, OECD'nin çağımızın ihtiyaçlarına hızlı bir şekilde yanıt bulmasını bilen bilgi ve beyin gücü ve donanımından daha çok faydalanmamız, politikalarımızın daha sağlıklı ve etkin şekilde yürütülmesini kolaylaştırmaktadır. Günümüz dünyasının karşılıklı bağımlılık esasına dayanan uluslararası düzeninde, iç ve dış ekonomi politikaları arasındaki farklılıklar gün geçtikçe azalmıştır. Bu bakımdan, en ileri ve çağdaş ülkelerle beraber yer aldığımız OECD'nin ulusal çapta dengeli ve sürekli ekonomik gelişme gayretlerimizde çok önemli bir referans kaynağı ve rehber niteliğinde bir ortam niteliği taşıdığı şüphesizdir (Akbulut, 2017).

Ülkemiz, 26 yıl aradan sonra 2012 yılında OECD Bakanlar Konseyi Başkanlığını deruhte etmiştir. Ülkemiz 2013 yılında Eğitim Bakanları, Evrensel Sağlık Kapsayıcılığı Bakanlar Konferansı, Bilgi Ekonomisi Küresel Forumu gibi önemli OECD toplantılarına ev sahipliği yapmıştır. Ayrıca, OECD çatısı altında faaliyet gösteren Uluslararası Enerji Ajansı'nın 2013 Bakanlar Toplantısı'na ülkemiz başkanlık etmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2019).

3.2. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE GELİR VE TÜKETİM ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER VE OTOMATİK STABİLİZATÖR OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

ABD'de federal devletin yanı sıra, birçok eyalet, hatta yerel yönetimler, örneğin şehirler, federal devletin aldığı orandan çok daha düşük oranlarla olmak üzere tekrar vergi tahsil etmektedirler (Susam, Susam, 2004).

ABD kurulduğundan beri eyaletler vergilendirme haklarını sürekli korumuşlar, federal yönetim de bu hakkı kullanmalarını sürekli sağlamıştır. Ancak ABD Anayasasında eyaletlerin bu yetkileri kullanılmasıyla ilgili bazı sınırlayıcı düzenlemeler bulunmaktadır. Bu sınırlamaları şu şekilde sıralayabiliriz (Demir, 2008:280-281):

- “Dış ticaretten alınan gümrük vergilerini sadece federal yönetim tahsil eder.
- Eyaletler, vergilendirme yetkilerini sınırları dışında kullanamazlar.
- Eyaletler arasındaki ticarete karışamazlar. ABD, bir serbest ticaret bölgesidir.
- Vergilendirmeyi ırk, din ve milliyet gibi ayrımlara göre yapamazlar.”

Çalışmanın bu başlığı altında ABD'de gelir ve tüketim üzerinden alınan vergiler ana hatlarıyla açıklanacak, daha sonra da otomatik stabilizatör olarak incelenecektir.

3.2.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler Ve Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi

Bu bölümde ABD'de uygulanan gelir vergisi ve kurumlar vergisi ele alınacak ve son olarak otomatik stabilizatör olarak değerlendirilecektir.

3.2.1.1. Kişisel Gelir Vergisi

“Birçok eyalet, sınırları içinde ikamet eden ya da gelir elde eden mükelleflerden, federal kişisel gelir vergisinin haricinde gelir vergisi almaktadırlar. 43 eyalette geniş tabanlı kişisel gelir vergisi uygulanmakta, Alaska, Florida, Nevada, Güney Dakota, Teksas, Washington ve Wyoming eyaletleri ise kişisel gelir vergisi tahsil etmemektedirler. New Hampshire ve Tennessee eyaletleri ise tüm gelir yerine

sadece faiz ve kâr payı üzerinden gelir vergisi almaktadırlar. Eyalet kişisel gelir vergilerinde uygulanan esaslar genellikle federal kişisel gelir vergisi ile benzerlik göstermektedir. Eyalet vergilerinin hesabında, genellikle federal yıllık gelir vergisi beyannamesinde bildirilen toplam gelir esas alınır. Mükellefler, eyalet kişisel gelir vergisi beyannamelerini düzenlemek için önce federal kişisel gelir vergisi beyannamelerini düzenlerler. Eyaletin tahsil ettiği gelir vergisine ilaveten, mahalli yönetimler de eyalet kişisel gelir vergisi matrahı üzerinden düşük oranlı gelir vergisi almaktadırlar. Mükellefiyette genellikle ikamet esas alınmaktadır. Kişisel gelir vergisi oranları eyaletlere göre farklılık göstermektedir. Örneğin 2006 yılında beyan edilen, 2005 yılı gelirlerine uygulanan eyalet kişisel gelir vergisi oranlarından bazıları şöyledir: Alabama: %2-5; Arkansas: %1-7; California: %2-10,3; Kansas: %3,5-6,45; Michigan: %3,9; Washington DC: %5-9; Virginia: %2-5,75; Maryland: %2-4,75; Pensilvanya: %2,8 (Demir, 2008:281-282). Yedi eyalette ise gelir vergisi uygulanmamaktadır. Bu eyaletler, Florida, Alaska, Wyoming, Washington, Texas, Güney Dakota ve Nevada'dır" (Fay, 2019).

Federal yönetim gelir, harcama ve servetten alınan tüm vergileri değil daha çok gelir üzerinden alınan gelir vergisi, kurumlar vergisi, istihdam vergileri ile yetkisi dâhilinde yer alan dış ticaret vergilerini tahsil etmekte, bunun yanında özel tüketime konu olan bazı maddeler ile bireyler arasındaki karşılıksız transferleri vergilendirme kapsamına almaktadır. Federal vergiler, IRS (Internal Revenue Service) olarak adlandırılan ABD İç Gelir İdaresi ile Alkol, Tütün ve Gümrük İdarelerince tahsil edilmektedir. Federal yönetim tarafından tahsil edilen vergiler GSYİH'ye oran olarak yüksek, ancak sayı olarak azdır (Arıkan, 2010:34).

ABD'de gelir vergisi, vergiye tabi olan gelir sahibi tüm kişi ve kişi ortaklıklarından tahsil edilmektedir. Gelir tabanı geniş kapsamlı bir yapıdır. Hareket noktası brüt gelir olup, brüt gelir; "kaynağı ne olursa olsun tüm gelirler" şeklinde olabildiğince geniş kapsamlı olarak tanımlanmıştır. Vergilendirilebilir gelir hem kişiler hem de şirketler için brüt gelirden istisna, muafiyet ve indirimler düşüldükten sonra kalan kısım olarak belirlenmiştir. Bireyler için brüt gelir; maaş ve ücretleri, vergilendirilebilir faizi, kâr payını, sermaye kazançlarını (hisse senedi alım satım kazancı), kira gelirini, telif kazancını, emeklilik ikramiyelerini (bireysel emeklilik

hesapları dâhil), adi şirketten elde edilen ticari kazançları, ortaklıktan elde edilen geliri, gelir vergisi ödenmiş nafakayı (eğer daha önce indirilmişse), işsizlik ödemelerini, belirli bir sınırın üstündeki sosyal güvenlik kazançlarını ve diğer gelirleri içine alır. Birleşik Devletler’de yerleşik olanlar yabancı ülkelerde ödedikleri vergi için indirim hakkına sahip olmalarına rağmen dünya çapında elde ettikleri gelirler genel olarak vergiye tabidir (Karyağdı, 2006:16).

2018 yılına kadar farklı gelir gruplarına göre artan oranlı olarak %10, 15, 25, 28, 33, 35 ve 39,6 seviyesinde uygulanan gelir vergisi tarifesı, yapılan yasa değişikliğiyle 2018 yılından itibaren yine artan oranlı olarak aşağıdaki tabloda yer alan oranlarda uygulanmaya başlamıştır.

Tablo 3.2: ABD Gelir Vergisi Tarifesı, 2019.

Matrah (\$)	Vergi Oranı (%)
0 – 9,525	10
9,526 – 38,700	12
38,701 – 82,500	22
82,501 – 157,500	24
157,501 – 200,000	32
200,001 – 500,000	35
500,001+	37

Kaynak: Bankrate.com, 2019.

ABD’de mali yıl ile takvim yılı aynıdır. 1 Ocak’da başlayan mali yıl, 31 Aralık’ta sona erer. Gelir vergisinin %60’dan fazlası yıl içinde kesinti yapılarak peşin olarak tahsil edilmekte, 1/3’ü ise mali yılı takip eden yıl beyan edilmekte ve ödenmektedir (Demir, 2008:294).

3.2.1.2. Kurumlar Vergisi (Şirket Vergisi)

Kurumlar vergisinin mükellefleri tüzel kişilik sahibi ABD kurumlarıdır. Vergi kanunlarına göre anonim şirketler, sigorta şirketleri ve cemiyetler kurumlar vergisi mükellefidirler. Kurumlar vergisine tabi anonim şirketler ise Standart veya C Corporation olarak anılan kurumlardır. Bu tür şirketler ortaklarından ayrı, bağımsız birer hukuki varlıklardır ve ortaklar şirket borçlarından şahsen sorumlu değildirler. Ortaklar; sermaye hisseleri oranında sorumluluğa sahiptirler. Diğer kurum

türlerinden farklı olarak Standart veya C Corporation'ın kazancı üzerinden iki defa vergi ödenir. İlk olarak şirket, hem federal hem de eyalet düzeyinde kurumlar vergisi öder. Daha sonra şirket kazancı temettü olarak ortaklara dağıtıldığında, dağıtılan paylar, ortakların kişisel gelir vergisi beyannamelerine dâhil edilerek vergilendirilir (Aydın, 1999:15'den aktaran; Demir, 2008:294).

Birçok eyalet ise, federal kurumlar vergisinden ayrı olarak, kurum kazançları üzerinden eyalet kurumlar vergisi tahsil eder. Hâlihazırda 44 eyalet yönetim şirket gelir vergisi tahsil etmektedir. Verginin oranı bazı eyaletlerde artan oranlı tarife yapısına sahipken bazı eyaletlerde sabit oranlıdır (Örneğin Virginia: %6, Maryland: %7, DC: %9,975). Bazı eyaletler yatırımları kendi eyaletlerine çekmek için vergi oranlarını diğer eyaletlerden düşük tutmaktadırlar. Özellikle şirket gelir vergilerinde görülen bu olaya “vergilemede rekabet sistemi” denilmekte ve literatürde Tiebout Modeli olarak bilinmektedir (Demir, 2008:282). Eyalet hükümetleri ve yerel yönetimler %1 ila %12 arasında değişen gelir vergileri uygulayabilirler (TEB, 2019).

Kurumlar vergisi mükellefi bir kurum, vergiden muaf tutulmadığı sürece vergiye tabi bir gelir elde etmese de beyanname düzenlemek zorundadır. Mükellef kurumlar, beyannamelerini hesap döneminin bitimini takip eden üçüncü ayın 15. gününe kadar doldurmak zorundadırlar. Ödenecek vergi miktarını etkilememek şartıyla, 7004 sayılı formu düzenlemek yoluyla beyanname verme süresi altı aya kadar uzatılabilmektedir. Ancak vergi idaresi dilediği zaman 10 gün önceden yazıyla bildirerek bu süreyi kesme yetkisine sahiptir (Demir, 2008:289).

Şirketler ve diğer kurumlar vergilendirilebilir gelir (brüt gelirden izin verilen indirimleri yaptıktan sonra) için şirket gelir vergisi (kurumlar vergisi) beyannamesi vermek zorundadırlar. Diğer yandan şirketler, az vergi ödeme yönünde pek çok imkânlarla sahip olsalar da, bütün şirketlerin vergi ödemesini sağlamak amacıyla düzenlenmiş olan alternatif minimum vergiye tabidirler. Şirketler için vergi kesintisi sistemi yoktur. Bunun yerine şirketler 4'er aylık dönemler itibarıyla tahmini vergi (şirketlerin tahmini cari kazançları ya da bazı durumlarda önceki kazançları esas alınarak) ödemek zorundadırlar. Nihai beyannamelerinde ise daha önce ödedikleri bu vergileri dikkate alarak nihai vergi borçlarını hesaplarlar (Karyağdı, 2006:17). 2018

yılına kadar %15-%35 arasında artan oranlı olarak uygulanan federal kurumlar vergisi, yapılan yasa değişikliğiyle 2018'den itibaren %21 olarak uygulanmaya başlamıştır.

3.2.1.3. Kişisel Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisinin Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi

Bu bölümde, aşağıdaki tablolarda yer verilen ve 2008 krizinden önceki dönem, kriz dönemi ve krizden sonraki dönemde oluşan esneklik oranlarının hesaplandığı yıllarda, ABD ekonomisinde meydana gelen ve gelir ve kurumlar vergisi esneklik oranlarının açıklanmasına olanak sağlayan gelişmelere yer verilecektir.

Aşağıdaki tabloda, ABD'de 2007-2010 yılları arasında gerçekleşen GSYH artışı ile gelir vergisi tahsilat rakamları ve artış oranları ile esneklik hesaplamaları yer almaktadır.

Tablo 3.3: Gelir Vergisi Tahsilatının GSYH'ye Göre Esneklikleri (2007-2010)

YILLAR	GSYH (Milyon \$)	ARTIŞ (%) (1)	GELİR VERGİSİ TAHSİLATI (Milyon \$)	ARTIŞ (%) (2)	ESNEKLİK (%) (2/1)
2007	14.451.860	1,90	1.328.809	9,71	5,11
2008	14.712.845	1,81	1.422.903	7,08	3,92
2009	14.448.932	-1,79	1.102.302	-22,53	12,56
2010	14.992.052	3,76	1.154.323	4,72	1,26

Kaynak: stats.oecd.org sitesinden derlenmiş ve derlenen verilerle hesaplanmıştır.

Aşağıdaki tabloda, ABD'de 2007-2010 yılları arasında gerçekleşen GSYH artışı ile kurumlar vergisi tahsilat rakamları ve artış oranları ile esneklik hesaplamaları yer almaktadır.

Tablo 3.4: Kurumlar Vergisi Tahsilatının GSYH'ye Göre Esneklikleri (2007-2010)

YILLAR	GSYH (Milyon \$)	ARTIŞ (%) (1)	KURUMLAR VERGİSİ TAHSİLATI (Milyon \$)	ARTIŞ (%) (2)	ESNEKLİK (%) (2/1)
2007	14.451.860	1,90	386.119	-9,19	4,84
2008	14.712.845	1,81	249.394	-35,41	19,57
2009	14.448.932	-1,79	198.558	-20,38	11,39
2010	14.992.052	3,76	267.050	34,49	9,18

Kaynak: stats.oecd.org sitesinden derlenmiş ve derlenen verilerle hesaplanmıştır.

2008 yılı Eylül'ünde ayında ilk olarak ABD'de ortaya çıkan, ardından da bütün dünyayı etkisi altına alan küresel krizin temelinde tarihin en büyük gayrimenkul ve kredi balonu bulunmaktadır. ABD'de mortgage piyasasının hacmi yaklaşık 10 trilyon dolara ulaşmış ve bu şekliyle dünyanın en büyük piyasası haline gelmişti. İlk zamanlarda mortgage kredilerinin büyük çoğunluğu, yüksek kalitedeki müşterilere veriliyordu. Bunlara da prime mortgage adı veriliyordu. Zamanla krediler daha alt kalitedeki müşterilere de verilmeye başladı. Bunlara da subprime mortgage kredileri deniyordu. 2008 yılının ortalarında ABD'de subprime mortgage kredilerinin hacmi 1,5 trilyon dolar seviyesine yükselmişti. ABD'de faiz oranları geçmiş yıllarda son derece düşük seviyelerde seyrettiğinden, subprime mortgage kredilerini kullanan alt gelir grupları tercihlerini büyük ölçüde değişken faizli krediler yönünde kullanmışlardı (Eğilmez, 2009:66-67).

Bu esnada konut talebindeki artış inşaat sektöründe yatırımların ve konut fiyatlarının artmasına neden olmuştur. Konut fiyatlarında yaşanan artış, ihtiyaç bulunmadığı halde spekülative amaçla konut kredisi taleplerine neden olarak, ahlaki tehlike sorununa yol açmıştır. Bunun yanı sıra banka yöneticilerinin yüksek kâr ve prim beklentisiyle kredileri teşvik etmesi ve gerekli şartlara sahip olmayan kişilere de kredi verilmesi kriz sürecinde başka bir ahlaki tehlike oluşturmuştur (Er, 2011:316).

Kriz öncesi dönemde konut kredisi kullandıran bankalar, bu kredilere dayanarak türev finansal araçlar çıkarmış ve araçları piyasaya sürerek, kendilerine yeni fonlar yaratmışlardır. 2008 küresel krizinin oluşmasının temelinde, emlak fiyatlarının aşırı değerlenmesinin yanı sıra, bu kredilere dayanılarak yapılan türev işlemleri de yatmaktadır (Bocutoğlu ve Ekinci, 2009). Türev ürünler, şirketlerin başka işlemlerden doğan risklerini alışverişe konu edebilmelerini sağlayan sözleşmeler olarak tanımlanmaktadır. Bu sözleşmeler, mortgage kredisini kullandıranları bu krediyi kullananlar tarafından geri ödenmemesi riskini üçüncü kişilere, örneğin hedge fonlara devretmeye yarıyordu. Riski devreden kredi kuruluşları çok daha büyük riskler alabiliyor ve kredilerle doğal olarak türev ürünler katlanarak büyüyordu. Başlangıçta risk devrine yarayan ve bu açıdan sistemde bir sigorta görevi üstlenen türev ürünler, zaman geçtikçe kendileri birer risk ögesi olmaya başlıyorlardı (Eğilmez, 2009:68).

2006 yılının sonlarından itibaren alınan kredilerin yapısı sabitten değışkene dönünce ve kişilerin gelirlerinde de bu dönem içinde artış olmayınca, kredilerin ödenmesinde güçlükler meydana gelmiştir (Korkmaz ve Tay, 2010:5’den aktaran; Sancak ve Demirbaş, 2011:173). İnşaat sektöründe oluşan aşırı arz, talebin üzerinde gerçekleşmiş, borçlular borçlarını ödeyemez, bunlara kredi açanlar da zararlarını kapatamaz duruma gelmişlerdir (Blanchard, vd, 2009:8’den aktaran, Sancak ve Demirbaş, 2011:173).

Böyle bir ortamda bir balon oluşması ve bunun da patlaması kaçınılmazdı ve 2007 yılının Ağustos ayında “subprime mortgage” kredileri olayları başlatan kıvılcım oldu. Kredilerini ödeyemeyen alt gelir gurubundaki insanların evlerine el kondu, bu kredilerden oluşan tahvilleri en çok ellerinde tutan yatırım bankaları da iflas etti.158 yıllık Lehman Brothers ABD’nin en büyük şirket iflası olarak tarihteki yerini aldı (Adıgüzel, 2012).

“Nihayetinde, ABD’de aşırı miktarda şişen gayrimenkul fiyatlarının sönmesiyle başlayan ve 2006 yılından itibaren de ipotekli konut kredilerinin geri ödemelerinde yaşanan sorunlarla devam eden süreçte, kredi veren kuruluşlardan menkul kıymet ihraç edenlere kadar bir bütün olarak finansal sisteme duyulan güven tamamen sarsılmıştır. Ardından ABD gayrimenkul piyasaları kaynaklı bu kriz küresel bir finansal krize dönüşmüştür” (Korkmaz ve Tay, 2010:112).

ABD’deki subprime mortgage kredileri nedeniyle patlak veren finansal dalgalanmada ABD’nin sergilediği tutum ve uyguladığı politikalar tüm dünya piyasaları tarafından da yakından takip edilmiştir. Dalgalanmanın başında, FED’in para politikası kararları ile tedbirler almaya çalışan ABD, bu önlemlerin yetersiz olması, piyasalarda tedirginliğin sürmesi, durgunluk ihtimalinin baş göstermesi nedeniyle maliye politikası uygulamaları, yeniden yapılanma çalışmaları ve çeşitli düzenlemelerle dalgalanmanın negatif etkilerini ortadan kaldırmaya çalışmıştır (BDDK, 2008:3).

Bu kapsamda mali canlandırma paketleri devreye sokulmaya başlamıştır. Mali canlandırma paketleri talepte meydana gelen daralma ve üretimdeki düşüşe çare olarak görülmüş ve yasalaştırılmıştır. ABD’nin 2008 yılında açıkladığı birinci “mali

canlandırma” paketinin büyük bir kısmı bireyler ve ailelere geçici olarak para vermeyi kapsamaktaydı. Paketin temel özelliği, içeriğinin kamu harcamaları yerine daha çabuk sonuç almak için tüketicilere ve yatırımcılara vergi indirimleri sunması, ekonomide istenen canlanmayı oluşturmak için GSMH düzeyinde olması ve paketin geçici süreyle uygulanacak olmasıdır (Deniz, 2013:89). Bu paketle, konut ve ofis alımında ilgili gayrimenkul (mortgage) kredilerinden geri ödenemeyenlerin, Hazinece satın alınması hedeflenmiştir. Bu çerçevede önce 250 milyar dolar, daha sonra 100 milyar dolar ve üçüncü aşamada da 350 milyar dolarlık satın almalar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, bankacılık sektöründeki kuruluşların diğer geri dönmeyen kredilerine Hazine garantisi getirilmiştir (Özsoylu, Ünlükaptan ve Akdoğan, 2010:130’dan aktaran; Deniz, 2013:89).

“Tüketiciler için tasarlanan vergi indiriminin kapsamına yıllık brüt geliri 75.000 dolardan az olan bireyler ile yıllık brüt geliri 150.000 dolardan az olan evli çiftlerin girmesi kararlaştırılmıştır. Bireylerin vergilendirilebilir gelirinin ilk 6.000 doları, evli çiftlerin ise vergilendirilebilir gelirinin ilk 12.000 doları için % 10 oranında vergi indirimi öngörülmüştür. Buna göre; bireylere 600 dolara kadar, evlilere 1.200 dolara kadar vergi indirimi, ayrıca vergi indirimi kapsamına giren ailelere her çocuk başına 300 dolarlık vergi indirimi uygulanması planlanmıştır. Yatırımcılara sağlanan vergi indiriminin amacı ise; yatırımcıları yeni yatırımlar yapmaya teşvik etmek, işsizlere iş olanakları oluşturmak ve büyümenin istenen düzeyde devam etmesini sağlamak olduğu için bu yıl içinde alınan ekipmanın %50 oranında vergi indirimine tabi olması kararlaştırılmıştır” (BDDK, 2008:78).

Birleşik Devletlerde, Şubat 2009’da büyüklüğü 825 milyar dolar olan ikinci mali paket onaylanmıştır. Paketteki bu tutarın 525 milyar dolarlık bölümünün ilk iki yıl kullanılması ve 275 milyar dolarının vergi indirimi (185 milyar doları hane halkına, 90 milyar doları da firmalara sağlanan vergi indirimi) öngörülmekteydi (Barrell, 2009:40’dan aktaran; Karakurt, 2010:182).

14 Ekim 2008’de açılan üçüncü paket, bankaların sermayelerinin yükseltilmesine yönelik olmuştur. Bu paketle, bankalara 250 milyar dolar sermaye desteği sağlanmış, ABD Hazinesi, yıllık kâr payı almak yerine, sabit bir faiz oranı üzerinden, bankalardan öncelikli haklara sahip hisse senedi satın almıştır. Ayrıca

hazine, bu paket dâhilinde, Amerikan bankalarının kullandığı yeni kredilerin büyük bir kısmını sigortalamıştır. Citibank, JP Morgan, Bank of Amerika'nın da içlerinde yer aldığı dokuz büyük mali kurum, bu pakette yer alan şartları kabul etmiştir (Deniz, 2013:90).

Dördüncü paket ise Obama'nın başkan olarak seçilmesinin hemen ardından ilan edilmiştir. Bu paket 2,8 trilyon dolarlık bir büyüklüğe sahiptir. Obama'nın açıkladığı tedbir paketi özünde dört temel anlayışa oturtulmuştur. Bunlar;

- ABD'de istihdam yaratmak amaçlı acil eylem planı,
- Yoksul aileler için acil yardım planı,
- Kredi borcu bulunan ev sahiplerine yönelik eylem planı,
- Finansal krizi aşmak amacıyla tüm araçların kullanılmasıdır.

“Bu paketin, 838 milyar dolarlık bölümü, ekonominin yeniden istikrara kavuşmasını teşvik için kullanılması öngörülmüş, 100 milyar doları bulacak vergi iade ve muafiyetleri sağlanması planlanmıştır. Ayrıca altyapı yatırımlarına yönelik karayolları yapılması, enerji tasarruf tedbirleri alınması, işsizlere destek verilmesi öngörülmüştür. FED de, küçük ve orta büyüklükteki işletmeleri ve tüketici kredilerini desteklemek amacıyla ilave 800 milyar dolar likidite sağlama kararı almıştır” (Özsoylu ve Algan, 2011:131'den aktaran; Deniz, 2013:91).

Küresel krizle mücadele için peş peşe açıklanan para ve maliye politikası önlem paketlerinin, krizin etkilerini gidermede etkili olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim, 2009 yılında -3,5 oranında daralan ABD ekonomisi, 2010 yılında %3 büyüme hızı yakalamıştır.

Krizin bir diğer etkisi ise işsizlik oranları üzerinde oluşmuş, açıklanan önlem paketleri bu olumsuz etkiyi gidermede kısmen başarılı olmuştur. 2009-2010 yıllarında %10 düzeyine çıkan işsizlik oranı, 2011 yılında %9'a gerilemiştir.

ABD'de uygulanan gelir vergisinin 2007-2010 döneminde otomatik stabilizatör olarak değerlendirmesini ise şu şekilde yapmak mümkündür.

Krizden patlak vermesine bir yıl kala, 2007 yılında GSYH artış oranı %1,90 olmuştur. Gelir vergisi tahsilat artışı ise %9,71 olarak gerçekleşmiştir. Bu verilerle

esneklik oranı %5,11 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla, 2007 yılında gelir vergisinin iyi derecede otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

Krizin patlak verdiği 2008 yılında GSYH'ye meydana gelen artış %1,81 olmuştur. Aynı yıl için gelir vergisi artış oranı %7,08 olarak gerçekleşmiş ve esneklik oranı %3,92 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla 2008 yılında da gelir vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek doğrudur.

Krizin etkilerinin şiddetli olarak hissedildiği 2009 yılında GSYH %-1,79 oranında daralmış, gelir vergisi tahsilatında ise %-22,53 oranında azalış meydana gelmiştir. Aynı yıl için esneklik oranı ise %12,56 olarak hesaplanmıştır. Bu dönemde gelir vergisinin güçlü derecede otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek yerinde olacaktır.

Alınan tedbirler ve açıklanan önlem paketleriyle krizden çıkışın belirginleştiği 2010 yılında GSYH tekrar yükselme trendine girmiş ve %3,76 oranında artmıştır. Gelir vergisi tahsilatında ise %4,72'lik artış meydana gelmiştir. Hesaplanan esneklik oranı ise %1,26 olmuştur. Sonuç olarak, 2010 yılında gelir vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

ABD'de uygulanan kurumlar vergisinin 2007-2010 döneminde otomatik stabilizatör olarak değerlendirmesini ise şu şekilde yapmak mümkündür.

2007 yılında GSYH'de %1,90 artış meydana gelirken, kurumlar vergisi tahsilatında %-9,19 oranında bir düşüş yaşanmıştır. Aynı yıl için hesaplanan esneklik oranı ise %4,84 olmuştur. Dolayısıyla, 2007 yılında kurumlar vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

2008 yılı GSYH artış oranı %1,81 olmuştur. Kurumlar vergisi ise %-35,41 gibi yüksek bir oranda azalış göstermiştir. Esneklik oranı ise %19,57 olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak 2008 yılında kurumlar vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek yerine olacaktır.

2009 yılında GSYH'de %-1,79 azalış meydana gelmiş, kurumlar vergisi tahsilatında ise %-20,38 azalış meydana gelmiştir. Bu yıl için hesaplanan kurumlar

vergisi esneklik oranı ise %11,36 olmuştur. 2009 yılı için kurumlar vergisinin güçlü bir şekilde otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

2010 yılında GSYH pozitif yönde %3,76 oranında artmıştır. Kurumlar vergisi tahsilatı ise %34,49 oranında yüksek bir artış sağlamıştır. Bu dönemde esneklik oranı ise %9,18 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, bu yıl da kurumlar vergisinin güçlü bir şekilde otomatik stabilizatör fonksiyonu gördüğünü söylemek mümkündür.

Artan oranlı tarifeyle sahip olması, %70'e yakın kısmının aynı yıl içinde kaynaktan kesinti yoluyla tahsil edilmesi, beyannamenin mali yılı takip eden yıl içinde verilmesi, kalan verginin aynı süre içinde ödenmesi ile dünyanın en ileri vergi denetimi birimlerinden olan ABD İç Gelir İdaresi'nin (IRS) etkin denetimleri sonucu vergi kayıp ve kaçığının düşük düzeylerde olması, ABD'de uygulanan gelir vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görebileceğini göstermektedir. Türkiye'de olduğu gibi, 2008 krizi öncesinde, kriz döneminde ve kriz sonrası dönemde (2007-2010) gelir vergisi esneklik oranlarının %1'in bir hayli üzerinde hesaplanması, ABD gelir vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon yerine getirdiğini göstermektedir.

Kişisel gelir vergisi ile benzer niteliklere sahip olan kurumlar vergisi esneklik oranları d 2007-2010 döneminde %1'in bir hayli üzerinde hesaplanmıştır. Bu oranlar, ABD kurumlar vergisi sisteminin güçlü bir şekilde otomatik stabilizatör olduğunu göstermektedir.

3.2.2. Tüketim Üzerinden Alınan Vergiler Ve Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi

3.2.2.1. Perakende Satış Vergisi

Amerika Birleşik Devletleri'nde birçok türde tüketim vergisi bulunmasına rağmen geniş kapsamlı bir satış ve tüketim vergisi uygulanmamaktadır. Temel federal tüketim vergileri, “alkol ve tütün üzerinden alınan vergiler, petrol ve diğer yakıt vergileri, otoyol ve havalimanı inşası için kurulan tesis fonları ve telefon vergisidir” (Karyağdı, 2006:17).

Amerika Birleşik Devletleri, temel tüketim vergisi olarak KDV yerine perakende satış vergisi kullanan tek OECD ülkesidir. Ancak, ABD'deki perakende satış vergisi federal bir vergi değil; eyalet ve yerel yönetimlerce uygulanan bir vergidir. Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanan perakende satış vergileri ile KDV, OECD'nin sınıflandırmasında aynı kategoride, genel tüketim vergileri kategorisinde yer almaktadır (OECD, 2018).

Hâlihazırda 45 eyalet ve Columbia bölgesinde satış vergisi uygulanmaktadır. En yüksek ortalama kombine perakende satış vergisi oranlarının uygulandığı eyaletler Louisiana (%9.98), Tennessee (%9.46), Arkansas (%9.30), Alabama (%9.01), ve Washington'dur. (%8.92). En düşük ortalama kombine perakende satış vergisi oranlarının uygulandığı eyaletler ise Alaska (%1.76), Hawaii (%4.35), Wyoming (%5.40), Wisconsin (%5.42) ve Maine'dir (%5.5). Eyalet çapında perakende satış vergisi uygulamayan yerler ise Alaska, Delaware, Montana, New Hampshire ve Oregon'dur (Walczak, Drenkard, 2017:1).

Aşağıdaki tabloda ABD eyaletlerinde uygulanan vergi oranları yer almaktadır.

Tablo 3.5: ABD’de Eyalet Bazında Uygulanan KDV Oranları

Eyalet	Oran (%)	Eyalet	Oran (%)
Alabama	4	Mississippi	7
Alaska	0	Missouri	4,225
Arizona	5,6	Montana	0
Arkansas	6,5	Nebraska	5,5
California	7,25	Nevada	6,85
Colorado	2,9	New Hampshire	0
Connecticut	6,35	New Jersey	6,625
Delaware	0	New Mexico	5,125
Columbia Bölgesi	6	New York	4
Florida	6	North Carolina	4,75
Georgia	4	North Dakota	5
Hawaii	4	Ohio	5,75
Idaho	6	Oklahoma	4,5
Illinois	6,25	Oregon	0
Indiana	7	Pennsylvania	6
Iowa	6	Puerto Rico	11,5
Kansas	6,5	Rhode Island	7
Kentucky	6	South Carolina	6
Louisiana	4,45	South Dakota	4,5
Maine	5,5	Tennessee	7
Maryland	6	Texas	6,25
Massachusetts	6,25	Utah	4,85

Michigan	6	Vermont	6
Minnesota	6,875	Virginia	4,3
Mississippi	7	Washington	6,5
Missouri	4,225	West Virginia	6
Montana	0	Wisconsin	5
Nebraska	5,5	Wyoming	4

Kaynak: Walczak, Drenkard, 2017:4.

3.2.2.2. Özel Tüketim Vergisi

ÖTV, belirli bir malın üretimi, satışı veya kullanımıyla ilgili bir vergidir. ABD Federal Hükümeti; lastikler, telefon hizmetleri, hava yolculuğu, ulaştırma yakıtları, alkol, tütün ve ateşli silahlar gibi şaşırtıcı sayıda ürünün üretimi veya satışı için üreticilerden ve perakendecilerden tüketim vergileri toplar (Roach, 2010:7).

Çoğunlukla akaryakıt, uçak bileti, tütün, alkol ve sağlıkla ilgili mal ve hizmet satışlarından toplanan ve ürün bedellerinin içinde yer alan federal tüketim vergisi gelirleri, 2017'de 83,8 milyar dolar (federal vergi gelirleri toplamının yaklaşık %2,5'i) seviyesinde gerçekleşmiştir (Tax Policy Center, 2018).

Verginin tahsil yöntemi üründen ürüne değişmektedir. Kimi ürünlerde üretim aşamasında, kimi ürünlerde ise perakende satış aşamasında tahsil edilir. Özel tüketim vergileri içinde en büyük tahsilat, akaryakıt ürünleri üzerinden yapılmaktadır. Diğer ürünlerden alınan özel tüketim vergileri, düşük bir tutardadır. Tahsil edilen çoğu özel tüketim vergileri, genel bütçede bırakılmak yerine, belirli faaliyetlere tahsis edilmiş olan ve “federal trust funds” diye adlandırılan federal güven fonlarına aktarılmaktadır. 2018 yılı için tahsili beklenen ÖTV'nin %61'nin güven fonlarına, %39'unun ise genel fonlara aktarılması planlanmaktadır. Bu fonlardan en büyüğü, Karayolu Güven Fonu'dur. Karayollarının imarı ve bakımı amacıyla kullanılan bu fona aktarılan tutarlar, genellikle akaryakıt ürünleri, tır ve kamyonlar ile araç lastikleri üzerinden alınan özel tüketim vergilerinden sağlanmaktadır. İkinci en büyük fon olan Havaalanı ve Havayolu Güven Fonunun kaynağı ise, havacılık ile ilgili alınan özel tüketim vergileridir. Alkol ve tütün ürünlerinden alınan ÖTV ise genel fonlara aktarılmaktadır (Sherlock, Marples, 2018:15-16).

2013-2017 yılları arasında elde edilen ÖTV gelirlerinin dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3.6: 2013-2017 Yılları Arasında Elde Edilen Özel Tüketim Vergisi Gelirlerinin Dağılımı

Yıllar >	2013	2014	2015	2016	2017
Toplam ÖTV Tahsilatı	153.187	155.076	156.325	157.633	160.545
Alkollü Ürünler (Federal Devlet)	9.024	9.977	9.515	9.826	10.015
Tütün Ürünleri (Federal Devlet)	15.830	15.030	14.266	13.914	13.752
Diğer Özel Tüketim Vergileri (Federal Devlet)	33.712	34.743	35.892	36.406	36.782
Alkollü Ürünler (Yerel Yönetimler)	6.751	7.027	7.223	7.344	7.640
Tütün Ürünleri (Yerel Yönetimler)	17.430	17.260	17.234	17.623	18.924
Kamu Hizmetleri (Yerel Yönetimler)	28.231	27.777	27.384	27.167	26.620
Akaryakıt (Yerel Yönetimler)	42.209	43.262	44.811	45.353	46.812

Kaynak: stats.oecd.org, 2019.

3.2.2.3. Perakende Satış Vergisi ve Özel Tüketim Vergisinin Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi

OECD'nin tüketim üzerinden alınan vergiler sınıflandırmasında KDV ile ABD'de uygulanan perakende satış vergileri aynı kategoride yer almaktadır. Bu nedenle çalışmamızda, OECD veri tabanında yer alan ABD'ye ilişkin veri tablosundan 5000 kodunda yer alan “mal ve hizmet üzerinden alınan vergiler” satırında yer verilen rakamlar üzerinden değerlendirme yapılacaktır.

Bu bölümde, aşağıdaki tablolarda yer verilen ve 2008 krizinden önceki dönem, kriz dönemi ve kriz sonrası dönemde oluşan perakende satış vergisi ve ÖTV esneklik oranlarına ilişkin değerlendirmelere yer verilecektir.

Aşağıdaki tabloda, ABD'de 2007-2010 yılları arasında gerçekleşen GSYH artışı ile perakende satış vergisi tahsilat rakamları ve artış oranları ile esneklik hesaplamaları yer almaktadır.

Tablo 3.7: Perakende Satış Vergisi Tahsilatının GSYH'ye Göre Esneklikleri (2007-2010)

YILLAR	GSYH (Milyon \$)	ARTIŞ (%) (1)	PERAKENDE SATIŞ VERGİSİ TAHSİLATI (Milyon \$)	ARTIŞ (%) (2)	ESNEKLİK (%) (2/1)
2007	14.451.860	1,90	650.209	2,2	1,16
2008	14.712.845	1,81	646.993	-0,5	0,28
2009	14.448.932	-1,79	611.223	-5,5	3,03
2010	14.992.052	3,76	644.385	5,4	1,44

Kaynak: stats.oecd.org sitesinden derlenmiş ve derlenen verilerle hesaplanmıştır.

Aşağıdaki tabloda, ABD’de 2007-2010 yılları arasında gerçekleşen GSYH artışı ile ÖTV tahsilat rakamları ve artış oranları ile esneklik hesaplamaları yer almaktadır.

Tablo 3.8: Özel Tüketim Vergisi Tahsilatının GSYH'ye Göre Esneklikleri (2007-2010)

YILLAR	GSYH (Milyon \$)	ARTIŞ (%) (1)	ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ TAHSİLATI (Milyon \$)	ARTIŞ (%) (2)	ESNEKLİK (%) (2/1)
2007	14.451.860	1,90	137.346	-0,01	0,005
2008	14.712.845	1,81	133.895	-2,51	1,39
2009	14.448.932	-1,79	142.125	6,15	3,44
2010	14.992.052	3,76	145.304	2,24	0,60

Kaynak: stats.oecd.org sitesinden derlenmiş ve derlenen verilerle hesaplanmıştır.

Küresel krize karşı peş peşe açıklanan para ve maliye politikası önlem paketleri çerçevesinde talebi canlandırmak üzere faiz oranlarında yapılan indirimler, finansal kurumlara likidite sağlarken, vergi oranlarında yapılan indirimler de tüketicilerin satın alma gücünü ve reel sektörün yeni finansman olanaklarını oluşturmuştur (Yılmaz, 2013a:110).

“...ABD hükümeti, ekonomiyi tekrar canlandırmak ve durgunluk bekleyişlerinin önüne geçmek amacıyla genişletici maliye politikası önlemleri de almaya başlamıştır. Bu çerçevede 150 milyar dolar tutarında ekonomik büyüme

paketi açıklanmıştır. Ekonomik büyüme paketinin esas amacı, kısa dönemde harcamaya eğilimli kesimin tüketimini artırmak ve böylece yatırımı canlandırmak olduğu için, içeriğinde tüketicilere ek satın alma gücü sağlayacak ve yatırımcıları yeni yatırımlar yapmaya teşvik edecek vergi düzenlemeleridir (Paulson, 2008'den aktaran; BDDK, 2008:78). “Paketin temel özelliği; içeriğinin hükümet harcamaları yerine daha hızlı sonuç almak için tüketicilere ve yatırımcılara vergi indirimleri sunması, ekonomide istenen canlanmayı gerçekleştirmek için GSMH'nin %1'i seviyesinde olması ve paketin geçici süreyle uygulanacak olmasıdır. 150 milyar doların 100 milyarından tüketicilerin, 50 milyarından işletmelerin yararlanması planlanmıştır. Hükümetin öngörüsüne göre 130 milyon kişi bu paketten yararlanacak ve 500.000 kişilik yeni iş hacmi oluşturulacaktır. Söz konusu vergi indirimleri geçmiş yıla ait olduğu için, indirilmesi planlanan kadar vergi, tüketici ve yatırımcılara iade edilecektir. Dolayısıyla ekonomiye 150 milyar tutarında kaynak aktarılmış olacaktır. Vergi iadeleri Mayıs 2008 itibarıyla dağıtılmaya başlamıştır” (BDDK, 2008:78).

Genişletici politikalardan bahsettikten sonra, söz konusu dönemde tüketim vergilerinin otomatik stabilizatör olarak değerlendirmesini şu şekilde yapabiliriz.

Perakende satış vergisi yönünden değerlendirme:

2007 yılında GSYH artış oranı %1,90 olarak gerçekleşmiştir. Perakende satış vergisinde %2,20 oranında artış meydana gelmiş ve esneklik oranı %1,16 olarak hesaplanmıştır. Perakende satış vergisinin 2007 yılında otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü sonucuna varılmıştır.

2008 yılında GSYH artış oranı %1,81 oranında artmış, perakende satış vergisi tahsilatı ise %-0,50 oranında azalmıştır. Esneklik oranı ise %0,28 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla perakende satış vergisinin 2008 yılında otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediğini söylemek mümkündür.

2009 yılında GSYH'de %-1,79 azalma meydana gelmiştir. Perakende satış vergisi tahsilatında da %-5,5 oranında azalış gerçekleşmiştir. Esneklik oranı ise 3,03 olarak hesaplanmıştır. 2009 yılında perakende satış vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü söylenebilir.

2010 yılında GSYH %3,76 oranında artmıştır. Perakende satış vergisindeki artış ise %5,4 olmuş ve esneklik oranı %1,44 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla, 2010 yılı için perakende satış vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Özel tüketim vergisi yönünden değerlendirme:

2007 yılında GSYH artış oranı %1,90 olarak gerçekleşmiştir. ÖTV’de de %-0,01 oranında bir azalış meydana gelmiş ve esneklik oranı %0,005 olarak hesaplanmıştır. ÖTV’nin 2007 yılında otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediği sonucuna varılmıştır.

2008 yılında GSYH artış oranı %1,81 oranında artmış, ÖTV tahsilatı ise %-2,51 oranında azalmıştır. Esneklik oranı ise %1,39 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla ÖTV’nin 2008 yılında otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

2009 yılında GSYH’de %-1,79 azalma meydana gelmiştir. ÖTV tahsilatında da %6,15 oranında artış gerçekleşmiştir. Esneklik oranı ise %3,44 olarak hesaplanmıştır. 2009 yılında ÖTV’nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü söylenebilir.

2010 yılında GSYH pozitif yönlü %3,76 oranında artmıştır. ÖTV’deki artış ise %2,24 olmuş ve esneklik oranı %0,60 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla, 2010 yılı için ÖTV’nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediğini söylemek mümkündür.

Türkiye’deki uygulamanın aksine, ABD’deki perakende satış vergisi ile ÖTV geniş çapta uygulanmamaktadır. Bu nedenle, hesaplanan esneklik oranlarından da anlaşılacağı üzere, bu vergilerin otomatik stabilizatör olma gücü, gelir vergisi ile kurumlar vergisindeki kadar yüksek değildir. Nitekim gelir ve kurumlar vergisi esneklik oranları, incelenen her dönemde %1’in bir hayli üzerinde gerçekleşmesine ve esneklik özelliği göstermelerine rağmen, perakende satış vergisi esneklik oranları 2007 ve 2010’da %1,16 ile %1,44 gibi çok da yüksek olmayan bir oranda, kriz yılı olan 2008’de ise %0,28 esnek olmadığını gösteren bir oranda hesaplanmıştır.

Yalnızca 2009 yılında nispeten güçlü bir şekilde otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmüştür. ÖTV esneklikleri de 2007 yılında %0,005 ve 2010 yılında da %0,60 gibi çok düşük oranlarda gerçekleştirmiştir. Bu dönemlerde ÖTV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediğini söylemek güç olmayacaktır. Yine kriz yılı olan 2008'de %1,39 olarak gerçekleşmiş ve gelir vergisi ve kurumlar vergisinin bu yılda gösterdiği etkinin uzağında bir etki göstermiştir. Sadece 2009 yılında %3,44 gibi yüksek bir oranda hesaplanan ÖTV esneklik oranı, bu dönemde otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmüştür.

3.3. İNGİLTERE'DE GELİR VE TÜKETİM ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER VE OTOMATİK STABİLİZATÖR OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

İngiliz vergi sistemi, İngiltere, İskoçya (İskoçya'nın kendine özgü hukuk sistemi nedeniyle bazı farklılıklar gösterse de), Galler, Kuzey İrlanda ve İngiltere kıyılarındaki küçük adaların birçoğunda geçerlidir (Expatica, 2019).

Her ne kadar birçok kaynak Birleşik Krallık vergi sistemini karmaşık olarak nitelendirse de, çoğu kişi için Birleşik Krallık vergi sistemi oldukça kolay uygulanabilir bir yapıya sahiptir. Şöyle ki, İngiltere'de yaşıyor ve çalışıyorsanız veya İngiltere'de emeklilik maaşı alıyorsanız, genellikle İngiltere'de vergi ödemekle (vergi hesaplanırken ikamet durumuna ve bireysel duruma göre değişen) yükümlü olursunuz. İngiltere'de uygulanan temel vergi türleri; gelir vergisi, kurumlar vergisi, KDV, ÖTV, emlak vergisi, sermaye kazançları üzerinden alınan vergiler, veraset vergisidir. Bu vergilerin birçoğu, mükelleflerin ödeme gücüne göre alınan artan oranlı tarifeye sahiptir. ABD'de uygulanan sistemden farklı olarak, her birey ayrı mükellef olarak değerlendirilir ve eşler ile çocukların her biri ayrı beyanname vermek zorundadır. İngiltere'de her mükellefin vergi kimlik numarası benzeri ulusal sigortasına sahip olması gerekmektedir. İngiltere'de mali yıl, 6 Nisan ile takip eden yılın 5 Nisanı tarihleri arasında kalan dönemi kapsar (Expatica, 2019).

2005 yılında kurulan HMRC (Her Majesty's Revenue and Customs), hem doğrudan hem de dolaylı vergiler dâhil olmak üzere, kurumlar ve bireyler için

İngiltere vergi sisteminin tüm yönleriyle yönetiminden sorumlu olan İngiltere Devlet Dairesidir (UK Trade&Investment Office, 2019:22).

Bu kısımda İngiltere’de uygulanan gelir vergisi, kurumlar vergisi, KDV ve ÖTV ele alınacak ve bahse konu vergi türleri otomatik stabilizatör olarak değerlendirilecektir.

3.3.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler Ve Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi

Bu bölümde İngiltere’de uygulanan gelir vergisi ile kurumlar vergisi açıklanacaktır.

3.3.1.1. Gelir Vergisi

İngiltere’de Gelir vergisi ilk olarak Napolyon savaşları sırasında uygulandı ve 1842’de de sürekli bir vergi haline geldi. Şirketler, kurumlar vergisinin yürürlüğe girdiği 1965 yılına kadar gelir vergisi sisteminin bir parçasıydı. Kişisel gelir vergisi tarifesinin alt oranı, 1979-2007 hükümetleri döneminde %33’ten% 20’ye düşürülmüştür. Bu değişiklik, dolaylı vergilendirmeyi dolaysız vergilendirmeye tercih eden ve devlet harcamalarını azaltan Margaret Thatcher tarafından yapıldı (Office1, 2019).

Günümüzde, İngiltere’de gelir üzerinden alınan üç çeşit vergi vardır. Bunlar, gelir vergisi, sermaye kazançları vergisi ve veraset vergisidir. Bireylerin bu vergiler karşısındaki durumu, vatandaş ve/veya mukimlik esaslarına göre değişebilir. 6 nisan 2013 tarihinden beri uygulanan yasal mukimlik testi, Birleşik Krallık ve diğer bölgelerde fiziksel olarak bulunma ve bağlantı faktörleri temellidir. Sürekli olarak yurtdışında bulunan veya bir hesap dönemi içinde İngiltere’de 16 günden az ikamet eden bireyler, dar mükelleflerin vergilendirme usullerine tabi tutulurlar. Bir hesap dönemi içinde İngiltere’de 183 gün ve daha uzun bir süre bulunanlar ise tam mükelleflerin tabi tutulduğu vergilendirme rejimine tabi tutulurlar (Deloitte UK, 2015:25).

İngiliz vatandaşı olan ve İngiltere’de yerleşik bireyler, Birleşik Krallık vergi kanunlarına tabi olurlar ve ülke içinde elde edilsin edilmesin tüm kazanç ve iratlar

üzerinden vergilendirilirler. İngiltere vergi sisteminde gelir vergisini doğuran olay, bir vergilendirme dönemi içinde vergilendirilebilir gelirin mükellefler tarafından elde edilmesidir (HMRC Yıllık Rapor, 2016:164). Vergiye tabi gelir, ücret gelirleri (yan haklarla birlikte 8.500 £'u aşmamak şartıyla ücret gelirleri istisna kapsamındadır), ticari kazanç, tasarruf ve yatırımlardan sağlanan gelir, ülke içinde veya dışında emlak faaliyetinden elde edilen gelirler ve çeşitli gelirlerden oluşmaktadır (Deloitte UK, 2015:25).

Ancak, İngiltere'de elde edilen her gelir vergiye tabi değildir. Aşağıda gelir vergisinin konusuna giren ve girmeyen bazı unsurlar sıralanmıştır (Gov.uk, 2019):

Gelir vergisinin konusuna giren bazı gelir türleri:

- Ücret gelirleri,
- Serbest meslek kazancı (internet üzerinden veya uygulamalar yoluyla verilen hizmetler dahil),
- Emekli maaşları,
- Kira geliri (istisna sınırının üzerinde elde edilen gelirler),
- İşverence sağlanan fayda ve hizmetler
- Menkul sermaye iratları.

Gelir vergisinin konusuna girmeyen bazı gelir türleri:

- Serbest meslek kazancının ilk 1000 £'luk kısmı,
- Kira gelirinin 1000 £'u aşan kısmı,
- Bireysel Tasarruf Hesapları ve Ulusal Tasarruf Sertifikaları gibi vergi muaflığı hesaplarından elde edilen gelirler,
- Kurumlardan dağıttığı temettüleri,
- Piyango, loto gibi şans oyunlarından elde edilen kazançlar.

Ücretliler ile emeklilerin ödemesi gereken vergiler, Türkiye'deki stopaj uygulamasına benzer bir yöntemle işverenler veya emeklilik kuruluşları tarafından kesilerek vergi idaresine aktarılır. Bu yöntem PAYE (pay as you earn) adı verilir. Bu yöntemde, kişilere tanımlı vergi numaraları kullanılarak ne kadar kesinti

yapılacağı tespit edilir. Kesintiler yapıldıktan sonra kalan tutar hak sahibine ödenir (Gov.uk, 2019).

Mali işleri karmaşık olan (örneğin birkaç gelir unsurundan kazanç elde eden, serbest meslek kazancı sahibi olan veya yüksek tutarda gelir sahibi olan) mükellefler, gelir vergisi ile sosyal güvenlik payıyla ilgili beyanname vermek zorundadırlar. Ayrıca,

- 1000 £'un üzerinde serbest meslek kazancı elde eden,
- 2500 £'un üzerinde vergilendirilmemiş gelir (örneğin, bahşış, menkul kiralama) elde eden,
- Herhangi bir ortaklıkta hisse sahibi olan,

mükellefler de vergi beyannamesi vermek zorundadırlar. Geliri sadece emekli aylığından ibaret olanlar, aşağıda sayılanlar gibi başka bir gelir sahibi olmadıkları sürece beyanname vermek zorunda değildir: (Gov.uk, 2019).

- Kira geliri,
- Bahşış ve komisyon,
- Tasarruf, yatırım ve temettü geliri
- Yurtdışından elde edilen gelir.

12.500 £'a kadar olan gelirlerin vergiye tabi tutulmadığı İngiltere'de 2018-2019 mali yılında uygulanacak gelir vergisi oranları şu şekildedir.

Tablo 3.9: İngiltere Gelir Vergisi Tarifesi, 2019.

Gelir (£)	Vergi Oranı (%)
12.500'e kadar	0
12.501-50.000 arası	20
50.001-150.000 arası	40
150.000 ve üzeri	45

Kaynak: www.gov.uk, 2019.

3.3.1.2. Kurumlar Vergisi

1937'ye kadar, gelir vergisi için ayrı bir kurumlar vergisi uygulamaya alınmamıştır. 1937 yılında Milli Savunma Katkısı adı altında bir vergi uygulamaya

konmuş, ancak bu vergi gerçek kişiler ile sermaye şirketlerinin ticari gelirlerini de kapsadığı için gerçek bir kurumlar vergisi olarak nitelendirilmemiştir. Günümüz şartlarında uygulanmaya devam eden gerçek bir kurumlar vergisi uygulaması 1947'de uygulamaya konmuştur (OECD, 2018).

Kurumlar vergisi, Birleşik Krallık'da yerleşik şirketlerin, kamu kuruluşlarının ve tüzel kişiliği olmayan derneklerin küresel kazançlarından (Birleşik Krallık sınırları içinde ve dışında elde edilen kazançlarından) tahsil edilir. Birleşik Krallık'da yerleşik olmayan firmalar, yalnızca Birleşik Krallık sınırları içinde elde ettikleri kazançları üzerinden kurumlar vergisi öderler (Pope, Waters, 2016:28). İngiltere'de faaliyette bulunan şirketleri ilgilendiren diğer vergiler, stopaj vergisi, KDV, damga vergisi, arazi vergisidir. Bankaların bilançolarında belirli öz kaynak ve yükümlülükler için banka vergisi uygulanır. Deniz taşımacılığı şirketleri, tonaj vergisine tabi olmayı seçebilir ve özel vergi yasaları, Britanya kara sularında faaliyet gösteren petrol şirketleriyle ilgilidir. 1 Nisan 2015 itibariyle uygulanmaya başlayan yeni bir dağıtılmış kazanç vergisi, muvazaalı olarak Birleşik Krallık'dan yönlendirildiği düşünülen çokuluslu şirketlerin bazı kazançlarına uygulanır ((Deloitte UK, 2015:25).

Kurumlar vergisi için hesap dönemi 1 Nisan-31 Mart tarihleri arasındadır. Ülkede vergi oranı ise 2010 yılına kadar %28 olarak uygulanmaktaydı. Ancak, İngiliz Hükümeti, G20'de en rekabetçi vergi rejimini yaratma konusunda adımlar atmaya karar verdi ve kurumlar vergisi oranlarını uluslararası işletmeler için daha cazip hale getirmek için yeniden düzenledi. Oranları kademeli olarak 2011'de %26'ya, 2012'de %24'e, 2013'de %23'e, 2014'de %21'e, 2015'de %20'ye, 2017'de ise %19'a düşürdü. Hâlihazırda kurumlar vergisi oranı, OECD ülkelerinde uygulanan en düşük oran olan %19'dur. Bu oranın 2020'de daha da aşağı çekilerek %17 olarak uygulanması planlanmaktadır. Ancak, bankacılık alanında faaliyette bulunan şirketler, kurumlar vergisinin %8 üzerinde vergi ödemekle mükelleflerdir (UK Trade&Investment Office, 2019:3).

3.3.1.3. Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisinin Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi

Bu bölümde, aşağıdaki tablolarda yer verilen ve 2008 krizi öncesi dönem ile özellikle kriz dönemi ve kriz sonrası dönemde oluşan esneklik oranlarının hesaplandığı yıllarda, İngiltere ekonomisinde meydana gelen ve gelir ve kurumlar vergisi esneklik oranlarının açıklanmasına olanak sağlayan gelişmelere yer verilecektir.

Aşağıdaki tabloda, İngiltere’de 2007-2010 yılları arasında gerçekleşen GSYH artışı ile gelir vergisi tahsilat rakamları ve artış oranları ile esneklik hesaplamaları yer almaktadır.

Tablo 3.10: Gelir Vergisi Tahsilatının GSYH'ye Göre Esneklikleri (2007-2010)

YILLAR	GSYH (Milyon £)	ARTIŞ (%) (1)	GELİR VERGİSİ TAHSİLATI (Milyon £)	ARTIŞ (%) (2)	ESNEKLİK (%) (2/1)
2007	1.541.442	5,15	151.157	8,37	1,62
2008	1.579.796	2,49	154.516	2,22	0,89
2009	1.537.213	-2,70	145.838	-5,62	2,08
2010	1.587.466	3,27	147.019	0,81	0,25

Kaynak: stats.oecd.org sitesinden derlenmiş ve derlenen verilerle hesaplanmıştır.

Aşağıdaki tabloda, İngiltere’de 2007-2010 yılları arasında gerçekleşen GSYH artışı ile kurumlar vergisi tahsilat rakamları ve artış oranları ile esneklik hesaplamaları yer almaktadır.

Tablo 3.11: Kurumlar Vergisi Tahsilatının GSYH'ye Göre Esneklikleri (2007-2010)

YILLAR	GSYH (Milyon £)	ARTIŞ (%) (1)	KURUMLAR VERGİSİ TAHSİLATI (Milyon £)	ARTIŞ (%) (2)	ESNEKLİK (%) (%) (2/1)
2007	1.541.442	5,15	50.906	0,13	0,03
2008	1.579.796	2,49	45.900	-9,83	3,95
2009	1.537.213	-2,70	39.507	-13,93	5,17
2010	1.587.466	3,27	45.584	15,38	4,71

Kaynak: stats.oecd.org sitesinden derlenmiş ve derlenen verilerle hesaplanmıştır.

ABD’de başlayan kriz, ABD ile ticari ve finansal ilişkileri bulunan ve ülke talebine dayanan ülkelerin de krizden etkilenmesinin kaçınılmazlığını gözler önüne sermiştir (Yılmaz, 2013a:72). Yatırım ve ticaret ile küresel finansal piyasalardaki

gelişmelere çok açık olan İngiltere de 2008 yılının başında Northern Rock'ın kamulaştırılmasıyla birlikte, krizle yüz yüze gelmiştir (OECD, 2010:3). Küresel kriz ve beraberinde getirdiği fiyat şokları, İngiltere'de de daha çok ekonomik büyümeyi, finansal piyasaları ve emlak piyasasını olumsuz yönde etkiledi (HM Treasury, 2008:25).

Kısa ve orta vadede son derece zorlu bir ekonomik durumla karşı karşıya olan işletmelerin mevcut ekonomik sorunlarla mücadele edebilmelerini ve finansal istikrarı sağlamak amacıyla, KDV oranının geçici olarak düşürülmesi gibi önlemlerin alınacağı ve daha fazla kararlı adım atılacağı, Hükümet tarafından krizin ilk zamanlarında duyurulmuştur (HM Treasury, 2008:25).

İngiltere'de hükümet finansal piyasalarda devam eden istikrarsızlığın etkilerini gidermek amacıyla 8 Ekim 2008 tarihinde sekiz büyük bankayı kurtarmak için paket hazırladı. Bu düzenleme, ilk olarak; Abbey, Barclays, HBOS, HSBC, Lloyds TSB, Nationwide Building Society, Royal Bank of Scotland (RBS) ve Standard Chartered bankalarına 50 milyar sterlin (87 milyar dolar) tutarındaki likidite paketinden yararlanma olanağı getirdi (Balseven, 2009:182).

Eylül 2008'de ise kriz daha da yoğunlaştı ve sadece ayrı ayrı kurumların değil tüm bankacılık sisteminin çökme riski altında olduğu ortaya çıktı. Böyle bir durumun gerçekleşmesi, İngiltere'deki hane halkı ve işletmeler için de yıkıcı sonuçlar doğururdu. Bu nedenle Hükümet, sistematik çöküşü önlemek için kararlı bir şekilde müdahale etti. İlk olarak, likidite konusundaki endişeleri gidermek için İngiltere Merkez Bankasının mevcut Özel Likidite Programına en az 200 milyar £ sağlandı. Sonrasında, ödeme gücü ile ilgili sorunları gidermek için, Banka Sermaye Fonuna en az 50 milyar £ taahhüt edildi. Son olarak da finansman konusundaki endişeleri ele almak için bir kredi garanti planı oluşturulmuştur ((HM Treasury, 2008:43).

İngiltere'de 2007-2010 yılları gelir vergisi esneklik oranlarının değerlendirmesini şu şekilde yapabiliriz.

2007 yılında GSYH artış oranı %5,15 oranında gerçekleşmiştir. Gelir vergisi tahsilatı artış oranı ise %8,37 olmuştur. Bu yıl için hesaplanan esneklik oranı ise

1,62'dir. Dolayısıyla, 2007 yılında gelir vergisi otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

2008 yılında finansal krizin kendini hissettirmeye başlamasıyla GSYH artış hızı önceki yıla göre düşmüş ve %2,49 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yılda gelir vergisi tahsilatı %2,22 artmış, esneklik oranı ise %0,89 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, 2008 yılında gelir vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediğini söylemek mümkündür.

Krizin etkilerinin en yoğun hissedildiği yıl olan 2009'da GSYH'de %-2,70 oranında azalma olmuştur. Gelir vergisi tahsilatı ise %-5,62 oranında azalmıştır. Esneklik oranı ise %2,08 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla 2009 yılında gelir vergisinin güçlü bir şekilde otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

Krizden çıkışın kendini hissettirdiği yıl olan 2010'da ise GSYH artışı %3,27 olarak gerçekleşmiş, gelir vergisi tahsilatındaki artış oranı ise %0,81 olmuştur. Aynı yılda esneklik %0,25 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla bu yıl için gelir vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediğini söylemek mümkündür.

İngiltere'de 2007-2010 yılları kurumlar vergisi esneklik oranlarının değerlendirmesini şu şekilde yapabiliriz.

2007 yılında GSYH'de meydana gelen artış %5,15 olmuştur. Kurumlar vergisi tahsilatı ise özellikle finans kurumlarının finansal krizden etkilenmeleri nedeniyle %0,13 gibi düşük bir oranda artmıştır. Bu yıl için esneklik oranı ise %0,03 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla 2007 yılı için kurumlar vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

2008 yılında GSYH'deki artış oranı %2,49 olmuştur. Kurumlar vergisi tahsilatı ise %-9,83 oranında azalmış ve esneklik oranı da %-3,95 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla 2008 yılında kurumlar vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediğini söylemek doğru olacaktır.

2009 yılında GSYH %-2,70 oranında azalmış, kurumlar vergisinde ise %-13,93 oranında düşüş meydana gelmiştir. Esneklik oranı ise %5,17 olarak hesaplanmıştır.

Dolayısıyla 2009 yılında kurumlar vergisi otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmüştür.

2010 yılında GSYH artış oranı %3,27 olarak gerçekleşmiştir. Kurumlar vergisi artış oranı ise %15,38 olmuştur. Hesaplanan esneklik oranı ise %4,71'dir. Dolayısıyla 2009 yılında kurumlar vergisi otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmüştür.

İngiltere'de uygulanan gelir vergisinin beyanname ile beyan edilmesi, stopaj uygulamasının bulunması, beyanname verme sürelerinin uzun tutulmaması ve tahakkuk eden vergilerin vadelerinin kısa olması gibi nitelikleri gereği, otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmesi beklenir. Nitekim krizden önceki yıl olan 2007'de %1,62, krizin etkilerinin yoğun olarak kendini gösterdiği 2009 yılında %2,08 olarak hesaplanan esneklik oranları, bu yıllarda otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü göstermektedir. Ancak esneklik oranları 2008 yılında %0,89, 2010 yılında ise %0,25 olarak hesaplanmıştır. İngiltere gelir vergisi, bu yıllarda otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmemiştir.

Kurumlar vergisi yönünden genel bir değerlendirme yaparsak; gelir vergisi ile benzer niteliklere sahip olan kurumlar vergisi esneklik oranı 2007 yılında %0,03 olarak hesaplanmış ve otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmemiştir. 2008-2010 döneminde ise her yıl %3'ün hesaplanmış ve bu yıllarda güçlü bir otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmüştür.

3.3.2. Tüketim Üzerinden Alınan Vergiler Ve Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi

Bu bölümde İngiltere'de tüketim üzerinden alınan KDV ele alınacaktır.

3.3.2.1. Katma Değer Vergisi

KDV, 1973'de Ortak Pazar'a katılmasıyla İngiltere'de yürürlüğe giren bir Avrupa kökenli bir vergidir. Avrupa Topluluğu Direktiflerine göre kurulmuş ve İngiltere vergi hukukundaki yerini almış olan KDV ilgili mevcut mevzuat, 1994 tarihli KDV Yasasıdır. En önemli harcama vergilerinden olan KDV, ticari işlemler, ithalat ve mal/hizmet alımları üzerinden toplanmaktadır. Çoğu ticari işlem ise mal

veya hizmet arzını uhdesinde barındırır. İngiltere veya Man Adası'nda yapılan, vergiden muaf olmayan kişiler tarafından yapılan, iş sırasında yapılan veya istisna kapsamında bulunmayan teslim ve hizmetler, İngiltere'de KDV'ye tabidirler. Vergilendirilebilir kişi; bir şahıs, firma, şirket veya KDV yönünden mükellefiyet tesis ettirmesi gereken kişidir. Haklarında muafiyet veya düşük oranda vergiye tabi olma gibi özel bir düzenleme bulunmadıkça, tüm mal ve hizmetler genel orana tabidir. İngiltere'de üç ana KDV oranı vardır (HM Revenue & Customs, 2019):

- Genel oran olan %20 (04.01.2011 tarihine kadar %17'ydi),
- İndirimli oran olan %5,
- Bazı ürünlerde ise %0.

İndirimli orana tabi bazı mal ve hizmetler şu şekildedir.

- Karavanlar,
- Bağış ve yardımlar,
- Çocuk oto koltukları,
- Yapı işleri,
- Doğum kontrolü ürünleri,
- Enerji tasarrufu materyalleri,
- Otel ve benzeri konaklama hizmetleri,
- Yaşlı destek araç-gereçleri,
- Sigara bırakmaya yardımcı ürünler,
- Vergiden istisna bazı mal ve hizmetler şu şekildedir.
- Bahis oyunları ve piyangolar,
- Kulüpler ve dernekler,
- Spor ve eğlence yarışmaları,
- Eğitim ve mesleki eğitim hizmetleri,
- Sağlık hizmetleri.

KDV'de normal vergilendirme dönemleri üçer aylık dönemlerdir. Ancak gerekli görülen hallerde birer aylık vergilendirme dönemleri uygulanabilir. Ayrıca,

mükelleflerin talep etmeleri halinde, HMRC'ye başvuru yaparak özel vergilendirme dönemleri uygulanması talep edilebilir. Başvurusu uygun görülenlere, HMRC tarafından bir sertifika gönderilir ve kendilerine özel vergilendirme dönemleri tayin edilir (HM Revenue & Customs, 2019).

İngiltere'de hem aylık hem de üçer aylık dönemler itibariyle uygulanan KDV için beyanname verme ve ödeme süresi, vergilendirme dönemini takip eden ikinci ayın yedinci günüdür (AABRS Limited, 2019).

3.3.2.2. Katma Değer Vergisinin Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi

Tablo 3.12: Katma Değer Vergisi Tahsilatının GSYH'ye Göre Esneklikleri (2007-2010)

YILLAR	GSYH (Milyon £)	ARTIŞ (%) (1)	KATMA DEĞER VERGİSİ TAHSİLATI (Milyon £)	ARTIŞ (%) (2)	ESNEKLİK (%) (2/1)
2007	1.541.442	5,15	92.051	4,89	0,95
2008	1.579.796	2,49	92.012	-0,04	0,02
2009	1.537.213	-2,70	79.722	-13,36	4,96
2010	1.587.466	3,27	95.946	20,35	6,23

Kaynak: stats.oecd.org sitesinden derlenmiş ve derlenen verilerle hesaplanmıştır.

Krizden çıkış için, kurtarma paketleri ve likidite enjeksiyonları yanında makroekonomik önlemler de alınmıştır (Edmonds, Webb, Long, 2011:20):

- Bunlardan ilki, faiz oranlarının düşürülmesidir. Eylül 2008'de, faiz oranlarını düzenleme yetkisine sahip olan İngiltere Merkez Bankası Para Politikası Kurulu, %5 olan faiz oranlarını, son 300 yılın en düşük seviyesi olan %0,5'e çekmiştir. Bununla, piyasanın likidite ihtiyacının giderilmesi ve özel tüketimin artırılması amaçlanmıştır.

- KDV oranı, ekonomiyi canlandırmak amacıyla geçici olarak (1 Aralık 2008-31 Aralık 2009 arasında uygulanmak üzere yürürlüğe girmiş ancak daha sonra 1 Ocak 2010 tarihine kadar uzatılmıştır) %17,5'den %15'e indirilerek hane halkı ile özel sektöre 11 milyar pound harcama imkânı getirilmesi amaçlanmıştır.

İngiltere'de 2007-2010 yılları arası oluşan KDV esneklik oranlarını ise şu şekilde değerlendirebiliriz:

2007 yılında GSYH artış oranı %5,15 olarak gerçekleşmiştir. KDV artış oranı ise %4,89 olmuştur. Esneklik oranı ise %0,95 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla, 2007 yılı için KDV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediğini söylemek mümkündür.

2008 yılında GSYH'de %2,49 artış meydana gelmiş, KDV tahsilatında ise %-0,04 oranında azalış olmuştur. Bu yıl için esneklik oranı ise %-0,02 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla 2008 yılında KDV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediğini söylemek mümkündür.

2009 yılında GSYH'de %-2,7 oranında düşüş gerçekleşmiştir. Aynı yıl KDV tahsilatında da %-13,36 oranında azalma meydana gelmiş, esneklik oranı da %4,96 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla KDV'nin bu yıl için otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

2010 yılında ise GSYH'de %3,27, KDV tahsilatında ise %20,35 artış meydana gelmiştir. Esneklik oranı ise %6,23 olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak, 2010 yılı için KDV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

İngiltere'de uygulanan KDV, beyanname verme ve ödeme sürelerinin kısa olması yönlerinden otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmeyi etkileyen niteliklere sahiptir. Ancak özellikle 2007 ile kriz yılı olan 2008'de, esneklik oranlarının %0,95 ve %0,02 gibi %1'in altında kalan oranlarda hesaplanmış olması, bu verginin bu yıllarda otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediğini göstermektedir. Bu yılların aksine, 2009 ve 2010 yıllarında esneklik oranları sırasıyla %4,96 ve %6,23 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla KDV'nin bu yıllarda güçlü bir şekilde otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

3.4. İTALYA'DA GELİR VE TÜKETİM ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER VE OTOMATİK STABİLİZATÖR OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

İtalya'da ulusal düzeyde uygulanan vergi türleri şu şekildedir: gelir vergisi, kurumlar vergisi, KDV, hizmet vergisi ile ÖTV (International Living, 2019).

Ulusal düzeyde uygulanan ana vergilere ek olarak, yerel vergiler de İtalya vergi sisteminde yer almaktadır. Örneğin, gayrimenkul sahibi olan kişilerden alınan TASI (bölünmez hizmetler üzerindeki vergiler, örneğin sokak aydınlatmaları, güvenlik) bu vergi grubu içinde yer almaktadır (Universita Degli Studi di Brescia, t.y.).

Ayrıca, İtalya'da her bir vergi döneminde, üretilen ticari nitelikteki ürünlerin değeri üzerinden, IRAP adı verilen ve oranı %2,68 ile %4,97 arasında değişen bölgesel iş vergisi uygulaması vergi sistemi içerisinde yer almaktadır. Oranı bölgelere göre değişen bu vergi, 2008 yılında yapılan yasal düzenlemeyle %3,9 olarak belirlenmiş; 2009 yılında ise %4,25'e yükseltilmiştir. IRAP, Ulusal Sağlık Sistemi için temel gelir kaynağını temsil etmektedir. İtalya'da yerleşik olmayan şirketler, bu vergiyi yalnızca İtalya'da ürettikleri ticari nitelikteki ürünlerin değeri üzerinden öderler (Mainardi, t.y.:2).

İtalya'da vergi denetimleri ise özel birim olan mali polis (Guardia di Finanza) veya gelir idaresine (Agenzia delle Entrate) bağlı vergi müfettişleri tarafından yapılmaktadır (Transfer Pricing Italy, 2014).

Bu bölümde İtalya'da gelir ve tüketim üzerinden alınan vergiler incelenerek otomatik stabilizatör olma yönünden değerlendirilecektir.

3.4.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler Ve Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi

3.4.1.1. Gelir Vergisi

İtalya'da yerleşik olan kişiler gerek ülke içinde gerekse de yurtdışında elde ettikleri kazançların tamamı üzerinden gelir vergisine tabi tutulurlar. İtalya'da yerleşik olmayan kişiler ise sadece İtalya'da elde ettikleri kazançlar üzerinden gelir vergisine tabi tutulurlar. İtalya vergi kanunlarına göre yerleşik mükellef kavramı şu unsurları içermektedir: (Ubay, 2013:3).

- İtalya nüfusuna kayıtlı olmak
- İtalyan Medeni Kanununda tanımlandığı şekilde İtalya'da sürekli bir meskeni ya da işlerini yürüttüğü bir merkeze sahip olmak.

Artan oranlı gelir vergisi tarifesine sahip olan İtalya’da, altı gelir unsurundan sağlanan net gelirlerin toplanması sonucunda tespit edilen gelir vergisi matrahına uygulanan gelir vergisi oranı, isabet ettiği vergi dilimine göre değişiklik göstermektedir (Ubay, 2013:1). İtalya’da güncel vergi oranları ve uygulandıkları gelir dilimleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3.13: İtalya Gelir Vergisi Tarifesi, 2019.

Gelir (€)	Vergi Oranı (%)
15.000’e kadar	23
15.001-28.000 arası	27
28.001-55.000 arası	38
55.001 ve 75.000 arası	41
75.001 ve üzeri	43

Kaynak: PWC, 2019.

Yukarıdaki oranlara ek olarak bölgesel düzeyde de %0,9 ile %1,4 arasında değişen yerel gelir vergileri de hâlihazırda İtalya’da uygulanmaktadır (Ubay, 2013:9).

Gelir vergisi mükellefleri için vergilendirme dönemi bir takvim yılıdır. Bir takvim yılı içinde belli bir tutarın üzerinde gelir elde eden mükellefler gelir vergisi beyannamelerini doldurmak ve takip eden yılın 1 Mayıs ve 30 Haziran tarihleri arasında (elektronik beyannameler için 30 Eylül) ilgili makamlara teslim etmek zorundadırlar (IBDF, 2012’den aktaran: Ubay, 2013:10).

3.4.1.3. Kurumlar Vergisi

İtalyan kurumlar vergisi kanunlarına göre, bir şirketin kanuni merkezi veya iş merkezi İtalya’da bulunursa tam mükellef olarak değerlendirilir ve gerek İtalya’da gerekse de yurtdışında elde ettikleri tüm kazançlar üzerinden vergiye tabi tutulur. Kanuni ve iş merkezlerinin her ikisi de İtalya’da bulunmayan şirketler ise sadece İtalya içinde elde ettikleri kazançları üzerinden vergiye tabi tutulurlar. Her iki mükellefiyet türü için de vergiye tabi gelir, gerek şirket merkezi gerekse de bunların şubeleri tarafından ilgili mali yılda kazanılan ve gider ve indirimler düşüldükten sonra kâr olarak hesaplara aktarılan bütün gelirleri kapsar. (Deloitte, 2019:1).

Beş yıl üst üste zarar beyan eden veya belirli bir eşiğin altında ciro beyan eden şirketler, faaliyet göstermeyen şirketler olarak değerlendirilir. Genellikle küçük işletmeler niteliğinde olan bu şirketler, asgari bir gelir üzerinden daha düşük oranlarda (götürü gelir benzeri) vergiye tabi tutulurlar (Deloitte, 2019:1).

Daha önce %27,5 oranında uygulanan kurumlar vergisi, 1 Ocak 2017 tarihinden itibaren %24'e düşürülmüştür. Ancak bankalar ve finans kurumlarının tabi olduğu kurumlar vergisi oranı %27,5 olarak uygulanmaya devam etmektedir. Ayrıca, kurumlar, ürettikleri ticari ürünler üzerinden %4,25 üretim vergisi de ödemektedirler (PKF International Limited, 2019:5).

Bu vergilere ek olarak, ilgili mali dönemde 25 milyon Avro'dan yüksek gelir elde eden ve hidrokarbonun araştırılması ve işletilmesi, akaryakıt ve doğalgaz ile elektrik üretimi ve satışı alanlarında faaliyette bulunan şirketlere %10,5 ek kurumlar vergisi uygulanmaktaydı. Bu oran, 2014 yılında %6,5'e indirilmiştir. Ancak bu vergi, İtalyan Yüksek Mahkemesi tarafından anayasal olmadığı gerekçesiyle 2015 yılında iptal edilmiştir (PKF International Limited, 2013:1).

Kurumlar vergisi beyannamesi, mali yılın sona ermesini izleyen dokuzuncu ayın sonuna kadar verilmelidir. Şirketler, tahmin yöntemine veya bir önceki yıl ödenen verginin belirli bir yüzdesine göre hesaplanan kurumlar vergisi ile yerel vergileri iki eşit taksitte ödemek zorundadırlar. İlk taksit, içinde bulunulan mali yılın altıncı ayı içinde; ikinci taksit ise yine aynı yılın on birinci ayı içinde ödenir. Mali yıla ilişkin ödenecek vergi tutarının kesinleşmesinden sonra da eksik veya fazla tutar takip eden yılın altıncı ayı sonuna kadar ödenmeli veya iade hesabına dâhil edilmelidir (EYGM Limited, 2018:757-758).

3.4.1.2. Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisinin Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi

Bu bölümde, aşağıdaki tablolarda yer verilen ve 2008 krizi öncesi dönem ile özellikle kriz dönemi ve kriz sonrası dönemde oluşan esneklik oranlarının hesaplandığı yıllarda, İtalya ekonomisinde meydana gelen ve gelir ve kurumlar vergisi esneklik oranlarının açıklanmasına olanak sağlayan gelişmelere yer verilecektir.

Aşağıdaki tabloda, İtalya’da 2007-2010 yılları arasında gerçekleşen GSYH artışı ile gelir vergisi tahsilat rakamları ve artış oranları ile esneklik hesaplamaları yer almaktadır.

Tablo 3.14: Gelir Vergisi Tahsilatının GSYH'ye Göre Esneklikleri (2007-2010)

YILLAR	GSYH (Milyon €)	ARTIŞ (%) (1)	GELİR VERGİSİ TAHSİLATI (Milyon €)	ARTIŞ (%) (2)	ESNEKLİK (%) (2/1)
2007	1.609.550,80	1,47	172.136	8,22	5,59
2008	1.632.150,80	1,40	182.575	6,06	4,32
2009	1.572.878,30	-3,63	175.462	-3,90	1,07
2010	1.604.514,50	2,01	180.228	2,72	1,35

Kaynak: stats.oecd.org ve Eurostat sitesinden derlenmiş ve derlenen verilerle hesaplanmıştır.

Aşağıdaki tabloda, İtalya’da 2007-2010 yılları arasında gerçekleşen GSYH artışı ile kurumlar vergisi tahsilat rakamları ve artış oranları ile esneklik hesaplamaları yer almaktadır.

Tablo 3.15: Kurumlar Vergisi Tahsilatının GSYH'ye Göre Esneklikleri (2007-2010)

YILLAR	GSYH (Milyon €)	ARTIŞ (%) (1)	KURUMLAR VERGİSİ TAHSİLATI (Milyon €)	ARTIŞ (%) (2)	ESNEKLİK (%) (2/1)
2007	1.609.550,80	1,47	226.498	9,46	6,43
2008	1.632.150,80	1,40	232.876	2,82	2,01
2009	1.572.878,30	-3,63	215.238	-7,57	2,09
2010	1.604.514,50	2,01	219.263	1,87	0,93

Kaynak: stats.oecd.org ve Eurostat sitesinden derlenmiş ve derlenen verilerle hesaplanmıştır.

İtalya, küresel krize, Euro bölgesi içinde yüksek kamu borç stoku problemi yaşayan bir ülke olarak yakalanmıştır. İtalya kamu maliyesinin güçsüz durumu bu ülke ekonomisini kırılgan duruma getirmiştir. Gerek küresel krizden önce gerekse de borç krizinden sonra alınan konsolidasyon önlemleri sonucu bütçe performansı düzelmiş olmasına karşın borç stokundaki yükseklik İtalya’yı şoklara karşı savunmasız duruma sokmaktadır. İtalya’yla ilgili esas kaygı verici durum ise büyüme performansının düşük olmasıdır. Bu durumda borçlanma faizlerinin yüksek olması, borç sürdürülebilirliği tartışmalarını da canlı tutmaktadır. Görünümü olumsuzlaştıran

husus ise düşük büyüme performansının arkasında yapısal sorunların olduğu ve bu sorunları aşmanın kolay olmayacağı algısıdır. Bu algının birinci nedeni İtalya’da verimlilik kayıplarının yaşanmasıdır. Diğer bir neden olarak da hükümet politikaları gösterilmektedir (Hondur, 2012: 30’dan aktaran; Yılmaz, 2013b:60).

Ekonomisi küresel krizden önemli ölçüde etkilenen ülkelerden biri de İtalya’dır. 2007 yılının sonuna doğru, devlet tahvillerine uygulanan faiz oranlarında meydana gelen önemli yükselmiş, İtalya’da bankaların borçlanma maliyetlerinin artmasına neden olmuştur. Ekonomide meydana gelen güvensizlik ve belirsizlik, kredi piyasalarında şartların zorlaşması gibi etkenler de İtalya’da ulusal talebi zayıflatmaya neden olmuştur (AB Bakanlığı, Mayıs 2012:38’den aktaran; Kahyaoğlu, 2014:121).

Makroekonomik göstergeler üzerinden krizin İtalya’yı ne düzeyde etkilediğini anlamak daha kolay olacaktır.

2007 yılının sonlarında İtalya ekonomisi, ilk çeyrekteki %2,5’lik büyüme oranından uzaklaşarak daralma sürecine girmiştir. 2008 yılının son üç çeyreğinde yaşanan daralmadan sonra 2009 yılının ilk ve ikinci çeyreklerinde rekor küçülme oranları olarak %7’leri yaşayan İtalya ekonomisi, ancak 2010 yılı ile birlikte pozitif büyümeye geçmiştir (Yılmaz, 2013b:64). Enflasyon oranları açısından değerlendirecek olursak, küresel krizin ilk etkisi yükseltici yönde olmuş, 2008 yılının ortalarında ise %4’ler seviyesine çıkmıştır. 2009 yılı boyunca düşme eğilimi gösteren enflasyon oranı, negatife dönmese de yılın son çeyreğinde %0,5 olarak gerçekleşmiş,... 2010 yılı boyunca da %2’yi geçmemiştir. 2007 yılında ortalama %6 seviyesinde olan İtalya’daki işsizlik oranı ise, 2008 yılının sonuna kadar %1’lik artış göstermiş, 2012 yılı başlarında ise çift haneli rakamlara ulaşmıştır. İşsizlikle mücadele için hayata geçirilen tedbirlerin yetersiz kalmasıyla birlikte İtalya’da işsizlik oranı, 2012 yılının sonunda %11 dolayında gerçekleşmiştir. Bu oran, İtalya için son on iki yılda gerçekleşen en yüksek işsizlik oranıdır. Küresel kriz cari açık üzerinde ise kayda değer bir artış yaratmamış ve 2008 yılında milli gelirin %2,9’u düzeyindeki cari açık, 2009 yılında %2,2 olarak gerçekleşmiştir (Yılmaz, 2013b:68-71-74-75).

İtalyan Hükümetinin, gerek krizin bulaşma riskine karşı ilk tepkileri vermede gerekse de krizin etkilerini gidermek için mücadele etmede diğer ülkelere kıyasla hareket etmekte yavaş olduğu yaygın bir görüştür (Borghi, 2013.:3).

Küresel krizin patladığı 2008'in sonbaharında ve takip eden yılda, İtalyan Hükümeti ihtiyatlı davrandı. Hem bütçe açığı hem de borç yüküyle karşı karşıya olduğu göz önünde bulundurulmuş ve alınacak tedbirler bütçe üzerinde bir yük oluşturmayacak ve tarafsız olacak şekilde tasarlanmaya çalışılmıştır. Bu nedenle, 2008 yılının Kasım ayında, düşük gelirli hane halkına yapılan transferleri ve işletmelere yönelik yardım tedbirlerini içeren teşvik paketi, gelir artışlarıyla (çoğunlukla varlıkların değer artışlarına ek vergi getirilmesiyle) ve harcama kısıntılarıyla finanse edilmiştir. Ardından, Şubat 2009'da ikinci bir mali paket devreye sokuldu. Bu paket, hurda araç teşviklerini kapsıyordu. Bu mali paketten yaşanacak gelir kaybının, vergi sistemindeki bazı boşlukların kapatılması, dolayısıyla kayıp kaçığın azaltılması yoluyla finanse edilmesi amaçlanmıştır (OECD, t.y.:1).

İtalya'da 2007-2010 döneminde hesaplanan gelir vergisi esnekliklerini şu şekilde değerlendirebiliriz:

İtalya'da 2007 yılında GSYH'deki artış %1,47 olarak gerçekleşmiştir. Gelir vergisi tahsilatı ise %8,22 oranında artmış ve esneklik oranı %5,59 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla İtalya'da gelir vergisinin 2007 yılında otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

2008 yılında gerçekleşen GSYH artışı ise %1,47, gelir vergisi tahsilatı artışı da %6,06 olarak gerçekleşmiş ve esneklik oranı %4,32 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla bu yılda gelir vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

Krizin etkilerini derinden hissettirdiği 2009 yılında ise GSYH'de %-3,63, gelir vergisi tahsilatında da %-3,90 azalış meydana gelmiştir. Esneklik oranı ise %1,07 olarak hesaplanmıştır. 2009 yılında diğer yıllara kıyasla etkisi düşmüş olmakla birlikte gelir vergisinin yine otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

Ekonomide toparlanmanın başladığı 2010 yılında GSYH %2,01 oranında, gelir vergisi tahsilatı da %2,72 oranında artmıştır. Esneklik oranı ise %1,35 olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak 2010 yılında gelir vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

İtalya’da 2007-2010 döneminde hesaplanan kurumlar vergisi esnekliklerini de şu şekilde değerlendirebiliriz:

2007 yılında GSYH artış oranı %1,47, kurumlar vergisi artış oranı da %9,46 olarak gerçekleşmiş, esneklik oranı %6,43 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla 2007 yılında kurumlar vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

2008 yılında GSYH %1,40 artmıştır. Kurumlar vergisindeki artış oranı ise %2,82 olmuş, esneklik oranı %2,01 olarak hesaplanmıştır. 2008 yılında kurumlar vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

2009 yılında GSYH %-3,63 oranında azalmıştır. Kurumlar vergisindeki azalış ise %-7,57 oranında gerçekleşmiş ve esneklik oranı %2,09 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla kurumlar vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

2010 yılında toparlanmayla birlikte GSYH %2,01 oranında, kurumlar vergisi tahsilatı ise %1,87 oranında artmış ve esneklik oranı %0,93 olarak hesaplanmıştır. 2007-2009 yıllarının aksine, bu yılda kurumlar vergisi otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmemiştir.

İtalya’da uygulanan gelir vergisi, artan oranlı tarifeye sahip olması, beyanname verme döneminin kısa olması, yıl içinde büyük ölçüde kaynaktan kesinti yoluyla vergilerin tahsil edilmesi, kalan verginin vadesinin uzun olmaması gibi vergilerin otomatik stabilizatör olma gücüne katkıda bulunan niteliklere sahiptir. Nitekim, bu verginin incelenen yılların tamamında otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmüştür.

Kurumlar vergisi açısından baktığımızda da esnekliklerinin 2010 yılı hariç incelenen dönemde %1'in üzerinde hesaplanması, bu verginin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü göstermektedir.

3.4.2. Tüketim Üzerinden Alınan Vergiler Ve Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi

Bu bölümde İtalya'da uygulanan KDV sistemi incelenecektir.

3.4.2.1. Katma Değer Vergisi

İtalya'da 1972 yılında yürürlüğe giren KDV Kanununa göre, ticari işlemlerle veya mesleki faaliyetlerle ilgili olarak İtalya'da mal satışı veya hizmet tesliminde veya herhangi bir kişi tarafından yapılan mal ithalatında KDV uygulanır (Studio Cassinis, 2012:2).

İtalyan KDV sistemi, AB'nin KDV kural ve düzenlemeleri ile uyumlu olacak şekilde düzenlenmiştir. Buna göre, KDV sadece nihai tüketici tarafından ödenir. Üretim ve dağıtım düzeyinde, çeşitli mal ve hizmetlerin tedarikçileri satın aldıkları malların KDV'sini indirim konusu yapmaktadır (Economy Watch, 2010).

İtalya'da KDV mükellefiyeti gerektiren bir işe veya faaliyete başlamadan önce, KDV numarası alınmalı ve KDV mükellefiyet tesisi için form doldurup ilgili birime elden veya elektronik ortamda teslim edilmelidir (Studio Cassinis, 2012:3).

İtalya'da KDV'den muaf olan bölgeler de bulunmaktadır. Örneğin, Campione ve Livigno gibi bazı bölgeler KDV alanının dışındadır ve burada yaşayan vatandaşlar ve faaliyette bulunan işletmeler KDV ödememektedir (Quaderno Pricing, 2019).

İtalya'da KDV oranı %22 olarak uygulanmaktadır. Ancak %4 ve %10 indirimli oran da uygulanmaktadır. Örneğin, bazı yiyecek ve içecekler ile tarımsal ürünler %4, elektrik arzı %10 oranında KDV'ye tabidir. Eğitim, sigorta hizmetleri ise KDV'den istisnadır (Agenzia Entrate, 2019).

KDV beyannameleri ise üçer aylık dönemler halinde verilmektedir. Mükellefler, üçer aylık vergilendirme dönemlerini takip ayın 20'sine kadar KDV beyannamelerini ilgili birime vermek ve ödemeleri de aynı süre içinde yapmak zorundadırlar (Quaderno Pricing, 2019).

3.4.2.2. Katma Değer Vergisinin Otomatik Stabilizatör Olarak Değerlendirilmesi

Aşağıdaki tabloda, İtalya’da 2007-2010 yılları arasında gerçekleşen GSYH artışı ile KDV vergisi tahsilat rakamları ve artış oranları ile esneklik hesaplamaları yer almaktadır.

Tablo 3.16: Katma Değer Vergisi Tahsilatının GSYH'ye Göre Esneklikleri (2007-2010)

YILLAR	GSYH (Milyon €)	ARTIŞ (%) (1)	KATMA DEĞER VERGİSİ TAHSİLATI (Milyon €)	ARTIŞ (%) (2)	ESNEKLİK (%) (2/1)
2007	1.609.550,80	1,47	95.623	2,98	2,02
2008	1.632.150,80	1,40	93.753	-1,96	1,39
2009	1.572.878,30	-3,63	86.544	-7,69	2,12
2010	1.604.514,50	2,01	97.586	12,76	6,34

Kaynak: stats.oecd.org ve Eurostat sitesinden derlenmiş ve derlenen verilerle hesaplanmıştır.

Krizle mücadele etmek için Haziran 2009'da kabul edilen ek kararname, sosyal güvenlik harcamalarının artırılması ve 12 ay boyunca makine alımları için yüksek vergi teşviklerini amaçlayan hükümler içeriyordu. Bu kararnamede yer alanlar da dâhil olmak üzere, İtalyan Hükümeti tarafından krizle mücadele etmek üzere açıklanan bütün önlem paketleri, bütçe üzerinde yük oluşturmayacak şekilde ek vergi yükümlülükleri de içerecek şekilde tasarlanmıştır. Sadece 2009 yılının Haziran ayında Parlamento’da kabul edilen bütçe revizyonu, kamu harcama ve yatırımlarına yönelik olan paket, bütçeye, GSYH’nin %0,03’ü gibi düşük sayılabilecek bir oranda ek yük oluşturacak şekilde tasarlanmıştır (OECD, t.y.:1).

Bu önlemlerin yanı sıra, ilk konut edinme üzerinden emlak vergisi benzeri bir vergi türünün (IMU) alınmaya başlaması, KDV oranında artış yapılması, ÖTV oranları ile birçok vergi tarifesinin artırılması gibi önlemler alınmıştır. Alınan bu önlemler İtalyan hane halkının ödemesi gereken vergi tutarlarını artırmış ve harcanabilir gelir üzerinde olumsuz etki yaratmıştır (Borghi, 2013.:11).

2007-2010 yılları arasında hesaplanan KDV esneklik oranlarını aşağıdaki gibi değerlendirmek mümkündür.

2007 yılında GSYH artış oranı %1,47, KDV tahsilatı artış oranı ise %2,98 olarak gerçekleşmiştir. Esneklik oranı ise %2,02 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla 2007 yılı için KDV'nin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek mümkündür.

2008 yılında GSYH artış hızı %1,40 oranında olmuştur. KDV tahsilatı ise %-1,96 olarak gerçekleşmiştir. Esneklik oranı ise %1,39 olarak hesaplanmış ve KDV'nin 2008 yılında otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmediği sonucuna varılmıştır.

2009 yılında GSYH'de %-3,63, KDV tahsilatında ise %-7,69 azalma meydana gelmiş, esneklik oranı %2,12 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla KDV'nin 2009 yılında otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğünü söylemek yerinde olacaktır.

2010 yılına gelindiğinde ise GSYH artış eğilimine girmiş ve %2,01 oranında artmıştır. Bu yılda KDV tahsilatı da yine pozitif yönde olmuş ve artış oranı %12,76 olarak gerçekleşmiştir. Esneklik oranı %6,34 olarak hesaplanmıştır. 2010 yılında, “mali sürüklenme” olgusunu çağrıştıran bir durum ortaya çıkmıştır.

Gerek beyanname verme yönteminin uygulanması gerekse de beyanname verme ile ödeme zamanlarının kısa olması gibi otomatik stabilizatör olma gücünü artırıcı niteliklere sahip olan İtalyan KDV sistemi, incelenen dönemde tüm dönemde tüm yıllarda %1'in üzerinde gerçekleşmiş, hatta 2008 yılının dışındaki tüm yıllarda %2'nin üzerinde hesaplanmış ve dolayısıyla bu vergi, güçlü bir şekilde otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görmüştür.

SONUÇ

Herhangi bir iradi karar sürecine ihtiyaç duymadan kendiliğinden devreye giren otomatik stabilizatörler, bir maliye politikası aracı olarak, iktisadi dalgalanmaların boyutunun azaltılmasında önemli bir etkiye sahiptir. II. Dünya Savaşı sonrası geniş bir şekilde tartışılan otomatik stabilizatörler, son dönemde, özellikle, ABD ve Avrupa Birliği tarafından yapılan vurguyla birlikte tekrar önemli bir konuma yerleşmiştir.

Ekonominin aşırı daralma ve genişleme dönemlerinde, sorunların doğru teşhis ve tahmin edilebilmesi, daha da önemlisi teşhis edilse dahi uygulanacak politikaların uygulamaya konulabilmesi için gereken bürokratik süreç, iradi maliye politikalarının en büyük olumsuz yönleridir. Oysa otomatik istikrar sağlayıcı maliye politikaları teşhis ve uygulanma gibi süreçler gerektirmediğinden, iradi politikalardan bu yönde olumlu olarak ayrışmaktadır. İradi politikaların aksine, yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar, otomatik stabilizatörlere ilişkin kayda değer bir etkiye işaret etmektedir. Zaman gecikmesi dezavantajına sahip olmaması bu

mekanizmaların en büyük avantajlarından birisini teşkil etmekte, bu yönüyle de, iradi politikalar için zaman kazandırmaktadır.

Ancak, bu politikaların da, genişleme dönemlerinde yüksek ölçüde artan vergilerin ekonomik genişlemeyi olumsuz yönde etkileyerek ekonominin tam istihdam düzeyine gelmesini engellemesi olarak tanımlanan ve “mali sürüklenme” olarak adlandırılan olumsuz tarafı da vardır. Bu yönüyle de otomatik istikrar sağlayıcı politikalar iradi politikalardan olumsuz olarak ayrılmaktadır.

Türkiye’de uygulanan gelir vergisi, gelir unsurları bakımından kapsayıcı nitelik taşımaktadır. Bunun yanı sıra, artan oranlı tarifeye sahip olması, verginin büyük ölçüde kaynaktan kesinti yoluyla tahsil edilmesi, vergi emniyetini sağlamak amacıyla birçok gelir unsurunda tevkifat uygulamasının geniş yelpazede uygulanması, istisnaları olmakla beraber elde edilen gelirlerin büyük çoğunluğu için mali yılı takip eden yılın üçüncü ayında beyanname verilmesinin ve tahakkuk eden vergilerin ilk taksitinin mart ayı içinde, ikinci taksitinin ise temmuz ayı içinde kısa vadelerde ödenmesinin zorunlu kılınması gibi otomatik stabilizatör olma gücünü artırıcı özellikleri sahip olması nedeniyle, gelir vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon görebileceği söylenebilir. Özellikle, 1999, 2001 ve 2008 yıllarında yaşanan krizlerde ve Türkiye’nin resesyona girdiği 2018 yılında gelir vergisi esneklik oranlarının %1’in üzerinde hesaplanması, Türkiye’de uygulanan gelir vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü sonucuna ulaşmamızı sağlamıştır.

Gelir vergisi bakımından yakın niteliklere sahip olan ABD ve İtalya’da da Türkiye’dekine benzer bir sonuç ortaya çıkmıştır. Bu ülkelerde de 2008 krizi öncesi dönemde, kriz döneminde ve krizden sonraki dönemde, özetle 2007-2010 arası tüm yıllarda gelir vergisi esneklik oranları %1’in, özellikle ABD’de 2010 yılı hariç %3’ün üzerinde hesaplanmıştır. Dolayısıyla her iki ülkede de gelir vergisinin otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü sonucuna varılmıştır. İngiltere’de ise gelir vergisi esneklik oranları 2007 ve 2009 yıllarında %1’in üzerinde, 2008 ve 2010 yıllarında ise %1’in altında hesaplanmıştır. Dolayısıyla incelenen dönemlerde İngiltere gelir vergisi sisteminin otomatik stabilizatör etkisinin, Türkiye, ABD ve İtalya gelir vergisi sistemlerine kıyasla zayıf kaldığını söylemek mümkündür.

Kurumlar vergisi açısından bakıldığında, Türkiye ile ABD, İngiltere ve İtalya vergi sistemlerinin keskin bir biçimde ayrıştığı bir nokta bulunmadığı görülmüştür. Verginin beyan sistemine dayanması, beyanname verme ve ödeme süreleri gibi temel nitelikler bakımından ülke uygulamaları birbirlerine yakın düzenlemeler içermektedir.

Bu açıklamalardan sonra kurumlar vergisi açısından değerlendirme yapılacak olursa, Türkiye’de esneklik oranları 1999, 2001, 2008 ve 2018 yıllarının tümünde %1’in üzerinde hesaplanmış ve gelir vergisine benzer bir tablo ortaya çıkmıştır. Yine ABD’de de 2007-2010 döneminde esneklik oranları %1’in üzerinde, İtalya’da 2010 yılı, İngiltere’de ise 2007 yılı hariç diğer yıllarda kurumlar vergisi esneklik oranları %1’in üzerinde hesaplanmıştır. Dolayısıyla bu ülkelerin tümünde kurumlar vergisinin büyük ölçüde otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü sonucuna varılmıştır.

Gerek Türkiye’de gerekse de incelenen diğer ülkeler olan ABD, İngiltere ve İtalya’da uygulanan gelir vergisi ve kurumlar vergisi uygulamalarında olduğu gibi bu ülkelerde uygulanan KDV sistemlerinin de beyana dayalı olması, vergilendirme dönemlerinin aylık veya nadiren üçer aylık olması ve beyannamelerin de bu dönemlerin bitiminden hemen sonra verilmesi ile vadelerin kısa olması gibi otomatik stabilizatör olma fonksiyonunu olumlu yönde etkileyen özellikler içerdiği ve bu açılardan birbirlerine benzeştiği görülmüştür. Esneklik oranları yönünden bakacak olursak, Türkiye’de 1999, 2001 ve 2018 yıllarında %1’in üzerinde, 2008 yılında ise %1’in altında; ABD’de 2007-2010 arası dönemde yalnızca 2008 yılında %1’in altında; İngiltere’de 2007 yılı hariç diğer yıllarda %1’in üzerinde; İtalya’da ise 2007-2010 döneminin tamamında %1’in üzerinde hesaplanmıştır. Özetle, bu ülkelerde uygulanan KDV sistemlerinin incelenen dönemlerde otomatik stabilizatör olarak fonksiyon gördüğü sonucuna varılmıştır.

Son olarak, Türkiye’de toplam vergi gelirleri içerisindeki payı yadsınamayacak oranda yüksek olan ÖTV açısından değerlendirme yapacak olursak, 2008 ve 2018 yıllarında esneklik oranı %1’in altında; ABD’de ise 2007 ve 2010 yıllarında %1’in altında, 2008 ve 2009 yıllarında %1’in üzerinde hesaplanmıştır.

Sonuç olarak, ÖTV'nin genel anlamda otomatik stabilizatör etkisinin düşük olduğunu; ABD'de ise bu etkinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Son olarak, otomatik stabilizatörlerin, iktisadi dalgalanmalarda önemli bir etkisinin olduğunu, fakat tüm istikrar politikalarının bu temele oturtulamayacağını belirtmek gerekir. Otomatik stabilizatörlerin varlığı, iradi maliye politikalarının göz ardı edilmesini ya da bunlardan faydalanılmamasını gerektirmez. Bilakis, her iki politikanın eşzamanlı olarak uygulanması, tek boyutlu istikrar tedbirlerinden daha etkili olacaktır. Dolayısıyla, karma politikaların başarı şansı tekil politikalara göre daha yüksektir. Çalışmamızda incelenen ülkelerde de özellikle kriz dönemlerinde, hem iradi maliye politikalarının en önemli araçlarından hem de otomatik stabilizatör etkisi en yüksek araçlardan biri olan vergilerle ilgili piyasaları genişletici iradi tedbirler alınması da bu etkinin en önemli göstergelerindendir. Özetle, otomatik stabilizatörlerin, iktisadi dalgalanmalara karşı ilk tepki olduğu, şokların boyutuna göre, iradi politikaların devreye sokulması ve konjonktürün sürekli olarak objektif verilerle izlenmesi, gerekirse yeni politikaların uygulanması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- AABRS Limited : “Dates and Deadlines for VAT Payments to HMRC”,
AABRS Limited Publishing, 2019, (Çevrimiçi)
<https://www.aabrs.com/services/advice/dates-deadlines-vat-payments-hmrc/>, 27 Temmuz 2019.
- Acar, Fatih : “Türkiye Ekonomisine Genel Bakış (2001 - 2013)”, **ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi**, Ekim-Aralık 2013, (Çevrimiçi)
<http://www.calismadunyasi.gov.tr/pdf/sayi2/02.pdf>,
4 Ağustos 2019.

- Adıgüzel, Serkan : “Nedenleri ve Sonuçları İle 2008 Krizi”, 2012, (Çevrimiçi) <https://www.elektrikport.com/haber-roportaj/nedenleri-ve-sonuclari-ile-2008-krizi/3931#ad-image-0,25> Temmuz 2019.
- Agenzia Entrate : Vat in Italy, 2019, (Çevrimiçi) <https://www.agenziaentrate.gov.it/wps/content/Nsilib/NSE/Business/Vat+in+Italy/?page=business>, 28 Temmuz 2019.
- Andaç, Faruk : **İşsizlik Sigortası**, 2. Baskı, Ankara, TÜHİS, 2010.
- Akbulut, Hakan : Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), 2017, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/ekonomik-isbirligi-ve-kalkinma-teskilati.tr.mfa>, 12 Temmuz 2019.
- Akdoğan, Abdurrahman : **Kamu Maliyesi**, 17. Baskı, Ankara, Gazi Kitabevi, 2016.
- Aktan, Coşkun C. : “Kurala Bağlı Maliye Politikası: Kurumsal Maliye Politikası”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, 2013, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/332922>, 2 Temmuz 2019.
- Arısoy, İbrahim, İlter : “Katma Değer Vergisi Oranı, Enflasyon Oranı Ve Kamu Ünlükaptan Harcamaları Arasındaki İlişkilerin Dinamik Analizi”, **Sosyo Ekonomi Dergisi**, 2011, (Çevrimiçi) <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423912423.pdf>, 11 Temmuz.2019.

- Armağan, Ramazan : "Türkiye’de Gelir Ve Kurumlar Vergisi Oranlarında İndirimin Vergi Gelirleri Üzerine Etkileri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2007, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/194798>, 2 Temmuz 2019.
- Arpacı, Altar Ö. : “Kurumlar Vergisi Mükellefi Olarak İktisadi Kamu Kuruluşları İle Dernek Veya Vakıflara Ait İktisadi İşletmeler”, **Mali Çözüm Dergisi**, 2010, (Çevrimiçi) <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/97malicozum/7%20altar%20omer%20arpaci.pdf>, 11 Temmuz 2019.
- Ataç, Beyhan : **Maliye Politikası: Gelişimi, Amaçları, Araçları Ve Uygulama Sorunları**, 11. Baskı, İstanbul, Turhan Kitabevi, 2016.
- Avrupa Komisyonu : Türkiye 2015 Yılı İlerleme Raporu, 2015, (Çevrimiçi) https://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/2015_ilerleme_raporu_tr.pdf, 24 Temmuz 2019.
- Avrupa Komisyonu : Türkiye 2016 Yılı İlerleme Raporu, 2016, (Çevrimiçi) https://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf, 24 Temmuz 2019.

- Balseven, Hale : “İngiltere’de Maliye Politikaları: Kriz Ortamında Dolaşan Keynesyen Ruh”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2009, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/194633>, 18 Temmuz 2019.
- Bankrate : 2018-2019 Tax Brackets, 2019, (Çevrimiçi) <https://www.bankrate.com/finance/taxes/tax-brackets.aspx>, 18 Temmuz 2019.
- Barut, Nuriye : Türkiye’de Artan Oranlı Vergi Sistemi ve Gelir Dağılımı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2013.
- BDDK : 2003 Yıllık Raporu, 2004, (Çevrimiçi) https://www.fkb.org.tr/Sites/1/upload/files/bddk_yillik_rapor_2003-46.pdf, 11 Temmuz 2019.
- BDDK : ABD Mortgage Krizi, Çalışma Tebliği, Ağustos 2008, (Çevrimiçi) https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/duyuru_0326_02.pdf, 24 Temmuz 2019.
- Bocutoğlu, Ersan, Aykut : “Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası”, **Maliye Dergisi**, Ocak-Haziran 2009, (Çevrimiçi) <http://ersanbocutoglu.net/Custom/OdesisMc/malpol.pdf>, 4 Temmuz 2019.

- Bilici, Nurettin : **Vergi Hukuku**, 30. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2012.
- Bilici, Nurettin, Adem : **Kamu Maliyesi**, 9. Baskı, Ankara, Savaş Yayınevi, 2018.
Bilici
- Borghi, Elisa : “The Impact Of Anti-Crisis Measures And The Social And Employment Situation: Italy”, **European Economic And Social Committee**, 2013, (Çevrimiçi) <https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/qe-32-12-542-en-c.pdf>, 14 Temmuz 2019.
- Bulut, Mustafa : “OECD Ülkeleri, Avrupa Birliği Ve Türkiye'de Özel Tüketim Vergisi”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Haziran 2008, (Çevrimiçi) <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/4703>, 3 Haziran 2019.
- Çapar, Mustafa : “Özel Tüketim Vergisi Ve Türkiye Uygulaması”, **Sayıştay Dergisi**, Ocak-Mart 2004, (Çevrimiçi) <https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/dergi/pdf/der52m6.pdf>, 14 Mayıs 2019.
- Demir, İhsan C. : “ABD Vergi Sistemi Ve Gelir İdaresi”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi**, 2008, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/19007>, 11 Mayıs 2019.

- Deniz, Gülhan : “2008 Küresel Krizinin Ekonomik Etkileri Ve Kriz Döneminde Alınan Para-Maliye Politikası Önlemleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2013.
- Deloitte : “Taxation and Investment in United Kingdom”, **Deloitte Touche Tohmatsu Limited**, 2015, (Çevrimiçi) <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-unitedkingdomguide-2015.pdf>, 27 Temmuz 2019.
- Deloitte : “International Tax Italy Highlights 2019”, February 2019, (Çevrimiçi) <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-italyhighlights-2019.pdf?nc=1>, 28 Temmuz 2019.
- Dinler, Zeynel : **İktisada Giriş**, 20. Baskı, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2014.
- EBSO : “2012 Yılında Türkiye Ekonomisi Ve 2013 Yılından Beklentiler”, **Türkiye Ekonomisi Raporu**, Ocak 2013, (Çevrimiçi) http://www.ebso.org.tr/ebsomedia/documents/2012-yilinda-turkiye-dunya-ekonomisi-ve-2013-yilindan-beklentiler_77531556.pdf, 18 Temmuz 2019.
- Economy Watch : Value Added Tax (VAT) in Italy, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.economywatch.com/business-and-economy/italy.html>, 28 Temmuz 2019.

Edizdoğan, Nihat, : **Kamu Maliyesi**, 9. Baskı, Bursa, Ekin Basım Yayın
Özhan Çetinkaya, Erhan Dağıtım, 2018.

Gümüş

Edmonds, Timothy, : “The Economic Crisis: Policy Responses”, **House of**
Webb Dominic, Rob **Commons**, July 2011, (Çevrimiçi) [http://research](http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN04968/SN04968.pdf)
Long [briefings.files.parliament.uk/documents/SN04968/SN04968.pdf](http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN04968/SN04968.pdf), 27 Temmuz 2019.

Eğilmez, Mahfi : Mali Kural ve Çıpa, 2017 (Çevrimiçi)
<http://www.mahfiegilmez.com/2017/10/mali-kural-ve-cpa.html>, 09 Mayıs 2019.

Eğilmez, Mahfi : Kasım 2000 Krizi Üzerine, 2006 (Çevrimiçi)
[http://ekonomi.blogcu.com/kasim-2000-krizi-uzerine-](http://ekonomi.blogcu.com/kasim-2000-krizi-uzerine-mahfi-egilmez/130899)
mahfi-egilmez/130899, 24 Temmuz 2019.

Eğilmez, Mahfi : **Küresel Finans Krizi: Piyasa Sisteminin Eleştirisi**,
Remzi Kitabevi, 4. Basım, İstanbul, 2009.

Eğilmez, Mahfi : **Değişim Sürecinde Türkiye: Osmanlı'dan**
Cumhuriyet'e Sosyo-Ekonomik Bir Değerlendirme, 15.
Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2018.

- Ekodialog : İktisadi İşbirliği Ve Kalkınma Örgütü, 2019, (Çevrimiçi)
https://www.ekodialog.com/ekonomi_kurumlari/iktisadi_kalkinma_orgutu.html, 22 Temmuz 2019.
- Erdem, Metin, Doğan : **Kamu Maliyesi**, 14. Baskı, Bursa, Ekin Basım Yayın Şenyüz, İsmail Tatlıoğlu Dağıtım, 2017.
- Ertuğrul, Cemil, Evren : “Küresel Mali Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri”, İpek, Olcay Çolak **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 2010, (Çevrimiçi) <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/yea/article/view/5000170299/5000153725>, 11 Nisan 2019.
- Eurostat : Gross domestic product at market prices, 2019, (Çevrimiçi)
<https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00001&plugin=1>, 18 Temmuz 2019.
- Expatica : A Complete Guide To The UK Tax System, 2019, (Çevrimiçi) <https://www.expatica.com/uk/finance/taxes/a-complete-guide-to-the-uk-tax-system-758254/>, 27 Temmuz 2019.
- EYGM Limited : Worldwide Corporate Tax Guide, April 2018, (Çevrimiçi)
https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY_Worldwide_Corporate_Tax_Guide_2018/%24File/EY-2018-worldwide-corporate-tax-guide.pdf, 27 Temmuz 2019.

- Fay, Bill : “Tax Brackets”, **America's Debt Help Organization**, 2019, (Çevrimiçi) <https://www.debt.org/tax/brackets/>, 24 Temmuz 2019.
- Fırat, Emine : “Türkiye’de 1980 Sonrası Yaşanan Üç Büyük Kriz Ve Sonuçlarının Ekonomi-Politiği”, **SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Ocak 2009, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/289265>, 12 Mayıs 2019.
- Gelir İdaresi Başkanlığı : 115 Seri No’lu Vergi Usul Kanunu Sirküleri.
- Gelir İdaresi Başkanlığı : Gelir Vergisi Tahsilatının GSYH'ye (2009 Bazlı) Göre Esneklikleri (1999 - 2018), 2019, (Çevrimiçi) https://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_5.xls.htm, 16 Temmuz 2019.
- Gelir İdaresi Başkanlığı : Kurumlar Vergisi Tahsilatının GSYH'ye (2009 Bazlı) Göre Esneklikleri (1999-2018), 2019, (Çevrimiçi) https://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_6.xls.htm, 16 Temmuz 2019.
- Gelir İdaresi Başkanlığı : Katma Değer Vergisi Tahsilatının GSYH'ye (2009 Bazlı) Göre Esneklikleri (1999 - 2018), 2019, (Çevrimiçi) https://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_7.xls.htm, 16 Temmuz 2019.

- Gelir İdaresi Başkanlığı : Özel Tüketim Vergisi Tahsilatının GSYH'ye Göre Esneklikleri (2002 - 2018), 2019, (Çevrimiçi) https://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_54.xls.htm, 16 Temmuz 2019.
- Gov.UK : Income Tax, 2019, (Çevrimiçi) <https://www.gov.uk/income-tax>, 27 Temmuz 2019.
- Gov.UK : Self Assessment Tax Returns, 2019, (Çevrimiçi) <https://www.gov.uk/self-assessment-tax-returns/who-must-send-a-tax-return>, 27 Temmuz 2019.
- Gov.UK : Income Tax Rates and Personal Allowances, 2019, (Çevrimiçi) Income Tax rates and Personal Allowances, 25 Temmuz 2019.
- Hatıplı, Mustafa : “Türkiye Ekonomisine Etkileriyle Küresel Finansal Kriz”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2011, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/321516>, 1 Ağustos 2019.
- HM Revenue & Customs : VAT Guide (VAT Notice 700), March 2019, (Çevrimiçi) <https://www.gov.uk/guidance/vat-guide-notice-700>, 27 Temmuz 2019.

- HM Treasury : “Facing Global Challenges: Supporting People Through Difficult Times”, **Pre-Budget Report**, November 2008, (Çevrimiçi) <https://1office.co/blog/uk-tax-system-explained-foreigners/>, 16 Temmuz 2019.
- International Living : A Guide to Italian Taxes, 2019, (Çevrimiçi) <https://internationalliving.com/countries/italy/taxes/>, 28 Temmuz 2019.
- Işık, Abdulkadir : **Kamu Maliyesi**, 3. Baskı, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2014.
- Kahyaoğlu, Ali : Küresel Krizin Nedenleri Ve Avrupa Birliği Ülkeleri Üzerindeki Ekonomik Etkileri: İtalya, Yunanistan Ve İspanya Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2014.
- Karaca, Coşkun : “Uygulanan Para ve Maliye Politikaları Açısından Geçmiş Krizler ve 2008 Küresel Ekonomik Krizinin Karşılaştırmalı Analizi”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Nisan 2014, (Çevrimiçi) http://sbedergi.karatekin.edu.tr/Makaleler/2047018463_16.pdf, 4 Ağustos 2019.

- Karaçor, Zeynep : “Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000-Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2006, (Çevrimiçi) <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/535/515>, 17 Haziran 2019.
- Karakurt, Birol : “Küresel Mali Krizi Önlemede Maliye Politikasının Rolü Ve Türkiye’nin Krize Maliye Politikası Cevabı”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2010, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/30302>, 14 Temmuz 2019.
- Karatay, Özcan, Aliye : “Türkiye’de Vergi Afları Ve 6111 Sayılı Kanunun Değerlendirilmesi: Bayburt İli Örneği”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, 2011, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/56698>, 22 Temmuz 2019.
- Karbuz, Fahri : Ekonomik İşbirliği Ve Kalkınma Örgütünün (OECD) Dünya Ve Türkiye Ekonomisine Katkıları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2014.
- Karyağdı, Nazmi : **Amerika Birleşik Devletleri Gelir İdaresi’nde Vergi İncelemesi**, Ankara, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını, 2006.

Kaya, Yalçın, Müjdat : “Özel Tüketim Vergisi ve Gelişim Süreci”, **Vergi Sorunları Dergisi**, 2002 Temmuz, Sayı:166, s.9.

Kazgan, Gülten : **Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi** 5. Baskı, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.

Kol, Emine N., Zeynep : “2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve İstihdam Üzerine Etkileri” **Maliye Dergisi**, Ocak-Haziran 2012, (Çevrimiçi) <https://maliyederigisi.sgb.gov.tr/yayinlar/md/162/19.pdf>, 15 Haziran 2019.

Kutluca, Fatma : “Türkiye’de Katma Değer Vergisi Uygulamasının Vergi Adaleti Açısından Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2013.

Mainardi, Alessandro : Italian Tax System, t.y., (Çevrimiçi) http://www.investinlombardy.com/storage/app/media/Mainardi_Italian%20Tax%20System.pdf, 28 Temmuz 2019.

Maliye Hesap : **Kurumlar Vergisi Beyanname Düzenleme Kılavuzu**, Uzmanları Derneği İstanbul, Bilnet Matbaacılık, 2014.

Merter, Mehmet E., : “Türk Vergi Sisteminde KDV Uygulaması Ve Etkinliğinin İbrahim A. Acar, Enver Analizi”, **Maliye Dergisi**, Temmuz-Aralık 2007, Arslan (Çevrimiçi) https://maliyederigisi.sgb.gov.tr/yayinlar/md/153/merter_acar_arslan.pdf, 22 Haziran 2019.

MÜSİAD : **2004 Türkiye Ekonomisi Raporu**, Mayıs 2004, (Çevrimiçi) <http://www.musiad.org.tr/download/Yayinlar/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20Raporlar%C4%B1/T%C3%BCrkiye%20Ekonomisi%202004/T%C3%BCrkiye%20Ekonomisi%202004.pdf>, 14 Temmuz 2019.

Nadaroğlu, Halil : **Kamu Maliyesi Teorisi**, Beta Basım Yayın, 8. Baskı, İstanbul, 1992.

OECD : United Kingdom Policies for a Sustainable Recovery, 2010, (Çevrimiçi) <https://www.oecd.org/unitedkingdom/45642018.pdf>, 4 Temmuz 2019.

OECD : “OECD Consumption Tax Trends-The United States”, **Centre for Tax Policy and Administration**, 2018, (Çevrimiçi) <https://www.oecd.org/tax/consumption/consumption-tax-trends-united-states.pdf>, 26 Temmuz 2019.

OECD : Italy: Fiscal Stimulus Package And Strategies To Reduce Fiscal Deficit, t.y. (Çevrimiçi) <https://www.oecd.org/gov/budgeting/47741933.pdf>, 09 Temmuz 2019.

- OECD : OECD Stats, 2019, (Çevrimiçi) <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=REV>, 25 Temmuz 2019.
- Office1 : UK Tax System Explained To Foreigners, 2019, (Çevrimiçi) <https://1office.co/blog/uk-tax-system-explained-foreigners/>, 26 Temmuz 2019.
- Özkurt, Zeynep, Selen : “2013 Yılında Türkiye’de Neler Yaşandı?”, **İKV Akse** **Değerlendirme Notu**, 2014, (Çevrimiçi) [https://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/\(2013_yilinda_turkiyede_neler_yasandi_-_aralik_2013\).pdf](https://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/(2013_yilinda_turkiyede_neler_yasandi_-_aralik_2013).pdf), 20 Temmuz 2019.
- Öztürk, Serdar, Bekir : “Küresel Finansal Kriz Ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, **Gövdere** **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2010, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/194613>, 13 Temmuz 2019.
- Öztürk, Nazım : **Maliye Politikası**, 4. Baskı, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2016.
- Roubini, Nouriel : **Kriz Ekonomisi, Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği**, Çev.: Işıl Tezcan, Pegasus Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2012.
- Parasız, İlker : **İktisat Tarihi**, 1. Baskı, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2014.

- Pehlivan, Osman : **Kamu Maliyesi**, 1. Baskı, Trabzon, Celepler Matbaacılık, 2018.
- Pinar, Abuzer : **Maliye Politikası: Teori Ve Uygulama**, 9. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 2017.f
- PKF International : 2013 Italy Tax Guide, 2013, (Çevrimiçi)
Limited <https://www.pkf.com/media/1960282/italy%20pkf%20tax%20guide%202013.pdf>, 11 Temmuz 2019.
- PKF International : 2016/2017 Italy Tax Guide, 2016, (Çevrimiçi)
Limited <https://www.pkf.com/media/10028430/italy-tax-guide-2016-17.pdf>, 11 Temmuz 2019.
- Pope, Thomas, Tom : “A Survey of the UK Tax System”, **ESRC Economic&Social Research Council Institute For Fiscal Studies**, Kasım 2016, (Çevrimiçi)
Waters <https://www.ifs.org.uk/bns/bn09.pdf>, 22 Temmuz 2019.
- Roach, Brian : “Taxes in the United States: History, Fairness, and Current Political Issues”, **Global Development And Environment Institute, Tufts University**, 2010, (Çevrimiçi) http://www.ase.tufts.edu/gdae/education_materials/modules/Taxes_in_the_United_States.pdf, 15 Temmuz 2019.
- Quaderno Pricing : Worldwide Tax Guides: Italy VAT Guide for Businesses, 2019, (Çevrimiçi) <https://quaderno.io/resources/worldwide-tax-guides/italy-vat-guide.html>, 28 Temmuz 2019.

Sancak, Ercan, Erkan : “Küresel Ekonomik Kriz Ve Türkiye Konut Sektörüne Etkileri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2011, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/194459>, 22 Temmuz 2019.

Serdengeçti, Süreyya : 2007 Yılı İtibarı İle Türkiye Ekonomisinin Genel Değerlendirmesi, t.y. (Çevrimiçi) <http://www.ilk250.org.tr/documents/2007/13%20S%C3%BCreyya%20SERDENGE%C3%87T%C4%B0%20-%202007%20Y%C4%B1l%C4%B1%20T%C3%BCrkiye%20Ekonomisi%20Genel%20De%C4%9Ferlendirmesi.pdf>, 22 Temmuz 2019.

Sherlock, Molly F., : “Overview of the Federal Tax System in 2018”, Donald J. Marples **Congressional Research Service Report**, March 2018, (Çevrimiçi) <https://fas.org/sgp/crs/misc/R45145.pdf>, 17 Temmuz 2019.

Studio Cassinis : Italy: Value Added Tax, 2012, (Çevrimiçi) <https://tra.org/wp-content/uploads/2016/03/Italy-VAT-Guidebook.pdf>, 28 Temmuz 2019.

Susam, Nazan : **Kamu Maliyesi**, 3. Baskı, İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım, 2019.

Susam, Nazan, Mustafa : “ABD’de 2001 ve 2003 Vergi İndirimi Tedbirleri ve Bu Tedbirlerin Ekonomiye Etkileri”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, 2004, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/8027>, 16 Temmuz 2019.

Şahin, Hüseyin : **Türkiye Ekonomisi: Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu**, 16. Baskı, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2016.

Şen, Hüseyin, İsa : **Vergi Teorisi Ve Politikası**, 2. Baskı, Ankara, Kalkan Sağbaş Ofset, 2015.

Şenyüz, Doğan, Mehmet : **Türk Vergi Sistemi**, 15. Baskı, Bursa, Ekin Kitabevi, Yüce, Adnan Gerçek 2018.

T.C. Başbakanlık Devlet : Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1999 Yılı Programı, Planlama Teşkilatı 1998, (Çevrimiçi) http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/1998_Y%C4%B1l%C4%B1_Program%C4%B1.pdf, 11 Nisan 2019.

T.C. Başbakanlık Devlet : Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2000 Yılı Programı, Planlama Teşkilatı 1999, (Çevrimiçi) http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/2000_Y%C4%B1l%C4%B1_Program%C4%B1.pdf, 11 Nisan 2019.

T.C. Başbakanlık Devlet : Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001 Yılı Programı,
Planlama Teşkilatı 2000, (Çevrimiçi) http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/2001_Y%C4%B1l%C4%B1_Program%C4%B1.pdf, 11 Nisan 2019.

T.C. Başbakanlık Devlet : Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2002 Yılı Programı,
Planlama Teşkilatı 2001, (Çevrimiçi) http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/2002_Y%C4%B1l%C4%B1_Program%C4%B1.pdf, 11 Nisan 2019.

T.C. Başbakanlık Devlet : Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2003 Yılı Programı,
Planlama Teşkilatı 2002, (Çevrimiçi) http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/2003_Y%C4%B1l%C4%B1_Program%C4%B1.pdf, 11 Nisan 2019.

T.C. Başbakanlık Devlet : Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2004 Yılı Programı,
Planlama Teşkilatı 2003, (Çevrimiçi) http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/2004_Y%C4%B1l%C4%B1_Program%C4%B1.pdf, 11 Nisan 2019.

T.C. Başbakanlık Devlet : Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2005 Yılı Programı,
Planlama Teşkilatı 2004, (Çevrimiçi) http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/2005_Y%C4%B1l%C4%B1_Program%C4%B1.pdf, 11 Nisan 2019.

T.C. Başbakanlık Devlet : Katılım Öncesi Ekonomik Program, 2001, (Çevrimiçi)
Planlama Teşkilatı http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Kat%C4%B1%C4%B1m_%C3%96ncesi_Ekonomik_Program_2001.pdf, 12 Nisan 2019.

T.C. Başbakanlık Devlet : Katılım Öncesi Ekonomik Program, 2002, (Çevrimiçi)
Planlama Teşkilatı http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Kat%C4%B1%C4%B1m_%C3%96ncesi_Ekonomik_Program_2002.pdf, 12 Nisan 2019.

T.C. Başbakanlık Devlet : Katılım Öncesi Ekonomik Program, 2003, (Çevrimiçi)
Planlama Teşkilatı http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Kat%C4%B1%C4%B1m_%C3%96ncesi_Ekonomik_Program_2003.pdf, 12 Nisan 2019.

T.C. Dışişleri Bakanlığı : İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD), 2019, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/iktisadi-isbirligi-ve-gelisme-teskilati-_oecd_.tr.mfa, 22 Temmuz 2019.

T.C. Hazine ve Maliye : 2018 Yıllık Ekonomik Rapor, 2018, (Çevrimiçi)
Bakanlığı <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2018/10/YILLIK-EKONOM%C4%B0K-RAPOR-2018-e.pdf>, 16 Temmuz 2019.

T.C. Kalkınma : Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı 2012 Yılı Programı,
Bakanlığı 2011, (Çevrimiçi) http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/2012_Y%C4%B1%C4%B1_Program%C4%B1.pdf, 11 Nisan 2019.

T.C. Kalkınma : Katılım Öncesi Ekonomik Program, 2011, (Çevrimiçi)
Bakanlığı http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Kat%C4%B1%C4%B1m_%C3%96ncesi_Ekonomik_Program2012-2014.pdf, 12 Nisan 2019.

T.C. Kalkınma : Katılım Öncesi Ekonomik Program, 2012, (Çevrimiçi)
Bakanlığı http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Kat%C4%B1%C4%B1m_%C3%96ncesi_Ekonomik_Program2013-2015.pdf, 12 Nisan 2019.

T.C. Kalkınma : Katılım Öncesi Ekonomik Program, 2015, (Çevrimiçi)
Bakanlığı http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/2015_Y%C4%B1%C4%B1_Kat%C4%B1%C4%B1m_%C3%96ncesi_Ulusal_Ekonomik_Reform_Program%C4%B1.pdf, 12 Nisan 2019.

T.C. Kalkınma : Katılım Öncesi Ekonomik Reform Programı, 2016,
Bakanlığı (Çevrimiçi) http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/2016_Y%C4%B1%C4%B1_Kat%C4%B1%C4%B1m_%C3%96ncesi_Ekonomik_Reform_Program%C4%B1.pdf, 12 Nisan 2019.

T.C. Kalkınma : Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Vergi Özel İhtisas
Bakanlığı Komisyon Raporu, 2014, (Çevrimiçi)
http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/10_Vergi.pdf, 18 Temmuz 2019.

T.C. Maliye Bakanlığı : 2012 Yıllık Ekonomik Rapor, 2012, (Çevrimiçi)
https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/01/Y_II_k-Ekonomik-Rapor-2012.pdf, 16 Temmuz 2019.

T.C. Milli Eğitim : “Ulaştırma ve Stok Yönetimi”, **Mesleki Eğitim Kurs Materyali**, 2011, (Çevrimiçi) http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Stok%20Y%C3%B6netimi.pdf, 01 Temmuz 2019.

T.C. Tarım ve Orman : Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, 2019, Bakanlığı (Çevrimiçi) <https://www.tarimorman.gov.tr/BSGM/Belgeler/Uluslararası%C4%B1%20Kurulu%C5%9Flar/OECD.pdf>, 21 Temmuz 2019.

T.C. Ticaret Bakanlığı : İktisadi İşbirliği Ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), 2019, (Çevrimiçi) <https://anl.ticaret.gov.tr/cok-tarafli-iliskiler/oecd>, 22 Temmuz 2019.

Tabar Çağlayan, Mircan : “Küresel Ekonomik Kriz Döneminde Türkiye’de Uygulanan Vergi Politikalarının Değerlendirilmesi”, **International Journal of Public Finance**, 2018, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/517044>, 22 Temmuz 2019.

- Taşar, M. Okan : “Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Ve Makro Ekonomik Etkilerinin Analizi”, **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2010, (Çevrimiçi) <http://iibfdergi.nigde.edu.tr/article/view/5000066539/5000061963>, 14 Temmuz 2019.
- Tax Policy Center : “Key Elements of the U.S. Tax System”, **Tax Policy Center Briefing Book**, 2018, (Çevrimiçi) <https://www.taxpolicycenter.org/briefing-book/what-are-major-federal-excise-taxes-and-how-much-money-do-they-raise>, 27 Temmuz 2019.
- PWC : Italy:Individual - Taxes On Personal Income, 2019, (Çevrimiçi) <http://taxsummaries.pwc.com/ID/Italy-Individual-Taxes-on-personal-income#>, 29 Temmuz 2019.
- TEB : Amerika Birleşik Devletleri: Vergi Sistemi, 2019, (Çevrimiçi) https://tebledisticaret.com/tr/idare-is/amerika-birlesik-devletleri/vergi-sistemi-ve-yardim-kurallari?home_critere_pays=0&, 25 Temmuz 2019.
- TCMB : 2003 Yıllık Rapor, 2004, (Çevrimiçi) https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/667c7904-1baa-4ca3-9c7d-eb0a23d28826/2003_Yillik_Rapor.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-667c7904-1baa-4ca3-9c7d-eb0a23d28826-mh5zofC, 11 Temmuz 2019.

TCMB : 2004 Yıllık Rapor, 2005, (Çevrimiçi)
https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/b6152e38-5b65-4f37-aaa7-cc38d5e71072/2004_Yillik_Rapor.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-b6152e38-5b65-4f37-aaa7-cc38d5e71072-mh5zrWz, 11 Temmuz 2019.

TCMB : 2005 Yıllık Rapor, 2006, (Çevrimiçi)
https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/5f0bc551-d18d-424e-9ce8-b9610c59d764/2005_Yillik_Rapor.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-5f0bc551-d18d-424e-9ce8-b9610c59d764-mh5zv9, 11 Temmuz 2019.

TİM : 2016 Ekonomi Ve Dış Ticaret Raporu, 2017, (Çevrimiçi)
http://www.tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/Tim_Ekonomi_Raporu_2016.pdf, 19 Temmuz 2019.

TOBB : 2009 Ekonomik Rapor, 2010, (Çevrimiçi)
<https://tobb.org.tr/Documents/yayinlar/ekonomikrapor2009.pdf>, 11 Haziran 2019.

TOBB : 2010 Ekonomik Rapor, 2011, (Çevrimiçi)
<https://tobb.org.tr/Documents/yayinlar/ekonomikrapor2010.pdf>, 11 Haziran 2019.

- TOBB : 2011 Ekonomik Rapor, 2012, (Çevrimiçi) https://tobb.org.tr/Documents/yayinlar/ekonomik_rapor_2011.pdf, 11 Haziran 2019.
- TOBB : 2012 Ekonomik Rapor, 2013, (Çevrimiçi) <https://tobb.org.tr/Documents/yayinlar/68GK/ekonomikRapor2013%20-%20Kopya.pdf>, 11 Haziran 2019.
- TOBB : 2013 Ekonomik Rapor, 2014, (Çevrimiçi) https://tobb.org.tr/Documents/yayinlar/70GK/EKONOM%C4%B0K%20RAPOR_2013.pdf, 11 Haziran 2019.
- TOBB : 2014 Ekonomik Rapor, 2015, (Çevrimiçi) <https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2015/71GK/ekonomikrapor-2014.pdf>, 11 Haziran 2019.
- TOBB : 2015 Ekonomik Rapor, 2016, (Çevrimiçi) <https://tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2016/72GK/72-G-enel-KurulEkonomikRapor2015.pdf>, 11 Haziran 2019.
- TOBB : 2016 Ekonomik Rapor, 2017, (Çevrimiçi) <https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2017/73GKEkonomikRapor.pdf>, 11 Haziran 2019.
- TOBB : 2017 Ekonomik Rapor, 2018, (Çevrimiçi) <https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2018/EkonomikRapor2017.pdf>, 11 Haziran 2019.

- TOBB : 2018 Ekonomik Rapor, 2019, (Çevrimiçi) http://www4.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2019/75_GENEL_KURUL_TOBB_EKONOM%C4%B0K_RAPOR.pdf, 11 Haziran 2019.
- Transfer Pricing Italy : Guidelines to Tax Audits And Assessments in Italy, 2014, (Çevrimiçi) <http://www.transferpricingitaly.com/en/linee-guida-su-verifiche-e-accertamenti-fiscali-in-italia/>, 28 Temmuz 2019.
- Turhan, Salih : **Vergi Teorisi Ve Politikası**, Filiz Kitabevi, 6. Baskı, İstanbul, 1998.
- Turhan, Salih : “Maliye Politikası Ve Uygulamaya İlişkin Yöntemler”, 1985, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/8377>, 8 Haziran 2019.
- Türk, İsmail : **Maliye Politikası: Amaçlar, Araçlar Ve Çağdaş Bütçe Teorileri**, 26. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 2015.
- Türkay, İmdat : “Gelirin Toplanması ve Beyanı ile Toplama Yapılmayan Haller”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Mart 2018, (Çevrimiçi) <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/7349>, 2 Temmuz 2019.
- Türkiye Sermaye : 2015 Ekonomi Raporu, 2016, (Çevrimiçi) https://www.tspb.org.tr/wp-content/uploads/2015/06/1_ekonomi_2015.pdf, 23 Temmuz 2019.

- TÜRMOB : 2015 Türkiye Ekonomisi Raporu, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.msmmmoo.org.tr/odafaaliyet/2015/1.pdf>, 18 Temmuz 2019.
- Ubay, Birol : “İtalya Gelir Vergisi Sistemi”, **Vergi Raporu Dergisi**, Haziran 2013, (Çevrimiçi) http://vergiraporu.com.tr/upImage/org/2013-165-Italya_Gelir_Vergisi_Sistemi-Birol_Ubay%20.pdf, 26 Temmuz 2019.
- UK Trade & Investment Office : “A Guide To UK Taxation”, **UK Trade&Investment Publications**, 2019, (Çevrimiçi) https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/802626/A_guide_to_UK_taxation-withdrawn.pdf, 25 Temmuz 2019.
- Ulu, Cenk, Cem Aracı : “2019 Yılı ÖTV Düzenlemeleri”, **PwC Türkiye KDV-ÖTV Bülteni**, Ocak 2019, (Çevrimiçi) <https://www.pwc.com.tr/tr/Hizmetlerimiz/dolayli-vergi/kdv-ve-otv-bultenleri/2019-yili-otv-duzenlemeleri.pdf>, 15 Temmuz 2019.
- Ulusoy, Ahmet : **Maliye Politikası**, 3. Baskı, Trabzon, LEGA Kitabevi, 1999.
- Ulusoy, Ahmet : **Maliye Politikası**, 10. Baskı, Kocaeli, Umuttepe Yayınları, 2018.

Universita Degli Studi : Sistema Fiscale Italiano, t.y., (Çevrimiçi)
di Brescia https://www.unibs.it/sites/default/files/ricerca/allegati/SISTEMA%20FISCALE%20%20ITALIANO_0.pdf,
28 Temmuz 2019.

Uygur, Ercan : “Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat
Krizleri”, Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni,
2001, (Çevrimiçi) <http://www.tek.org.tr/dosyalar/KRIZ-2000-20013.pdf>, 18.07.2019.

Walczak, Jared, Scott : “State and Local Sales Tax Rates in 2017”, **The Tax
Foundation**, January 2017, (Çevrimiçi) <https://files.taxfoundation.org/20170131121743/TaxFoundation-FF539.pdf>, 26 Temmuz 2019.

World Bank : “Yüksek Büyümenin Sürdürülebilirliği: Yurtiçi
Tasarrufların Rolü”, **Türkiye Ülke Ekonomik Raporu**,
Rapor No: 66301-TR, 2012, (Çevrimiçi)
http://siteresources.worldbank.org/TURKEYINTURKISHEXTN/Resources/455687-1331626580764/CEM_YurticiTasarruflar_tammetin.pdf, 24 Haziran 2019.

Yıldırım, Ayşe E. : “Avrupa Birliği Ve Türk Vergi Sistemlerinde Özel
Tüketim Vergisi”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Dergisi**, 2015, (Çevrimiçi) http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/19_1_8.pdf, 21 Temmuz 2019.

Yılmaz, Binhan E. : **Küresel Krizin Avrupa’da Borç Çıkmazına Dönüşümü**, Derin Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2013a.

Yılmaz, Binhan E. : “Küresel Krizin PIIGS (Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan ve İspanya) Ülkeleri ile Türkiye’nin Makroekonomik Değişkenlerine Yansımaları”, **Ankara Sanayi Odası Yayın Organı**, 2013b, (Çevrimiçi) <http://www.aso.org.tr/b2b/asobilgi/sayilar/dosyakasimaralik2014.pdf>., 5 Ağustos 2019.

Yılmaz, Binhan E. : **Maliye**, 3. Baskı, İstanbul, Derin Yayınları, 2018.

Yılmaz, Binhan E., Sinan Ataer : “The Built-In Flexibility of Income and Consumption Taxes in OECD Countries”, **Handbook of Research on Global Enterprise Operations and Opportunities**, March 2017, pp. 162-170.

193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu

213 Sayılı Vergi Usul Kanunu

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu

3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu

4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu

5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu

Katma Değer Vergisi Genel Uygulama Tebliği

Kurumlar Vergisi Genel Uygulama Tebliği

Özel Tüketim Vergisi Genel Gerekçesi
Kanunu

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası

